

Μαστοροχώρια

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόντσας

ΔΗΜΟΣ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ

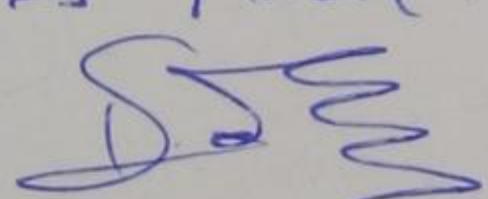
Μαστοροχώρια

Οί κάτοικοι του Βορείου τούτου τμήματος τῆς Κονίτσης εἶναι εἰς ἄκρον φιλόπονοι· ἠσχολοῦντο δέ μέχρι τοῦδε εἰς τήν οἰκοδομικήν τέχνην τοῦ τέκτονος μετά μεγάλου ζήλου καί τιμιότητος, διά τοῦτο ἐκ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐξῆλθον οἱ διασημότεροι κτίσται τῆς ὅλης Ἡπείρου, ὅθεν καί ἀποκαλοῦνται παρά τῶν λοιπῶν Ἡπειρωτῶν “Μαστοροχώρια” μετά τινος εἰρωνείας(;). Πολλοί δέ τούτων φοβεροί διαχειρισταί τοῦ σφυρίου καί καλλωπισταί πελεκητῶν λίθων ἀπέβησαν ἐργολάβοι τῶν δημοσίων ἔργων τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως καί σχεδιασταί περικαλλῶν δημοσίων καταστημάτων.

Ἡ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΗΣ:
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΕΝ ΕΤΕΙ 1913

“ΑΩΟΣ”
15ΘΗΜΕΡΟΣ ΤΟΠΙΚΗ
ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

Στη Δημοτική βιβλιοθήκη
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ
Συμφωνησάμενοι ἡ κλίση καί
ἡ μέθοδος οἱ νεώτεροι
ἐπιστολῆς, τῶν πολεμικῶν
καί τῶν ἐκδόσεων
Μαστοροχωρίων

Λαογραφία 23/12/2008
ὁ Διευθυντής Μαστοροχωρίων

Κώστας Σαχινός

Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Μαστοροχώρια

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Κόνιτσα
ΑΡ. ΕΙΣΑΓ. ΒΙΒΛ.
51765
ΣΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. ΗΜΕΡ.
8-1-09
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.
949.53 ΝΑΣ

Κωδ. βιβλ.: 7070

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κείμενα

Μάρθα Βαλτά
Λεωνίδα Δόβας
Αλέξανδρος Ζούκας
Γιώργος Κοτολούλης
Κατερίνη Λιάμπη
Γιάννης Λυμπερόπουλος
Δημήτρης Μπούσμπουρας
Βασίλης Παπαγεωργίου
Αργύρης Π. Πετρονώτης
Δημήτριος Β. Σδούκος
Κοσμάς Σδούκος
Βασίλης Σκούρτης
Κώστας Σκούρτης
Νίκος Β. Φασούλης

Μαρτυρίες

Γιώργος Βλάχος
Χαρίλαος Γ. Γκούτος
Νίκος Διονυσόπουλος
Αναστάσιος Ευθυμίου
Σωτήρης Ευθυμίου
Ελευθέριος Ζαφείρης
Κώστας Κουτσίνας
Θεοδώρα Μαργαρίτη
Μαρία Μπλιθικιώτη
Ιερ. Γεώργιος Παΐσιος
Λευκοθέα Παπανικολάου
Χαράλαμπος Ρεμπέλης
Ευριπίδης Σούρλας
Παύλος Τάπτης
Αγόρω Τσίου
Δημήτριος Μ. Φασούλης

Φωτογραφίες

Φανή Σαρρή
(Σύγχρονες Φωτογραφίες –
Επιμέλεια Φωτογραφικού
Αρχείου ΜΟΥΣΕΙΟΥ
ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΜΑΣΤΟΡΩΝ)

Βαγγέλης Ευθυμίου
(φωτογραφία σελ. 51)

Κώστας Σκούρτης
(φωτογραφίες σελ. 84,85)

Παναγιώτης Τσιγκούλης
(φωτογραφίες σελ. 7,8)

Για την άδεια δημοσίευσης
των φωτογραφιών (σελ.7,8)
ευχαριστούμε τον προϊστά-
μενο της ΙΒ΄ ΕΠΚΑ
δρ. Κ. Ζάχο, την δρ. Α. Ντού-
ζουγλη, την αρχαιολόγο
Γ. Πλιάκου και τον
αρχαιολόγο Ν. Χόινα.

Καλλιτεχνική επιμέλεια σχεδιασμός

designers united
Δημήτρης Κολιαδήμας
Δημήτρης Παπάζογλου

Λώρη Μαργαρίτη 13
546 22 Θεσσαλονίκη
Τ 2310 244 386-7
E info@designersunited.net
www.designersunited.net

Ψηφιοποίηση και επεξεργασία των εικόνων

Στράτος Καλαφάτης
Δημήτρης Τριανταφύλλου

Επιμέλεια διορθώσεων

Μαρία Χατζηκυριάκου

Σχεδιασμός χάρτη

Ιορδάνης Χατζημελετίου

Σχέδια

Νίκος Τζάννης-Γκίννερουπ
Σωτήρης Ευθυμίου

Μετάφραση κειμένων στην αγγλική γλώσσα

Σοφία Λεωνίδου
Θεόδωρος Πασαύς
Στέλλα Τζιουδη

Βογιατζόγλου Θρ.
Γραφικές Τέχνες-Εκδόσεις-Εκτυπώσεις
Εκδόσεις "έλλα"

3ο χλμ Τρικάλων-Καρδίτσας
421 00 Τρίκαλα
Τ 24310 24 635
F 24310 39 765

Τρίκαλα 2005

ISBN 960-8439-16-7

Μαστοροχώρια

Οδηγός γνωριμίας με το Δήμο Μαστοροχωρίων

ΔΗΜΟΣ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

01	Τα Μαστοροχώρια και η επαρχία της Κόνιτσας από την αρχαιότητα ως τον 21ο αιώνα	6 10 12 16 19 26 29 32 36	Αρχαιότητα Βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί χρόνοι Κάτοικοι και οικισμοί Γεωργία - Αμπελουργία Κτηνοτροφία - Δασοπονία Η επαρχία Κόνιτσας: Τοπογραφική Περιγραφή εν έτει 1913 Η Επαρχία της Κόνιτσας μέσα στο χρόνο Το παζαρόπουλο της Κόνιτσας Οι γείτονες
02	Το γεωλογικό περιβάλλον των Μαστοροχωρίων	42 45 45 46 51 52	Η γεωθερμική δραστηριότητα Σεισμοτεκτονική δραστηριότητα Αι Ιαματικά πηγάδια Αιθαλάσσου Γράμμος: η άγνωστη μορφή Σαραντάπορος Τα σελικά Λαράδια του Γράμμου
03	Λαϊκός πολιτισμός	54 58 66 74 84 86 89	Δρόμοι και περάσματα στα Μαστοροχώρια Μαστόροι και Μαστοροχώρια Μετανάστευση Ξυλογλύπτες-Ταλιαδόροι, Ξυλουργοί-Διακοσμητές Χιονιαδίτες Λαϊκοί Ζωγράφοι και Αγιογράφοι Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ζέρμας Νερόμυλοι-Νεροτριβές-Μαντάνια-Νεροπρίονα
04	Πέτρινα γεφύρια στα Μαστοροχώρια	92 95 95 96 96 97 97	Το Γεφύρι της Ζέρμας ή Καντσιώτικο Γεφύρι στο "Παρασπόρι" Χιονιάδων Γεφύρι Μαλνίτσας Γεφύρι Γκάλινας Γεφύρι Μεσαργιάς ή Ράχης Γεφύρι Μητσαίων στη Μεσαργιά

05	Ο πολιτισμός στα Μαστοροχώρια	98	Η Εκπαίδευση από την Τουρκοκρατία έως σήμερα
		104	Ντοπιολαλιές
		105	Μουσική και Οργανοπαίκτες
		108	Πανηγύρια
		112	Το Μουσείο Ηπειρωτών Μαστόρων Το Μουσείο Χιονιαδιτών Ζωγράφων Η Σχολή Μαστόρων της Πέτρας
		115	Σύλλογοι-Αδελφότητες
		102	Η πολιτισμική έκφραση σήμερα

06	Τα Μαστοροχώρια σήμερα	124	Τά Μαστοροχώρια από την απελευθέρωση (1913) έως σήμερα
		126	Νέες Προοπτικές
		129	Ο Δήμος Μαστοροχωρίων
		130	Απογραφή Πληθυσμού
		131	Χρήσιμες Πληροφορίες
		132	Δρομολόγια-Γενικές Πληροφορίες
		132	Χρήσιμα Τηλέφωνα

07	Τα χωριά του Δήμου Μαστοροχωρίων	134	Δροσοπηγή (Κάντσικον)
		140	Πλαγιά (Ζέρμα)
		144	Θεοτόκος (Φε(υ)τόκο)
		146	Κεφαλοχώρι (Λυκόρραχη, Λούψικον)
		152	Λαγκάδα (Μηλήσγ(δ)ιανη)
		156	Καστανέα (Καστανιανη)
		162	Πληκάτι (Πληκάδες)
		168	Γοργοπόταμος (Τούρνοβον)
		172	Χιονιάδες (Σιονιάδες)
		176	Ασημοχώρι (Λε(ι)σκάτσι)
		180	Οξυά (Σέλτσι)
		184	Βούρμπιανη (Βέρμπανη)
		192	Πυρσόγιαννη (Προ(η)σόγιαν)

08	Διαδρομές στις Αρένες και στο Γράμμο	200	Η διαδρομή Κεφαλοχώρι-Λυκόρραχη- Ζέρμα-Καμπίτσιος-Μουτσάλια- Λινοτόπι-Γράμμουστα

		212	Βιβλιογραφία

Τα Μαστοροχώρια και η επαρχία της Κόνιτσας από την αρχαιότητα ως τον 21ο αιώνα

Αρχαιότητα

Κατερίνη Διάμπη

Αρχαίοι Έλληνες θαλασσοπόροι, πλέοντας με τα πλοιάριά τους ανάμεσα στα νησιά του Ιονίου πελάγους, ονόμασαν Άπειρο, χώρα δίχως πέρατα, τις αντικρινές, άγνωστες τους ακτές και την ενδοχώρα τους, σε αντιπαραβολή με τα νησιά που είχαν πεπερασμένα όρια. Τα πολυπληθή φύλα ή έθνη που επιχωρίασαν σε αυτή τη χώρα και ελέγχονταν από τους Μολοσσούς, Θεσπρωτούς και Χάονες, χρησιμοποιούσαν επί αιώνες αποκλειστικά τα εθνικά τους ονόματα. Συλλογική ονομασία απέκτησαν από τον 5ο αι., κατ' αρχάς με γεωγραφικό περιεχόμενο, και υστερώτερα από τον 3ο αι. π.Χ. με εθνική αξία: Απειρώται (τοπική διάλεκτος) ή Ηπειρώται.

Η Ήπειρος ορίζεται στα Ν και Δ από τον Αμβρακικό κόλπο και το Ιόνιο Πέλαγος αντίστοιχα, ενώ στα Β συνορεύει με την Αλβανία. Τα ανατολικά της όρια, οι επιβλητικές οροσειρές της Πίνδου και του Γράμμου, την απομονώνουν από την Θεσ-

σαλία και την Μακεδονία, επιτρέποντας μόνον μια ανάσα επικοινωνίας από τις διαβάσεις του Ζυγού και του Επταχωρίου (Στόμιο). Πρόκειται για το στενό πέρασμα που συνδέει την Δυτική Μακεδονία με την Ήπειρο (Δήμος Μαστοροχωρίων). Σε αυτόν τον τόπο με τα ψηλά βουνά και τις απόκρημνες ακτογραμμές, όπου δημιουργούνται ελάχιστα ορμητήρια για ναυσιπλοΐα, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για την εξέλιξή του οι μεγάλοι ποταμοί Αώος, Αραχθος, Αχέρων και Θύαμις (σημ. Καλαμάς). Ο Αώος, ανοίγοντας τον δρόμο του ανάμεσα από φαράγγια, θωπεύοντας τις παρυφές των βουνών, πλωτός στην αρχαιότητα ως την Απολλωνία, εκβάλλει στην Αδριατική θάλασσα. Κατά τον ρουν του δημιουργεί μικρές πεδινές ζώνες, κατάλληλες για χερσαίες οδούς, που ακολουθούσαν μέσα στους αιώνες οδοιπόροι, νομάδες, εισβολείς, μετανάστες και προσκυνητές. Στην πορεία του τροφοδοτείται

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

1

2

με άφθονα ύδατα από πολλούς παραποτάμους και κυρίως από τον Σαραντάπορο και τον Βοϊδομάτη, με τους οποίους ενώνεται στην Κόνιτσα. Έμελλε, λοιπόν, η πεδιάδα της Κόνιτσας να δωρήσει την ευλογημένη γη της στον άνθρωπο και να τον φιλοξενεί για χιλιάδες χρόνια, από την Προϊστορική, κιόλας περίοδο.

Παλαιότατη ζωή στην ευρύτερη περιοχή της πεδιάδας της Κόνιτσας τεκμαίρεται από τις αρχαιολογικές ανασκαφές, αλλά και από τα τυχαία ευρήματα. Οι παλαιολι-

θικές θέσεις που εντοπίσθηκαν, συμπίπτουν με τους τόπους που χρησιμοποιούσαν οι νομάδες ποιμένες, γιατί προσφέρονταν ως σταθμοί στις μετακινήσεις τους. Δίπλα στον Αώο, στον Μεγαλάκκο, εντοπίσθηκε ένα φυσικό καταφύγιο, στο οποίο, με βάση τα ευρήματα, αποδεικνύεται ανθρώπινη δραστηριότητα στην περίοδο 17.000-10.000 π.Χ. Κι ενώ ίχνη του νεολιθικού πολιτισμού δεν αποκαλύφθηκαν ακόμη στην περιοχή της Κόνιτσας, παρά μόνον στις γειτονικές της περιοχές, στην περίοδο

της Ύστερης Χαλκοκρατίας (1580-1100 π.Χ.), διάφορα ευρήματα από την Μεσογέφυρα, την Κόνιτσα και το Λιατοβούνι αποτελούν αδιαμφισβήτητες μαρτυρίες της εκεί ανθρώπινης παρουσίας. Κατά την Γεωμετρική περίοδο (1050-700 π.Χ.) διαπιστώθηκε κατοίκηση στην Καλλιθέα-Γορίτσα, στον λόφο του Λιατοβουνίου, όπως και στην θέση “Κύρ’ τά Σιάδια” της Βούρμπιανης και Οξυάς του Δήμου Μαστοροχωρίων, όπου βρέθηκαν άφθονα όστρακα χειροποίητων γεωμετρικών αγγείων. Τους δύο επόμενους αιώνες, μία μακρά περίοδος ξηρασίας έπληξε τους ντόπιους πληθυσμούς και επέφερε επιδημίες με συνέπεια την δημογραφική μείωση.

Ο νομαδικός βίος επηρέασε την κοινωνία της πεδιάδας της Κόνιτσας, η οποία διατηρήθηκε συντηρητική και παραδοσιακή, προσκολλημένη στις γεωργο-κτηνοτροφικές ασχολίες. Οι άνθρωποι ζούσαν σε ατείχιστους ημιμόνιμους ή μόνιμους οικισμούς, δίχως σταθερά σύνορα, λόγω των διαρκών μετακινήσεων. Στους ιστορικούς χρόνους τα ηπειρωτικά φύλα πέρασαν σταδιακά, από την “κατά κώμας” διαβίωση, στους οργανωμένους οικισμούς και κώμες. Στην πεδιάδα της Κόνιτσας δεν αναπτύχθηκαν πόλεις μεγάλης κλίμακας, ούτε υπήρξαν μνημειακές κατασκευές, ωστόσο ο επιχώριος πληθυσμός οργάνωσε την ζωή του σε κώμες ή οικισμούς που παρουσίαζαν ικμάδα. Οι ανασκαφές αποκάλυψαν έναν Μολοσσικό οικισμό στον λόφο του Λιατοβουνίου, μία μικρή κώμη, καθώς και κιβωτιόσχημους τάφους στην Ηλιόραχη (παλ. Κουτσούφλιανη). Κατοίκηση υπήρχε επίσης στις θέσεις “Καλύβια” και “Πηγή Νέλες” της

Κλειδωνιάς, σε αρκετές θέσεις κοντά στον Βοϊδομάτη και στην Παλαιογορίτσα.

Οι αλληπάλληλες εξωτερικές επιδρομές ανάγκασαν τους Μολοσσούς ηγέτες να ιδρύσουν πολλά οχυρά στην πειδιάδα της Κόνιτσας, που αποτελούσε εύκολη διάβαση προς τη χώρα τους. Τα οχυρά αυτά οριοθετούσαν το βόρειο σύνορο των Μολοσσών προς την Παραναία. Δείψανά τους εντοπίστηκαν στο Λιατοβούνι, στην Ηλιόραχη, στον λόφο απέναντι από την Κλειδωνιά, στην Παλαιογορίτσα και την Μεσογέφυρα. Το τείχος της κορυφής του λόφου της Μεσογέφυρας, σε σημείο στρατηγικής αξίας για τον έλεγχο της εισόδου προς το κράτος των Μολοσσών, συνδέεται πιθανώς με τα *Castra Pygathi* (οχυρά του Πύρρου), που αναφέρει ο ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος, και τα οποία δημιούργησε ο βασιλιάς για την εγκατάσταση φρουρών.

Απροσδόκητα τραγικές εξελίξεις έπληξαν την Ήπειρο το 167 π.Χ., όταν οι Ρωμαίοι υπό τον ανθύπατο και στρατηγό Αιμίλιο Παύλο αφάνισαν 70 ηπειρωτικές πόλεις και χωριά. Η ύπαιθρος μαράζωσε οριστικά από τις λεηλασίες. Στα χρόνια της ρωμαιοκρατίας, που ακολούθησαν, η ανάπτυξη περιορίστηκε μόνον στα μεγάλα αγροκτήματα, όπως στην Παλαιογορίτσα, όπου εντοπίστηκε μια αγρέπαυλη, έδρα ενός τέτοιου αγροκτήματος. Την ίδια περίοδο χρονολογούνται οι κιβωτιόσχημοι τάφοι που έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη στην Αετόπετρα, και στην Ελιά (ή Σέρβινα), ενώ στο Κεφαλοχώρι του Δήμου Μαστοροχωρίων αποκαλύφθηκε ένας κεραμοσκεπής τάφος με πλούσια κτερίσματα.

1

01.2

Βυζαντινοί καί μεταβυζαντινοί χρόνοι

Χαρίλαος Γ. Γκούτος

Άπόσπασμα από τό βιβλίο:

Ἡ ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας

καί ἡ Μόλιστα ἐπί Τουρκοκρατίας,

Ἀθήνα 2003

“Γιά τίς ἐξελίξεις στήν περιοχή τῆς ἐπαρχίας τῆς Κόνιτσας κατά τήν πρῶιμη (330-610) καί τήν μέση (610-1204) βυζαντινή περίοδο, οἱ εἰδικές μαρτυρίες καί πληροφορίες πού διαθέτουμε εἶναι κυρίως οἱ ἀκόλουθες. Ἡ ἀρχική κατασκευή τῆς ἐκκλησίας τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτῆρος στήν Λιτονιαβίστα ἀνάγεται στήν παλαιοχριστιανική ἐποχή. Στήν Παλαιογορίτσα καί στήν

Ἀετόπετρα ἀνιχνεύθηκαν κτηριακά συγκροτήματα μέ ἀποθηκευτικά πιθάρια. Τμῆμα τῆς Μολυβδοσκεπάστης μονῆς κτίσθηκε τήν μεσοβυζαντινή ἐποχή, ὁ δέ ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στή Διπαλίτσα (σημ. Μολυβδοσκεπάστη) χρονολογεῖται τόν 11ο αἰῶνα. Στή Φούρκα ὑπῆρχαν δύο κάστρα, μᾶλλον βυζαντινά, ἕνα στή θέση Βέργος καί ἕνα μεταγενέστερο κοντά στή μονή Κλαδόρμης. Λεῖψανα μικρῶν παλαιῶν κάστρων σώζονται καί στά χωριά Ἀετόπετρα, Καστάνιανη καί Νικάνορας.

Στόν χῶρο τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας τῆς Κόνιτσας, μέχρι καί τόν 19ο αἰῶνα, ἰδρύθηκαν πολλές μονές, κατά τό πλεῖστον μικρές. Αὐτό ὑποδηλώνει ὅτι οἱ ἐξισλαμισμοί δέν τήν ἐπηρέασαν σημαντικά.

Στόν ακόλουθο κατάλογο, περιλαμβάνονται οί υπάρχουσες καί σήμερα στήν έπαρχία μονές, γιά τίς όποιες διαθέτουμε περισσότερες πληροφορίες, καί σημειώνονται οί χρονολογίες ίδρυσης ή καί ανακαίνισής τους: α) Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, στήν Λιτονιάβιστα, αρχική ίδρυση τήν παλαιохριστιανική έποχή, ανακαίνιση 1521, β) Μολυβδοσκεπάστη, αρχική ίδρυση τήν μεσοβυζαντινή έποχή, ανακαίνισεις 1328, 1522, 1537, γ) Γκούρας, στό Άηδονοχώρι, αρχές του 16ου αιώνα, 1854, δ) Στομίου, στή χαράδρα του Άώου, 1590, 1774, ε) Ζέρμας, 1656, 1802, στ) Αγίων Αναργύρων Λιτονιάβιστας, 1658, 1666, ζ) Αγίων Αποστόλων Λιτονιάβιστας, 1662, 1725, η) Μόλιστας 1672, 1819, 1892, θ) Κλαδόρμης, πλησίον τής Φούρκας, 1747, μάλλον υπήρχε καί τό 17ο αιώνα, ι) Καβασίλων, 1816, ίσως ιδρύθηκε κατά τό 13ο ή τόν 14ο αιώνα, ια) Όσίου Νικάνορος ή Βράνιστας, 1826, ίσως ιδρύθηκε τόν 17ο αιώνα.

Οί πληροφορίες πού διαθέτουμε γιά άλλες 17 μικρές μονές πού υπήρχαν παλιά στήν έπαρχία τής

1. Μονή Ζέρμας. Άποψη του καθολικού από δυτικά, 1656, 1802. 2. Ξυλόγλυπτο τέμπλο από το ναό του Αγίου Αθανασίου Πληκατίου, 18ος αιώνας. 3. Μονή Ζέρμας. Τοιχογραφίες στη δυτική πλευρά του νάρθηκα.

Λειψανοθήκη της Μονής Ζέρμας. Δεύτερο μισό 18ου αιώνα.

Κόνιτσας είναι ελάχιστες ή άοριστες: Πιθανότατα ιδρύθηκαν δύο μικρές μονές κατά τά έτη 1326-8 στην Μόλιστα και στή Σέλτση (Οξυά). Οί ακόλουθες μονές, οί περισσότερες από τις όποιες έχουν αφανισθεϊ πλέον, ιδρύθηκαν ίσως από τόν 15ο μέχρι και τόν 18ο αιώνα, στην Βούρμπιανη 4 μονές, στην Σταρίτσανη (σημ. Πουρνιά) μονή του Άγίου Σάββα, στην Στράτσιανη (σημ. Πύργος) αρχικά μονή του Άγίου Συμεών και έπειτα της Άγίας Τριάδος, στην Καστάνιανη μονή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, στό Κεράσοβο (σημ. Άγία Παρασκευή) μονή του Άγίου Ιωάννου του Προδρόμου, στό Παλιοσέλι μονή του Άγίου Γεωργίου, στίς Πάδες και στά Άρματα μονές Άγίας Παρασκευής, στην Άετομηλίτσα, στόν Γοργοπόταμο και στην Λαγκάδα άλλες μονές.”

01.3

Κάτοικοι και οικισμοί

Στήν έπαρχία της Κόνιτσας μετά τό 10ο αιώνα, διέμειναν, κατά καιρούς, οί έξής κυρίως κατηγορίες κατοίκων: α) οί έλληνόγλωσσοι όρθόδοξοι χριστιανοί, οί όποιοι στά χωριά τουλάχιστον ήσαν οί περισσότεροι έκ τών κατοίκων, γι' αυτό άλλωστε διατηρήθηκε ή έλληνική γλώσσα, β) οί Σλάβοι οί όποιοι, σύν τῷ χρόνῳ έφυγαν ή έξελληνίσθηκαν, γ) οί βλάχοι, οί όποιοι κατοικοῦσαν μάλλον στίς περιοχές πού κατοικοῦσαν και πρόσφατα, δ) οί Άλβανοί και οί Τουρκοί, οί όποιοι κατοικοῦσαν μάλλον στην Καραμουρατιά και στην Κόνιτσα, οί όποιοι αποτελοῦσαν και τήν πλειονότητα, ε) οί γύφτοι, οί όποιοι κατοικοῦσαν κυρίως στην Καραμουρατιά (γύρω στή Μεσογέφυρα).

“Υστερα από τόν 10ο αιώνα, οί πληθυσμιακές μετακινήσεις στόν έλλαδικό χώρο ήσαν συχνές. Αυτές οί μετακινήσεις, ιδίως εκείνες από τά πεδινά πρός τά όρεινά, αύξη-

Τυπική ενδυμασία ανδρών και γυναικών
από τὰ Μαστοροχώρια
(Πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα).

θηκαν σημαντικά τόν 14ο αιώνα και κατά τήν περίοδο 1750-1850.

Οί Καραμουράτες, οί Κολωνιάτες και οί ἄλλοι Ἄλβανοί πού κατοικοῦσαν στό χῶρο τῆς σημερινῆς νότιας Ἀλβανίας διαδραμάτισαν πολλές φορές σημαντικό ρόλο, ἐπί τουρκοκρατίας, στίς συνθηκες διαβίωσης τῶν κατοίκων τοῦ καζᾶ (ἐπαρχία) τῆς Κόνιτσας και στίς ιστορικές ἐξελίξεις σ' αὐτόν, ὡς πρόσωπα ἐξουσίας, ὡς ἄρπαγες και ὡς γείτονες.

Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχαν, ἀλλά ἐρημώθηκαν, πρό

τοῦ 1800 τὰ ἐξῆς χωριά: ἡ Μαλνίτσα, ἡ ὁποία βρισκόταν πλησίον τῆς Καστάνιανης και καταστράφηκε τό 1075 μαζί μέ τή μονή και τό κάστρο της· ἕνα μεγάλο χωριό πλησίον τοῦ Τούρνοβου (σημ. Γοργοπόταμος) καταστράφηκε γύρω στό 1300 λόγω κατολίσθησης· τό Παλιοχώρι τῆς Φούρκας καταστράφηκε τό 15ο αἶώνα λόγω ἐπιδρομῆς· ἡ Πιστίλιαπη ἐρημώθηκε περί τό 1630, ἡ Λιάσκα πλησίον τῆς μονῆς Κλαδόρμης στό Κάντσικο (σημ. Δροσοπηγή) καταστράφηκε μετά τό 1692· ἡ Δοβρά πλη-

Λιτάνευση της εικόνας Παναγίας της Πληκαδίτισσας, Πληκάτι 1916.

1921 Εορταστική εκδήλωση στην πλατεία της Βούρμπιανης.

σίον της Πυξαριάς, καί ἡ Σέστουρη, ἐπάνω ἀπό τόν Ἰσβορο (σημ. Ἀμάραντος) καταστράφηκαν ἀπό ἐπιδρομεῖς γύρω στό 1700, ὅπως καί ἡ Φετόκο (σημ. Θεοτόκος) μέ τό παζαρόπουλό της, ἐπίσης καταστράφηκαν τό Ἐλευθεροχώρι Λαγκαδάς ἀπό ληστές, κάποιο χωριό κοντά στό Ἀσημοχώρι, τά Παλιοχώρια τῆς Στράτσιανης (σημ. Πύργος) καί τῆς Ζέρμας (σημ. Πλαγιά). Ἐπί πλέον ἡ παράδοση ἀναφέρεται σέ περιπτώσεις συνένωσης οἰκισμῶν καί αὐτονόμησης μαχαλάδων. Ἡ Πυρσόγιαννη, κατά τήν παράδοση, προῆλθε ἀπό τήν συνένωση τριῶν οἰκισμῶν περί τό 1600. Καί μετά τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση, ὅμως, ἄρχισαν νά ἐγκαταλείπονται οἰκισμοί πού βρισκόνταν σέ δρόμους ἢ περάσματα. Ὑποστηρίζεται ὅτι τότε ἐγκαταλείφθηκαν πολλοί μικροί οἰκισμοί κατά μήκος τοῦ Σαραντάπορου (ἐπαρχία

Κόνιτσας) καί οἱ κάτοικοί τους ἐγκαταστάθηκαν σέ μεγαλύτερα κεφαλοχώρια τῆς περιοχῆς (Πυρσόγιαννη, Βούρμπιανη, Καστάνιανη κ.λπ.).

01.4

Γεωργία - Ἀμπελουργία

Λεωνίδας Δόβας

Σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας στούς διάσπαρτους οἰκισμούς τοῦ Γράμμου συγκροτήθηκαν μικρές ἀγροτικές ἐκμεταλλεύσεις πού περιελάμβαναν καλλιεργήσιμη γῆ, βοσκότοπους καί κοπάδια. Ἀπό τόν ὄρεινό, γεωργικά ἄγονο αὐτό χῶρο, μόνο ἡ Λυκόρραχη καί λιγότερο ἡ Ζέρμα (Πλαγιά) καί ἡ Μπλίσγιανη (Λαγκαδά) εἶχαν αὐτάρκεια σέ σιτηρά, μπορούσαν ὅπως ἔλεγαν, νά “ἀμπαριάσουν” τό σιτάρι ὅλης τῆς χρονιάς. Ἡ πρώτη μέριμνα κάθε

1

1926

2

1967

3

1962

οικογένειας ήταν νά εξασφαλίσει τό ψωμί τῆς χρονιάς. Τά υπόλοιπα Μαστοροχώρια πού ζοῦσαν ἀπό τά ἐμβάσματα τῶν μαστόρων, μέχρι καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο, προμηθεύονταν τό σιτάρι (ἀμπάριαζαν) ἀπό τά караβάνια πού ἔρχονταν τό καλοκαίρι ἀπό τά ψωμοτόπια τῆς Δ. Μακεδονίας μέ ἀγωγιάτες-κυρατζῆδες ἀπό τό Ντέντο(ι)κο (Ἄετομηλίτσα).

Οἱ μαστόροι (κτίστες, ξυλογλύπτες, μαραγκοί, ζωγράφοι, διακοσμητές) ἦταν ἀπό τοὺς ἀνθρώπους τῶν Μαστοροχωρίων πού διέθεταν χρήμα (τόσο δυσεῦρετο στοὺς κατοκράχλους ὀρεινοὺς οἰκοσμούς), πού δέν πεινοῦσαν ποτέ οἱ οικογενεῖές τους ἢ τουλάχιστον πεινοῦσαν λιγότερο ἀπό τίς ἄλλες.

Ἡ ἀμπελοκαλλιέργεια ἦταν ἀπαραίτητο τμῆμα τῆς οἰκονομίας καί

ἀποτελοῦσε ἀντικείμενο ἰδιαίτερης φροντίδας, ὅπως φαίνεται ἀπό τίς μεταβιβάσεις τῶν παλαιῶν προικοσυμφῶνων καί συμβολαίων. Ἐκτεταμένους ἀμπελῶνες εἶχαν τά προσήλια χωριά, ὅπως ἡ Δροσοπηγή, ἡ Βούρμπιανη, ἡ Ὁξυά, ἡ Πυρσόγιαννη καί ἡ Στράτσιανη. Τά καλύτερα ἀμπέλια ἦταν στά χαμηλῶματα, τά ζεστά ἐδάφη τῆς ποταμιᾶς πού ἔκαναν τά γλυκύτερα σταφύλια. Παρήγοντο κρασοστάφυλα καί ἐπιτραπέζια σέ πολλές ποικιλίες. Ὅπου κι ἂν ταξίδευαν οἱ μαστόροι, πρῶτο τους μέλημα ἦταν νά διαλέξουν καί νά φέρουν τά καλύτερα κλήματα στά χωριά τους.

Οἱ ποικιλίες τῶν σταφυλιῶν πού

εὐδοκιμοῦσαν ἦσαν ἡ βόσκα, τό σαββατιανό, τό μαυρούδι, τό γλυκοπίστρι, τό ντοβερνό, τό μοσχάτο κ.ἄ. Πολλές οἰκογένειες τρυγοῦσαν ποσότητες σταφυλιῶν πού ξεπερνοῦσαν τίς 2.000 ὀκάδες. Ἄδειες γιά ἀπόσταξη τσίπουρου καί ρακοκάζανα ἔχουν ὅλα τά χωριά καί ἰδιαίτερα οἱ ἐκκλησιαστικές ἐπιτροπές πού διαχειρίζονταν παλαιότερα τά βακούφικα κτήματα. Ἡ ἀμπελοκαλλιέργεια ἄρχισε νά ἐγκαταλείπεται μετά τό 1960. Ἡ φυλλοξήρα στέγνωσε ὅλα τά ἀμπέλια. Ἄλλωστε εἶχε ἀρχίσει τό καταστροφικό της ἔργο ἀπό τή Δυτική Μακεδονία πρὶν τό 1940.

01.5

Κτηνοτροφία - Δασοπονία

Τά Μαστοροχώρια παρουσιάζουν μειωμένες παραγωγικές δυνατότητες όσον αφορά τη γεωργική γη, και αύξημένες, όχι όμως εξελιγμένες, σχετικά με τά δάση και την κτηνοτροφία.

“Στό μέλλον με τή συστηματική βελτίωση τής δομής τών υπαρ-

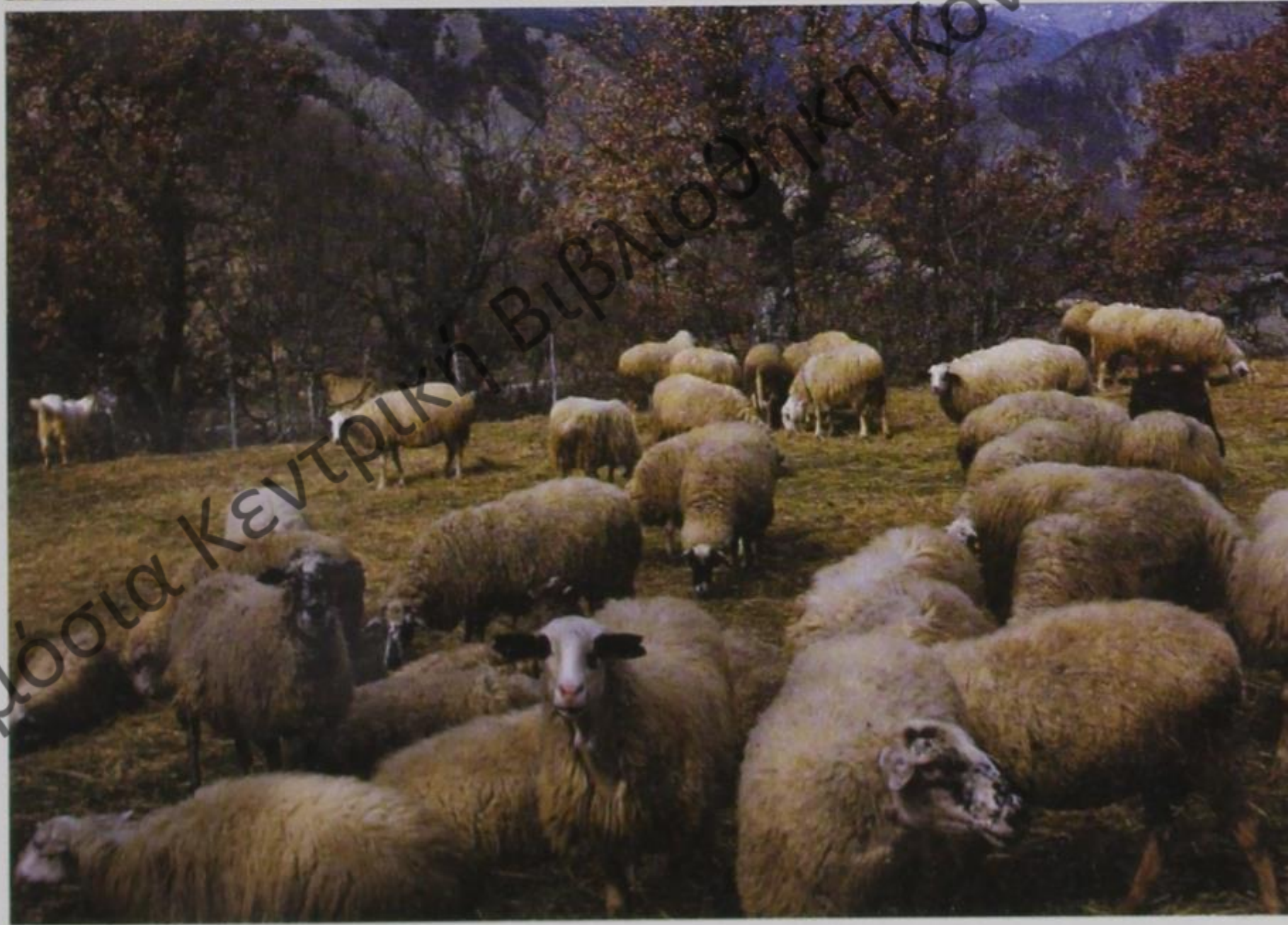
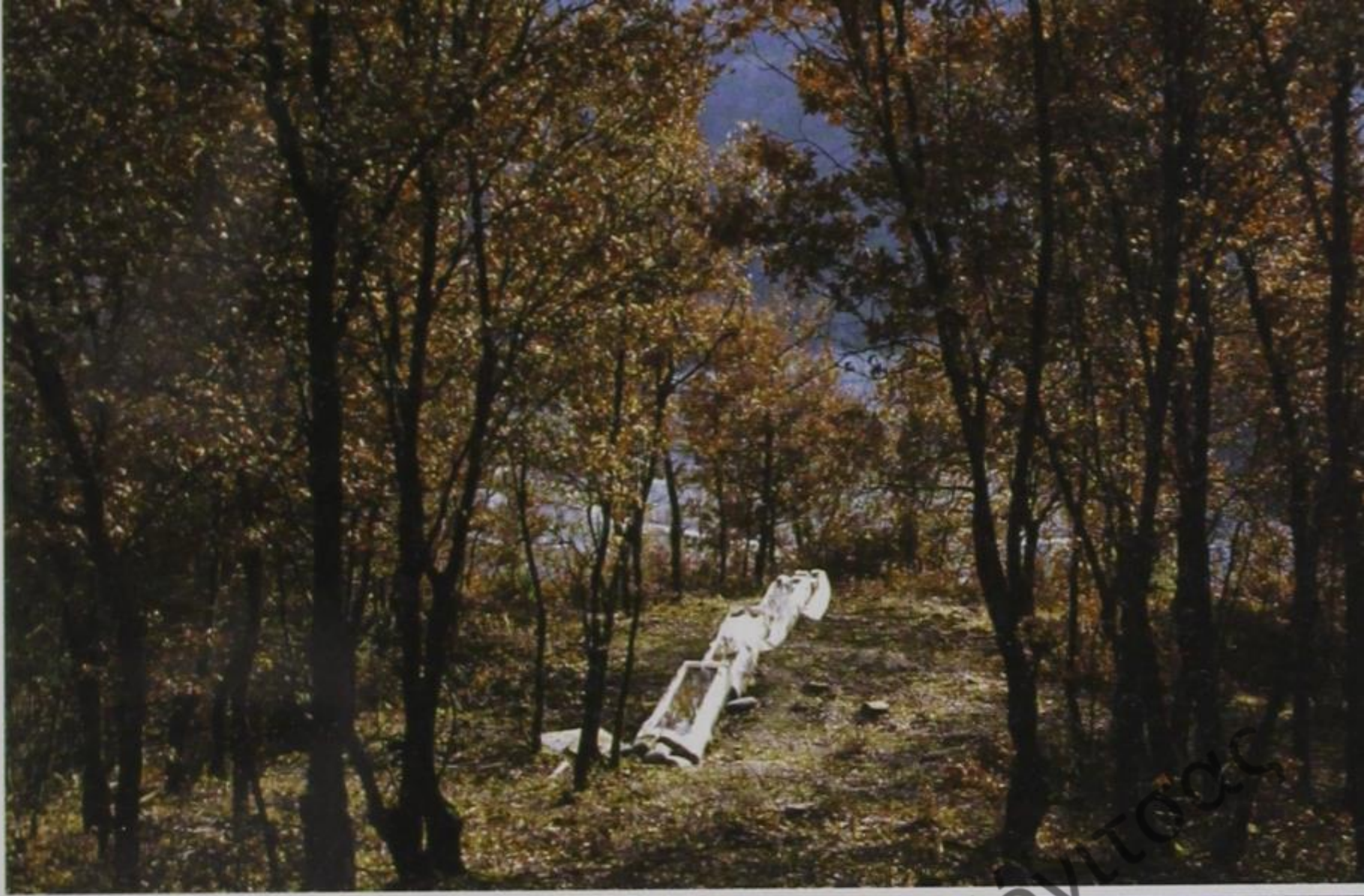
χόντων δασών, με τήν όρθολογικότερη διαχείρισή τους και τήν έναρξη καλλιεργητικών ύλοτομιών, ό συνολικά άπολαμβανόμενος όγκος ξύλου θά αύξηθει σημαντικά”.

Ή κτηνοτροφία ήταν και είναι ή μόνη έγχώρια παραγωγική δραστηριότητα πού καταλαμβάνει τό μεγαλύτερο μέρος τών γεωργικών έκτάσεων τής περιοχής.

Χωριά με κτηνοτροφική παραγωγή είναι τό Κεφαλοχώρι (Λυ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

κόρραχη), ή Πλαγιά και ή Λαγκάδα. Τά υπόλοιπα Μαστοροχώρια έχουν λιγότερες μονάδες και περιορισμένη οικόσιτη κτηνοτροφία.

Σύλλογοι, ιδιώτες και ό Δήμος Μαστοροχωρίων νοικιάζουν έκτασεις ως θερινά βοσκοτόπια για τά κοπάδια τής νομαδικής κτηνοτροφίας. Πρόκειται για μετακινούμενους κτηνοτρόφους πού ξεχειμωνιάζουν τά ζῶα τους στά χειμαδιά τής Θεσπρωτίας και τής Θεσσαλίας. Τό 2004 απογράφονται στά Μαστοροχώρια 3.360 μετακινούμενα ζῶα (βοοειδή 380, πρόβατα 1.550, γίδια 1.430).

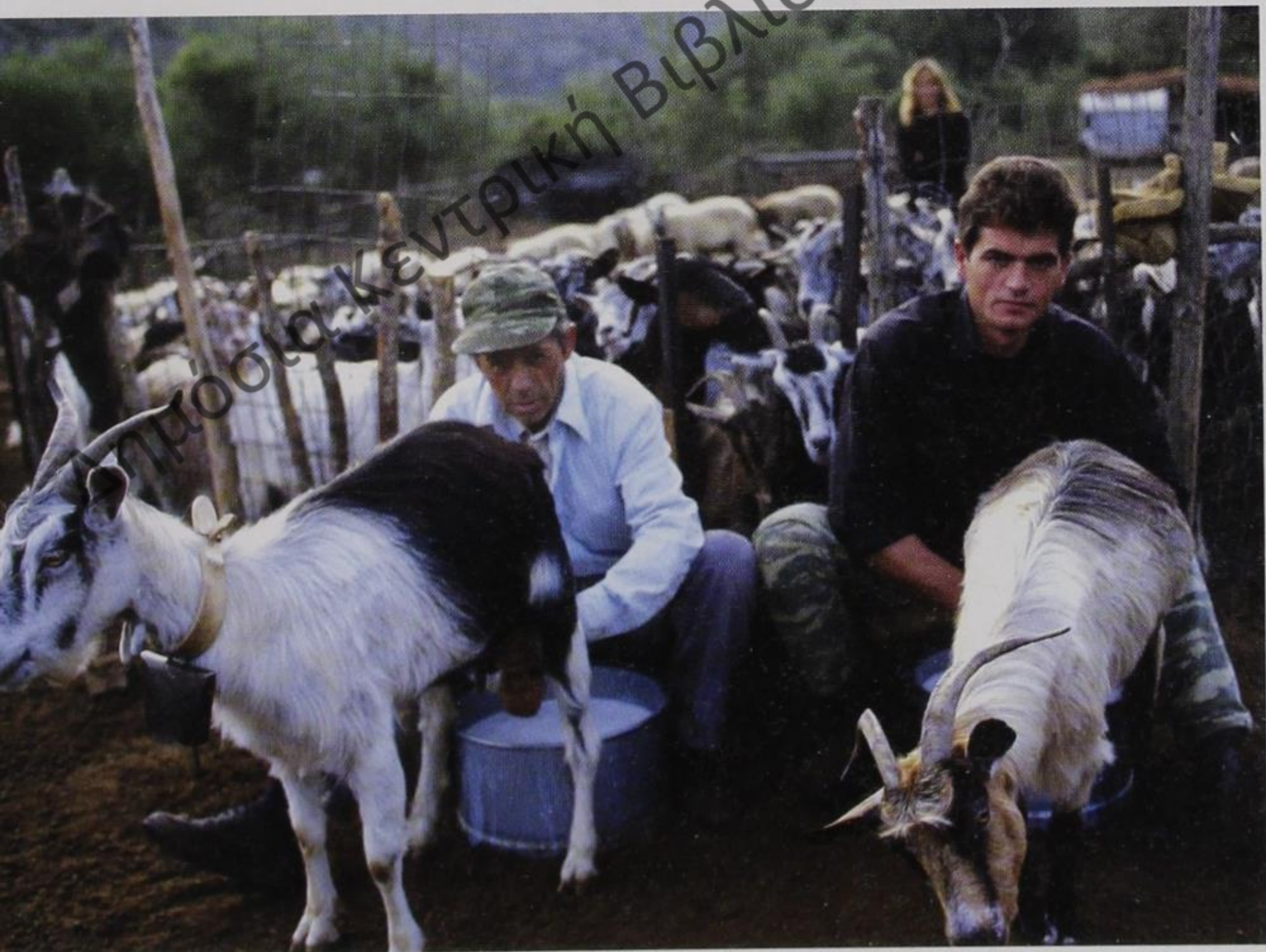
Ἡ ἐπιβίωση τής ὄρεινῆς κτη-

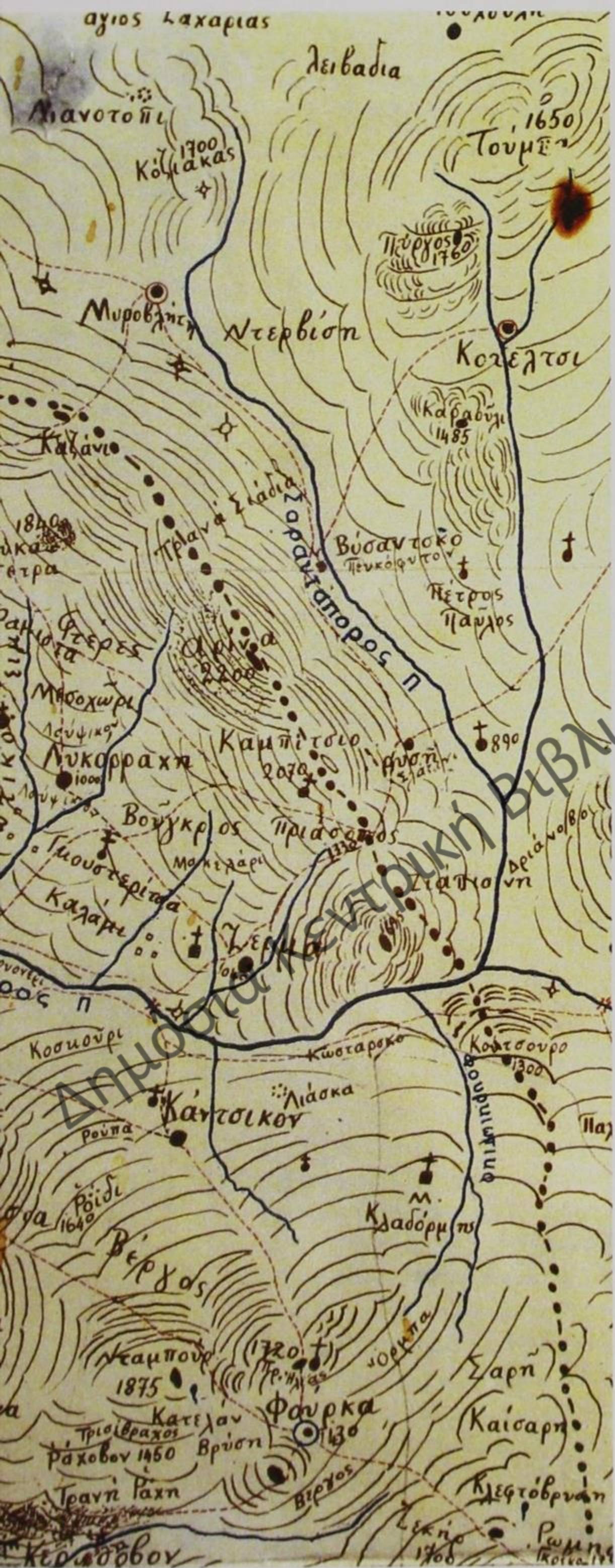
νοτροφίας ὀφείλεται στόν ἀδιάκοπο (χωρίς “γιορτή και σχόλη”) καθημερινό μόχθο τῶν κτηνοτρόφων, τίς μικρές, ἀλλά ζωτικῆς χρησιμότητας ἐνισχύσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσης και τήν προτίμηση ἰσχυροῦ τμήματος τῶν καταναλωτῶν στήν ποιότητα τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων ζωϊκῆς προέλευσης.

“Ἐνας νέος τύπος εκμετάλλευσης που προϋποθέτει την ὑπαρξη τουριστικῆς οικονομίας καθώς και αγορά για κτηνοτροφικά προϊόντα φαίνεται να αναδύεται σήμερα, παρόλο που είναι ακόμα νωρίς να γίνουν ασφαλείς προβλέψεις για το μέλλον της περιοχῆς”.

Τό 2003 απογράφονται στό Δήμο Μαστοροχωρίων 86 κτηνοτροφικές μονάδες (νοικοκυριά)

Δημ. Διαμέρισμα	Κτηνοτρόφοι	Ἴπποειδή	Βοοειδή	Πρόβατα	Γίδια
ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙ	24	17	408	1165	974
ΛΑΓΚΑΔΑ	9	9	97	1224	1249
ΠΛΑΓΙΑ	17	21		1256	1802
ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗ	5		40		58
ΠΛΗΚΑΤΙ	7	5		82	79
ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ	6	4		360	41
ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ	5	2		124	35
ΚΑΣΤΑΝΕΑ	1	2	58		
ΟΞΥΑ (ΘΕΟΤΟΚΟΣ)	2		83	12	
ΧΙΟΝΙΑΔΕΣ					
ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ					
ΑΣΗΜΟΧΩΡΙ					
ΣΥΝΟΛΑ	86	60	686	4482	4238

Ύψωμα
 --- Άγια Αθανάσιος
 - - - - - Όρια Νομών
 --- Όδοι ήμιονιμαί
 --- αμαξιταί
 π Τέφνραι
 ✧ υδρομυχοί, υδροαρίονα
 † Ξυμνησιαί, μοναί
 || Πηγαί ή υρήναι
 ● κορυφαί ορέων
 α ο ο μαγύβαι, γαργυριαί
 ✧ ερείματα

Έσαάτος (1938) εξέδωκεν ακριβή
 και μετ' αρκετής φιλοκαλίας χάρ-
 την τοπογραφικόν τής Έπαρχίας
 Κονίτσης ό μελετηρός και φίλος
 δημοδιδάσκαλος και Δ/τής του έν
 Βουρμπιάνη Σχολείου κ. Χαράλ.
 Ρεμπέλης.

Εύριπίδης Σούρλας,
 παιδαγωγός (1890-1987)

1938
 8261

**Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΗΣ:
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΕΝ ΕΤΕΙ 1913**

“ΑΘΟΣ”

15ΘΗΜΕΡΟΣ ΤΟΠΙΚΗ

ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΚΟΝΙΤΣΗΣ 1/12/1954

ΑΡ. ΦΥΛ. 54

Μ

Π

Α

Ρ

Ἡ Ἐπαρχία Κονίτσης φθάνει πρὸς Βορρᾶν μέχρι τῶν τελευταίων διακλαδώσεων τοῦ ὄρους Γράμμου, νοτίως μέχρι τοῦ Ζαγορίου, πρὸς Α μέχρι τοῦ Σμόλικα ὄρους καὶ πρὸς Δ μέχρι τῶν ὀρέων τοῦ Λεσκοβικίου.

Ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 70 κωμοπόλεις καὶ χωρία διασχιζόμενα ὑπὸ

διαφόρων διακλαδώσεων τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Πίνδου, ὧν ἐπισημότεραι εἰσὶν: Ὁ Σμόλικας, Σουσυνίτσα, Μαλγιόκας καὶ Ἄρινα. Διαβρέχεται δὲ ἀπὸ δύο ποταμούς τὸν Ἄωον καὶ Σαραντάπορον, ὅστις διασχίζει εἰς τὸ μέσον τὴν ἐπαρχίαν καὶ ὅστις φέρεται ὑπὸ τινῶν ὡς ὁ ἀρχαῖος Αἴας καλούμενος, καὶ ἀπὸ πολλά ἄλλα παραποτάμια καὶ χειμάρους ἔχοντας ἀπέναντί των πολλές γραφικωτάτας κοιλάδας μέ πλουσιωτάτην φυτείαν. Πλαίσια εὐγράμμων καὶ ὠραίων βουνῶν καταφύτων ἀπὸ πρίνους, πεῦκα, ἐλάτας, δρυῶς, ὄξειάς καὶ ἄλλα καὶ εἰς τὸ βάθος κοιλάδες καὶ ἀπέραντοι κῆποι προκαλοῦσι τὸν θαυμασμόν.

Εἰς πολλά δὲ μέρη πυκνότατα δάση ἀδιάσπατα, ἐν αἷς κυρίαρχεῖ ὁ θάμνος, ἡ δρυῶς, ὁ κέδρος καὶ ἡ ὄξειά ἐμπνέουσι πᾶσαν τὴν ἀγριότητα. Ἐντὸς δὲ αὐτῶν διαιτῶνται λύκοι, δορκάδες, αἶγαγροι, ἀλώπεκες, θῶες καὶ ἐνίοτε καὶ ἄρκτοι. Λόγγοι ἀδιαπέραστοι μέ στενά μονοπάτια καὶ χαράδρες βαθεῖς, κλεισοῦρες κατάσκιον προδίδουν κάτι τὸ γραφικόν εἰς τὸν ὅλον σχηματισμόν τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ καὶ κάτι τὸ ἐπιβλητικόν καὶ ἄγριον.

Τὸ κελάηδημα ὅμως τῶν ἀηδονῶν, τῶν κοσσύφων καὶ τῶν ἄλλων ὠδικῶν πτηνῶν ζωντανεύει στά ἄλση καὶ τὸ σύνολον ἔφη τόσῃν ποίησιν καὶ τόσῃν γαλήνῃν!

Ἐδῶ βράχοι καὶ λοφίσκοι περιβαλλόμενοι ὑπὸ πυκνῆς σειρᾶς δρυῶν ἀνάμεσα εἰς τὰς ὁποίας ρέει ἄφθονον τὸ δροσερόν κελάρισμα τοῦ ρυακίου καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν ὁποίων σκοτεινά ὑψοῦται εἰς περιωπὴν ἔρημον παρεκκλήσιον φωτιζόμενον ὑπὸ ἀμυδροῦ φωτός κεριοῦ, τὸ ὁποῖον ἀφιέρωσεν ὁ διαβάτης.

Εἰς τὰ δάση ταῦτα δύναται νά

διενεργηθῆ μέγιστη κτηνοτροφία καί παραγωγή ἀφθόνου οἰκοδομικῆς ἢ καυσίμου ὕλης. Τό ἔδαφος τῆς ἐπαρχίας, ἄν καί δέν εἶναι τόσον εὐφορον καί γόνιμον, φημίζεται ὅμως δια τήν ἐκλεκτήν ποιότητα τῶν σιτηρῶν, τῆς σταφυλῆς καί παντός εἴδους καρπῶν.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Βορείου τούτου τμήματος τῆς Κονίτσας εἶναι εἰς ἄκρον φιλόπονοι· ἠσχολοῦντο δέ μέχρι τοῦδε εἰς τήν οἰκοδομικήν τέχνην τοῦ τέκτονος μετά μεγάλου

ζήλου καί τιμιότητος, διά τοῦτο ἐκ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐξῆλθον οἱ διασημότεροι κτίσται τῆς ὅλης Ἠπείρου, ὅθεν καί ἀποκαλοῦνται παρά τῶν λοιπῶν Ἠπειρωτῶν “Μαστοροχώρια” μετά τινος εἰρωνείας (;). Πολλοί δέ τούτων φοβεροί διαχειρισταί τοῦ σφυρίου καί καλλωπισταί πελεκητῶν λίθων ἀπέβησαν ἐργολάβοι τῶν δημοσίων ἔργων τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως καί σχεδιασταί περικαλλῶν δημοσίων καταστημάτων.

Ἐδῶ ἡ γῆ φαίνεται ὡς ν' ἀνεστατώθη ὑπ' ἀοράτων δυνάμεων καί χειρῶν. Ἀπό τῶν ἐλληνικῶν συνόρων ἕως ἄνω πρὸς τὴν ἐπίσης μεγαλοπρεπῶς ἀγρίαν Ἀλβανίαν· ὄρη βίαια διασχίζουσι τὴν ἔκτασιν ἀτάκτως, ἢ χωροῦνται παραλλήλως καί στοιχηδόν, ἢ συγκρουόμενα ἐν ὀρμῇ καί διατεμνόμενα ἀμοιβαίως, ἢ συνδεόμενα εἰς ἀλύσσεις, ἢ ἐκπηδῶντα ἀπροσδοκῆτως καί ὀρθοῦντα ἀντιμετώπους θρασεῖας κωνοειδεῖς κορυφάς, ἢ φεύγοντα πρὸς τὰ βάθη τοῦ ὀρίζοντος ὡς ἀγέλη διωκομένων βουβάλλων, ἐν μακρᾷ σειρᾷ διαδεχομένων ἀλλήλους καί συμπιεζομένων βράχων, ἄλλα φαλακρά καί ἡλιοκαῆ, ἄλλα λάσια καί ζοφερά, ἄλλα νεφελεγεῖτονα καί χιονόσκεπα.

Μιχαὴλ Μητσάκης

Παρά τοῖς δούλοις

Τὰ Ἰωάννινα, 1887

01.6

Η Επαρχία της Κόνιτσας μέσα στο χρόνο

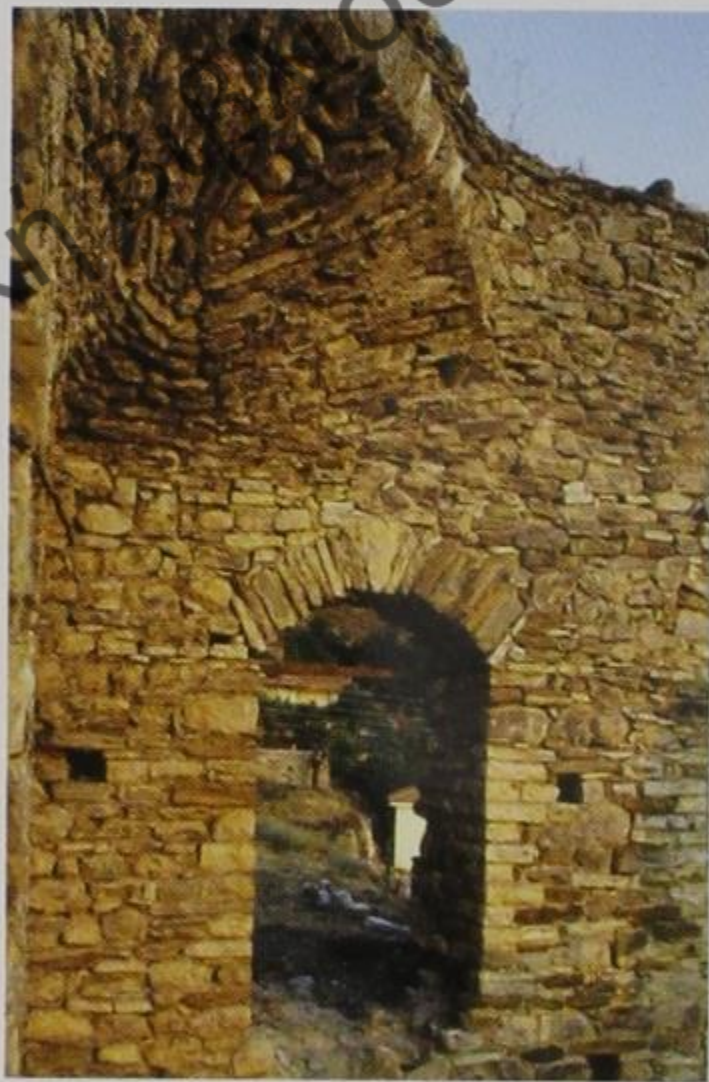
Γιάννης Λυμπερόπουλος

Στα 1453 η Επαρχία της Κόνιτσας καταχτιέται από τους Τούρκους κι απελευθερώνεται ύστερα από τετρακόσια ογδόντα τρία χρόνια, ήτοι το 1913. Λίγο πριν φτάσουν οι κατακτητές, στις παρυφές της Κόνιτσας, ανάμεσα Κόνιτσα και Λεσκοβίκι, τά τέλη του 14ου αιώνα, έχουν διεισδύσει ως πέμπτη φάλαγγα στην περιοχή οι Μπεχτασήδες Μουσουλμάνοι. Τότε εμφανίζονται οι πρώτοι μπεχτασίδικοι τεκέδες (μοναστήρια) στην περιοχή των Καραμουρατάδων και στην Κάτω Κόνιτσα. Λίγο αργότερα από την κατάκτηση, η Κόνιτσα θεωρείται σαν ένα είδος Μέκκας του Μπεχτασισμού στη Δυτική Ελλάδα και χτίζονται εδώ δύο περίλαμπρα τζαμιά. Το ένα της αγοράς από το Σουλτάνο Βαγιαζήτ το Β΄

(κατά πάσα πιθανότητα) που το αποκαλούν, άγνωστο για ποιούς λόγους “Τζαμί του Χουσεΐν Σιάχ” και το άλλο στην κάτω Κόνιτσα δίπλα στον Αώο, από το Σουλτάνο Σουλεϊμάν τόν Μεγαλοπρεπή, που το αποκαλούν “Τζαμί του Σουλτάν Σουλεϊμάν”.

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας στην Κόνιτσα, Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι μιλούν μόνο ελληνικά. Σχολεία ελληνικά είναι γνωστά στην Κόνιτσα και την επαρχία από το 16ο αιώνα. Οι μπέηδες της Πάνω Κόνιτσας, θεωρούν τον εαυτό τους απόγονους εξισλαμισθέντων χριστιανών ελληνοφώνων.

Στο βορειοδυτικό τμήμα της επαρχίας, ημιορεινό και άγονο, οι κάτοικοι, όσοι δεν είναι μετακινούμενοι σκηνίτες, ζουν με κύρια απασχόληση τη μαστορική και βοθητικά με την γεωργοκτηνοτροφία. Αυτό κρατάει σχεδόν μέχρι τον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο. Στο Ανατολικό κομμάτι της επαρχίας, στα Βλαχοχώρια οι άνθρωποι ζουν

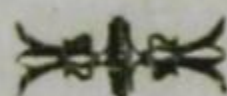
Τό Τζαμί
του Σουλτάν
Σουλεϊμάν
στήν Κόνιτσα
(17ος αι.)

με την υλοτομία και τη ρητινο-συλλογή. Οι κάτοικοι της Κάτω Κόνιτσας και των χωριών που βρίσκονται γύρω στον κάμπο ζουν με τη γεωργία, είτε σαν απλοί γεωργικοί εργάτες, είτε σαν μικροϊδιοκτήτες καλλιεργητές. Στην Πάνω Κόνιτσα είναι οι έμποροι και μι-

κροβιοτέχνες -κουδουνάδες, τσαγκαράδες, τσαρουχάδες, ράφτες, γουναράδες κ.λπ. Ακόμα ζουν εκεί καί κάποιοι μουσουλμάνοι και χριστιανοί τσιφλικάδες και οι λεγόμενες αρχές, Διοικητικοί και Εκκλησιαστικοί υπάλληλοι.

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ
ΤΩΝ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ
ΤΗΣ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ
ΚΟΝΙΤΣΗΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Κατά τὸ ἔτος 1908

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
 ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Α. Γ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ καὶ Α. ΔΕΛΗ
 8 — Ἔτος Ἐπιφανείου — 8
 1909

Η ΠΕΡΙΩΝΥΜΟΣ
 ΓΕΦΥΡΑ ΤΗΣ
 ΠΑΡΟΧΘΙΟΥ
 ΤΟΥ ΛΟΥ
 ΠΟΛΕΩΣ
 ΚΟΝΙΤΣΗΣ

Πεποίθαμεν ἐπιτυχῆς ἀπεικονεῖται ἡ περιώνυμος γέφυρα ἡ ἐπικοινωνοῦσα τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ἄωου λαοὺς μετὰ τῆς Κονίτσης, ἡ γέφυρα ἡ θαυμάσιος διὰ τὸ τεράστιον ὕψος τοῦ τόξου καὶ τὸ ὑπερβάν τοὺς ἐπισημονικούς ὑπολογισμούς κατὰ τὴν γνώμην Γαλάτου μηχανικοῦ ἐπισκεφθέντος τὴν Κόνιτσαν, ἡ γέφυρα τῶν συγκινήσεων τῶν ἀποδημούντων τῶν ἀποχωριζομένων τὸ Πάτριον ἔδαφος, ἡ γέφυρα φλογερῶν δακρύων καὶ ἀναμνήσεων, ἡ γέφυρα καὶ τῶν ἀναμνήσεων καὶ τῆς χαρᾶς τῶν ἐπανερχομένων μετὰ πολυετῆ ἀποδημίαν καὶ ἐν ταύτῃ συναντωμένων μετὰ τῶν ἐναγωνίως ἀναμενόντων τοὺς ἀποδήμους.

”

01.7

Τό παζαρόπουλο τῆς Κόνιτσας

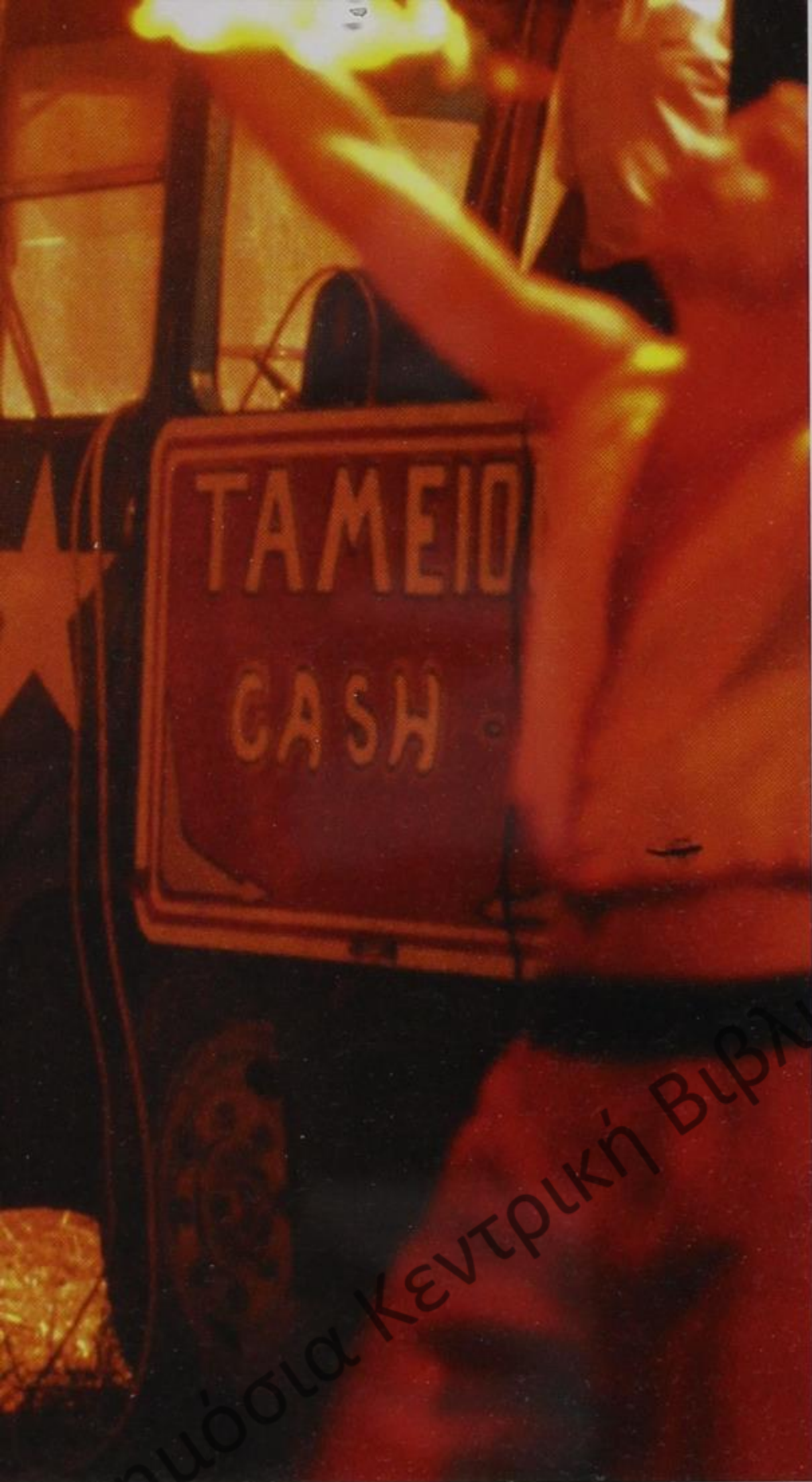
Γιάννης Λυμπερόπουλος

Ἐκεῖ στά πρῶτα μεταεμφυλιακά χρόνια ἀποκτήσαμε τήν ὀδυνηρή ἐπίγνωση πόσο πολύ καί πόσο βαθειά εἶχε πλησιάσει τό τέλος μιᾶς ἐποχῆς.

Ὁ Γιάννης Λυμπερόπουλος ἀνέλαβε τό 1971 μέ τό βιβλίο του “Παζαριοῦ ἀνατομή” νά μᾶς ξεναγήσει στό πολύχρωμο καί πολυποίκιλο κόσμο τοῦ παλιοῦ παζαριοῦ τῆς Κόνιτσας.

Στήν ἄκρη τῆς Καινούριας Ἀγορᾶς ἀπλώνονταν κατηφορικά τό λιβάδι τοῦ Παζαρόπουλου. Τεράστιο λιβάδι, ἐπίτηδες ἀφημένο γιά τήν ἐμποροπανήγυρη τῆς Κόνιτσας, πού γίνονταν, αἰῶνες τώρα, κάθε χρόνο στίς ἀρχές τοῦ Ὀκτώβρη.

Αὐτό ἦταν τό Παζαρόπουλο. Ἄλλο ἓνα Παζαρόπουλο φαίνεται

πώς γίνονταν στή Φυτόκο, σέ χρόνους ἀμνημόνευτους. Τό μεγάλο παζάρι, ὅμως, τά Παζάρια, ὅπως τ' ἄλεγαν, γίνονταν τόν πολύ παλιό καιρό στή Δεπαλίτσα (Μολυβδοσκεπάστη).

Ἐνῶ στά Παζάρια τῆς Μολυβδοσκεπάστης “ἐσυνάζετο πλῆθος ἀνθρώπων”, ἀπ' ὅλες τίς γωνιές τῆς Ἡπείρου καί τῆς Ἀλβανίας καί γίνονταν μεγάλες συναλλαγές σέ κάθε εἶδους ἐμπορεύματα, στό Παζαρόπουλο τῆς Κόνιτσας οἱ συναλ-

λαγές περιορίζονταν ἀποκλειστικά στ' ἄλογα καί στά μάλλινα. Οἱ Γκέκηδες, μέ τίς ἄσπρες βράκες καί τ' ἄσπρα φέσια, φέρναν μέσ' ἀπ' τήν Ἀρβανιτιά ὠραῖα καί γεροδεμένα ἄλογα, πού τά ἔκθεταν στήν ἄπλα τοῦ λιβαδιοῦ. Κι' οἱ βλάχοι κατέβαζαν ἀπ' τά βουνά, ὡς περνοῦσαν γιά τά χειμαδιά τους, τίς κατακόκκινες φλοκάτες βελέντζες, τίς καπότες καί τ' ἄλλα ὑφαντά.

Ὅταν ἔρχονταν τό φθινόπωρο, ἄλλαζαν τά ρέματα στό Παζάρι τῆς Κόνιτσας. Οἱ μαστόροι ἔρχονταν τραγουδιστά. Ἐμπαιναν στούς καφενέδες καί κέρναγαν γνωστούς κι' ἀγνώστους. Διανυκτέρευαν στά χάνια. Καλοπληρωτάδες, ἀγόραζαν ἀπ' τό Παζάρι λογῆς-λογῆς μπιχλιμπίδια καί ζαχαρωτά. Κι' ἀνηφόριζαν τήν Πλάκα, ἀλαφροί καί καμαρωτοί σάν πέρδικες.

Τίς ἴδιες μέρες οἱ σκηνίτες κατέβαιναν ἀπ' τά βουνά· περνοῦσαν ἀπ' τήν ἄκρη τῆς Τοπόλτσας, μακρῆς ἀτέλειωτες σειρές μέσ' τόν κάμπο, σά λιτανεῖες ἀκαθόριστες κι' ἀδιάκριτες στήν καταχινιά τοῦ Ὀκτώβρη. Ὅλα γιαντούς ἦταν μιά λύπη. Μιάν ἀτέλειωτη λύπη.

Ὅσοι εἶχαν, δυό τρεῖς ἐβδομάδες πρίν, κατεβή μέσ' τήν Κόνιτσα γιά νά πάρουν μέρος στό Παζαρόπουλο, μόλις ἀγροικοῦσαν τά κουδουνίσματα τῶν κοπαδιῶν τους, στόν κάμπο καί τά γαυγίσματα τῶν σκυλιῶν, μάζευαν τήν πραμάτεια τους γρήγορα-γρήγορα σάν κυνηγημένοι ἀπό μπόρα, κι' ἔφευγαν βιαστικοί, ροβολώντας τόν κατήφορο τῆς Κόνιτσας, μήπως καί δέν προλάβουν τούς δικούς τους, στήν μελαγχολική τούτη πορεία πρὸς τά χειμαδιά...

Η ιστορία του τύπου της επαρχίας Κονίτισης αρχίζει στα χρόνια της απελευθέρωσης (1913), όταν εκδόθηκε στην Κόνιτσα ο "Αώος", ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΛΙΓΟΥΠΛΗΚΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΩΝ ΕΝ ΚΟΝΙΤΕΙΗ (ιδρυτής ιδιοκτήτης ΛΑΜΠΡΟΣ Κ. ΛΑΜΠΡΙΑΔΗΣ).

Από τα τοπικά περιοδικά έντυπα ξεχωρίζουν η εφημερίδα "Κατής" (1915) και το περιοδικό "ΚΟΝΙΤΣΑ" που εκδόθηκε προπολεμικά (1914-1915) σαν βδομαδιατική εφημερίδα. Ξαναεκδόθηκε από το Σύνδεσμο Κονιτσιωτών "Ο Αώος" το Μάη του 1962 σαν μηνιαίο περιοδικό (περίοδος α' 1962-1973, περίοδος β' 1980-1984, περίοδος γ' 1985 κ.έ.).

ΚΟΝΙΤΣΑ

ΑΘΗΝΑ: ΛΑΓΥΡΑΓΙΟΣ ΠΕΡΙΟΔΕΥΤΗΣ - ΓΕΥΣΟ

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

Συντάκτης Έπιτροπή: ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΠΟΛΟΓΟΣ - ΣΑΡΡΑΝΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Σωτήρ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΚΙΔΑΣ Της Αθήνας - ΣΑΥΤΡΑΝΗΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Σολύνης 4 ΛΑΚΩΠΟΥΣ ΒΑΛΑΧΩΣ Σουφλίου
 Άνταρκτης στην Κόνιτσα και τη Γαλιχώρα: ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΙΜΩΝΙΩΤ. Κόνιτσα 124471 - Τηλ. 700.478 - Άμφισσα Τ.Τ. 501 - Τηλ. 500.478.

Συνεχίζουμε

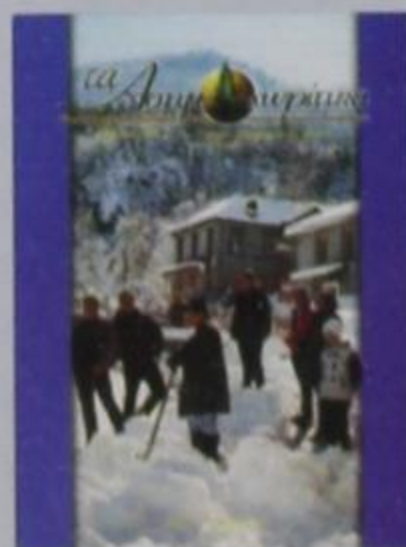
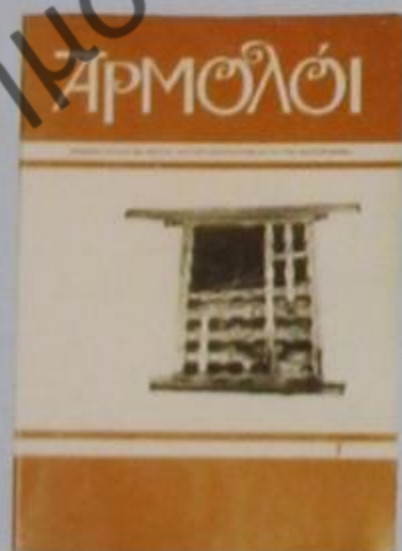
Η «ΚΟΝΙΤΣΑ» ιδρύθηκε στην Κόνιτσα το 1913 (1914-1915). Από το πρώτο της τεύχος φέρει ως ιδρυτικό λόγο τον Ιωάννη Κονιτσιώτη. Κατά την ίδια χρονιά διακόπηκε, κατόπιν όμως, οι προσπάθειες επανόδου.
 Η «ΚΟΝΙΤΣΑ» επανιδρύθηκε από τη Σύμβαση Κονιτσιωτών «Ο Αώος» το Μάη του 1962, σε μορφή περιοδικού. Η δεύτερη είχε τετραετή πορεία μέχρι τον Μάη του 1963, και σταμάτησε, γιατί δε βρέθηκε να γράφει από το όργανο καίτοι υπήρχαν καταγράφοντες άρθρα και τις αναρτήσαντες κοίτα. Η «ΚΟΝΙΤΣΑ» της δεκαετίας 1962-1973, έλαβε να είναι από τη μεριά έργων δημοσιογραφίας στην Κονιτσία (γιατί στην Κόνιτσα και σήμερα στην επαρχία της Κονιτσίας, για να πούμε, και σήμερα) από τη Σύμβαση της Κόνιτσης, αλλά δημοσιεύει δημοσιογραφία σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και του εξωτερικού, κι από την άλλη έργων δημοσιογραφίας των παρακείμενων της επαρχίας. Μιας για παράδειγμα ακόμα, στην «ΚΟΝΙΤΣΑ» τα 1962-1973, καταγράφηκε δημοσιογραφία από κρησινά της Κονι-

τσίας και Βαλκωνιάς (από την κατοχή της επαρχίας, αλλά και των προπολεμικών χρόνων). Άρθρα, μάλιστα, και άλλα υλικά, δημοσιεύονται στην Άσπρη και τη Γαλιχώρα της επαρχίας μας, τις περιφέρειες μας περί προπολεμικά και σημερινά, και γραφόμενα, άρθρα, μάλιστα, είδη

Είσοδος στο Βελανδίο.

Τά Μαστοροχώρια διακρίνονται μέ τά περιοδικά “Τα Ασημοχωρίτικα”, περιοδική έκδοση τοῦ Συλλόγου Ἀσημοχωριτῶν “Ἡ Προοδος” (1998 κ.ἔ.), τό “Ἐκ Χιονιάδων”, έκδοση του Πολιτιστικοῦ Συλλόγου Χιονιαδιτῶν (1998 κ.ἔ.) καί παλιότερα τό “Ἀρμολοῖ”, έκδοση τῆς ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ Πυρσόγιαννης (1976-1980).

01.8

Οί γείτονες

Αλέξανδρος Ζούκας

“Η ήπειρωτική πλευρά του Γράμμου μέ τά γνωστά Μαστοροχώρια, Βούρμπιανη, Πυρσόγιαννη, Δροσοπηγή (Κάντσικο), Καστάνιανη, Ζέρμα, Λαγκάδα (Μπλίσγιανη),

Μόλιστα, Κεράσοβο, Στράτσιανη, Πληκάτι, Όξυά, Χιονιάδες, Τούρνοβο έπεκτείνεται καί πρός τήν πίσω μεριά του ίδιου βουνου στην άλβανική περιφέρεια της Κολώνιας γύρω από τήν Έρσέκα μέ τά σχεδόν άμιγως χριστιανικά Μαστοροχώρια. Τά πιό γνωστά είναι ή Μπόροβα καί ή Ράχοβα, τό Γκοστοβίσι καί τό Προντάνι, ή Κρισιόβα,

Λιούρας, Μπούτκα, Μπέζιανη, Στίκα, Σκοροβότι και Σαλεσι. Οί Κολωνιάτες ή Κολωνιάρηδες μαστόροι ήταν περιζήτητοι για οικοδομικές έργασίες στα Βαλκάνια και την ήπειρωτική Ελλάδα. "Εχτιζαν επί χρόνια τά ψηλοκρεμαστά μοναστήρια του Άγιου Όρους και τών Μετεώρων".

Σήμερα μέ τό άνοιγμα τών συνόρων τό 1990 "βαθμιαία αποκαθίσταται η χαμένη ιστορική ενότητα του χώρου. Παλιοί δρόμοι και τρόποι οικονομικών ανταλλαγών επανήλθαν σε λειτουργία έστω και με διαφορετικές μορφές και όψεις, παλιές κοινωνικές σχέσεις ακόμα και συγγενικοί δεσμοί αποκαταστάθηκαν, ξεχασμένα μονοπάτια ξαναπατήθηκαν".

Οί Κολωνιάτες μαστόροι-οικονομικοί μετανάστες όταν περνάνε μέ τά πόδια την έλληνική μεθόριο προτιμοῦν τά παλιά γνωστά μονοπάτια από Έρσέκα-Ράχοβα-Ροζντόλι (κορυφή του Γράμμου)-Πληκάτι σέ δυόμιση ώρες. Τά νοτιότερα χωριά τής Κολώνιας επιλέγουν τό πέρασμα τής Μπάντρας από τούς Χιονιάδες.

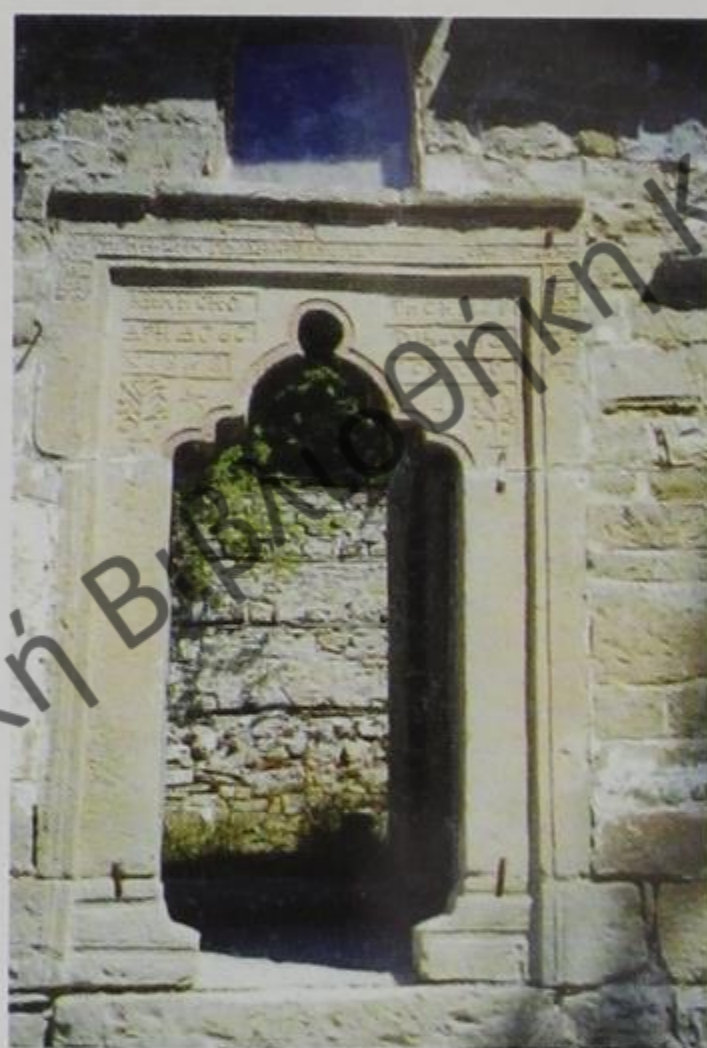
Στά όρια μέ τό νομό Καστοριās, στην κοιλάδα του Σαραντάπορου, συναντάμε τά παλιά Μαστοροχώρια, Ζούζουλη, Έπταχώρι (Μπουρμπουτσκό), Κυψέλη (Ψέλτσκο), Χρυσή (Σλάτινα), Άργος Όρεστικό (Χρούπιστα), Πευκόφυτο (Βύσαντσκο) και Λάγκα. "Εντονη είναι ή πολιτισμική συγγένεια τών χωριών αυτών μέ την Ήπειρο.

1. Κολωνιάτες μαστόροι στο Άγιον Όρος, τελευταίο τέταρτο 19ου αιώνα
2. Δυτικομακεδόνες (Έπταχώρι) και Ηπειρώτες μαστόροι στην Καρδίτσα, 1935.

1

Στή μακεδονική κόγχη τοῦ Γράμμου εἶναι τὰ Μαστοροχώρια τοῦ τωρινοῦ Βοΐου (παλιά Ἀνασελίτσα). Ξεχωρίζουν ὁ Πεντάλοφος (Ζουπάνι), Βυθός (Ντόλος), Κριμίνι, Λούβρη, Μόρφη (Μιρασάν), Δίλοφο (Λιμπόχοβο), Κορυφή (Μπόρσια), Πολυκάστανο (Κλιπίστ), Αὐγερινός (Κουστάντικου), Ζώνη (Ζάντσκο). Μαστόροι ξεχωριστοί καί φημισμένοι ταξίδεψαν σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα καί στό ἐξωτερικό (Ἀμερική, Ἀργεντινή, Περσία, Αἰθιοπία, Αἴγυπτο, Σουδάν, Κογκό, Νοτιοαφρικανική Ἑνωση, Μαδαγασκάρη, Ρουμανία καί παραλιακή Τουρκία).

2

Ἐξοχῶς γιά τὰ ἑλληνικά δεδομένα, ὁ Γράμμος εἶναι περισσότερο συνδεδεμένος μέ τὰ γεγονότα τοῦ ἐμφυλίου καί εἶναι ἐλάχιστα γνωστός ὡς τόπος πού γέννησε ἕναν τόσο ἰδιαίτερο κλάδο τῶν Βλάχων καί ὡς χῶρος ἐκκίνησης ἑνός μεγάλου καί κυρίως νομαδοκτηνοτροφικοῦ πληθυσμοῦ πού σκόρπισε σέ ὅλη σχεδόν τή μέση Βαλκανική". Οἱ βλαχόφωνοι αὐτοί οἰκισμοί ἔχουν ἑλληνική ἐθνική συνείδηση καί σημειώνουν μεγάλη οἰκονομική καί πολιτιστική πρόοδο, πρωτοφανῆ γιά τήν ἐποχή ἀλλά

καί γιά τό χῶρο. Μέσα σέ ἀπρόσιτα βουνά, χλοερά ὄροπέδια, βαθιές χαράδρες τόπους κατάλληλους γιά ξεκαλοκαιριά κοπαδιῶν, ξαφνικά ἐμφανίζονται ἀστικά κέντρα πού μεταπηδοῦν ἀπό τήν παραδοσιακή κτηνοτροφία στή βιοτεχνία καί τό ἐμπόριο, ἀναπτύσσονται οἱ τέχνες καί τὰ γράμματα κατά τρόπο, πρὸς τό παρόν ἀνεξήγητο.

Στίς ἑλληνικές σήμερα πλαγιές τοῦ Γράμμου, ἐκτός ἀπό τή Γράμμουστα, ὑπῆρχαν καί οἱ περιφερειακοί της οἰκισμοί Φούσα ἢ Φούσια, Βετεάρνικο ἢ Βετέρνικ, Λι-

3

βάδι καί Πισκοχώρι, καθώς και οι ανεξάρτητοι οικισμοί Λινοτόπι ή Λιανοτόπι (στά Βλάχικα Λιντόπεα), μέ τόν περιφερειακό οικισμό του Ἁγίου Ζαχαρία ή Ζαγκάρ, ή Ἀετομηλίτσα ή Ντέντσικο καί ὁ νοτιότερος οικισμός, ή Κιάφα. Στό σημερινό ἀλβανικό ἔδαφος ὑπῆρχαν ή Νικολίτσα καί ή Ἄρζα.

Ἄπό τό 1769 ὡς τό τέλος του 18ου αἰώνα καταστράφηκαν, λεηλατήθηκαν καί ἔσβησαν ἀπ' τό χάρτη ή Γράμμουστα, ή Νικολίτσα, τό Λινοτόπι, τά χωριά τῆς Ὀπαρης, ἐνῶ ή Μοσχόπολη ἐγκαταλείφθηκε ἀρχικά ἀπό τούς κατοίκους της (1769) ἀπό φόβο πρὸς τούς ἐπιδρομεῖς καί ἀργότερα λεηλατήθηκε, ὡστε δέν ἔμεινε τίποτε πού νά θυμίζει τήν παλιά μεγαλούπολη, παρά σωροί ἐρειπίων. Ὅσοι κά-

τοικοι γλύτωσαν τή σφαγή, κατέφυγαν στήν Εὐρώπη (Αὐστρία, Οὐγγαρία, Σερβία, Ρουμανία κ.λπ.), στά παράλια τῆς Ἀδριατικῆς καί κυρίως στή Μακεδονία.

Ἄπό τίς ἀνθηρές κῶμες ἐπί του Γράμμου (ὅλες σέ ὑψόμετρο πάνω ἀπό 1.100 μ.), ή Γράμμουστα ἦταν τό μεγαλύτερο κτηνοτροφικό κέντρο τῆς Πίνδου καί κέντρο ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου μάλλινων εἰδῶν πρὸς τήν Εὐρώπη καί τό Λινοτόπι, κοιτίδα ζωγράφων καί ἀγιογράφων. Λινοτοπιῖτες ζωγράφοι ἀγιογράφησαν τό μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Ζέρμας (1656).

Σήμερα στή θέση τῆς παλιᾶς Γράμμουστας ὑπάρχει μόνον ὁ ἐρειπωμένος ναός τῆς Παναγίας, στή Φούσια καί στό Βετέρνικο μερικά χαλάσματα καί στό Λινοτόπι ἀπό-

μεινε μισογκρεμισμένο ένα μικρό έξωκκλήσι. Ἡ προπολεμική Σλήμνιτσα (Τρίλοφος) μέ τά λιθόκτιστα ἀρχοντικά καί τά πολλά νεροπρίονα ἐξαφανίστηκε στή δίνη τῶν ἐμφυλιακῶν.

Κοντά στά ἐρείπια τοῦ οἰκισμοῦ τοῦ Ἁγίου Ζαχαρία διασώθηκε τό καθολικό τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ζαχαρία (17ος αἰώνας). Πρόκειται γιά βυζαντινό ναό, σταυροειδῆ μέ τροῦλο καί με πλούσιο ἀγιογραφικό διάκοσμο.

Ἡ Ἄετομηλίτσα (Ντέντσικο) βρίσκεται σέ ὑψόμετρο 1.430 μ. στή νότια πλευρά τοῦ Γράμμου. Ὑπῆρξε ἀνέκαθεν γιά ὅλα τά Μαστοροχώρια τό σημαντικότερο κέντρο παραγωγῆς κτηνοτροφικῶν καί ὑλοτομικῶν προϊόντων. "...Ὁ σκληροτράχηλος χαρακτήρας τῶν κατοίκων τῆς, ἀλλά ἴσως καί κάποιες ἱστορικές συγκυρίες ἐπέτρεψαν τήν ἐπιβίωσή τῆς ἐνῶ ἄλλα βλαχοχώρια τοῦ Γράμμου χάθηκαν". Μέχρι σήμερα οἱ κάτοικοι μετακινοῦν τά κοπάδια τους ἀπό τήν Ἄετομηλίτσα, στά πεδινά τῆς Θεσσαλίας καί τῆς Μακεδονίας καί ἀντίστροφα. Προπολεμικά εἶχε τριακόσια σπίτια καί πολλά κοπάδια (45.000 περίπου αἰγοπρόβατα). Τό 2003 ἀπογράφηκαν 15.000 αἰγοπρόβατα καί 400 βοοειδῆ.

1. Μονή Αγίου Ζαχαρία (17ος αιώνας)
2. Ερείπια ναού στή Γράμμουστα.

Το γεωλογικό περιβάλλον των Μαστοροχωρίων

Μάρθα Βαλτά

Η Ήπειρος δεν έχει δική της μεταλλευτική ιστορία, ωστόσο υπάρχουν στοιχεία και φωτογραφίες που δείχνουν τη συμβολή των Ηπειρώτη μάστορα στον κλάδο της μεταλλευτικής. Στα μακρινά ταξίδια τους οι Ηπειρώτες δούλευαν σε γαλαρίες και νταμάρια και αποδείχθηκαν και εκεί πρωτομάστορες.

Ο ορυκτός πλούτος μίας περιοχής είναι συνάρτηση της γεωλογικής της δομής. Η γεωλογική δομή της Ηπείρου δεν προοιωνίζει την ύπαρξη μεγάλων και εκμεταλλεύσιμων μεταλλικών συγκεντρώσεων· ωστόσο μερικοί μελετητές πίστευαν στην ύπαρξη πετρελαίων.

Μικρές και τοπικές εκμεταλλεύσεις

μπορεί να έγιναν κατά καιρούς, χωρίς όμως καμία οικονομική σημασία για τον τόπο. Αντίθετα η γεωθερμική δράση που υπάρχει στην περιοχή του Αμαράντου έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Τα γνωστά “λουτρά” που λειτουργούν στον Αμάραντο είναι η ζωντανή απόδειξη.

Στόν πρωτογενή χάρτη που έγινε το 1957, όταν ξεκίνησαν οι πρώτες γεωλογικές έρευνες στην περιοχή από το τότε ΙΓΕΥ (το σημερινό ΙΓΜΕ), στην Ήπειρο είχε εντοπισθεί μια ποικιλία μικρών εμφανίσεων όπως: χαλκού, σιδήρου, χρωμίτη, μαγγανίου, αμιάντου, τάλκη, ολιβίνη, ορυκτού άλατος, γύψου, θείου, φωσφοριτών, μαρμάρων καθώς και ορυκτών ανθράκων,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κάμενικ, πηγές Λουτρών Αμαράντου

όπως λιγνιτών, λιθανθράκων, πρισανθράκων και γαγατών. Από αυτή την ποικιλία οικονομικό ενδιαφέρον έχουν μόνο οι γύψοι και τα μάρμαρα. Παρά τη συνέχιση των ερευνών δεν αποκαλύφθηκε η ύπαρξη εκμεταλλεύσιμων κοιτασμάτων.

Περιορισμένες εμφανίσεις ορυκτών (χαλκός, χρωμίτης, αμίαντος, λιγνίτης) που έχουν εντοπισθεί στα όρια του Δήμου Μαστοροχωρίων βρίσκονται στην περιοχή της Βούρμπιανης, Οξυάς και Θεοτόκου.

Στην περιοχή της Κόνιτσας και ιδιαίτερα στο Δήμο Μαστοροχωρίων, ενδιαφέρον παρουσιάζουν:

- Η γεωθερμική δραστηριότητα
- Η σεισμοτεκτονική δραστηριότητα.

02.2

Η γεωθερμική δραστηριότητα

Γεωθερμική δραστηριότητα εμφανίζεται στα λουτρά Αμαράντου

που βρίσκονται 5 χλμ βόρεια του χωριού Αμαράντος στά όρια με το Δήμο Μαστοροχωρίων. Πρόκειται για το μοναδικό σημείο ανάβλυσης θερμού αέρα και υδρατμών στον ελληνικό χώρο. Η ανάβλυση γίνεται μέσα από σχισμές και αγωγούς στα ασβεστολιθικά πετρώματα, σε υψόμετρο 1.260 μ. και σε απόσταση 27 χλμ βόρεια της Κόνιτσας.

Υπάρχουν πολλά σημεία εξόδου θερμού αέρα και υδρατμών, καθένα από τα οποία έχει διαφορετική παροχή. Σε υψόμετρο 1.140 μ. υπάρχουν οπές ψυχρού αέρα. Η θερμοκρασία των ατμών είναι 320C.

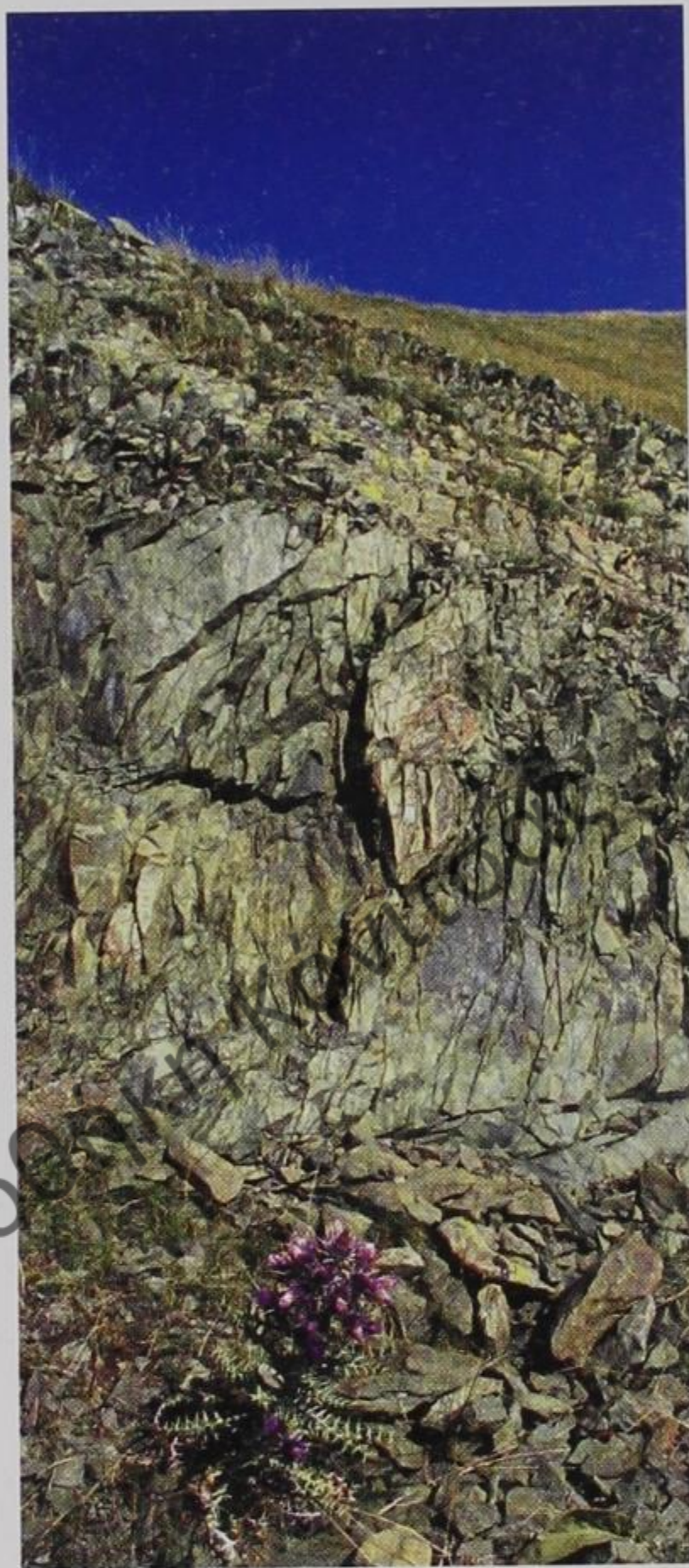
Ο Χαράλαμπος Ρεμπέλης, στην εργασία του "ΤΑ ΚΟΝΙΤΣΙΩΤΙΚΑ, 1930" αναφέρεται στα "Βρωμονέρια, τά θειούχα λουτρά Καβασίλων καί Μπελθουκίου (σημ. Πυξαριά) ως καί τά "Κάτω" άτινα πρό δεκαετίας περίπου περιήλθον εις τήν Άλβανίαν. Άπαντα κείνται πλησίον του Σαρανταπόρου. Ή τοπωνυμία "Βρωμονέρ" εϋρηται καί εις

Καστάνιανην, Πυρσόγιαννην, Βούρμπιανην, Σέλτσην. Ὀνομάσθη οὕτω ἐκ τῆς ὁσμῆς ἀναβλύζοντος ὕδατος. Ἄνωθεν ὅμως τῆς Σέλτσης (σημ. Ὁξυά) ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος εἶναι μεγαλυτέρα μέ ἀρκετά ἰδιάζουσαν ὁσμὴν καί μείζονα θεραπευτικὴ ἰδιότητα διὰ στομαχικούς”.

02.3

Σεισμοτεκτονικὴ δραστηριότητα

Στις 26 Ιουλίου του 1998 σημειώθηκε στην περιοχή σεισμική δόνηση 5,2 R που έγινε ιδιαίτερα αισθητή σε ὅλη την Ἑπειρο. Ακολούθησαν μικρότερες μετασεισμικές δονήσεις, ἐνῶ ἕνας μεγαλύτερος σεισμός στις 6 Αυγούστου με μέγεθος 5,6 R φαίνεται ὅτι ἦταν ὁ κύριος σεισμός της συγκεκριμένης σεισμικῆς ἐξαρσης. Ἀπὸ τῆς σεισμικῆς αὐτῆς δραστηριότητα πλήγηκε σοβαρά ἡ πόλις τῆς Κόνιτσας καὶ σε μικρότερη ἐκταση οἱ γύρω κοινότητες.

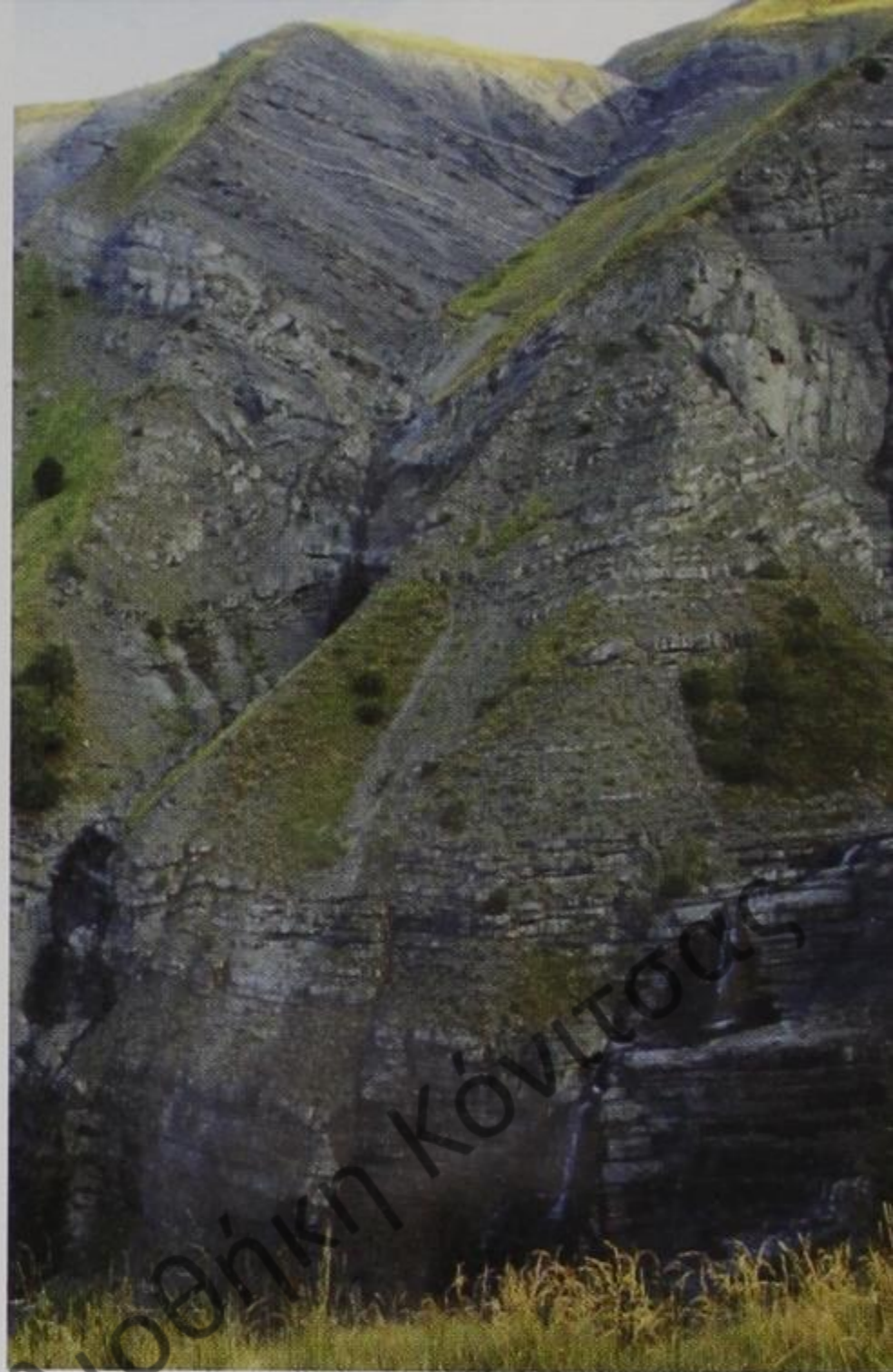

02.4

Αἱ Ἰαματικοὶ Πηγαὶ Ἀμαράντου

“Ἐνδείκνυνται διὰ ἐπαγγελματικά νοσήματα (κατὰ τὸν ἰατρὸν Βασ. Κ. Χρήστου 1960, ἀποκονιώσεις πνευμόνων, νεφρῶν, ἥπατος, χοληδόχου κύστεως, ὀστῶν, ἀρθρώσεων ἢ ἀρθροπαθειῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν ἐν γένει ρευματοπαθειῶν κ.λπ.). Διὰ χρονίας ρευματικῆς παθήσεως, μὴ ἐπαγγελματικῆς, ὀφειλομένης εἰς λοιμώξεις ἢ καὶ εἰς ἄλλα αἷτια κ.λπ. (σπονδυλοαρθρίτιδες καὶ ἀρθρίτιδες ἐν γένει μεσοπλεύριαι, νευραλγίαι, ὀσφυαλγίαι, καὶ διάφοροι ἄλλαι νευρίτιδες, νευρομυϊτιδες, τενοντίτιδες, μεταρρευματικαὶ παθήσεις, ἀγκυλώσεις, παραλύσεις κ.λπ.). Χρόνια ἀπλαὶ βρογχίτιδες, ἀσθματικαὶ ἢ καὶ μὴ, ρινίτιδες, ραφυγγίτιδες. Χρόνια γυναικολογικαὶ φλεγμοναὶ (κολπίτιδες, ἐνδομητρίτιδες, σαλπιγγίτιδες κ.λπ.). Ἐνδείκνυνται γενικῶς κατὰ τῆς στειρώσεως. Διὰ δερματοπαθείας, ἀναιμίας κ.λπ.”

Ἀπόσπασμα ἀπὸ μελέτη τοῦ Κ. Καραγκούνη, ὑψηγῆτῆ Γεωλογίας, 1979, στό βιβλίον τοῦ Λ. Μάλαμα “Θωρώντας βουνά καὶ πέλαγα”, 1988.

02.5

Γράμμος: η άγνωστη ομορφιά

Δημήτρης Μπούσμπουρας

Βιολόγος-Συντονιστής της Ειδικής
Περιβαλλοντικής Μελέτης Γράμμου

Φορτισμένος από τις μνήμες του εμφυλίου πολέμου, ο Γράμμος παρέμεινε ξεχασμένος και απερημωμένος τα τελευταία 50 χρόνια. Αυτό δεν επέτρεψε να αναδειχτούν οι φυσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητές του.

Μέχρι πριν από μια δεκαετία, πολύ λίγα ήταν γνωστά για τη φύση του βουνού. Με τις καταγραφές για την πανίδα και το φυσικό περιβάλλον που έγιναν κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας, αναγνωρίστηκε η αξία του και συμπεριελήφθη στις σημαντικότερες πε-

ριοχές για τη φύση στην Ελλάδα. Σήμερα συμπεριλαμβάνεται:

1. Στις σημαντικότερες περιοχές για τα Πουλιά στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις καταγραφές της Ορνιθολογικής Εταιρίας και του *Bird Life International*.

2. Στο δίκτυο “Natura 2000” της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων / Υγροτόπων που κατέγραψε τις σημαντικότερες περιοχές στην Ελλάδα για τη χλωρίδα, την πανίδα και τους σπάνιους τύπους οικοτόπων. Η περιοχή που εντάσσεται στο δίκτυο “Natura 2000”, καλύπτει κυρίως τα μεγάλα υψόμετρα και την υποαλπική ζώνη.

3. Στις σημαντικότερες περιοχές για την αρκούδα, σύμφωνα με τις καταγραφές που πραγματοποίησε ο ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ σε όλη την επικράτεια του είδους στο πλαίσιο του

προγράμματος LIFE – ΑΡΚΤΟΣ.

Τα στοιχεία που αξίζουν να προστατευθούν στον Γράμμο, έγιναν γνωστά μετά από την Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη που εκπόνησε ο ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, σε συνεργασία με το ΥΠΕΧΩΔΕ και το Υπ. Γεωργίας, στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE – ΑΡΚΤΟΣ.

Τα σημαντικότερα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος είναι:

Τα εκτεταμένα φυσικά ώριμα δάση, όπου συμπεριλαμβάνονται σημαντικοί τύποι οικοτόπων. Τα μικτά δάση, σε ορισμένες περιοχές είναι εντελώς ανεπηρέαστα, καθώς έμειναν εκτός εκμετάλλευσης για πολλές δεκαετίες μετά τον εμφύλιο πόλεμο, λόγω του φόβου των ναρκών και της απερήμωσης των οικισμών.

Η εκτεταμένη υποαλπική ζώνη, με ενδημικά και σπάνια είδη χλω-

ρίδας και σημαντικούς τύπους οικοτόπων.

Οι υποαλπικές λίμνες, όπως οι Αρένες (Μουτσάλια) στα 1.700 μ. και η λίμνη του Γράμμου (Γκιστόβα) στα 2.350 μ. (η ψηλότερη λίμνη στην Ελλάδα).

Ο σχετικά μεγάλος για τα ελληνικά δεδομένα πληθυσμός αρκούδας. Υπολογίζεται ότι στην περιοχή του Γράμμου και στην κοιλάδα Γράμμου-Βοίου ζουν περίπου 15 αρκούδες. Ο Γράμμος αποτελεί για την αρκούδα τη μοναδική ζώνη σύνδεσης της εξάπλωσης του είδους στην Πίνδο και την υπόλοιπη Βαλκανική.

Οι βραχώδεις διαπλάσεις φιλοξενούν το αγριόγιδο, το ευρωπαϊκό είδος αντιλόπης, που απειλείται σοβαρά. Στο Γράμμο, με 40-50 αγριόγιδα υπάρχει το 10% του πληθυσμού του είδους στη χώρα μας.

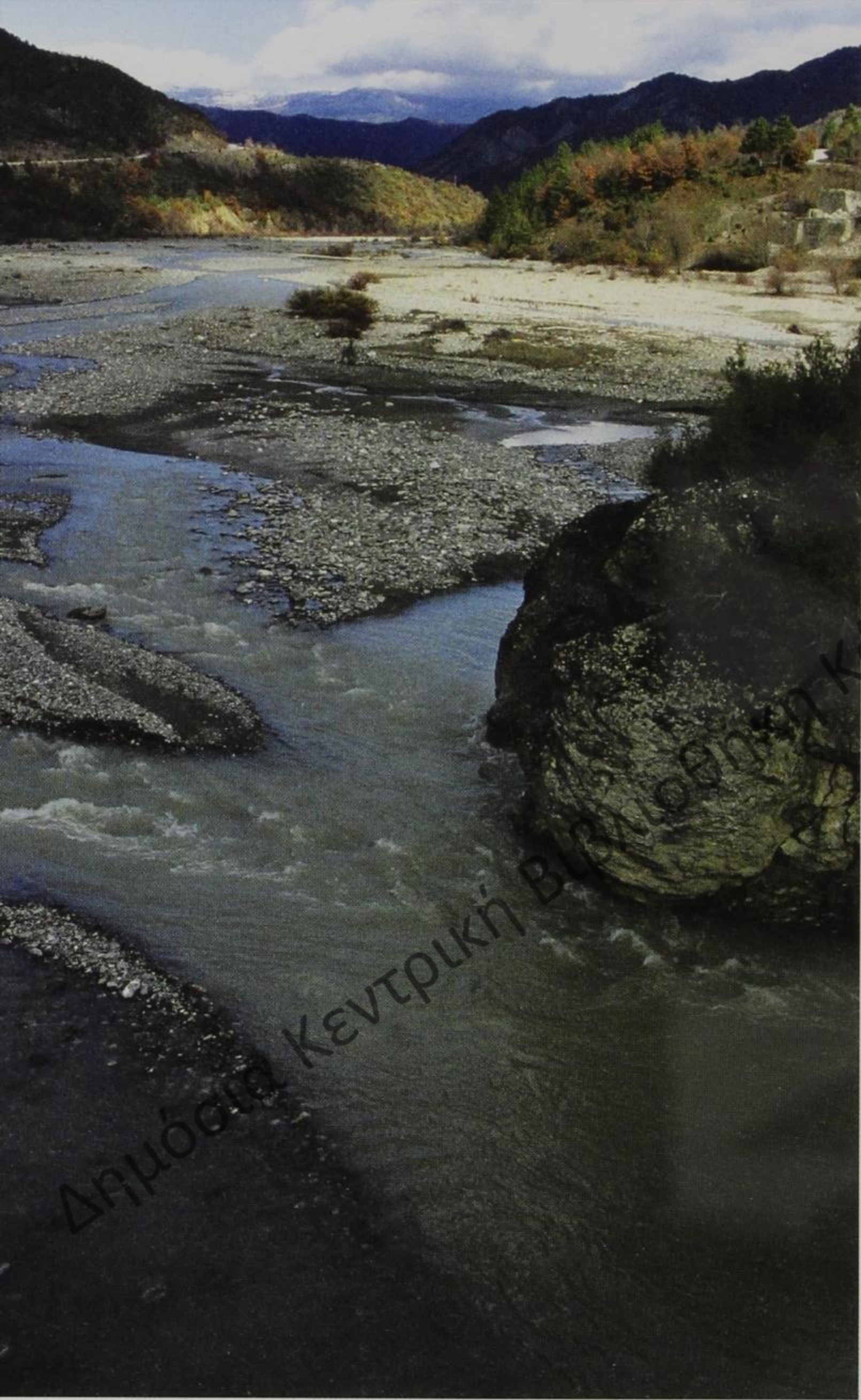
Η ποικιλία των ειδών ορνιθοπανίδας. Σημαντικότερα είναι τα αρπακτικά πουλιά, όπως ο χρυσαετός, ο πετρίτης, ο ασπροπάρης ή κουκάλογο, τα δασικά είδη, όπως οι δρυσκολάπτες από τους οποίους υπάρχουν όλα τα είδη αυτής της ζώνης εξάπλωσης.

Η παρουσία των τριών ειδών

τριτώνων (αμφίβια σαν τη σαλαμάνδρα που ζουν μόνιμα στο νερό) και η παρουσία δύο ειδών ερπετών με τη νοτιότερη εξάπλωση στην Ευρώπη. Πρόκειται για την αμμόσαυρα και την αλπική οχιά. Δίπλα σ' αυτά θα πρέπει να προστεθεί η μεγάλη αισθητική αξία του τοπίου, το ιστορικό και πολιτιστικό εν-

ΚΟΝΙΤΣΑΣ

διαφέρον και τα αξιόλογα μνημεία. Έτσι, το βουνό μπορεί να έχει μεγάλη ελκυστικότητα για επισκέπτες με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα (ορειβάτες, φυσιολάτρες, περιηγητές, ενδιαφερόμενους για αθλήματα στα

ποτάμια όπως το rafting και το kagiak, ενδιαφερόμενους για την τέχνη και την ιστορία) αλλά και τον απλό επισκέπτη που θέλει να γνωρίσει ένα αντιπροσωπευτικό οικοσύστημα.

“

Σαραντάπορος

Τό ποτάμι τῆς Γενέθλιας Γῆς μου

Τοῦ κ. ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΣΟΥΡΛΑ,

Παιδαγωγοῦ (1890-1987)

“Ἀπό τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ μου ὡς παιδάκι καί ὡς ἔφηβος ἀντίκρυζα τὰ παιγνιδίσματα τῆς λάμπης τοῦ φεγγαριοῦ μέ τίς ἀσημένιες ἀχτίδες του, καθώς ἔπεφταν ἐπάνω στό τρεχούμενο καί ἐλαφρά ἀναταραγμένο νερό τῆς κοίτης τοῦ Σαρανταπόρου.

Κι’ ὅταν φέρω στή θύμησή μου τὰ παιγνιδίσματα τῆς λάμπης ἐκείνης ξανανθίζουν μέσα μου καί ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὄνειρα τῆς ἐφηβικῆς μου ἡλικίας πού σάν σύμβολα τῆς αἰώνιας ἀταπότης μᾶς συνεπαίρνουν πέραν ἀπό τὰ δεσμά τῆς Μοίρας μας.

Σύ... ὅμως, ἀγαπημένο μου ποτάμι,

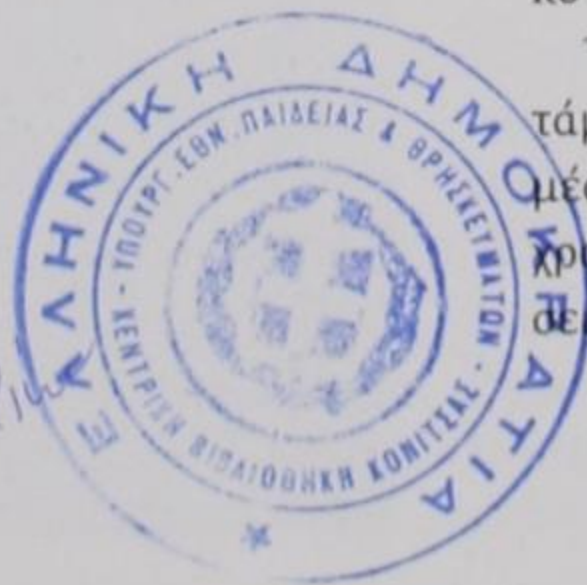
Σύ, πού σέ ἀγάπησα μ’ ἓνα ἐνστικτώδη ἔρωτα τῶν ματιῶν μου,

Σύ, πού ἤσουνα τό μεγάλο, τό μοναδικό καί ἀπορροφητικό πάθος μου.

“ὦ! Ποτάμι ταξιδιάρικο, ποτάμι μου ἀγαπημένο, ξυπνᾶς μέσα μου παλαιῶν καιρῶν καί χρόνων παραμυθένιες ἐπιζητήσεις.”

”

Αυρελί
Συμφωνία Μασταροαυρελίου
Κοσμά Σόλων

02.6

Τα αλπικά λιβάδια του Γράμμου

Το τοπίο στα λιβάδια του Γράμμου είναι πραγματικά σπάνιο για τα ελληνικά δεδομένα. Τα εκτεταμένα λιβάδια (έκταση 29.580 στρ.) σε συνδυασμό με τα τρεχούμενα νερά, τις λίμνες και τους νερόλακκους συνθέτουν μια ειδυλλιακή εικόνα.

Βρίσκονται στις κορυφές του Γράμμου σε υψόμετρο από 1.400 μ. μέχρι 2.250 μ. και εμφανίζουν μεγάλη ποικιλία ειδών χλωρίδας. Στα λιβάδια του Γράμμου, που είναι το πιο εκτεταμένο αλπικό λιβαδικό τοπίο της Ελλάδας, θα συναντήσουμε τουλάχιστον 416 είδη χλωρίδας που ανήκουν σε 56 γένη και αντιστοιχούν στο 5% των ειδών που έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα, σε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

έκταση μικρότερη από το 0,0001% της χώρας. Το μεγάλο υψόμετρο δημιούργησε συνθήκες απομόνωσης και έδωσε τη δυνατότητα σε πολλά είδη να εξελιχθούν.

Τα αλπικά λιβάδια του Γράμμου είναι από τα ελαχίστα αγροτικά τοπία που έχουν απομείνει στην Ελλάδα. Κατά ένα μεγάλο μέρος η διατήρησή τους οφείλεται και στην άσκηση της κτηνοτροφίας. Διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση συγκεκριμένων ειδών χλωρίδας και πανίδας αλλά και στην προστασία των εδαφών και των υδάτινων αποθεμάτων, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν και σημαντική τροφική πηγή για το κτηνοτροφικό κεφάλαιο.

Το ετήσιο ύψος της βροχής στα αλπικά λιβάδια υπερβαίνει τα 1.000 χιλιοστά και η περίοδος των χιονοπτώσεων διαρκεί 7-9 μήνες το χρόνο. Οι κτηνοτρόφοι εμφανίζονται τους υπόλοιπους μήνες.

Στα λιβάδια του Γράμμου, τα ποώδη φυτά, με το ριζικό τους σύστημα, συγκρατούν το έδαφος αποτρέποντας τη διάβρωση και παράλληλα βοηθούν στη διείσδυση του νερού στους υπόγειους υδροφόρους ορίζοντες τροφοδοτώντας τις πηγές. Οι πηγές του Αλιάκμονα και του Σαραντάπορου βρίσκονται στα αλπικά λιβάδια του Γράμμου.

Λαϊκός Πολιτισμός

Πέτρινο γεφύρι
στο Βουρμπιανίτικο
(1872). Στο βάθος
διακρίνεται ο
Σελτσιώτικος μύλος.

Δρόμοι και περάσματα στά Μαστοροχώρια

Μέχρι και τον έμφύλιο πού έγιναν οι πρώτοι αυτοκινητόδρομοι, ή συγκοινωνία στα Μαστοροχώρια παραμένει πρωτόγονη. “Είς τά παληότερα χρόνια τών παπούδων μας θεωρούντανε ως τόπος υπερποντίου ταξιδίου ακόμα και τά Γιάννινα. Πληθυσμός απομεμονωμένος εις τούς όρεινούς όγκους τής Πίνδου και κατατρυχάμενος υπό τών δεινών τής άθλίας συγκοινωνίας κατά τήν μακρινήν εκείνην εποχήν”.

Οί περισσότεροι δρόμοι ήταν μονοπάτια πού είχαν δημιουργηθει με τό συχνό πέραςμα τών ζώων. Τά μόνα μέσα συγκοινωνίας ήταν τά ζώα, γαϊδούρια και μουλάρια. Τά γεφύρια ήταν ελάχιστα και όταν οί χείμαρροι κατέβαζαν νερό συνέβαιναν συχνά μοιραία δυστυχήματα. Ή κατάσταση αυτή επέβαλε σχεδόν πλήρη απομόνωση στά χωριά και οικονομία αὐτάρκειας με χαμηλό βιοτικό επίπεδο και συνθήκες ανασφάλειας.

Διάνοιξη εθνικής οδού
Κονίτσας-Κοζάνης
(θέση Κλειδί), 1958.

“

Αυτοκίνητα πρωτοείδαμαν στά Μαστοροχώρια κατά τόν ἐμφύλιο, στή διάρκεια τῶν ἐπιχειρήσεων, τό 1948-49. Πέρασαν ἄκρη-ἄκρη τήν ποταμιά καί ἀπό τό Κεχρί ἀνέβηκαν στή Βούρμπιανη καί ἤρθαν στήν Πυρσόγιαννη πού ἦταν ἔδρα ταξιαρχίας. Ἄν δέν ἦταν ὁ πόλεμος, ὅπως σέ βλέπω καί μέ βλέπεις, ἀκόμα μέ τά γομάρια θά εἶμασταν. Μετά τό 1950 ἄρχισαν μεταφορές μέ τά φορτηγά τους ὁ Χρήστος Ζάρρος ἀπ' τή Σέλτση, ὁ Γιώργος Διάφας ἀπ' τήν Πυρσόγιαννη καί οἱ Πληκαδίτες Παπανώτης καί Θεολόγης. Τ' ἄλλα τά χωριά, Ζέρμα, Λυκόρραχη, Κάντσκο παιδεύονταν ὡς τά τώρα, τό 1968, πού ἄνοιξε ὁ δρόμος μέ τή Μακεδονία. Μέχρι τότε κυρατζῆδες (ἀγωγιάτες), ξενητεμένοι καί τά μπλούκια τῶν μαστόρων ταξίδευαν μέ τά ζῶα. Ἦθελες 6 ὥρες γιά τήν Κόνιτσα. Ὑπνο στό χάνι τοῦ Κούσιου καί τοῦ Παπαχρησιδῆ μέ δυό-τρεις δραχμές καί τά χαράματα ξεκινούσαμεν γιά τά Γιάννενα. Σέ τρεῖς ὥρες κάναμε στάση στό χάνι τοῦ Ξενοφῶντα στό Μεσοβούνι. Στό δρόμο εἶχε καί ἄλλα χάνια. Τό χάνι ὁ Γαῖδαρος, τοῦ Μπούρδα ἐκεῖ πού εἶναι σήμερα τό πολεμικό μουσεῖο, ἡ Καλιθέα στό Καλπάκι στή στροφή γιά τήν Ἀρίστη, τοῦ Πασιά, ἡ Ἀσφάκα. Φτάναμαν στά Γιάννενα ὕστερα ἀπό 14-15 ὥρες, δύο μέρες ταξίδι. Πάηναμαν γιά ὕπνο στά χάνια Ζιαραβίνα, τοῦ Μανέκα καί στήν Ἰτιά τοῦ Ἀλέξη Τσίπα. Τά περισσότερα χάνια εἶχαν φασουλάδα, πατσιά καί τροφή γιά τά ζῶα. Οἱ κυρατζῆδες εἶχαν λαχτάρα γιά τά ζῶα τους, τά φρόντιζαν περισσότερο κι ἀπ' τόν ἑαυτό τους.

”

Διήγηση τοῦ μάστορα Ἐλευθερίου Ζαφεῖρη,
Πυρσόγιαννη, 2004

1927 Ηπειρώτες μαστόροι σε εργασίες διάνοιξης σιδηροδρομικής γραμμής, Ντιρόντ ΗΠΑ.

Κάρτ ποστάλ προς τόν Απόστολον Κοντογιάννην Ηπειρώτην, τέκτονα, 1899.

03.2

Μαστόροι καί Μαστοροχώρια

Βασίλης Παπαγεωργίου

“Οί κάτοικοι τῶν χωρίων εἶναι τέκτονες καλοί κατά πρᾶξιν χωρίς μάθησιν”

Κέντρα λαϊκῆς λιθογλυπτικῆς καί ξυλογλυπτικῆς ἦταν ὅλα τὰ χωριά στήν ὄροσειρά τοῦ Γράμμου.

Ἀπό τήν ἠπειρωτική του πλευρά, δεξιά καί ἀριστερά τοῦ Σαραντάπορου ποταμοῦ βρίσκονται οἱ οἰκισμοί Βούρμπιανη, Πληκάτι, Χιομάδες, Ἀσημοχώρι (Λισκάτσι), Γοργοπόταμος (Τούρνοβο), Ὁξυά (Σέλτση), Θεοτόκος (Φυτόκο), Πυρσόγιαννη, Καστάνιανη, Δροσοπηγή (Κάντσικο), Λαγκάδα (Μπλίσγιανη), Πλαγιά (Ζέρμα), Πύργος (Στρατσιανη), Ἀγία Παρασκευή (Κεράσοβο), Ἀμάραντος (Ἴσβορος), Μόλιστα (Μεσαριά), Γαναδιό, Μοναστήρι (Μποτσιφάρι), Πηγή (Πεκλάρι), Πουρνιά (Σταρίτσιανη), Ἀγία Βαρβάρα (Πλάβαλη), Νικάνορας (Κορτίνιστα), Ἐλεύθερο (Γκρισμπάνι), Ἐξοχή (Ζέλιστα), Τράπεζα (Βράνιστα) καί ἡ Πυξαριά (Μπλιθούκι). Ἀπό τὰ γειτονικά μας βλαχοχώρια μαστόρους σέ περιορισμένο ἀριθμό ἔβγαλε μόνον ἡ Φούρκα.

Ἡ ἱστορική τους ἀφετηρία ἀνάγεται στό 16ο καί 17ο αἶώνα, ἐποχή συνεχῶν πληθυσμιακῶν ἀνακατάξεων.

“Μαστόροι τῆς πέτρας περιώ-
νυμοι, μοναδικοί στήν ξυλογλυ-
πτική καί τήν ἀγιογραφία, συνέ-
βαλαν στήν ἀνάπτυξη ἑνός ιδιαί-
τερου τοπικοῦ πολιτισμοῦ.”

Ἐδῶ καί περισσότερο ἀπό τρεῖς
αἰῶνες οἱ μαστόροι ταξιδεύουν σέ
κάθε γωνιά τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρά-
τειας καί σέ ὅλα τά Βαλκάνια. Ἀπό
τά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα ἐπιχειροῦν
τολμηρά καί ὑπερπόντια ταξίδια:
Αἴγυπτος, Σουδάν, Αἰθιοπία, Κο-
γκό, Ταγκανίκα, Περσία, παραλια-
κή Τουρκία (Σμύρνη, Προῦσα, Ζου-
γκουλδάκ), Ρωσία (Ἴρκούτσκ, Βλα-
διβοστόκ), Γαλλία καί Ἀμερική.

Τά δρομολογία τους ἔχουν ἰδι-
αίτερη σημασία, γιατί ἰχνηλατοῦν
τόσο τήν ἐπίδραση τῆς ντόπιας τε-
χνικῆς, ὅσο καί τίς ξένες ἐπιρρο-
ές πού ἔφερναν πίσω οἱ μαστόροι.
Ὅργανωμένοι σέ ὁμάδες-μπου-
λούκια, μέ ἄγραφους αὐστηροῦς
κανονισμούς καί ἱεραρχία, μετα-
κινοῦνται σέ διάφορες περιοχές κα-
τασκευάζοντας κάθε εἶδους κτή-
ρια: γεφύρια, σχόλεϊα, ἐκκλησίες,
καραβάν-σαράγια, τζαμιά, χαμάμ,
ἀρχοντικά, φάρους, μύλους, λιο-
τριβιά.

Ἐκτιζαν μέ ἦθος, φιλότιμο καί
γνώση καί θεμελίωσαν μιά γηγενή
ἀρχιτεκτονική αἰσθητική. Ἀξιῶ-
θηκαν νά γίνουν μῦθος καί δημο-
τικό τραγούδι.

Ἡ τεχνική τῶν μαστόρων βα-
σιζεται σέ μιά βαθειά γνώση τῆς
ἀντοχῆς καί μαζί τῆς ὁμορφιάς τῶν
ὕλικῶν καί σέ μιά κρυφή πίστη γιά
τήν ἱεροτελεστία, τήν ἀπαράγρα-
πτη σειρά τῶν πραγμάτων στήν κα-
τασκευή. Τά ἔργα τους σκορπι-
σμένα ἐπί αἰῶνες σέ χῶρες μακρι-
νές καί τόπους κοντινοῦς, μιλοῦν
ἀπό μόνα τους γιά τίς ἀρχιτεκτο-
νικές τους ἀρετές καί τήν καλλι-
τεχνική τους ἀξία.

03.3

**“Όσα έμαθα νά μάθεις
καί όσα έπαθα νά πάθεις”**

Ό μάστορας τών μπουλουκιών δημιουργούσε άπλά κι άθόρυβα στή βάση τών πραγματικών του άναγκών. Στήν άπλή αντιμετώπιση τής δουλειάς του κρυβόταν μιά άπίστευτη, συχνά, σοφία, άποτέλεσμα τής πείρας καί τής παράδοσης. Τά έργα του δέν προέρχονταν από κανένα σχεδιαστήριο, αλλά χαράζονταν επί τόπου μέ μόνο μέτρο τόν άνθρωπο καί τίς άνάγκες του. Τό χρήσιμο, τό απαραίτητο τό νιώθεισ σέ κάθε πέτρα

τής λαϊκής μας αρχιτεκτονικής. Όμορφιά καί λειτουργικότητα συναγωνίζονται.

“Όλη τους ή τέχνη ήταν μιά λέξη: άργά. Όσο πιό άργά δούλευαν, τόσο πιό καλοί μαστόροι ήταν. Τραγουδοῦσαν καί σφύριζαν στό πελέκημα γιά νά ξεχνιῦνται καί νά μή βιάζονται. Γλεντοῦσαν τήν άργάδα τους. Θυμάμαι τόν πατέρα μ' ποῦλεγε: “μιά ζουρλοτσουκανιά, μιά μέρα δουλειά”, μιά άσχημη καλεμιά ήθελε παραπάνω ὤρες δουλειά.

Διήγηση τοῦ μάστορα

Δήμου Φλίνδρη, 1973

“Εἶναι μεγάλη ὑπόθεση τό πελέκημα τῆς πέτρας, χρειάζεται καλλιτεχνία. Γιά τήρα μιά πέτρα, ἕναν ὄγκο καί σκέψου πώς θά γίνει πρέκι γιά τζάκι γεμᾶτο λουλούδια καί πουλιά. Ἦθελε μεράκι καί πολύ ὑπομονή γιά νά γεννηθοῦν ἐκεῖνα τά καμαρωτά, οἱ κλάρες μέ τά φύλλα και τά σταφύλια, τά φεγγάρια καί οἱ μπακλαβάδες”.

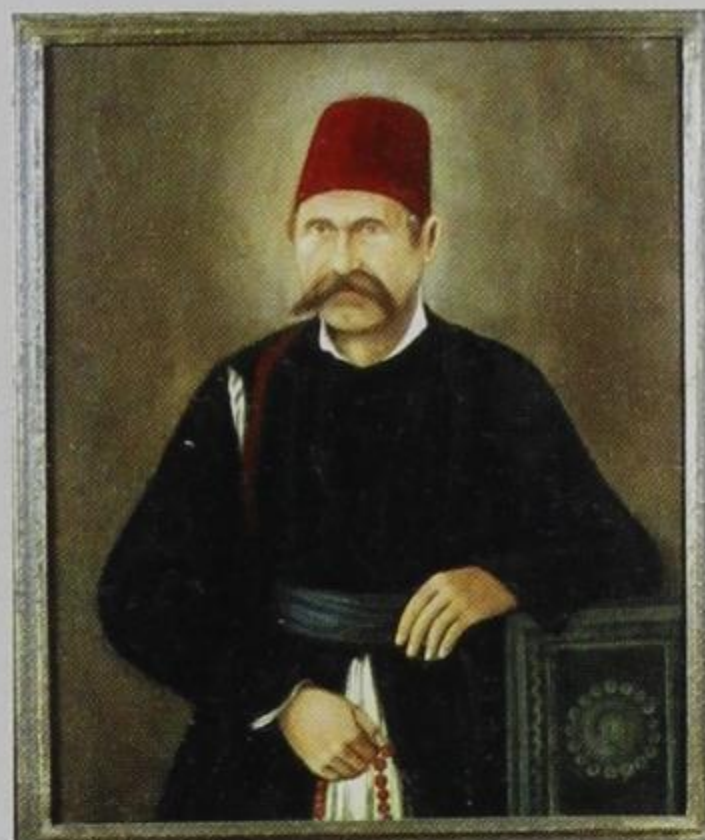
Διήγηση τοῦ μάστορα
Θύμιου Βατσαλιῆ, 1973

“Τά ἔργα τῶν λαϊκῶν ἀρχιτεκτόνων μαρτυροῦν ἐπιμέλεια, γνώση καί πείρα στοχαστικοῦ καλλιτέχνη. Φανερώνουν τήν πίστη, τήν ἀγάπη καί τό σεβασμό πού ἔτρεφαν πρὸς τήν τέχνη τους. Καί οἱ ἀρετές αὐτές τοὺς ἔδιναν τό αἶσθημα τοῦ μέτρου σέ σημεῖο πού ἡ προσωπικότητά τους δέν ἐπηρέασε αὐτάρεσκα τό δημιούργημά τους, οὔτε ἐδέσποσε σέ βᾶρος τῆς οὐσιαστικῆς

ἀξίας τοῦ ἔργου. Ἄν ἡ αὐταπάρνηση αὐτή τῆς προσωπικότητάς τους σβήνει τή μνήμη τῶν λαϊκῶν ἀρχιτεκτόνων, δίνει ὡστόσο στά ἔργα τους πανεθνική ἀξία, πού ριζώνει στή χώρα καί ταυτίζεται μέ τήν ἐθνική κληρονομιά της, ἀνανακλώντας σέ ὁλόκληρο τό λαό.”

**Λαϊκή Ἑλληνική Ἀρχιτεκτονική
τοῦ Πάνου Νικολή Τζελέπη**

2

03.4

Οί μαστόροι

“Πάντες υπήρξαν οικονόμοι, λιτοδίαιτοι, τίμιοι, ήθικοί, νοσταλγοί τής στενοτέρας πατρίδος. Οί περισσότεροι έκ τούτων δέν κατόρθωσαν νά δημιουργήσουν κάτι, έστω και τό ελάχιστον, παρά τας αύστηράς οικονομίας των και τό λιτοδίαιτον, διότι ήταν πιστοί λάτραι και έφαρμοσταί του δόγματος: “Πέντε-δέκα στή σακούλα - καλώς σ' ηῦρα γυναικούλα”.”

Άπόσπασμα από ανέκδοτη έπιστολή του Γαβριήλ Παπαγεωργίου, 1956

1. 1936, Τό χτίσιμο γέφυρας στό Γκιρντανέ, στό 1200 χλμ της σιδηροδρομικής γραμμής Κουμ-Τεχεράνης. Δούλεψαν μαστόροι από την Στρατιανη και Πυρσόγιαννη, το Βυθό (Ντόλο) του Βοΐου, τήν Κάρπαθο και την Κύμη Ευβοίας.
2. Ο μάστορας Γιαννούλης Περώνης μέ τυπική ενδυμασία (1817-1917). Ελαιογραφία αγνώστου, Μπιτόλια 1870 (;)

1929
Ζερματινοί μαστόροι,
Άγιος Ανδρέας
(Μπορλέσιανη)
Αιτωλοακαρνανίας.

1937
Σελτσιώτες
μαστόροι,
Οξυά.

1914
Βουρμπιανίτες
μαστόροι,
Λίμνη Ευβοίας.

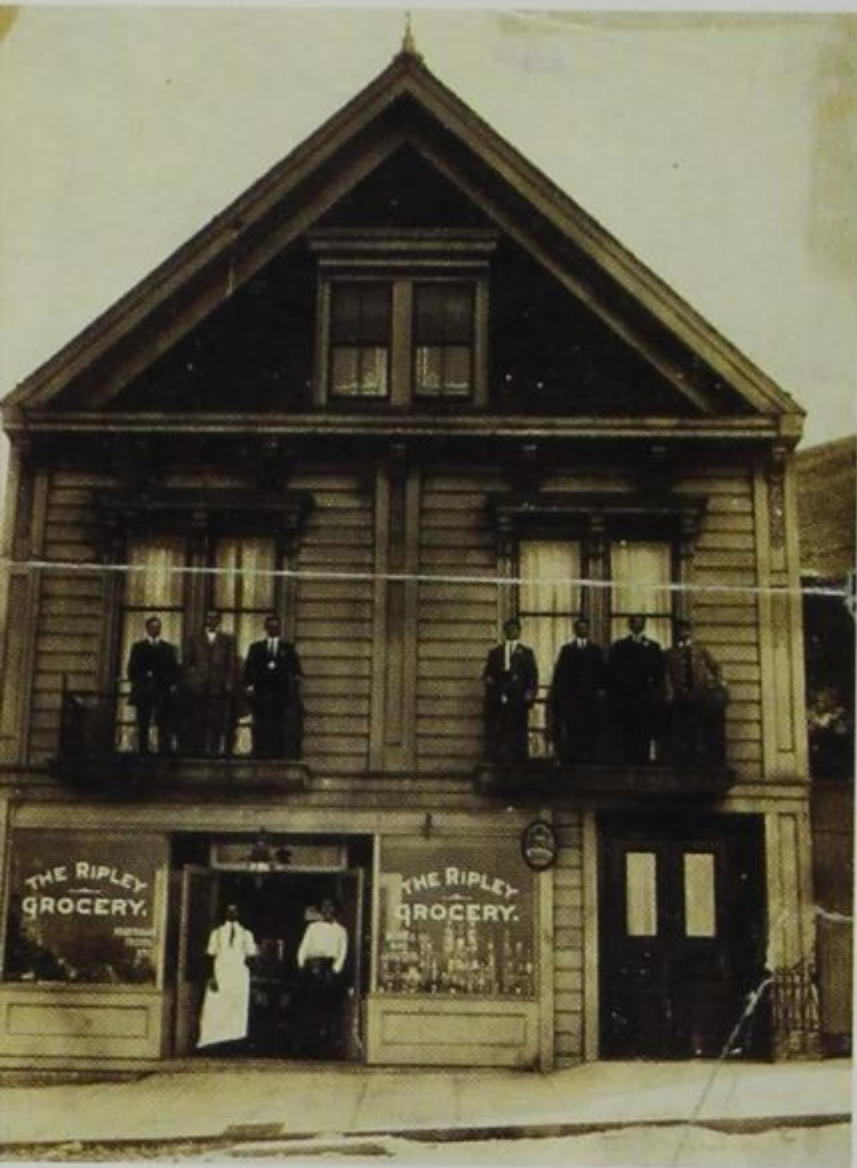
1962
Κανσιώτες
μαστόροι,
Φλώρινα.

1911
Καστανιανίτες
μαστόροι,
Κάνσας-Αμερική.

1927
Πυρσογιαννίτες
μαστόροι,
Άνω Μερόπη
(Ρουμπάτες)
Πωγωνίου.

1919
Μαστόροι
μετανάστες
στην Αμερική.

03.5

Μετανάστευση

“Καί ἂν δέν κερδίσουμέν χρήματα, τουλάχιστον εἶδαμεν κόσμον”

“Ἀπό τό 1870 μέχρι τό 1940 οἱ περισσότεροι μαστόροι ταξιδεύουν στή Ρουμανία, παραλιακή Τουρκία, Ρωσία, Περσία, Αἴγυπτο, Σουδάν, Αἰθιοπία, Κογκό, Ταγκανίκα, Γαλλία καί Ἀμερική. Τό ὄνειρο νά “καζαντήσουν” ἀποδεκατίζει τούς πρώτους μετανάστες.”

Ἀρχεῖο Μουσείου
Ἡπειρωτῶν Μαστόρων

“Brockton, Mass.

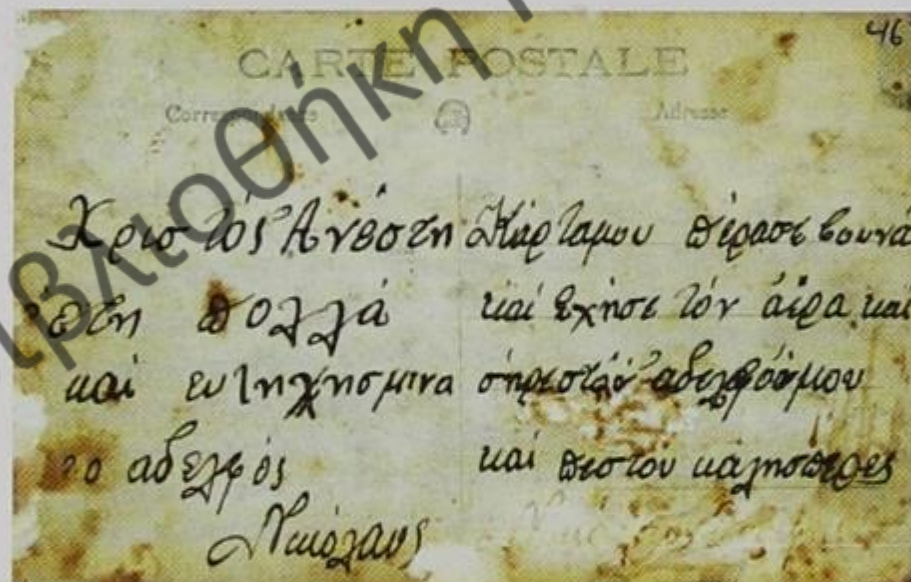
Τήν 22/4 Ὀκτωβρίου 1907.

Ἐσύ πατέρα μᾶς ἀπελπίζεις ὅλως διόλου μέ τά γράμματα· φέρεις τόν

πεθαμό. Γρήγορα ποτέ μήν ἀπελπίζεσαι. Μᾶς γράφεις ὅτι ἔκοψες καί τόν καφέ καί τό τσιγάρο, εἶναι ντροπή νά μᾶς γράφης τέτοια λόγια. Νά μή νομίσετε ὅτι ἐδῶ εἰς τήν Ἀμερικήν βγαίνουν οἱ παράδες μέ εὐκολία· δέν εἶναι ὅπως τά παρασταίνουν αὐτοῦ τά πράγματα τῆς Ἀμερικῆς. Βγῆκε μόνο τό ὄνομα, ὅτι ἡ Ἀμερική ἔχει χρήματα· αὐτό τό μπούγιο πῆρε τόν κόσμον εἰς τόν λαιμόν του. Ἐάν κάμουν καί αὐτοῦ ἐτούτην τήν ἐργασίαν ὅπου κάμουν ἐδῶ, αὐτοῦ εἶναι δέκα φορές καλύτερα, εἰς τήν τέχνην μας, ὅπου εἶναι εὐκόλη δουλειά καί καλό μεροκάματο. Δέν μπορούμε νά προχωρέσουμε· ἀλλά καθώς κατάλαβα ἐγώ ἡ Ἀμερική εἶναι ἕνας πλάνος καί πλανεύει τόν κόσμον, δέν εἶναι τίποτα ἄλλο. Ἐδῶ καθημερινῶς βγαίνουν χιλιάδες ἀπό διάφορα μέρη. Ἔρχονται ἰατροί καί δικηγόροι καί δέν ἔχουν τί νά κάνουν καί ἀναγκάζονται καί πλένουν πιάτα στή ξενοδοχεῖα τῆς Νέας Ὑόρκης. Ὁ Νίκος τοῦ ... ἔχει τέσσαρα χρόνια· τέσσαρα τάληρα δέν ἔχει ἀπάνω του. Μέ χρέος γυρίζει ἕως σήμερα. Τά ἔξοδα εἶναι μεγάλα· ἐδῶ, πού εἶμαστε ἐμεῖς, ὅλα εἶναι ἀκριβά. Μέ οἰκονομία θέλει 3 λίρες ὁ ἄνθρωπος. Τό κρέας ἔχει 10 γρόσια· καί τί κρέας, ἀπό δέκα μέρες σφαγμένο, σαπίζει στόν πάγο. Τό γάλα ἔχει 8 γρόσια ἢ ὀκά. Ἀλλά τί νά γίνει πατέρα. Ἐτσι ἦταν γραμμένο· θά περάσουμε καί τοῦτο. Μόνον ὑγεία νά ἔχωμε καί γρήγορα θά ἀνταμώσωμε. Αὐτοῦ εἶμασταν ἀφεντάδες καί ἐδῶ γινήκαμεν οἱ τελευταῖοι. Αὐτά, πού σᾶς γράφω δέν θά τά πιστέψετε, καθώς δέ θά τά πίστευα καί γώ· μοῦ τά ἔκανε ὁ Θεός ξιμέτι (=τυχερό) καί τά εἶδα. Καί ἂν δέν κερδίσουμέν χρήματα, τουλάχιστον εἶδαμεν κόσμον.”

1920
Νεκρική φωτογραφία
μετανάστη από
τα Μαστοροχώρια,
St. Louis Μιζουρί,
Αμερική.

Fasher, Darfur

Σουδαν

Τῆ 13 Ιουνίου 1927

... Πάρα πολύ ζέστη ἔχο-
μεν ἀλλά θά συνηθίσω-
με, θά μπαλταμοθοῦμε
εἰς τοῦτον τόν τόπον.

Δελτίον θερμοκρασίας,
ἀνωτέρα 115 κατωτέρα 85.

Ἀπόσπασμα
ἀπό ἐπιστολή τοῦ μάστορα
Ἡλία Πετοῖνη

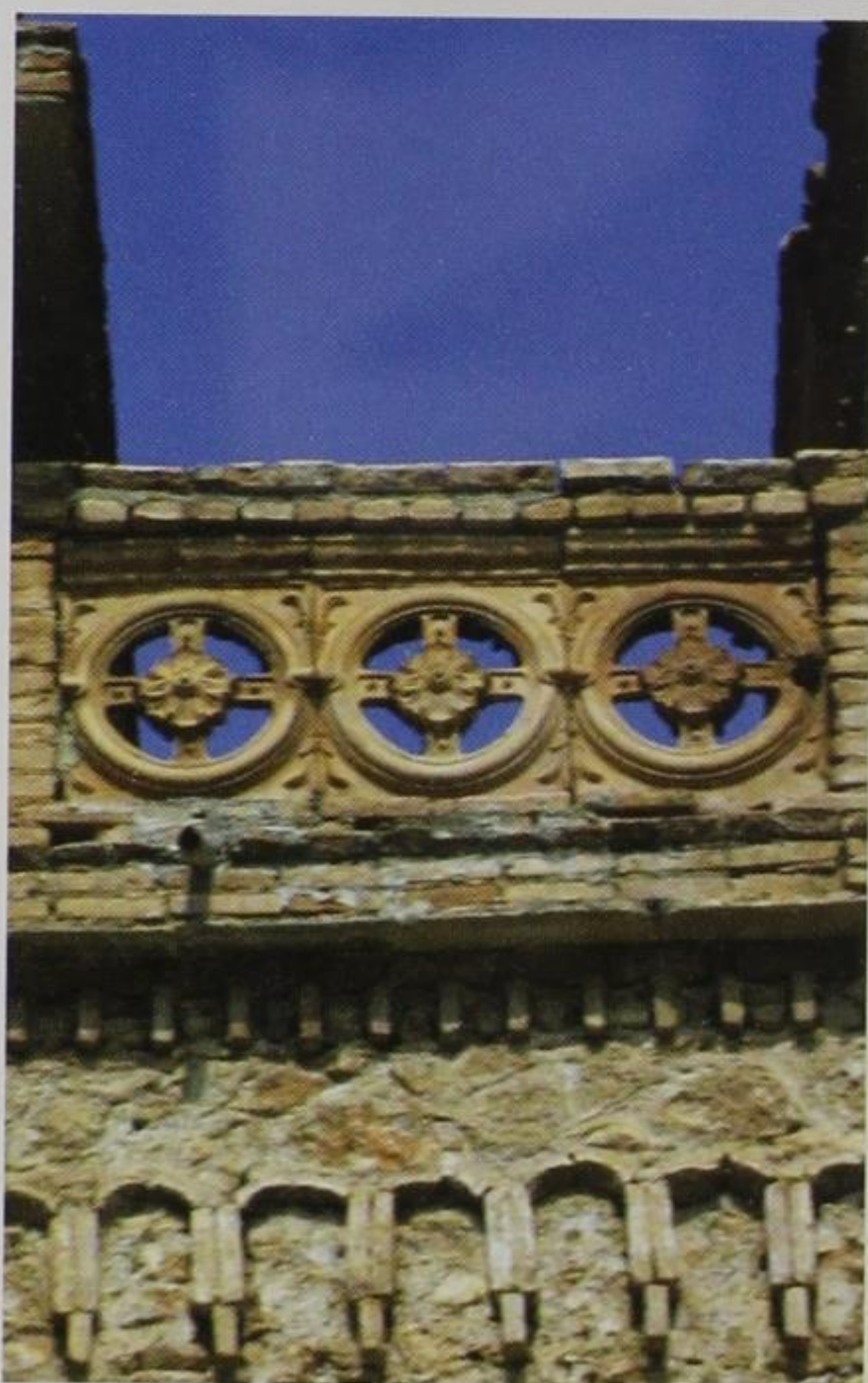
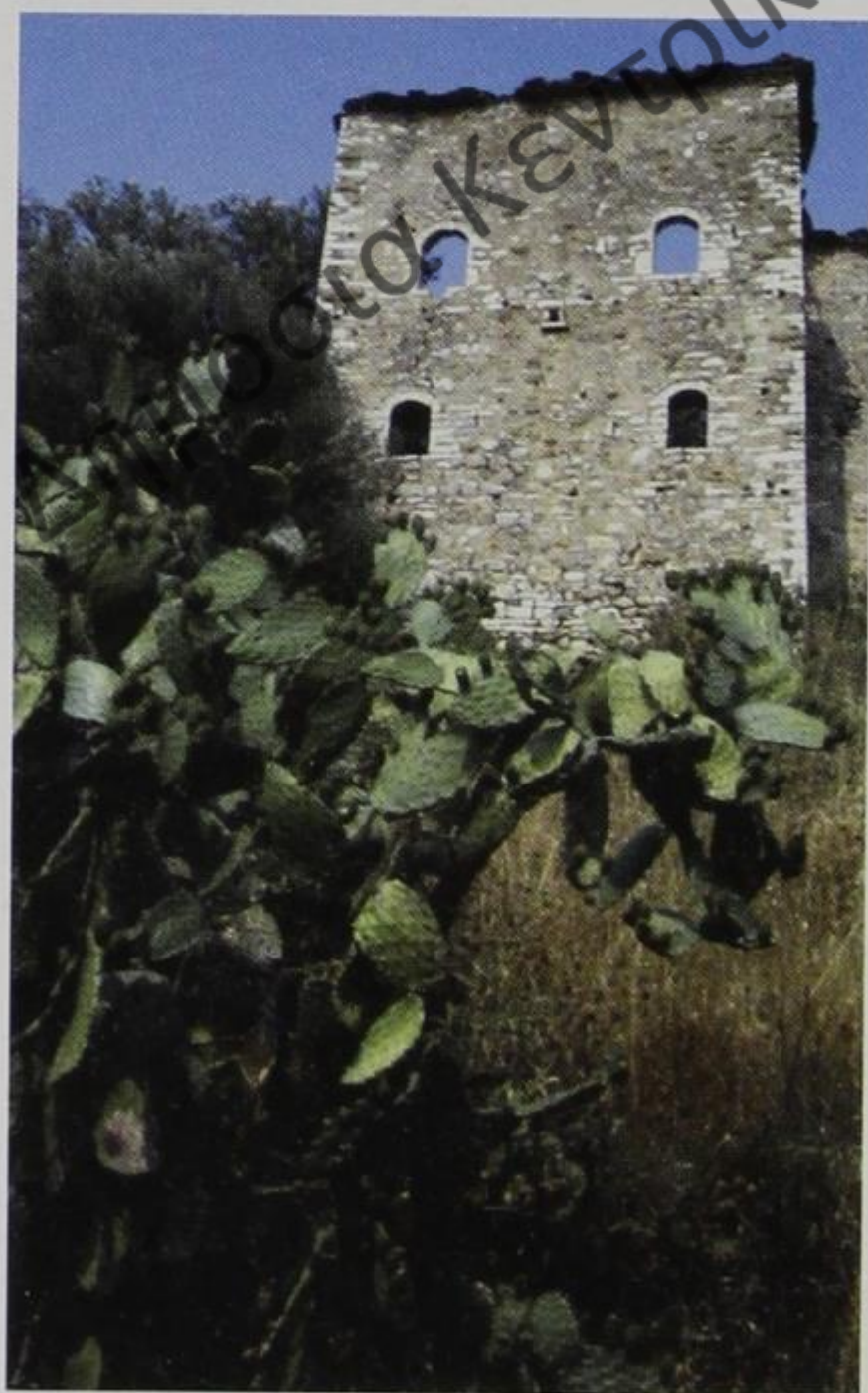
1936
Πάσχα στην Περοία.

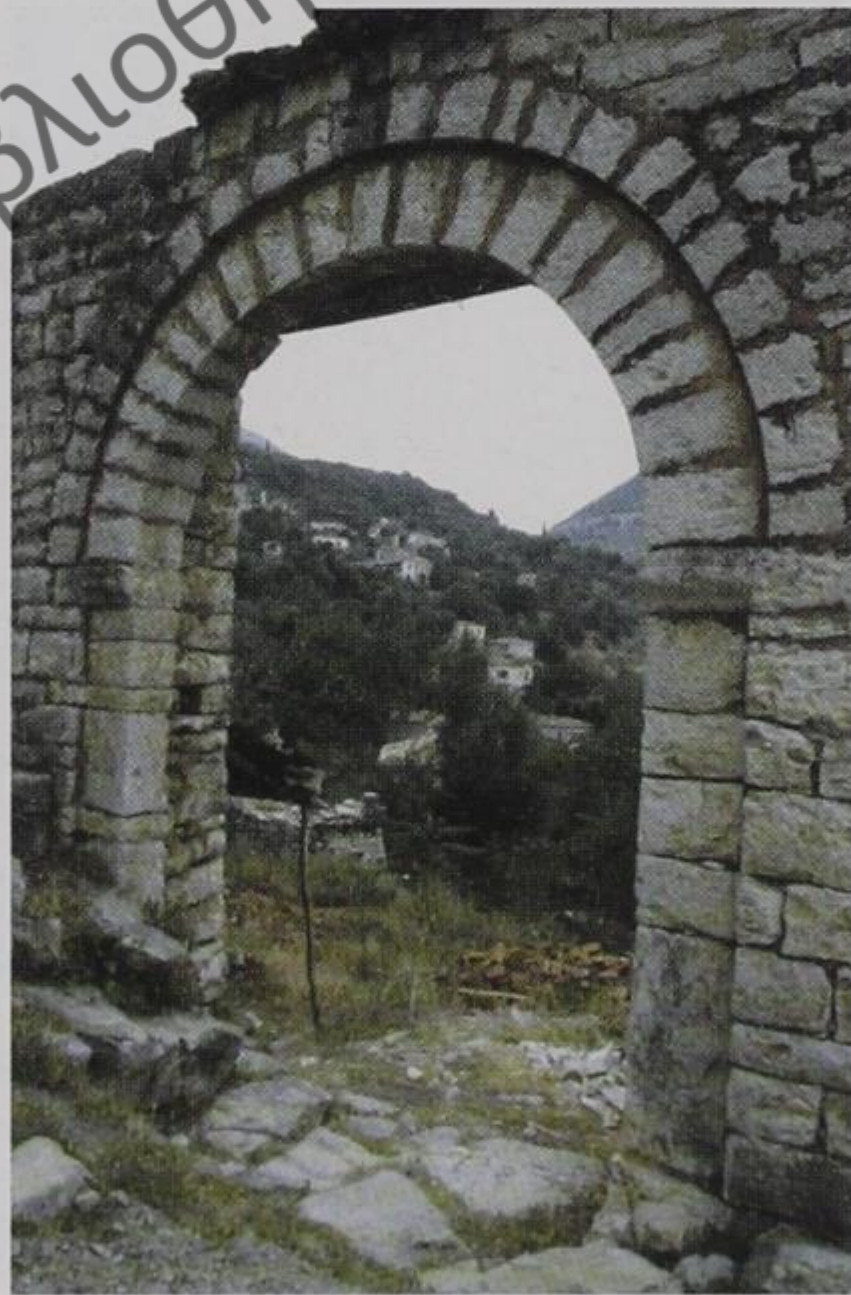
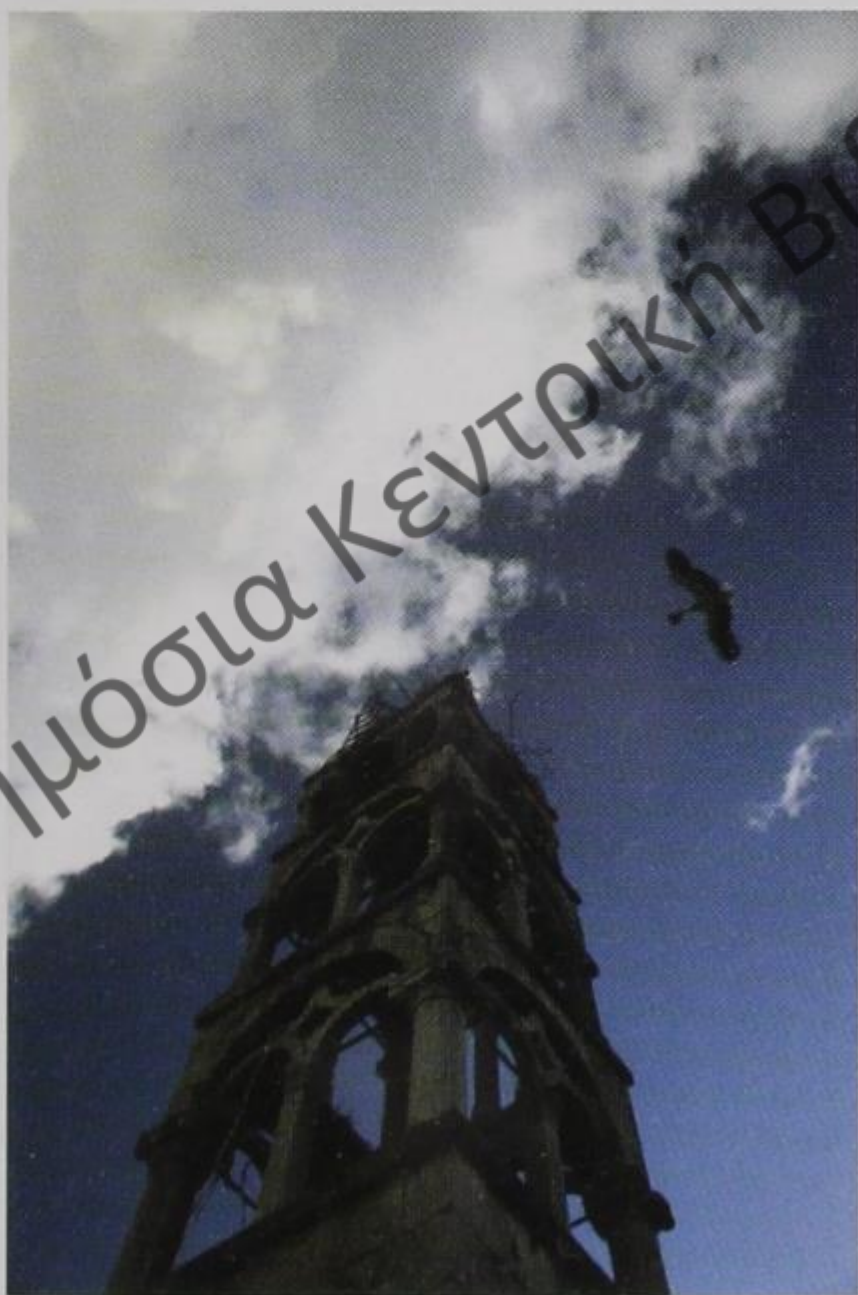
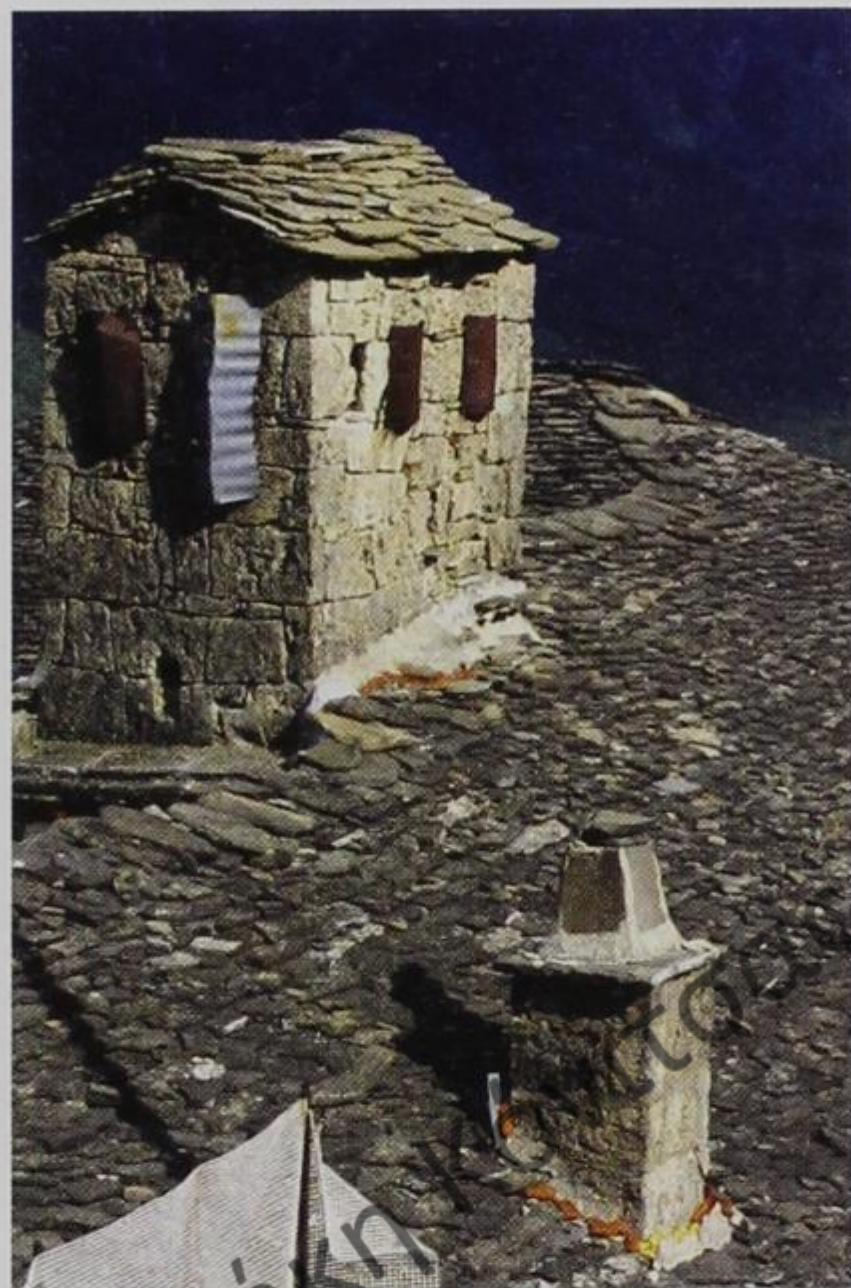

Έέ! είπαμε κι εμείς νά πάμε στην Περσία για μιά καλύτερη ζωή. Άκούγαμε ότι έπαιρναν μεροκάματο εκεί, μιά λίρα τή μέρα κι έτσι ζορισμέν' από δουλειά σ' κωθήκαμε καί φύγαμε. Στην τύχη κινήσαμε. Σκοπός μας ήταν για χρήματα, νά τό κλέψουμε τό ταξίδι κι όχι νά μᾶς κλέψει.

1935
Ταξιδεύοντας για την Περσία
με το καράβι ΤΑΤΣΙΑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη

“Τά μπλούκια τῶν μαστόρων ἐκεῖνα τὰ χρόνια, κοντά στό 1935, εἶχαν λιγοστέψει. Εἶχε σπάσει τό παλιό, δέν ἔβγαζαν λεφτά. Λιγόστεψαν κι οἱ καλοί πελεκάνοι. Σά νά ποῦμε, στέρευε ἡ πηγὴ.

Ἀπό κεῖ κι ὕστερα κανένας δέν ἔμαθε πελέκημα. Μόνο μπετά καί καλούπια ξέρουν οἱ καινούργοι μαστόροι. Στά χαμέ-

να, δέν εἶναι τέχνη τά τοιμέντα. Τότε πού λές, καί μέ τό Μεταξά ὕστερα, χάλασαν τά μπλούκια, χάλασε καί ἡ τέχνη κι ἄρχισε ὁ καθένας νά δουλεύει γιά πάρτη του...”.

Διήγηση τοῦ μάστορα

Τάκη Γκουντή, 1974

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

03.6

Ξυλογλύπτες-Ταλιαδόροι Ξυλουργοί-Διακοσμητές

Εύριπίδης Σούρλας

Ἡ Ξυλογλυπτική μέ τήν Ἀγιογραφία ἀποτελοῦν τέσ δύο καλλιτεχνικές προβολές, πού ἐσημείωσαν μιὰ ξεχωριστή καί χτυπητή ἐπάνθηση στήν Ἐπαρχία Κονίτσης.

Εἶναι τά δύο διαμάντια –μαζύ μέ τήν λαϊκή Ἀρχιτεκτονική– πού ἄνθισε ἐπίσης κι' αὐτή στά χώματα ἐκεῖνα.

Ἡ Ξυλογλυπτική τέχνη, εἶναι ἡ μορφή ἐκείνη τῆς λαϊκῆς καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεως πού ἔχει σχέση μέ τήν σμίλευση εἰς βάθος τεμαχίων ξύλων -εἰδικά ἀπό κορμούς καρυδιᾶς- καί μέ τήν προβολή τούτων σέ τέμπλα, σέ ἄμβωνας, σέ προσκυνητάρια, σέ Ἀναλόγια σέ Κοβούκλια Ἐπιταφίων καί σέ Βημόθυρα τῆς Ὠραίας Πύλης τῶν Ἐκκλησιῶν μας.

Ἡ Ξυλογλυπτική τέχνη, εἶναι κι' αὐτή σάν κάποια μορφή Ἀγιογραφίας καί τέχνης Ἀγιογραφικῆς,

1902

Χιονιαδίτες ξυουργοί,
Αυλώνα Αλβανίας.

Έλκει τήν πρώτη της καταγωγή από τή Βυζαντινή εποχή, συνεχίστηκε όμως -ιδίως από τά τέλη του 17ου αιώνου μέχρι τῶν μέσων του 19ου- από Ἡπειρώτας τεχνίτας -παιδιά του λαοῦ- πού τήν καλλιεργοῦσαν από γενεᾶς εἰς γενεάν.

Οἱ Ἡπειρωῶται αὐτοί τεχνῖτες κατήγοντο ιδίως από τήν περιοχή του Γράμμου καί τῆς Πίνδου, από περιοχές δηλαδή πού προμηθεύανε -ὡς ἐκ τῆς φύσεως του ἐδάφους των- τήν ξυλείαν από κορμούς καρυδιᾶς ἀρίστης ποιότητος καί πού ἐχρησίμευεν ὡς ὑλικόν για τούς ξυλογλύπτας.

Ἡ μορφή αὐτῆς τῆς λαϊκῆς τέχνης δέν ἦταν ἀντιγραφή τῆς φύσεως, ἀλλά συνδυάζει στό βάθος

της κάτι τι τό διακοσμητικόν καί τό συναρπαστικόν από αἰσθητικῆς ἀπόψεως, γι' αὐτό δέ ἀκριβῶς λέγεται καί διακοσμητική τέχνη.

Εἶναι δηλαδή μέ ἄλλα λόγια -ἡ ξυλογλυπτική μιά τέχνη λειτουργική, μιά τέχνη δηλαδή μέ πνευματικόν χαρακτήρα, μιά τέχνη μέ ζωηρότατη θρησκευτική ἔκφραση, -ὅπως καί ἡ Ἀγιογραφία- ἀπό "ὁσμήν εὐωδίας πνευματικῆς".

Αὐτή ἡ μεγάλη ἐπάνθηση τῆς ξυλογλυπτικῆς -ἐπάνθηση πού μαρτυρεῖ τήν τέλεια δεξιότητα τῶν λαϊκῶν ἐκείνων Ἡπειρωτῶν τεχνιτῶν- κατέχει ἐξέχουσα θέση στήν ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς τέχνης, καί οἱ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης καί συγκεκριμένα οἱ ἐκ του

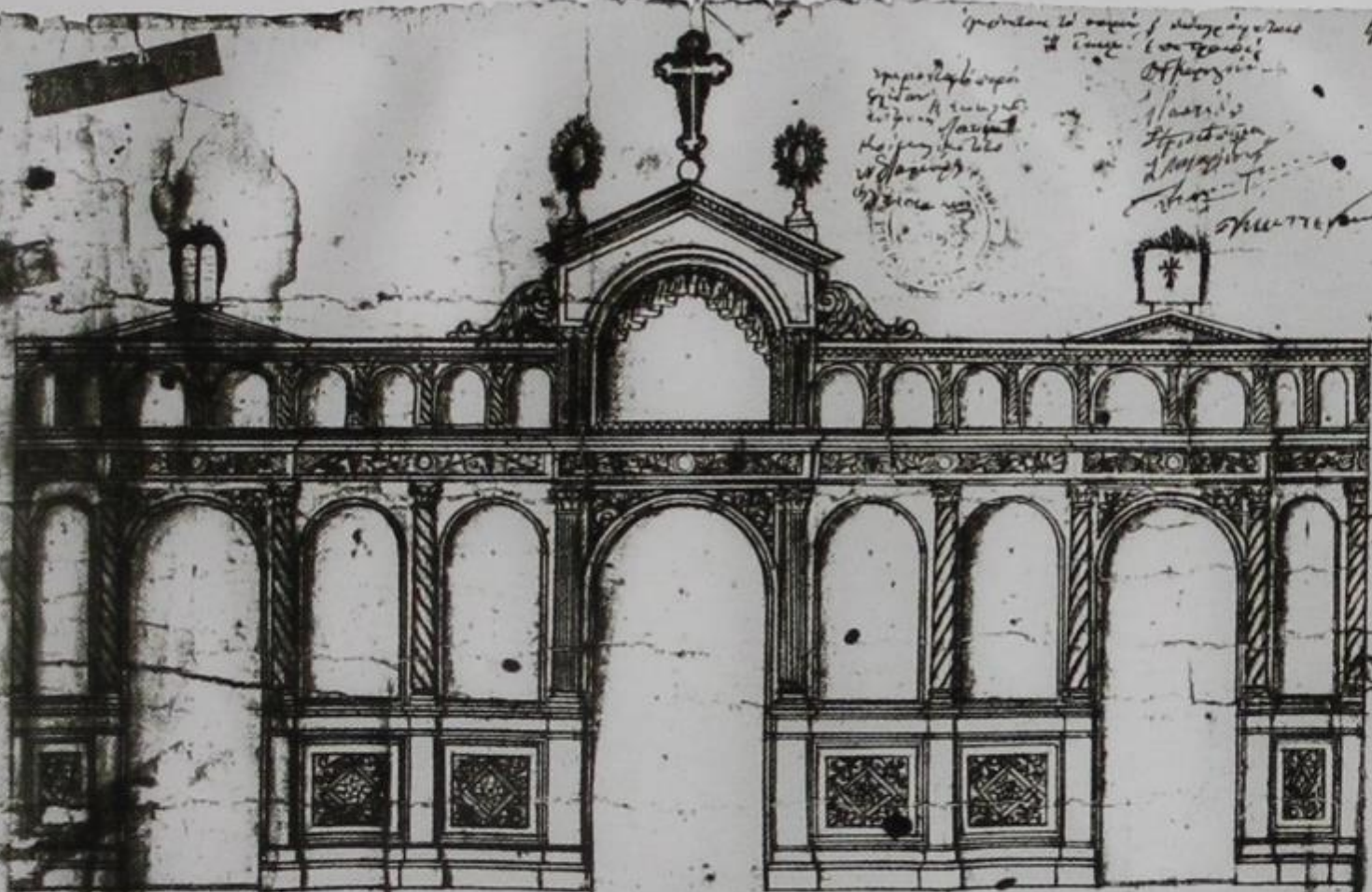
χωρίου Τουρνόβου - κοντά στές υπώρειες του Γράμμου- ξυλογλύπται, οί γνωστοί στό Πανελλήνιον μέ τόν τίτλον Σκαλιστάδες ἢ Ταλιαδόροι. Ὅλοι οί ἀσκοῦντες τήν ξυλογλυπτικήν τέχνην κατήγοντο ἀπό τά χωριά τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, δηλαδή ἀπό τό Λισκάτσι (σημ. Ἄσημοχώρι), ἀπό τή Βούρμπιανη, ἀπό τούς Χιονιάδες καί ἀπό τό Τούρνοβο (σημ. Γοργοπόταμος). Οί διασημότεροι ὅμως ἦταν οί ἐκ τοῦ χωρίου Τουρνόβου καταγόμενοι.

Ἡ ἀκτινοβολία ὅμως τῆς ξυλογλυπτικῆς τέχνης τῶν Ταλιαδόρων τοῦ Τουρνόβου δέν περιορίστηκε μονάχα στήν Ἡπειρο -ἀπό τοῦ Ἀμβρακικοῦ μέχρι τῆς Πρεμετῆς καί τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καί στή Δ. Μακεδονία, στή Θεσσαλία, στή Θράκη καί σέ πολλά νησιά, δείγματα δέ τῆς υπέρροχου τέχνης των ξεπέρασαν καί τά ὄρια τῆς Ἑλλάδος μας, δεδομένου ὅτι στολίζουν ἐκκλησίες καί στήν Βουλγαρία, στήν Σερβία καί στήν Ρουμανία.

Εἰδικώτερα γιά τούς Ταλιαδόρους τεχνῖτες θά μπορούσε νά διατυπωθῆ ὅτι εἰργάζοντο μέ ἀφοσίωσιν, μέ συνείδησιν καί μέ ἐρωτα πραγματικόν στή λεπτή δουλειά τους.

Ἐνεόκειαν μιά ψυχὴ καλλιτεχνική, ἐγνώριζαν κατά βάθος τήν ἀποστολή τους, εἰργάζοντο γιά νά ἱκανοποιήσουν τήν καλλιτεχνική τους προσπάθεια, εἰργάζοντο γιά νά ἐκφράσουν τό ἀληθινόν καί τό ὠραῖον.

“

Οί συμφωνίες για τήν ανάληψη ενός έργου γινόταν μέ βάση κάποιο από τά σχέδια πού ἔδειχνε ὁ πρωτομάστορας. Τό σχέδιο αὐτό ἦταν ἢ πρωτότυπο ἢ αντίγραφο ενός ἄλλου. Τά σχέδια για τά τέμπλα ἦταν συνήθως τυπικά, γιατί οἱ παλιοί ξυλογλύπτες σέβονταν τήν παράδοση στήν τέχνη καί νεωτέριζαν πολύ δύσκολα. Ἦταν μάλιστα δυνατόν καί νά ἀφήσουν μιά ἐργασία, ἄν διαπίστωναν ὅτι θά τούς μείωνε καλλιτεχνικά. Ἡ διαδικασία προέβλεπε τήν ὑπογραφή τοῦ συμφωνητικοῦ (πού γραφόταν συνήθως στό πίσω μέρος τοῦ σχεδίου ἢ στό περιθώριό του), στό ὁποῖο περιλαμβάνονταν προθεσμία παραδόσεως καί ποινική ρήτρα, σέ περίπτωση πού δέν θά ἦταν ἐμπρόθεσμα ἔτοιμο τό ἔργο, καθώς καί τό ποσό τῆς “ἄρριβώνας”, δηλ. τῆς προκαταβολῆς πού ἔπρεπε νά πάρουν, καί πού ἀντιστοιχοῦσε συνήθως στό ἕνα τρίτο τῆς ὀλικῆς ἀξίας τοῦ ἔργου.

Γιά τήν ανάληψη ἐκτελέσεως ενός μεγάλου ἔργου γινόταν κάποτε καί διαγωνισμός. Σέ περίπτωση προσελεύσεως δύο

ἢ περισσότερων συνεργείων καλλιτεχνῶν, γινόταν ἀνάθεση στό καθένα ἀπό αὐτά τῆς φιλοτεχνήσεως ενός μικροῦ τμήματος τοῦ ἔργου καί ἀνάλογα μέ τήν καλλιτεχνική ἀπόδοση γινόταν ἡ τελική ἀνάθεση τῆς ἐργασίας. Ἔτσι π.χ. στήν περίπτωση τοῦ μεγάλου τέμπλου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῶν Ἰωαννίνων ἔγινε, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, διαγωνισμός μέ συμμετοχή Τουρνοβιτῶν καί Μετσοβιτῶν ξυλογλυπτῶν. Στούς Μετσοβίτες καλλιτέχνες εἶχε ἀνατεθεῖ τό σκάλισμα τοῦ ἄμβωνα καί στούς Τουρνοβίτες τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου. Οἱ τελευταῖοι προκρίθηκαν νά κατασκευάσουν τελικά τό ἔργο στό σύνολό του, ἐπειδή προφανῶς, ἡ ἐργασία τους θεωρήθηκε τελειότερη.

”

Αἰκ. Πολυμέρου-Καμηλάκη,
“Οἱ ξυλογλύπτες τοῦ Τούρνοβου Κόνιτσας.”
Ἀνακοίνωση στό Δ΄ Συμπόσιο Λαογραφίας,
Ἰωάννινα 1979.

1927
Χιονιαδίτες ξυλουργοί,
Αστακός Αιτωλοακαρνανίας.

Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

82 / 83

03.7

Χιονιαδίτες Λαϊκοί Ζωγράφοι και Αγιογράφοι

Κώστας Σκούρτης

Η ζωγραφική ασκήθηκε παράλληλα με τις άλλες τέχνες, και ήταν αυτή που έκανε γνωστό το χωριό. Οι Χιονιαδίτες ζωγράφοι περιφέρονταν στα χωριά της περιοχής αλλά και σε μακρινότερα μέρη της Ηπείρου, φθάνοντας μέχρι τη Βόρειο Ήπειρο, καθώς επίσης στη Μακεδονία, την πρώην Γιουγκοσλαβία, το Άγιο Όρος και τη Θεσσαλία, όπου ζωγράφιζαν ναούς και διακοσμούσαν αρχοντικές κατοικίες.

Η αξία του έργου των Χιονιαδιτών λαϊκών ζωγράφων ξεπερνά τα όρια της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης και καταλαμβάνει μια σημαντική θέση στην ιστορία της ελληνικής λαϊκής τέχνης.

Η πατροπαράδοτη τέχνη της ιστορήσης των ναών γίνονταν με την μέθοδο “εφ’ υγροίς” ή αλλιώς νωπογραφία, δηλαδή τη ζωγραφική σε φρεσκοσοβατισμένο τοίχο με χρώματα φυσικής προέλευσης σε μορφή σκόνης. Οι τεχνικές περιγράφονται στην ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης του Διονυσίου εκ Φουρνά, αντίτυπα και χειρόγραφα αντίγραφα της οποίας χρησιμοποιούσαν οι Χιονιαδίτες ζωγράφοι. Πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν και μικτές τεχνικές, όπως η μισο-νωπογραφία ή αλλιώς ζωγραφική σε επιφάνεια, που δεν ήταν εντελώς στεγνή και γινόταν με χρώματα υδροδιαλυμένα με την προσθήκη ασβέστη.

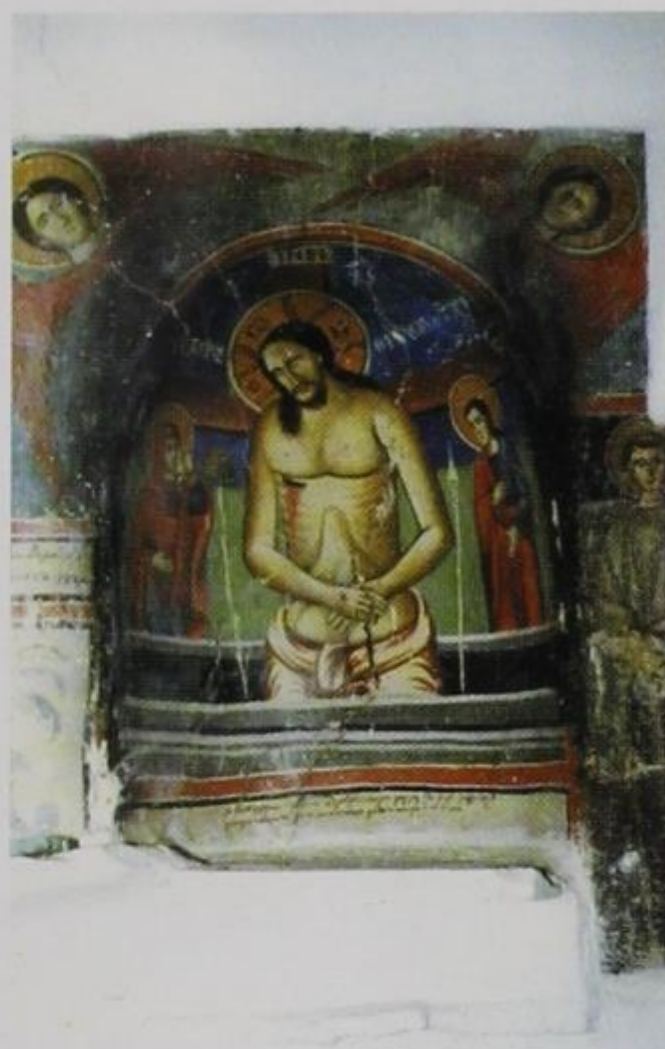
Η ζωγραφική φορητών εικόνων σε ξύλο γινόταν με τα ίδια χρώματα αλλά με την τεχνική του αυγού, που το χρησιμοποιούσαν αποκλει-

1900
Αναμνηστική φωτογραφία
Χιονιαδιτών ζωγράφων.

στικά ως συνδετικό μέσο. Αργότερα, στην τοιχογραφία και τη φορητή εικόνα χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της ελαιογραφίας και ως

επιφάνεια εργασίας και ο μουσαμάς. Οι Χιονιαδίτες ζωγράφοι που έκαναν τοιχογραφίες δούλευαν όλο το χρόνο, όπως δείχνουν οι ημερομηνίες στις κτιτορικές επιγραφές των ναών, κυρίως όμως από την άνοιξη ως το φθινόπωρο. Το υπόλοιπο διάστημα έμεναν στο χωριό, όπου ζωγράφιζαν φορητές εικόγες και μουσαμάδες, διακοσμούσαν κασέλες, ετοίμαζαν χρώματα τρίβοντάς τα με το τριβείο, έκαναν δηλαδή τις εργασίες που μπορούσαν να ασκήσουν σε ένα από τα δωμάτια της κατοικίας τους, το οποίο χρησιμοποιούσαν ως εργαστήριο. Όταν ήταν ανάγκη έκα-

ναν εργαστήρια και στον τόπο εργασίας τους, όπου έμεναν για μεγάλα χρονικά διαστήματα, και καμιά φορά, μόνιμα, όπως ο Παγώνης στη Δράκια Πηλίου.

Το έργο των παλαιότερων ζωγράφων έχει όλα τα χαρακτηριστικά της τέχνης των αρχών του 18ου αιώνα, που είναι η ύστερη φάση της μεταβυζαντινής τέχνης με έντονα τα στοιχεία της λαϊκής τεχντροπίας. Ο 19ος αιώνας, που κυριαρχείται από τη λαϊκότεροπη ζωγραφική, έχει τους Χιονιαδίτες ως κυριότερους εκπροσώπους, με έργα τους σε ολόκληρη τη βορειοδυτική Ελλάδα και άλλες χώρες. Προς

1878
Κασέλα
ζωγραφισμένη
από Χιονιαδίτες
ζωγράφους.

το τέλος του αιώνα και τις αρχές του 20ου κυριαρχεί η δυτικότερη ζωγραφική, χωρίς να λείπουν και οι επιρροές της ρωσικής εικονογραφικής σχολής της εποχής. Στην αλλαγή συνέβαλε και η καθιέρωση του λαδιού ως κύριου υλικού στη ζωγραφική. Κύριος λόγος της διαμόρφωσης αυτού του ύφους ήταν η επικράτηση του ανάλογου αισθητικού ρεύματος στη ζωγραφική του ελεύθερου ελληνικού κράτους, με την επίσημη αποδοχή της τέχνης των Βαυαρών δασκάλων και στη συνέχεια των Ελλήνων καλλιτεχνών που ήταν μαθητές αυτών.

Οι αλλαγές στο ύφος της ζωγραφικής, κατά χρονικές περιόδους, παρατηρούνται βέβαια και στην τέχνη των ζωγράφων άλλων περιοχών.

Πρότυπα των ζωγράφων ήταν οι παλαιότερες εικόνες, που τις αντέγραφαν με ανθίβολα, λαϊκές χαλκογραφίες, εικονογραφήσεις θρησκευτικών βιβλίων και διάφορες τυπωμένες εικόνες με την τεχνική της λιθογραφίας. Σε όλες τις φάσεις της χιονιαδίτικης ζωγραφικής υπήρξαν καλοί αλλά και κατώτερης αξίας ζωγράφοι. Στην τελευταία φάση της από τα μέσα του 20ου αιώνα, η χιονιαδίτικη ζωγραφική φαίνεται παρηκμασμένη.

Από τις αρχές του 19ου αιώνα υπάρχει σχετικά μεγαλύτερη ελευθερία στην επιλογή των θεμάτων, και εισάγονται πολλές διδακτικές και παραινετικές προς τους πιστούς παραστάσεις, ενώ τοπία, ανθέμια και άλλα διακοσμητικά στοιχεία πλαισιώνουν το καθιερωμένο εικονογραφικό πρόγραμμα.

Εκτός του εκκλησιαστικού χώρου, έργα Χιονιαδιτών συναντώνται σε πολλές αρχοντικές κατοικίες στα χωριά του Ζαγορίου και

στο Πήλιο, όπου φιλοτεχνήθηκαν τοιχογραφίες με ανθέμια, τοπία, παραστάσεις, νεκρές φύσεις, ανασκωμένα παραπετάσματα και άλλα θέματα, ενώ πλούσιος είναι και ο φυτικός κυρίως διάκοσμος, με λουλούδια, κλαδιά, ανθοδοχεία, πλαισιωμένα με μπαρόκ διακοσμητικά στοιχεία.

Αξιόλογες είναι και μερικές προσωπογραφίες με λάδι σε μουσαμά που έχουν διασωθεί, καθώς και σχέδια με μολύβι ή και με χρώμα. Οι κασέλες, τέλος, ήταν ένα ιδιαίτερο είδος χρηστικού και διακοσμητικού αντικειμένου, που συχνά οι Χιονιαδίτες ζωγράφοι αναλάμβαναν να στολίσουν με το χρώσθηρά τους.

Οι αρχές της χιονιαδίτικης οικογενειακής ζωγραφικής παράδοσης δεν είναι γνωστές. Η πρώτη υπογραμμένη και χρονολογημένη εικόνα είναι του 1747, ο Άγιος Γεώργιος, στο ναό Κοίμησης Θεοτόκου στη Βούρμπιανη, και η παλαιότερη χρονολογημένη επιγραφή που διασώζεται σε τοιχογραφία είναι του 1770 στη Μονή Άβελ της Βήσσανης.

03.8

Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ζέρμας

“Η Μονή τῆς Ζέρμας κεῖται πρὸς δυσμὰς τοῦ ὁμωνύμου χωρίου (παλιὰ Ζέρμα) καὶ εἰς δεκάλεπτον ἀπ’ αὐτοῦ ἀπόστασιν, εἰς τὰ κράσπεδα γηλόφου. Κάτωθι τοῦ λόφου τούτου διέρχεται ἡμιονικὴ ὁδός, ἣτις κατευθυνομένη Β.Α. πρὸς τὸν αὐχένα τοῦ βουνοῦ “Πριασώπου” ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν φυσικὴν δίοδον τὴν ἐνώνουσαν τὴν ἐπαρχία Κονίτισης μετὰ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας”. Ἔτσι ἀρχίζει τὴν περιγραφή τῆς Μονῆς ὁ Χαράλαμπος

1

2

Ρεμπέλης στα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ τό 1930.

Τό μοναστήρι τῆς Ζέρμας ἐντυπωσιάζει μέ τόν πλοῦτο καί τό δυναμισμό του σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

Ἡ διαλυμένη σήμερα μονή ὑπέστη μεγάλες καταστροφές στούς τελευταίους πολέμους, ὅποτε κήκαν τά κελιά καί τό τέμπλο τοῦ καθολικοῦ. Τό μνημεῖο παρουσιάζει σοβαρές ἀνάγκες στερεώσεως.

Ἐσωτερικά διαμορφώνεται ὡς δικιόνιος σταυροειδῆς ἐγγεγραμμένος, μέ νάρθηκα πού ἐπικοινωνεῖ μέ τόν κυρίως ναό διαμέσου τριβήλου καί στεγάζεται στά δύο ἄκρα του μέ εὐμεγέθεις τρούλους.

Ἡ τοιχοδομία συνίσταται ἀπό ἀπλή ἀργολιθοδομή, μεταγενέστερα δέ κατασκευάστηκε σύστημα ἀντηρίδων γιά καλύτερη στήριξη τοῦ μνημείου. Ὁ φωτισμός γίνεται ἀπό μικρά στενομήκη παράθυρα.

Ὁ πυλώνας τῆς εἰσόδου στόν περίβολο τῆς μονῆς, στή νότια πλευρά, διασώζει τοξωτό λίθινο περιθύρωμα μέ ποικίλα λαϊκότροπα ἀνάγλυφα (πουλιά, δικέφαλο, ρόδακες, ἀγγέλους ἀποτροπαϊκούς κ.λ.π.).

Ἡ πύλη τοῦ ναοῦ εἶναι τοξοειδῆς, ἀπαράμιλλος εἰς λεπτότητα καί κομψότητα τέχνης, ἐξαιρετικῶς μικρά, ὕψους 1,30 μ. καί πλάτους 0,65 μ. κειμένη εἰς τό μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καί ἔχουσα ἐπί τῶν λιθίνων παραστάδων ἀνάγλυφα δικεφάλων ἀετῶν, ἐλικοειδῶν σχημάτων καί πολυφύλλων ἀνθέων. Ἐπί τοῦ εὐρέος τοξοειδοῦς ὑπερθύρου ὑπάρχει ἀνάγλυφος σταυρός μέ τά γράμματα Ις Χς Νι Κα, ἑκα-

τέρωθεν δέ τοῦ σταυροῦ ἀναγιγνώσκομεν τήν κάτωθι ἐπιγραφὴν λελαξευμένην μέ κεφαλαῖα βυζαντινά γράμματα:

†ΑΝΑΚ(Ε)ΝΙΣΘΗ ΟΥΤΟΣ Ο ΘΙΟΣ//
Κ(ΑΙ) ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ /ΝΑΟΣ ΤΙΣ ΙΠΕ-
ΡΑ//ΓΙΑΣ Θ(ΕΟΤΟΚ)ΟΥ ΕΝ ΕΤΙ
7164/(=1656 μ.Χ.) Κ(ΑΙ) ΑΝΑΚΕΝΙ-
ΣΤΙ ΕΚ ΔΕΥ//ΤΕΡΟΥ ΕΝ ΕΤΙ
7310/(=1801/2 μ.χ.) ΙΓΟΥΜΕΝΕΒΟ-
ΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟ//ΣΙΟΤΑΤΟΥ ΙΕΡΟ-
ΜΟΝΑΧΟΥ/ ΚΥΡΙΟΥ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ Ε(Κ)
ΚΟΜ(Η)Σ//ΠΡΙΣΟΓΙΑΝ(Η)Σ (=Πυρ-
σόγιαννης) ΚΕ ΙΝΕ Ι/ΚΤΙΤΟΡΕΣ ΕΚ
ΚΟΜ(Η)Σ ΒΟΥΡ//ΠΙΑ(Α)ΝΙΣ (=Βούρ-
μπιανης) ΚΕ ΠΡΙΣΟΓΙ//ΑΝ(Η)Σ
ΡΙΖΟ(Υ) ΙΕΡΕΟΣ//ΓΕΟΡΓΙΟΥ(ΛΑ;)
ΙΟ/ΑΝΟΥ ΚΑΙ ΚΟΣΤΑ ΣΟΥΡ//ΛΑ ΚΕ
Ι ΠΡΟΤΟΥ ΜΑ/ΙΣΤΟ(ΡΕΣ;) ΕΚ
ΚΟΜ(Η)Σ ΒΟΥΡ//Π(Ι)ΑΝ(Η)Σ ΚΟ-
ΣΤΑ/(Σ) ΔΙΜΟ(Σ) Κ(ΑΙ) ΣΙΜΟ(Σ)(...)
/ ΕΝ ΕΤΙ 1800//(...)//.

1802
Μονή Ζέρμας,
κύρια είσοδος
του ναού.

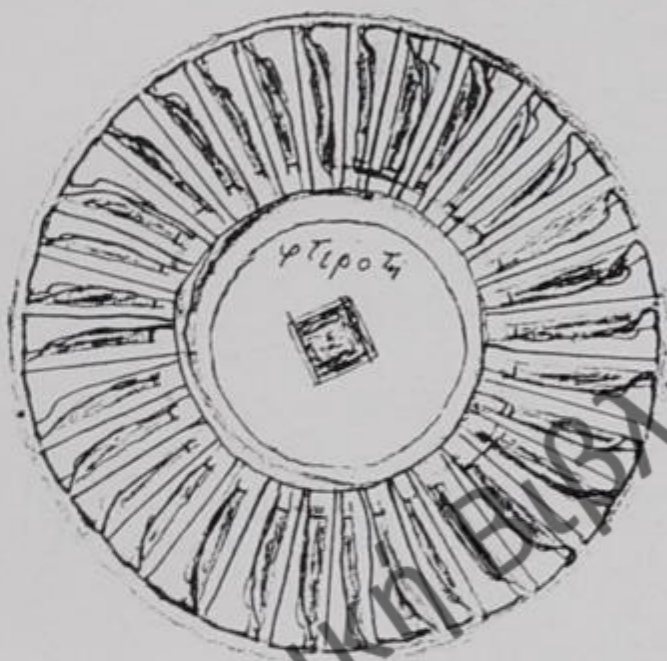
Οἱ τοιχογραφίες τοῦ ναοῦ καί τοῦ νάρθηκα εἶναι πολύ κατεστραμμένες ἐξαιτίας πυρκαγιᾶς, φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ ἀγιογράφοι ἦταν περισσότεροι ἀπό ἕνας, ἐάν ὑποτεθεῖ ὅτι ὁ νάρθηκας δέν ἐπιζωγραφήθηκε μετὰ τήν ἀνακαίνιση τοῦ 1800. Γιά τίς τοιχογραφίες τοῦ κυρίως ναοῦ ἡ μισοκατεστραμμένη ἐπιγραφή στό δυτικό τοῖχο μνημονεύει ὅτι ἐκτελέστηκαν ἀπό τούς ἀδελφούς Νικόλαο καί Γεώργιο ἀπό τό Λινοτόπι... ἐν ἔτει, ΖΡΞΑ ἰνδικτιῶνος Θ', δηλαδή στή δεκαετία τοῦ 1650. Ἀπό τά ὑπόλοιπα κειμήλια, πού ἀναφέρονται ὅτι σώζονταν ἐδῶ παλιότερα δέν βρίσκεται σήμερα τίποτα, ἐκτός ἀπό τρεῖς μεταβυζαντινές εἰκόνες φθαρμένες σέ μεγάλο βαθμό.

1618
Σφραγίδα της
Μονῆς Ζέρμας.

Μύλος Ζγκολόμπη
(δεκαετία 1950)
Βουρμπιανίτικο,
θέση Κλειδί.

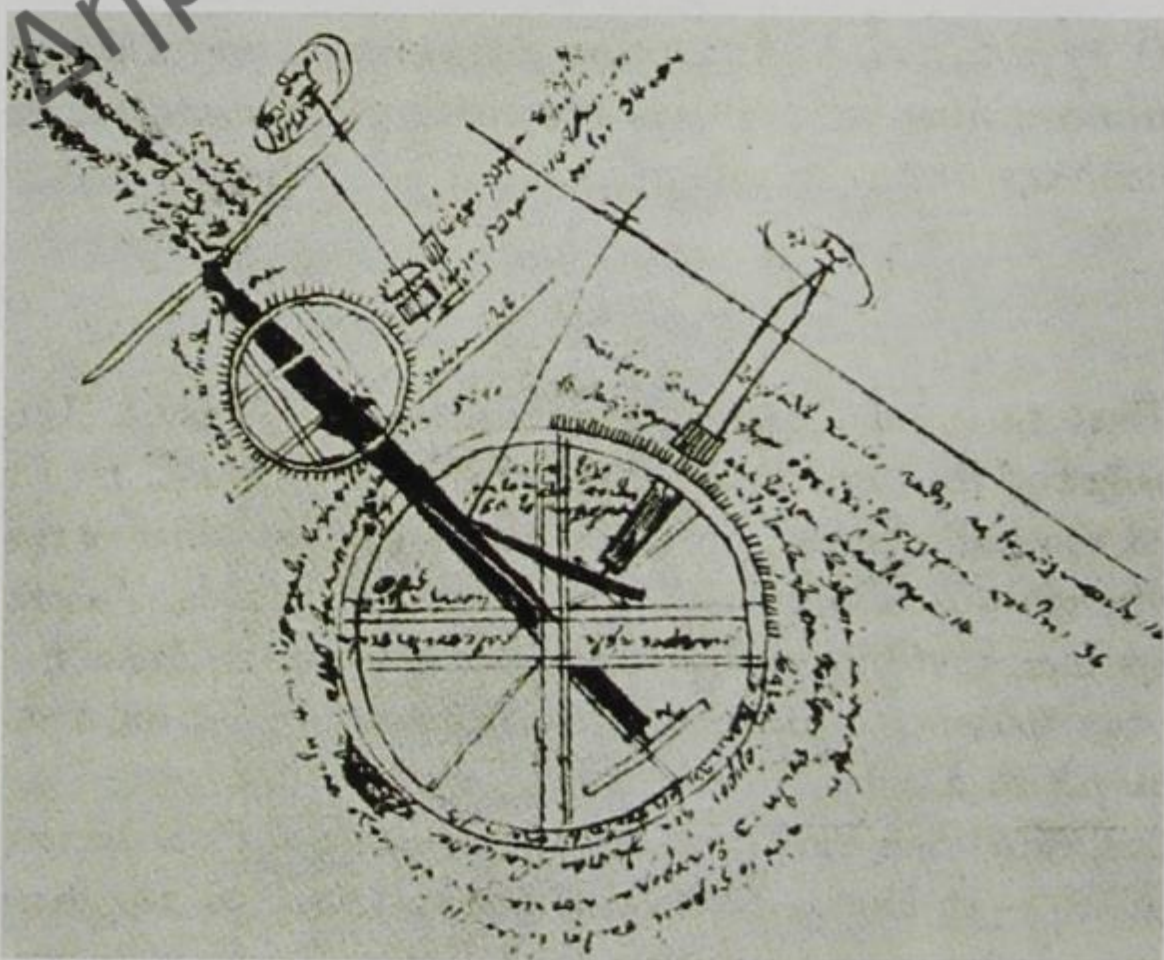
03.9

Νερόμυλοι–Νεροτριβές– Μαντάνια–Νεροπρίονα

Οί νερόμυλοι μέχρι τή δεκαετία 1950-60 ήταν τόποι συγκέντρωσης τῶν κατοίκων τῆς γύρω περιοχῆς, οἱ ὁποῖοι πήγαιναν ἐκεῖ γιά νά ἀλέσουν τά γεννήματα. Βέβαια σέ πολλές περιπτώσεις ἐπρόκειτο γιά συμπλέγματα ἐργαστηρίων ὑδροκίνησης. Παράλληλα μέ τούς μύλους ἀλέσης τῶν δημητριακῶν, τή δύναμη τοῦ νεροῦ ἐκμεταλλεύονταν, ἐπίσης τά μαντάνια καί οἱ νεροτριβές (ντριστελά) γιά τήν ἐπεξεργασία καί τό πλύσιμο τῶν μάλλινων ρούχων. Νεροπρίονα εἶχαν τό Πληκάτι, ἡ Λυκόρραχη (Λούψικο) καί ἡ Ἄε-

τομηλίτσα (Ντέντοσκο) πού φημίζονταν γιά τήν ποιότητα τῆς ξυλείας της καί εἰδικά γιά τό ρόμπολο (εἶδος πεύκου).

Μέχρι τήν Κατοχή λειτουργοῦσαν στά Μαστοροχώρια ἐξήντα περίπου μύλοι καί νεροτριβές. Ἀπό τά ἀξιόλογα αὐτά δείγματα τῆς προβιομηχανικῆς τεχνολογίας διασώθηκαν μόνο τρεῖς μύλοι πού ἐπισκευάστηκαν καί συντηρήθηκαν ἀπό τό Δῆμο Μαστοροχωρίων. Πρόκειται γιά τούς βακούφικους μύλους τῶν Ταξιαρχῶν στό δρόμο γιά τήν παλιά Λυκόρραχη, τοῦ Ἀθανάση ἔξω ἀπό τήν Καστάνιανη καί τοῦ Πληκατίου στή θέση Πριόνια, ἀνηφορίζοντας γιά τό Γράμμο.

Ιδιόχειρος περιγραφή
καί σχέδιο λειτουργίας
του μύλου της Γκάλινας,
φιλοτεχνημένο από
τόν πρωτομάστορα
καί μυλωνά,
Μήτρο Ζγκολόμπη
(Πυρσόγιαννη 1868).

Ο μύλος της Φώναινας
(δεκαετία 1940),
Χιονιάδες.

“

Είμαι ο τελευταῖος μυλωνάς πού κρατήθηκα σέ ὅλα τά Μαστοροχώρια. Μετά ἀπό μένα δέν ξανακούστηκε φτερωτή σ' ὅλη τήν ποταμιά, πέρα ὡς πέρα στό Σαραντάπορο. Ἔκανα μυλωνάς ἀπό τό 1950 στό μύλο τοῦ Ζγκολόμπε στοῦ Κλειδί, ἐκεῖ πού χτυπάει τό Βουρμπιανίτικο ποτάμι.

Τό πάνω λιθάρι τό φέραμε ποταμιάποταμιά ἀπό τό μύλο τό Σελτσιώτικο. Νά σκεφτεῖς, ὅτι κουβαλήσαμε 500 ὀκάδες μυλόπετρα πάνω σέ κρεβάτα. Τρεῖς κρατούσαμε ἀπό πίσω καί δυό ἀπό μπροστά. Εἶχα μπροστά ἐκεῖνο τό θηρίο τό μάστορα, τό Σπύρο τό Μαζιώτη. Θεός σωρέστον. Δέν ματάειδα τέτοια δύναμη. Μολογοῦσαν ὅτι φορτώθηκε γαῖδαρο στήν πλάτη του καί τόν πέρασε μέσα ἀπ' τό νερό, ἀπέναντι στό ποτάμι.

Ξεκινάει πού λές ὁ Μαζιώτης τό μύλο, τόν καθαρίζει γιατί ἦταν βουλιαγμένος καί σέ λίγες μέρες ἔφτασε στή σκεπή. Ἡ φτερωτή εἶναι ἀπό ρόμπολο, ἀπέθαντο πεῦκο, φκιαγμένη ἀπό τόν Παπαχρήστο Ζούκη, μαραγκό ἀπό τή Σέλτση. Ἡ δουλειά ὅμως μέσα στό μύλο ἤθελε ἄνθρωπο πού νά ξέρει ἀπό μύλο. Ἦρθα σέ συμφωνία μέ τό Θωμά Κατσιώτα ἀπό τή Λαγκάδα γιά τό στήσιμο τοῦ μύλου. Μοῦ ζήτησε 500 δραχμές μεροκάματο. Τόν κοι-

τάω μία καί τοῦ λέω “ἐγώ δέν εἶμαι ἀμερικάνος, εἶμαι ἀπό ἐδῶ”.

“Ὅταν πρωτοξεκίνησα ἦρθαν ἀπ' ὅλα τά χωριά, Στράτσιανη, Πληκάτι, Ἐπταχώρι. Ἐξήντα τόννους ἄλεσα, ἐξήντα χιλιάδες ὀκάδες, μέρα νύχτα δούλευα. Ἦταν μετά τόν πόλεμο καί δέν εἶχε ἄλλο μύλο στήν περιοχή. Λίγο ἀργότερα ἔγινε μύλος στή Λαγκάδα καί ὁ Κώστας ὁ Πύρσος ἀπ' τήν Πυρσόγιαννη ἔκανε μύλο κοντά στό γεφύρι τοῦ Κάντσικου καί κάπως κόπηκε ἡ δουλειά.

Ἔδινα 200 ὀκάδες τό χρόνο γιά ἐνοίκιο. Σοῦ ἔχω καί ἓνα δῶρο. Ἐκατοσά καί ἔκανα ἓνα σχέδιο. Εἶναι ἡ φτερωτή ἀπό τό μύλο τοῦ Ζγκολόμπε στήν ποταμιά.

”

**Διήγηση τοῦ Σωτήρη Εὐθυμίου,
Θεοτόκος, 2004.**

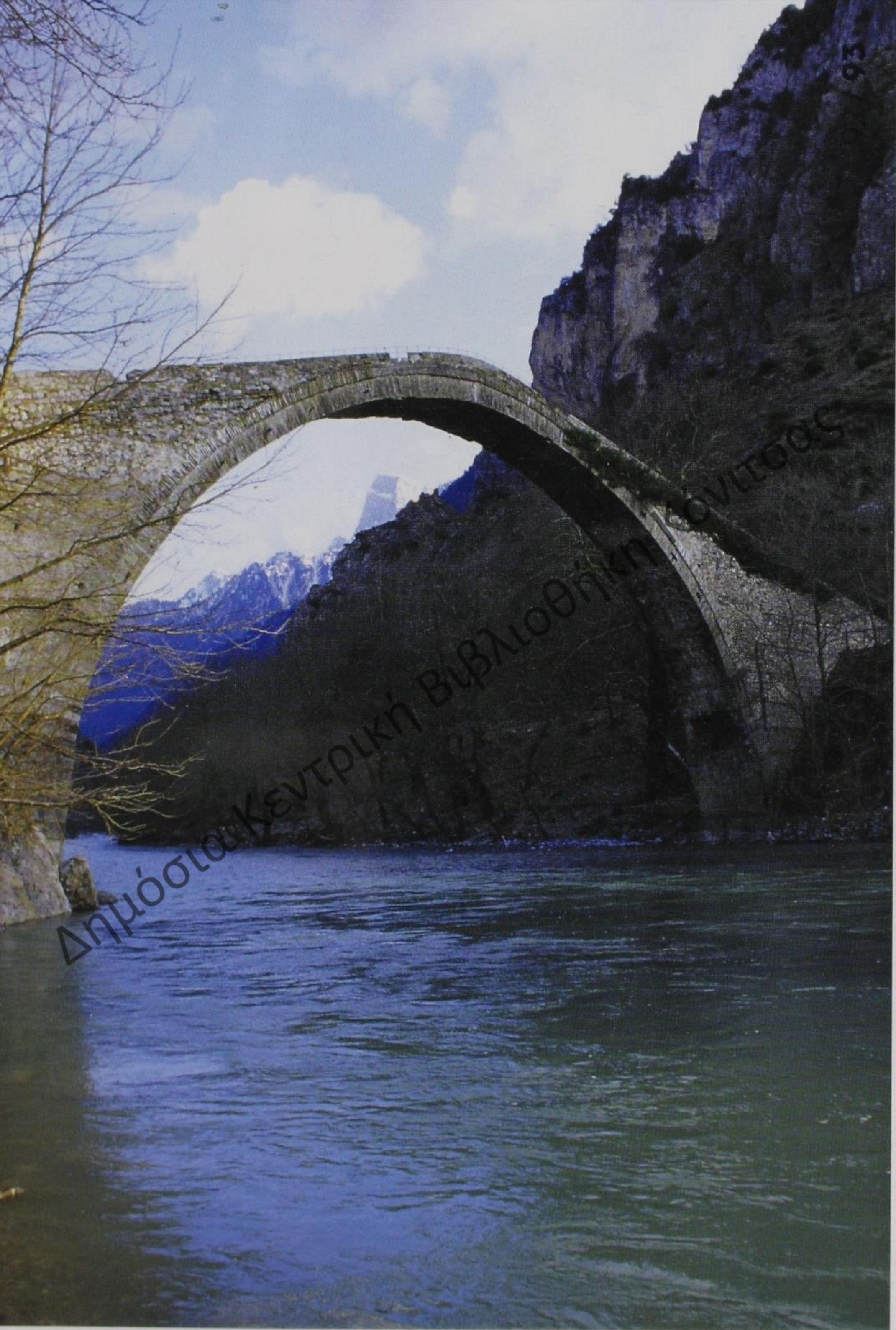
Πέτρινα γεφύρια στα Μαστοροχώρια

Τά πέτρινα γεφύρια -ἔργα τοῦ ἀνθρώπινου μόχθου καί τῆς ἀνθρώπινης θυσίας- στέκονται ἀσάλευτα στά βάθρα τους διαιώνιζοντας τήν ἀφθαστη τεχνική τελειότητα τῶν ἐμπειρικῶν μαστόρων.

Στά Μαστοροχώρια τά περισσότερα γεφύρια χάθηκαν μέ τό χρόνο. Ὑπολείμματα τῶν λίθινων βάθρων τους σώζονται στή θέση Στομιο στήν ἔξοδο τοῦ φαραγιοῦ (Μπουγάζι), ἐκεῖ πού συνορεύει ὁ Δήμος Μαστοροχωρίων μέ τό Ἐπταχώρι (παλιά Μπουρμπουτσκό)· στή θέση “Ντέρτι”, στενό τοῦ ποταμοῦ Σαραντάπορου στά ὄρια τῶν χωριῶν Καστανιανῆς (σήμερα Καστανέας) καί Στράτσιανῆς (σήμερα Πύργου). Τό ἔργο χρονολογεῖται κατά προσέγγιση στά 1875-1880. Ἀπό τά λίγα γνωστά γεφύρια τοῦ πρωτομάστορα Ζιώγα Φρόντζου ἀπό τήν Πυρσόγιαννη πού ἔκτισε στά 1871 τό ἀτράνταχτο γε-

φύρι τῆς Κόνιτσας ἐπί τοῦ Ἄωου. Παραδίπλα διακρίνονται τά ἐρείπια γέφυρας πού ἀναφέρει στό βιβλίο του “Περί τῶν ἐν Ἠπειρῷ Ἀγαθοεργημάτων”, ὁ Ι. Λαμπρίδης: “Ἡ παρά τήν κώμην Στράτσιανην διά συνεισφορᾶς τῶν κατοίκων αὐτῆς (1872), παρά τῆς διοικήσεως πεισθέντων καί τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἐργασίας ἐν ταῖς δημοσίοις τοῦ κράτους ὁδοῖς διά τοῦτο ἀπαλλαγέντων”.

Βουρμπιανῖτες μαστόροι ἔκτισαν τό γεφύρι χαμηλά στήν ποταμιά, κάτω ἀπό τή Βούρμπιανη, ἐκεῖ πού ἀνηφορίζει ὁ δρόμος γιά τή Σέλτση (σήμερα Ὀξυά). Τό ἀνατίναξαν οἱ ἀντάρτες τό 1948. Καί πάλι στόν Ι. Λαμπρίδη διαβάζουμε: “τήν δέ παρά τούς ἀμπελώνας τῆς κοινότητος ταύτης γέφυραν ὑφ’ ἣν διέρχεται κλάδος τίς τοῦ Σαρανταπόρου ἔκτισεν (1872) διά λίρες ὀθωμανικάς 40 ὁ Ἰωάννης Τζουμπάνης”.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σόνιτουδας

Τό μονότοξο γεφύρι τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ στήν εἴσοδο τῆς Πυρσόγιαννης κτίστηκε τό 1909 ἀπό ντόπιους μαστόρους μέ χορηγία τοῦ Συλλόγου Πυρσογιαννιτῶν Ἀμερικῆς. "...μέ μικράν συνδρομήν καί ἐράνους ἐμάσαμε τότε τό ποσόν τῶν 900 δολαρίων περίπου, ἤτοι 180 χρυσές λίρες, ποσόν πολύ μεγάλο τότε πού ἐργαζόμασταν ἐπί δωδεκάωρον ἡμερησίως, 6 ἡμέρες ἐβδομαδιαίως μέ 6 ἢ 7 καί τό πολύ 10 δολάρια ἐβδομαδιαίως. Μέ τό ποσό αὐτό ἔγινε τό πρῶτον ἔργον στό χωριό μας, ἤτοι τό πέτρινο γεφύρι στή Σιάνιστα, κάτω στό λάκκο, κάτω ἀπό τόν τότε ἐκεῖ ἀλευρόμυλον...".

Τό γεφύρι θά πείς ἢ ὅτι ἦταν ἄτυχο ἢ ὅτι ἔπεσε ὑπέρ Πατρίδος. Πάντως "μετροῦσε μέρες πού λέγεσόν τόπο μας"... "Κρυώνει ἡ καρδιά σου, ὅταν διαβάσεις τό πικρό του τέλος" μέσα ἀπό τίς σελίδες τῆς ἐπίσημης ἱστορίας τοῦ πολέμου: "Ἐπιπλέον εἶχε προπαρασκευασθῆ καί ἡ ὑπονόμευσις τῶν ἐπί τοῦ Σαρανταπόρου γεφυρῶν Ἑπταχωρίου, Στράτσανης καί Ἁγίου Μηνᾶ" καί ἔρχεται ἐκείνη ἡ θρυλική ἡμέρα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 ὅποτε "Αἱ γέφυραι ἐπί τοῦ ποταμοῦ Σαρανταπόρου, Στράτσανης καί Ἁγίου Μηνᾶ καταστρέφονται κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ἀποσπάσματος Πίνδου".

Ἐξι μόνο πέτρινα γεφύρια τῆς περιοχῆς ἄντεξαν μέχρι σήμερα καί κρατοῦν τήν παραδοσιακή λειτουργία πού εἶχαν ὡς περάσματα. Τά γεφύρια αὐτά μελέτησε καί πα-

ρουσιάζει ὁ Ἀργύρης Πετρονώτης, Καθηγητής Ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Πολυτεχνείου Θεσσαλονίκης.

04.2

Τό Γεφύρι τῆς Ζέρμας ἢ Καντσιώτικο

Πρόκειται γιά τή μόνη σήμερα σωζόμενη πέτρινη γέφυρα στόν πάνω Σαραντάπορο ποταμό. Θά τήν συναντήσουμε κοντά στήν ἐθνική ὁδό τῶν Ἰωαννίνων (δίπλα στόν ἀπό ἐκεῖ χιλιομετροδείκτη "100") πρὸς Κοζάνη (ἀπέχουσα 117 χλμ.) καί πάνω στόν παλιό παραδοσιακό βατό δρόμο πού ἔνωσε τά δύο χωριά, τή Ζέρμα (τώρα Πλαγιά) καί τό Καντσιώτικο (σήμερα Δροσοπηγή).

Τό γεφύρι ἀποτελεῖται ἀπό δύο ἀνισα τόξα καί ἓνα ἐνδιάμεσο ἀνακουφιστικό τοῦ μεσαίου βάθρου τοξύλλιο σέ περίπτωση πλημμύρας, γι' αὐτό ψηλά τοποθετημένο. Ἡ ἀνισότητα τῶν δύο τόξων ἐπιβλήθηκε ἀπό τήν ὑπαρξη μεγάλου ριζιμιοῦ βράχου μέσα στήν κοίτη τοῦ Σαρανταπόταμου πού ἀκριβῶς ἔκανε τή θέση αὐτή προνομιακή γιά γεφύρι. Ὁ βράχος ὄχι μόνο διευκόλυνε τήν ἔδραση τοῦ μεσαίου βάθρου, ἀλλά καί τό ἀνακούφιζε ἀπό τό ὀρμητικό ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ - γιά ἐνίσχυση δέ αὐτοῦ τοῦ βάθρου κτίστηκε ἐπί πλέον ἐμπρός του καί πέτρινο ἔμβολο.

Καί τά τρία τόξα "δέν εἶναι στό

μερκέζι", δηλαδή δέν εἶναι οὔτε ἡμικυκλικά, οὔτε τμήμα κύκλου. Κατασκευάστηκαν ἐλαφρά ὀξυκόρυφα, ὥστε γεωμετρικά σχεδιάζονται μέ δύο κέντρα. Τό γεφύρι σέ μήκος ἔτυχε νά εἶναι περίπου "ἐκατόμπεδο", ξεπερνώντας τά 33,50μ. Τό μεγάλο τόξο ἔχει ἄνοιγμα 15,65μ., κατά προσέγγιση (ὅπως εἶναι καί οἱ ἄλλες διαστάσεις) καί ὕψος 9,00μ., ἀπό τήν κοίτη (τό δέ ἀντίστοιχο μέγιστο ὕψος τοῦ γεφυριοῦ στήν κορυφή τοῦ στηθαίου 10,30μ.).

Στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 ἀκυρώνεται οὐσιαστικά ἡ λειτουργία του. Τότε τοποθετήθηκε δίπλα του, πρὸς τά κατάντη, ἀπό μονάδα μηχανικοῦ τοῦ Στρατοῦ, ἡ μεταλλική ἀμφιέρειστος γέφυρα τύπου Bailey (Μπέλεϋ).

04.3

Γεφύρι στό

"Παρασπόρι" Χιονιάδων

Τό πέτρινο μονότοξο γεφύρι "Παρασπόρι" πρὶν ἀπό τούς Χιονιάδες στόν ἐπαρχιακό δρόμο πρὸς Πληκάτι κτίστηκε σύμφωνα μέ τήν παράδοση "στά 1800" (ἢ στά ἐπόμενα χρόνια) ἀπό Πυρσογιαννίτες μαστόρους.

Τό ὄνομα τοῦ χορηγοῦ τοῦ ἔργου Δημητρίου Παπαῖ Ἰωάννου καί τό ὕψος τῆς δαπάνης ἐκ 15 ὀθωμανικῶν λιρῶν ἀναφέρονται ἀπό τόν Ἰωάννη Λαμπρίδη στό βιβλίου του "Περί τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων, Μέρος Δεύτερον, Ἐν Ἀθήναις 1880".

Τό γεφύρι ἔχει ἄνοιγμα τόξου 5,50 μ., ὕψος 2,80 μ. (+0,70 νεροφαγιά κοίτης) καί πλάτος 2,80μ. Ἦδη ἀπό τά 1910 - 1920 ἡ κοίτη τοῦ ρέματος (τοῦ "λάκκου"), πού γεφύρωνε τό "Παρασπόρι", ἔχει παραμερίσει, κατακλύζοντας καί κατασκάπτοντας σέ βάθος τήν πα-

1

2

ρακείμενη αριστερά (ώς προς τη ροή) του περιοχή. Έτσι η παλιά καμάρα ξέπεσε κι έγινε “ξερογέφυρο”. Τη δέ νέα βαθύτερη κοίτη που δημιουργήθηκε διαβαίνουν - σέ συνδυασμό μέ τό “ξερογέφυρο” - πάνω από ένα συμπληρωματικό ξυλογέφυρο. Έχει καί αυτό τήν ιστορία του καθώς ξαναφτιαχνόταν, όταν χάλαγε, ὅπως σέ μιά φουρτούνα τῆς δεκαετίας τοῦ 1940 (θυμάται ὁ Εὐριπίδης Ζωγράφος), ἕως ὅτου κι αὐτό ἐγκαταλείφθηκε γύρω στά 1950, μήν ἔχοντας πιά ἀφήσει ἴχνη σήμερα. Ἰχνη στήν περιοχή ὑπάρχουν ἀπό τό παλιό καλντερίμι πρὸς τόν ὑπερκείμενο Ἁγιο-Νικόλα, τήν παλαιότερη ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ, πού βρισκόταν τότε ἐδῶ στήν περιφέρεια “Παρασπόρι”, ἀκριβέστερα στή θέση “Παλιόσπιτα”, πράγματι μέ κατάλοιπα παλαιῶν σπιτιῶν τοῦ ἀρχαιότερου ἐκείνου χωριοῦ τῶν Χιονιάδων.

04.4

Γεφύρι Μαλνίτσας

Σπουδαῖο ὀλόλιθο πελεκητό γεφύρι πού βρίσκεται 500 μ. ἔξω, βόρεια ἀπό τήν Καστάνιανη στό δρόμο γιά τή Λαγκάδα (Μπλίσγιανη).

Πῆρε τό ὄνομα ἀπό τό ὁμώνυμο ρέμα τῆς Μαλνίτσας.

Τό γεφύρι εἶναι ἐξαιρετικά καλοκτισμένο, τέλειο δείγμα τῆς τέχνης τῶν ἔμπειρων μαστόρων τῆς Καστάνιανης. Κατασκευάστηκε τό 1934 μέ τήν προσωπική ἐργασία τῶν κατοίκων καί μαστόρων τοῦ χωριοῦ καί μέ τή συμβολή ἐν μέρει τοῦ κληροδοτήματος Δ. Παπαδήμα.

Τό τόξο τοῦ γεφυριοῦ τείνει νά διαγράφεται ἰδανικά ἡμικυκλικό. Τό ἄνοιγμά του εἶναι ὡς ἔγγιστα 7,98μ., δηλ. σκοπομένου 8,00 μ. καί μέ ἀκτίνα 4,00μ. Τό ἐσωρράχιο τοῦ τόξου ὑψώνεται ἀπό τήν κοίτη, ἀκριβῶς κάτω ἀπό τό “κλειδί”.

04.5

Γεφύρι Γκάλινας

Βρίσκεται μέσα στήν Καστάνιανη, στήν ὁμώνυμη συνοικία, βόρεια ἀπό τό κέντρο. Εἶναι ἔργο τῶν ἐτῶν 1936-1938. Λέγεται ὅτι οἱ Καστανιανῖτες μαστόροι χρησιμοποίησαν τό ἴδιο τό καλούπι τῆς γέφυρας Μαλνίτσας. Πράγματι τό ἄνοιγμα τῆς γέφυρας Γκάλινας 7,84μ. ὑπολείπεται κατά 14 ἐκ., ἐνῶ ἀντίθετα τό πλάτος τό μεγάλωσαν κατά 0,88μ. ἤτοι σέ 4,07μ. Τό ἐσωρράχιο στό “κλειδί” ὑψοῦται 3,95μ. ὑπέρ

τίς γενέσεις τοῦ τόξου (ἤτοι ὑπερβάλλει τὴν κανονικὴ ἀκτίνα τοῦ ἡμικυκλίου κατὰ 3 ἐκ.).

04.6

Γεφύρι Μεσαργιάς-Ράχης

Βρίσκεται στὴν ὁμώνυμη κεντρικὴ περιοχὴ τῆς Καστάνιανης. Θεωρεῖται κτίσμα τοῦ 1895, τότε κτισμένο χαρακτηριστικὰ χωρὶς στηθαῖα· αὐτὰ προσαρτήθηκαν τὸ 1931, [προφανῶς δέ καὶ τὸ διάτρητο μέ ὀπές ἀπορροῆς στηθαῖο]. Τὸ γεφύρι ἐπισκευάστηκε τὸ 1967. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὑπῆρξε τὸ δομικὸ καὶ μορφολογικὸ πρότυπο τῆς γέφυρας Μαλνίτσας (=τούτη βέβαια ἢ τελευταία κατὰ πολὺ βελτιωμένη κατασκευή).

Τὸ ἄνοιγμα τοῦ ἡμικυκλικοῦ τόξου εἶναι 4,96μ., ἀλλὰ ἡ ἀκτίνα του φαίνεται μειωμένη περίπου στὰ 2,35-2,38μ. Τὸ μῆκος τοῦ γεφυριοῦ εἶναι τῆς τάξεως τῶν 12μ. τοῦ καταστρώματος καὶ τῶν στηθαίων πολὺ περισσότερο.

04.7

Γεφύρι Μητσαίων στὴ Μεσαργιά

Εἶναι τὸ ψηλότερα κατασκευασμένο γεφύρι τῆς Καστάνιανης. Εἶναι καὶ ἀρχαιότερα κτισμένο: πρόκειται γιὰ ἔργο τοῦ 1845, ὅταν ἐκεῖνο τὸ χρόνο καταστράφηκε ἀπὸ θεομηνία ἕνα προκάτοχό του στὴν ἴδια θέση τοῦ 1835.

Χαρακτηριστικὰ ἀρχαϊκὴ εἶναι καὶ ἡ δομὴ του: οἱ θολῖτες δέν εἶναι ὅλοι ἰσομήκεις, ποικίλουν μεταξὺ 50 καὶ 60 ἐκ. Στὸ δέ κεντρικὸ τόξο συμπληρώνονται μέ ἄλλες πλακαρές πέτρες τοποθετημένες κατ' ἐπέκταση τῶν θολιτῶν, δηλ. κατὰ τὴν

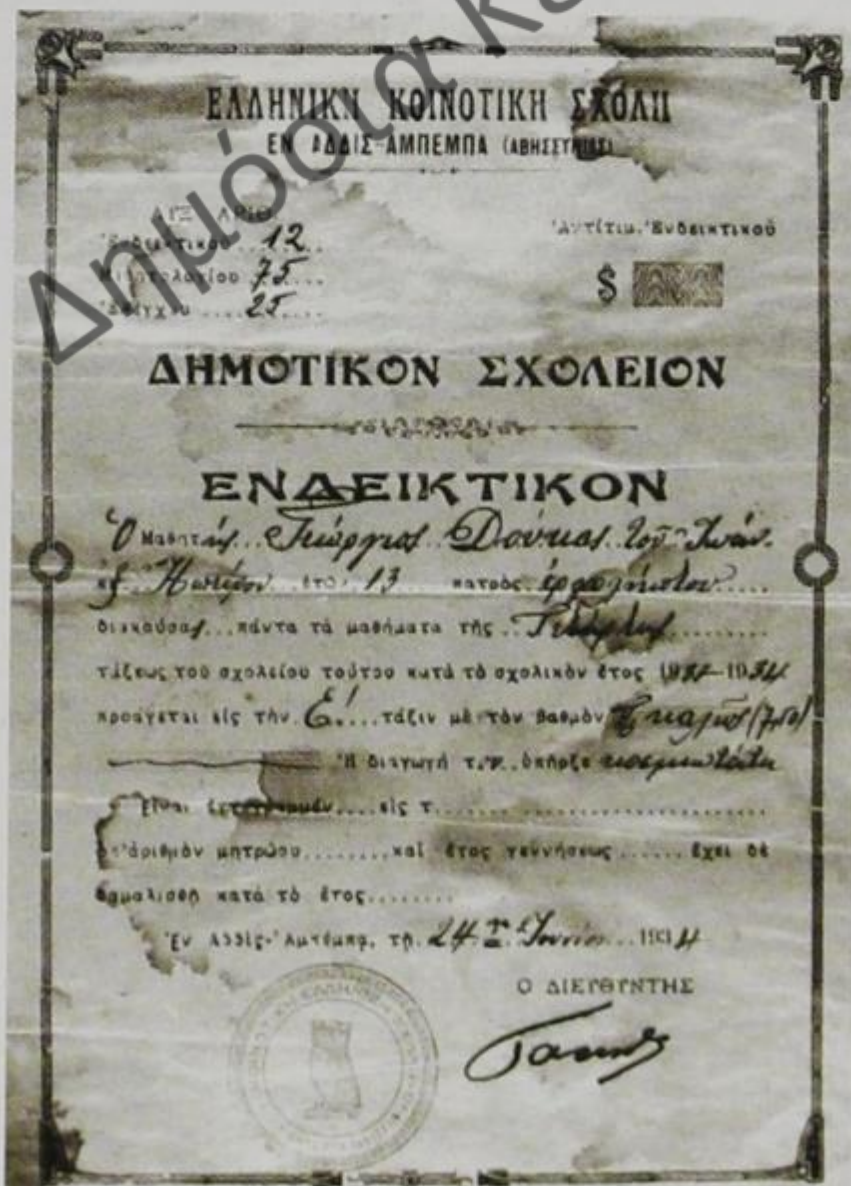
3

ἴδια ἀκτίνα. Στὸ κεντρικότερο μέρος πολλές ἀπὸ τίς συμπληρωματικές πέτρες μᾶλλον προβάλλανε πάνω ἀπὸ τὴ ράχη καὶ τὸ κατάστρωμα -ὅπως φαίνεται- σάν “ἀρκάδες” (=στυλίσκοι στηθαίου).

Τὸ γεφύρι Μητσαίων πνίγεται στὸ πράσινο. Οἱ κανονικὲς καὶ πλήρεις μετρήσεις δέν εἶναι δυνατές: ἔτσι τὸ ἄνοιγμα τοῦ τόξου πρέπει νὰ εἶναι τῆς τάξεως τῶν 10μ. Οἱ γενέσεις βρίσκονται στὰ 5μ. ἀπὸ τὸ κατάστρωμα.

Ἐκεῖνο δέ πού ἐπίμονα ὑποστηρίζω εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ διατηρηθεῖ ὅπωςδῆποτε ἡ ἀρχαϊκὴ δομὴ: φοβάμαι δηλαδή, μήπως, ἐάν δέν γίνει ἕνα ἐξαιρετικὰ προσεγμένο ἀρμολοῖ σέ βάθος, πού δέν θά ἀφήσει κανένα ἐξωτερικὸ σημάδι (οὔτε λέρωμα τῆς πέτρας), χαθεῖ αὐτὸ τὸ ἄρωμα ἀρχαικότητος πού ἀποπνέει τὸ κτίσιμο τοῦ πετρογέφυρου Μητσαίων.

Ο Πολιτισμός στα Μαστοροχώρια

Ἡ Ἐκπαίδευση ἀπὸ τὴν Τουρκοκρατία ἕως σήμερα

Βασίλης Σκούρτης

Ἡ ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσης στα Μαστοροχώρια ἀρχίζει τις πρώτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰώνα, περίοδο ἀκμῆς ἐιδικότερα μετὰ τὸν Ἀλή-Πασά. Σημαντικὴ υπῆρξε ἡ συμβολὴ τῶν ξενητεμένων μαστόρων καὶ ἰδιαίτερα τῶν μεταναστῶν τῆς Κωνσταντινούπολης, τῆς Αἰθιοπίας, τοῦ Σουδάν, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς, οἱ οἱ μὲσω τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν παροικιακῶν τους συλλόγων καὶ σωματείων συνέδραμαν μετὰ κάθε μέσο στὴν σχολικὴ ἐκπαίδευση, τὴν οἱ θεωροῦ-

1

2

σαν κινητήριο μοχλό της τοπικής ανάπτυξης, της προόδου και της εθνικής αναγέννησης. Υπήρξαν ευεργεσίες και δωρεές μεμονωμένων ιδιωτών, ενώ παράλληλα νομικά πρόσωπα, σύλλογοι, εκκλησιαστικά συμβούλια και παροικιακές αδελφότητες κατόρθωναν να συγκεντρώνουν χρήματα για φιλοεκπαιδευτικούς σκοπούς. Στόχος ήταν η ανέγερση σχολικών κτηρίων για τη φοίτηση των μαθητών, και η ανεύρεση των υλικών μέσων και των απαραίτητων χρηματικών πόρων που θα επέτρεπαν τη συντήρηση και λειτουργία τους, καθώς και την αμοιβή των δασκάλων. Η φροντίδα για την εργασία και την αξιολόγηση των δασκάλων ήταν διαρκής.

“Τοσαύτη ἦτο ἡ πρόοδος τῶν σχολείων κατά τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τουρκοκρατίας, εἰς τὰς περισσότερας κοινότητας, καί τοιοῦτος ὁ ζῆλος αὐτῶν, ὥστε εἶχον φθάσει εἰς τό σημεῖον νά ἀμιλλῶνται μεταξύ των, καί νά ἐπιδιώκουν ποῖα κοινότης θά ὑπερτερῆση τῆς ἄλλης εἰς τό ζήτημα τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων”.

Τα σχολεῖα των Μαστοροχωρίων και το σχολαρχεῖο-γυμνάσιο της Βούρμπιανης γνώρισαν μέρες ακμῆς και άνθισης και αποτέλεσαν ένα φωτεινό σημεῖο αναφοράς για τις αυτοδιοικουόμενες κοινότητες. Υποστηρίχτηκαν ενεργά από τους ανθρώπους του τόπου, όπως επίσης κι απο τους μετανάστες μαστόρους και τους συλλόγους της διασποράς.

“Ἐν μέσῳ τῆς φίλης ἡμῶν πατρίδος ζωηρά ἀνεβλάστησεν ἐν Βουρμπιάνη Ἑλληνική Σχολή, ἧς καταφανῆ τὰ καλά ἀποτελέσματα ὁσημέραι γίνονται. Τήν Σχο-

λήν ταύτην μετά παρθεναγωγείου διατηροῦσιν οἱ συνδρομαί Ἑπειρωτῶν ἐργατῶν ἐν Ἀθήναις, Λαυρίῳ, Πάτρας, Μαντουδῖῳ, Ἰωαννίνοις, Βουρμπιάνη. Ἀπετελέσθη οὕτω σύλλογος ὑπό τόν τίτλο “Φιλεκπαιδευτική Ἀδελφότης Βουρμπιάνης”, διοικούμενος ὑπό Δ. Συμβουλίου ἐδρεύοντος ἐν Ἀθήναις, 1883”.

“Πάντες ὅσοι ἠρεύνησαν τήν ἐκπαιδευτικήν ἐν Ἠπειρῳ κίνησιν κατά τήν τελευταίαν 50ετίαν, ὁμολογοῦσιν ὅτι μετά τήν “Ζωσιμαίαν” Σχολήν τῶν Ἰωαννίνων τὰ ἐκπαιδευτήρια Βούρμπιανης συνετέλεσαν εἰς τήν ἐξάπλωσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων εἰς τό Βορειοηπειρωτικόν τμήμα τῆς Ἠπείρου, δεδομένου ὅτι, ἐφοίτησαν εἰς αὐτό 500 περίπου ξένοι μαθηταί, ἐξ ὧν πλεῖστοι Ἀλβανόφωνοι καί Βλαχόφωνοι”.

Ο Ι. Β. Τσάγκας (1996) σημειώνει:

“Από τή δραστηριότητα δε του φωτισμοῦ της νεολαίας δέν μπορούσε ν’απουσιάζει τό Μοναστήρι της Ζέρμας. Σύμφωνα με σωζόμενη μαρτυρία λειτουργούσε σχολεῖο. Ο τελευταῖος δε ηγούμενος σχεδίαζε να λειτουργήσῃ ἀνώτερο σχολεῖο. Ο Πρόεδρος της Κοινότητος σε αναφορά του προς την Γεν. Διοίκηση Ἠπείρου στις 30 Σεπ. 1934 ἔγραψε για τον παιδευτικό της ρόλο: “Εἶναι ἀρχαιότατον κειμήλιον μεταχειρισθέν ἐκπαλαι κέντρον μορφώσεως της σπουδαζούσης νεολαίας μέχρι το 1913, ὁπότε ἀπηλευθερώθημεν καί καταφύγιον κάθε πονεμένου”.

Η μεταεμφυλιακή συρρίκνωση και παρακμή εἶχε σαν ἀποτέλεσμα και το κλείσιμο των σχολείων ὅπως σε ὅλη την ορεινή Ελλάδα. Οι σημερινές ἀνάγκες των μαθητῶν ὅλων των χωριῶν του Δήμου Μαστοροχωρίων καλύπτονται ἀπό το δημοτικό σχολεῖο Κεφαλοχωρίου.

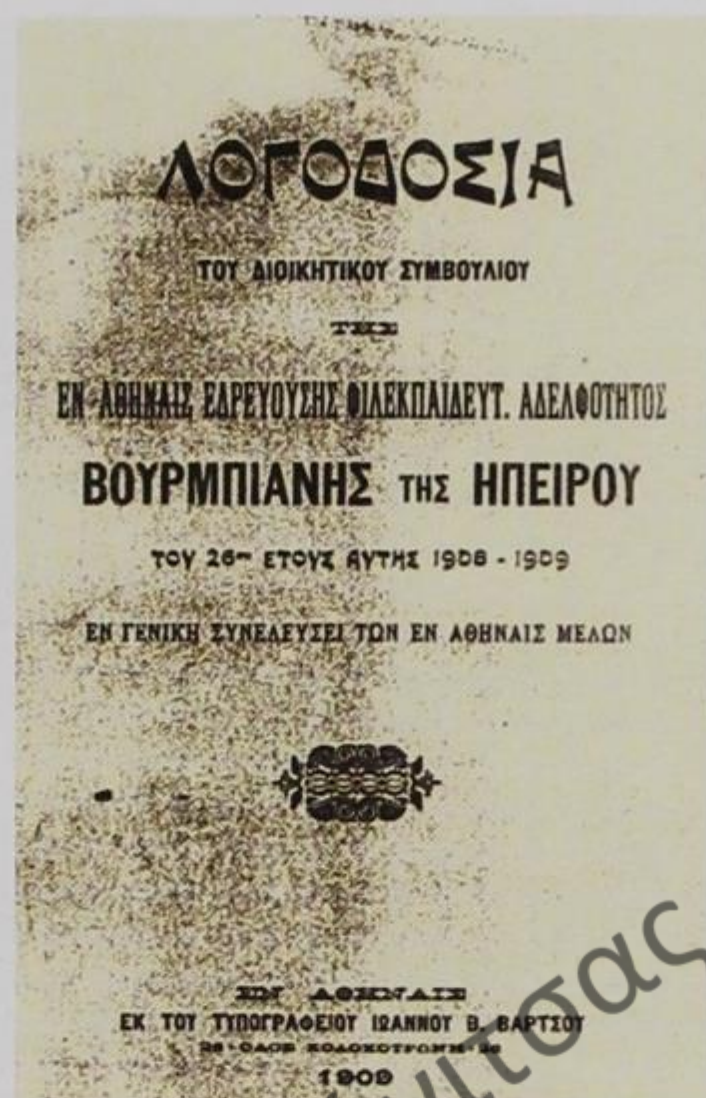

G. Pantazides

JANINA

1914 Μαθητές από τα Μαστοροχώρια με ντόπια και ευρωπαϊκή ένδυση.

“

“Τῇ 26ῃ παρελθόντος Ἰουλί-
ου (1908) περιοδεύων ἐπεσκέ-
φθην καί τήν ὑμετέραν φιλότατη
πατρίδα (Βούρμπιανη) καί ἀπό
πρωΐας τῆς 27ης μέχρις ἑσπέρας
γενικῶς ἐξετάσας τάς Σχολάς αὐτῆς
ἔμεινα κατηχαριστημένος ἐκ τῶν
εὐστόχων τῶν μαθητριῶν καί μα-
θητῶν ἀπαντήσεων καί ἐκ τῆς
ἐπαινετῆς προόδου, ἣν γενικῶς
παρετήρησα εἰς αὐτάς. Ὁ ἀξιέ-
παινος ζῆλος τοῦ προσωπικοῦ,
τό εὐμέθοδον τῆς διδασκαλίας,
ἡ ἀδελφική ἀγάπη μεταξύ τῶν δι-
δασκόντων, ἡ ἄμεμπτος τάξις, ἡ
ἐν πᾶσιν ἐπαινετή προθυμία δι-
δασκόντων καί διδασκομένων,
ὅπως μέ τόν θετικώτερον τρόπον
ἀνταποκριθῶσιν εἰς τάς θυσίας

καί χρηστάς ἐλπίδας τῆς Ἀδελ-
φότητος, ἡ τακτικώτατη φοίτη-
σις, ἡ ζωὴ καί ἡ φαιδρότης, ἡ
παρατηρουμένη εἰς τό γοργόν τῆς
νεολαίας βλέμμα καί τό Ἑλληνο-
πρεπές αὐτῆς παράστημα, ἡ σε-
μνότης, ἡ κοσμιότης, τό ἄμε-
μπτον ἠθικόν, εἶνε ἀρεταί, αἴτι-
νες πρέπει νά καθιστῶσιν ὑπε-
ρήφανον τήν Ἀδελφότητα, διό-
τι, ἐργαζομένη ὡς ἐργάζεται, κα-
τέστησε τάς Σχολάς αὐτῆς ὄντως
ἐθνικά καί ἐκπολιτιστικά ἐργα-
στήρια, προκαλοῦντα τόν δίκαι-
ον ἔπαινον παντός πατριώτου καί
εὐεργετικώτατα ἐπιδρῶντα ἐπί
εὐρείας περιφερείας τῆς φίλης
κοινῆς πατρίδος”.

”

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΔΡΕΥΟΥΣΗΣ
ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗΣ
ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ (1908 - 1909)

05.2

Ντοπιολαλιές

Ο Ν. Κοντοσόπουλος (1999) αναφέρει ότι: Μετά το 1945 και κυρίως μετά τη δεκαετία του '50, οι τοπικές παραλλαγές της γλώσσας υποχώρησαν κατά πολύ και σχεδόν έσβησαν. Η κοινή Νεοελληνική κυριάρχησε παντού, γεγονός που οφείλεται στους νέους τρόπους ζωής αγροτών και αστών, στη γενίκευση της σχολικής παιδείας και στην επίδραση των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Δείγμα ντοπιολαλιᾶς τῶν Μαστοροχωρίων (ἔτσι ὅπως καταγράφεται ἀπὸ τὸν Γ. Βλάχο στό περιοδικό ΑΡΜΟΛΟΪ, 1978).

-Χάραξε, ἴκριβή, χάραξε... Ὁή! Ὁή!...

-Δάλησαν τὰ ῥνίθια. Ἀκούστ' καν σιουρίγματα π' ἔθενά;... Ποιός ξέρει. Νά βγάλωμε τὰ ζωντανά. Για!... κατ' ἀκούστ' κε!... Ἡ μοῦ κάνουν τ' αὐτιά, σκοντή... Ξέρω κι ἐγώ;... Ν' ἀφήκω ψιά φυρό τό παράθυρο.

Μωρή, δέν εἶχαμαν καί κανένα γράμμα. Τί γίνεται ἐκεῖνος... Ἐχει κάμποσον καιρό!... Μᾶς ἀστόησε. Δέν ἔχει δουλειές, ποιός ξέρει... Ἄς εἶναι καλά καί!... Δέν τὰ βρίσκουν ἔτοιμα... Μπόρ' νά ἴχωμ' ἀπόψε κ' ἓνα χαμπέρι. Δέ θυμιέμαι καί τί εἴνορο εἶδα. Τάχα πήγαινα γιά κλέτσιο μέ τήν Κώτσαινα... Φαρμάκια. Ὁή!... Τόν ἄλλον τόν ἔπιακαν οἱ θέρμες σιακάτω...

Ἀλήθεια, νά πάω καναδυό στρατες στή βρύση, νά γιομίσω τό κακάβι. Θέλομε νά ζ' μώσωμ' αὔργιο... Θά πορέψωμε σήμερα μέ καμμιά πίττα, μάζεψα κατ' καλά τσάκνα, νά κάψωμε τή γάστρα.

Γιά, ἦρθε καί τό κοπάδ'. Ἄχ! οὔρρες, οὔρρες!... Δέ σᾶς φτάν' ὁ δρόμος! Κα-

βάλλα, τὰ βαρεσιά!... Ἐλατε νά σᾶς βάλω λίγο κολοκύθα... Ἡρθεταν ὅλες. Ποῦ εἶναι ἡ γκέσα, ἡ λιάρα... Θά μέ ρίξετε καταῆ, γιά μολό' ημα!... Δέ θέλω καί πολύ... Ἐλατε τώρα...

-Ὁή, ὀή!... Για, λέει, ἦταν καμμιά βολά τρεῖς συνυφάδες... Τά χαμένα!... Μωρέ!... Δέν ἐμαθάμαν τί γίν'κ' ἐκεῖνος ὁ μαῦρος πού βάρεσε. Βάρεσε πολύ, ποιός τό ξέρει... Κι ἔχει τόσα στόματα πίσω! Θέλει ἀμπάριασμα... Ζαερέ... Μέ τί!...

-Μίκριν' ἡ μέρα, δέν προφταίν'ς νά κάνεις τίποτα... Λές νά ἴχωμε κ' ἓνα γράμμα ἴποψε;

1

2

05.3

Μουσική καί Οργανοπαίκτες

Στο Κεράσοβο, στην Καστάνιανη και στο Κάντσικο, διατηρείται ακόμα ο παλαιός τρόπος χορού σε δύο επάλληλους κύκλους, οι γυναίκες μέσα και οι άντρες απ' έξω.

Για να “συντηρείται” καλύτερα ο χορός, τα όργανα παίζουν ακολουθώντας τον πρωτοχορευτή. Αυτή η παλαιά πρακτική πλήττεται καιρια από την είσοδο των μικροφωνικών εγκαταστάσεων, οι οποίες χρησιμοποιούνται τελευταία όλο

1. Κομπανία Μιχάλη Πανουσάκου (κλαρίνο), Κάντσικο, 1951

2. Κομπανία Πέτρου Αλεξίου (κλαρίνο) και Νάσιου Χριστόπουλου (βιολί), Καστάνιανη, 1953.

και πιο συχνά, καθηλώνοντας τους μουσικούς στα μικρόφωνα τους. Η είσοδος των μικροφωνικών σηματοδοτεί και διαμορφώνει ως ένα βαθμό, μια νέα πρακτική στη μουσική ζωή του χωριού, η οποία σε πολλούς δεν αρέσει. Όταν όμως κάποιοι αντέδρασαν έντονα σ' ένα πανηγύρι για την παρουσία μικροφωνικών, ο Θωμάς Μπέττος έδωσε αποστομωτική απάντηση: “-Εσύ είσαι κτίστης, έ; Γιατί δεν κουβαλάς τα τούβλα στον τρίτο όροφο με τα χέρια, όπως παλιά; Αγόρασες αναβατόριο! Εγώ γιατί να ξεθεώνομαι όλη τη νύχτα χωρίς μηχανήματα;”

Οι μικροφωνικές βέβαια, έφεραν και άλλες σημαντικές αλλαγές που δεν γίνονται άμεσα αντιληπτές. Κατ' αρχάς καθιέρωσαν τους τραγουδιστές, ενώ πριν τραγουδούσαν μαζί, οργανοπαίκτες και αρκετοί από τους χορευτές.

Το σημαντικότερο όμως είναι ότι ο τραγουδιστής, προωθείται πια σε πρωτεύοντα ρόλο. Λέει πρώτα αυτός το τραγούδι, την κάθε μουσική φράση και μετά απαντούν τα

όργανα. Αντίθετα, παλαιά προηγείτο το κλαρίνο στη νέα φράση και μετά απαντούσαν με τραγούδι, όσοι τραγουδούσαν. Έτσι, αν ο τραγουδιστής δεν είναι πολύ καλός, και δυστυχώς η περιοχή δεν έχει πολύ καλούς τραγουδιστές, τότε “τραγουδάει ψέμματα” οπότε αναγκάζει και τα πεπειραμένα όργανα να ακολουθήσουν τον συχνά λανθασμένο δρόμο του, με ό,τι μπορεί να συνεπάγεται αυτό στην ταχεία αλλαγή του ύφους και του ρεπερτορίου.

Βέβαια η σχέση μουσικών-χωρικών εκφράζεται σε υλικό επίπεδο, με διαφορετικό τρόπο από κάθε πλευρά, μέσα από το χρήμα, τη “χαρτούρα”. Όμως ο σχολιασμός του ρόλου του χρήματος στο γλέντι, αποτελεί αντικείμενο άλλου ενδιαφέροντος θέματος προς μελέτη. Ας περιοριστούμε στην παράδοξη από πρώτη ματιά επισήμανση, ότι σήμερα, αν και οι άνθρωποι έχουν περισσότερα χρήματα, γλεντούν λιγότερο απ' ό,τι παλαιά.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να εκ-

2

φράσω το σκεπτικισμό μου για το μέλλον της μουσικής ζωής της περιοχής. Φοβούμαι ότι όταν οι μουσικοί του Κεράσοβου και της Κόνιτσας γενικότερα, θα αποσυρθούν από την ενεργό δραστηριότητα λόγω ηλικίας, δε θα αφήσουν αξίους ή αρκετούς συνεχιστές της μουσικής τους τέχνης. Τότε τα χωριά της περιοχής θα αρχίσουν να εισάγουν ορχήστρες από τα Γιάννινα και την Αθήνα, με ρεπερτόριο από όλη την Ήπειρο και την υπόλοιπη Ελλάδα, οι οποίες θα επιβάλλουν την παρουσία τους μέσω των εκκωφαντικών μικροφωνικών και της διαφήμισης από

τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ενδεχομένως μια λύση θα ήταν να εισαχθεί η διδασκαλία λαϊκών μουσικών οργάνων, από ντόπιους αξίους οργανοπαίκτες, στο Δημοτικό Ωδείο της Κόνιτσας, με την οικονομική βοήθεια του Δήμου. Αυτό θα αποτελούσε συμβολή στη διατήρηση του τόσο ενδιαφέροντος και μοναδικού μουσικού "οικοσυστήματος" της περιοχής.

Ν. Διονυσόπουλος

Το Κεράσοβο και οι μουσικοί του. Η μουσική οικογένεια των Φιλιππιδαιών. "Η Επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και στο χρόνο." Εισηγήσεις στο Α΄ Επιστημονικό Συμπόσιο-Κόνιτσα 1995.

1. Κομπανία Κώστα Χαλκιά (κλαρίνο), Πυρσόγιαννη 1999.

2. Κομπανία Φίλιππα Φιλιππίδη (κλαρίνο), Κεράσοβο 1958.

Πανηγύρια

Ασημοχώρι	Προφήτης Ηλίας	20 Ιουλίου
Βούρμπιανη	Προφήτης Ηλίας	20 Ιουλίου
Γοργοπόταμος	Αγία Παρασκευή μέχρι το 1940 και στη συνέχεια η Παναγία	26 Ιουλίου 15 Αυγούστου
Δροσοπηγή	Παναγία	15 Αυγούστου
Θεοτόκος (οικισμός)	Άγιος Δημήτριος	26 Οκτωβρίου
Καστανέα	Αγία Παρασκευή	26 Ιουλίου
Κεφαλοχώρι	Προφήτης Ηλίας	20 Ιουλίου
Λαγκάδα	Παναγία	15 Αυγούστου
Οξυά	Προφήτης Ηλίας	20 Ιουλίου
Πλαγιά	Παναγία	15 Αυγούστου
Πληκάτι	Παναγία	15 Αυγούστου
Πυρσόγιαννη	Παναγία	15 Αυγούστου
Χιονιάδες	Προφήτης Ηλίας	20 Ιουλίου

2

3

“Επιφωνήματα ενθουσιασμού πολλές φορές ακούγονταν επάνω στο κέφι από τους άνδρες οι οποίοι χόρευαν με στροφές και κλίσεις ζωηρές και πεταχτά βήματα, σε αντίθεση με τις γυναίκες οι οποίες χόρευαν “στρωτά” και δε “σήκωναν το ποδάρι απ’ το χώμα”.

Τσίου Αγόρω
(ο χορός στα
Μαστοροχώρια)

1962 Δροσοπγή (Κάνταικο).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

1

05.4

**Τό Μουσείο Ήπειρωτών
Μαστόρων
Τό Μουσείο Χιονιαδιτών
Ζωγράφων
Ἡ Σχολή Μαστόρων
τῆς Πέτρας**

Βασίλης Παπαγεωργίου

Ἔχοντας στήν κατοχή τους πλῆθος θησαυρούς τῆς λαϊκῆς ζωγραφικῆς καί ἀρχιτεκτονικῆς καλοῦνται νά διαδραματίσουν ἓνα πολυσχιδῆ ρόλο, τόσο στόν ἐπιστημονικό, ὅσο καί στόν τομέα τῆς πληροφόρησης. Ἀρωγός στό ἔργο τους μιά πλουσιότατη βιβλιοθήκη περίπου 3.000 τόμων συγγραμ-

μάτων, κυρίως στόν ἐξειδικευμένο χῶρο τῆς λαϊκῆς δημιουργίας.

Κέντρο ἔρευνας, τά δύο Μουσεία φιλοδοξοῦν μέ τή συνολική πολιτική τους καί τόν καθορισμό εὐρύτερων στόχων νά καταστοῦν πόλος ἔλξης μελετητῶν κάθε κατηγορίας. Ἐπιπλέον τά ἀρχεῖα ἐγγράφων καί φωτογραφιῶν, ἐπιστημονικῶς ἀξιοποιημένα, θά ἀποτελέσουν πηγὴ δημιουργικῆς προσέγγισης τῆς ἱστορίας τῆς λαϊκῆς τέχνης.

Στίς δραστηριότητες ἀλλά καί στίξ ἐπιδιώξεις τους ἐντάσσονται οἱ παντοδαπές ἐκδόσεις, οἱ ἠλεκτρονικές παραγωγές (multimedia, CD-ROM, internet), ἡ διεξαγωγή μικρῶν ἐπιστημονικῶν συναντή-

2

σεων, ή οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καθώς και εκθέσεις, διαλέξεις και κύκλοι μαθημάτων για τή λαϊκή αρχιτεκτονική, ξυλογλυπτική και ζωγραφική. Στόχος των δύο Μουσείων είναι ή συνέχιση και ή ολοκλήρωση τής αναλυτικής καταγραφής και τής συνθετικής ανάδειξης του πλούσιου υλικού τους μέ τή χρησιμοποίηση σύγχρονων μεθόδων και μέσων.

Τό ΜΟΥΣΕΙΟ ΧΙΟΝΙΑΔΙΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ πρόκειται νά στεγαστεί στό κτήριο του παλιού σχολείου τών Χιονιάδων, πού ανακαινίζεται για αυτό τό σκοπό. Οί συλλογές του περιλαμβάνουν έργα Χιονιαδιτών, όπως φορητές εικόνες σέ ξύλο και πανί, σχέδια και ανθίβολα, ζωγραφιστές και σκαλιστές κασέλες

κ.ά. Επίσης σύνεργα τής εργασίας τους, πρότυπα σημειωματάρια, συμφωνητικά, φωτογραφίες και άλλα ντοκουμέντα για τή ζωή και τήν τέχνη τους. Τό Μουσείο έχει στή διάθεσή του σημαντικά αρχεία, πού θά αξιοποιήσει μέ σκοπό τήν ανάδειξη τής τέχνης τών Χιονιαδιτών ζωγράφων, τή διερεύνηση κάθε είδους λαϊκής καλλιτεχνικής δημιουργίας τους, σέ συνδυασμό και μέ τό έργο τών Χιονιαδιτών ξυλουργών-ξυλογλυπτών, μέ τό όποιο συνδέονταν άμεσα, και τήν προώθηση τής έρευνας πού θά αποφέρει και νέα στοιχεία στό μέλλον.

Γιά τή στέγαση του ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΩΝ στήν Πυρσόγιαννη διατίθεται τό διώροφο πέτρινο κτήριο του σχολείου πού κτίστηκε τό 1926.

Ἡ μουσειακή συλλογή, τῆς ὁποίας ἔχει ἤδη ἀρχίσει ἡ συστηματική καταγραφή καί φωτογράφιση, περιλαμβάνει ἑκατοντάδες ἀντικείμενα (λιθανάγλυφα, ξύλινα καί πέτρινα ἀρχιτεκτονικά μέλη, πάσης φύσεως σιδεροκατασκευές, ἐργαλεῖα μαστόρων), καθώς καί πλουσιότατο ἀρχειακό ὑλικό (παλαιές φωτογραφίες ἀπό τίς μετακινήσεις καί τίς ἐργασίες τῶν μπουλουκιῶν μαστόρων, συμφωνητικά, σχέδια, τετράδια λογαριασμῶν, ἐπιστολές κ.ἄ.)

Ἡ ἀνακάλυψη καί τεκμηρίωση τοῦ ἔργου τῶν τεχνιτῶν τῆς πέτρας, ἔργο ζωῆς τοῦ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΩΝ στήν Πυρσόγιαννη, ἐμπλουτίζει μέ μιά νέα διάσταση τήν αἰσθητική μας μόρφωση.

Παράλληλα συνεχίζονται καί οἱ ἐνέργειες γιά τήν ἵδρυση ΣΧΟΛΗΣ ΜΑΣΤΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ στήν Πυρσόγιαννη, σέ συγκρότημα τριῶν οἰκημάτων ἀπό τά ὁποῖα τά δύο προορίζονται γιά ξενῶνες καί ἕνα γιά χῶρο διδασκαλίας. Ἡ ἀναγκαιότητα ὑπαρξης τέτοιας Σχολῆς σέ μιά χώρα, ὅπως ἡ Ἑλλάδα, ὅπου τά πέτρινα μνημεῖα περισσεύουν, ἐνῶ σιγά-σιγά χάνονται οἱ πετράδες, εἶναι προφανής.

Τό ΜΟΥΣΕΙΟ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΩΝ καί τό ΜΟΥΣΕΙΟ ΧΙΟΝΙΑΔΙΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ πού σύντομα ἀποπερατώνονται καί θά λειτουργήσουν, θά εἶναι μοναδικά, ὄχι μόνο γιά τήν Ἑλλάδα ἀλλά γιά ὁλόκληρη τή Βαλκανική, μουσεῖα λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς καί ζωγραφικῆς.

Ἡ γεωγραφική θέση τῶν Μα-

στοροχωρίων από μεθοριακή -καί μέχρι σήμερα περιθωριακή- μπορεί να συμβάλει δυναμικά στην προώθηση της διαβαλκανικής επικοινωνίας, όντας κοντά σε σπουδαία κέντρα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, όπως τα Μαστοροχώρια του Βοΐου (Άνασελίτσα), της Καστοριάς, της Φλώρινας, των Τζουμέρκων, αλλά και εκτός των συνόρων, όπως της Κολώνιας, της Κορυτσάς, της Όπαρης, του Έλμπασάν και της Ντίμπρας στη γειτονική Άλβανία.

Τά Μαστοροχώρια με τις μικρές τους δυνάμεις δραματίζονται και πραγματοποιούν ένα μοναδικό, συνδυασμένο και πολυδύναμο κέντρο σπουδής της λαϊκής δημιουργίας.

05.5

Σύλλογοι - Άδελφότητες

Τά Μαστοροχώρια όπως και η υπόλοιπη Ήπειρος, σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, γνώριζαν πολύ καλά πώς μόνο στην αυτοοργάνωση μπορούσαν να στηρίζονται. “Τό αίσθημα της αλληλέγγυας ευθύνης στη διαχείριση των κοινών διαπερνούσε όλο τον ελληνισμό. Όσο φτωχό κι αν ήταν τό κάθε χωριό, ή συλλογική μέριμνα αντικαθιστούσε ένα μεγάλο μέρος της έλλειψης οποιασδήποτε κρατικής φροντίδας”.

Η βοήθεια και η αγάπη των μαστόρων-τεχνιτών για τη γενέθλια γη υπήρξε παραδειγματική. Οί έγρηγορες, οί πιά ξύπνιες συνει-

2

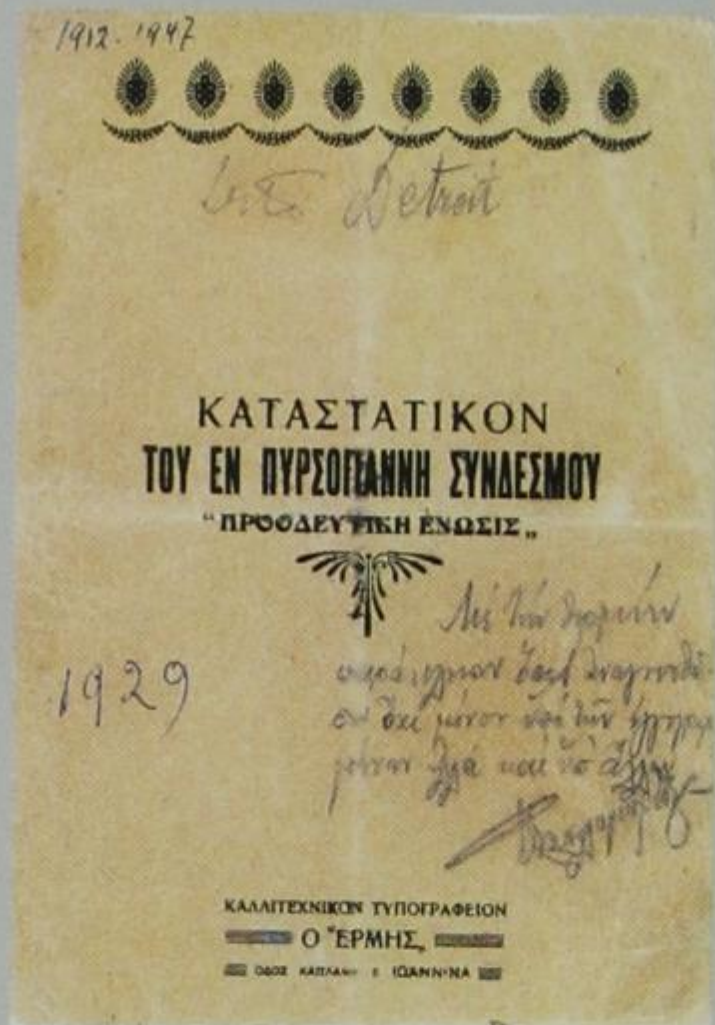
3

δήσεις είναι οί μαστόροι της διασποράς πού ταξίδευαν στην παλιά Ελλάδα και στο έξωτερικό. Μετέφεραν νέες ιδέες στά χωριά τους καθώς και πρότυπα ζωής. Εκτός από τά έμβάσματα, πού έστελναν στις οικογένειές τους, διέθεταν και σημαντικές οικονομικές ενισχύσεις για ευεργετικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς.

Πρωτοστάτησαν στην ίδρυση Συλλόγων-Άδελφοτήτων μέ πρώτη τήν ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗΣ (Αθήνα 1883), τήν ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΧΙΟΝΙΑΔΙΤΩΝ (Άρτα 1883), τόν ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ

1. Πρέκι τζακιού ζωγραφισμένο από Χιονιαδίτη ζωγράφο, 1930.

2. Διαβατήριο μάστορα, 1903 3. Συμφωνητικό μαστόρων, 1872.

Κάντσικου (Άθήνα 1892), τήν Εκπαιδευτική Αδελφότητα Πυρσογιαννης (Άθήνα καί Μεσολόγγι 1912). Άκολουθοῦν τό Τούρνοβο (Γοργοπόταμος) 1924, ἡ Καστάνιανη 1926, τό Ἀσημοχώρι μέ τόν "ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΥΕΡΓΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΛΕΣΚΑΤΣΙΟΥ - Η ΠΡΟΟΔΟΣ - 1926", οἱ Χιονιάδες μέ τήν ΑΓΑΘΟΕΡΓΟ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ἡ Δροσοπηγή μέ τήν ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ "ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ" (Γιάννινα 1931).

"Ο ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ" (Γιάννινα 1927). Ἐπίσης ἡ Λαγκάδα μέ τήν ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΛΑΓΚΑΔΙΩΤΩΝ (Άθήνα 1975), ἡ Πλαγιά μέ τόν ΒΕΡΡΑΪΣΤΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΠΛΑΓΙΑΣ (Η ΖΕΡΜΑ) Ἀθήνα 1976 καί τό λαογραφικό σύλλογο Η ΚΟΙΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ (Καστοριά 1984), τό Κεφαλοχώρι μέ τήν ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΛΥΚΟΡΡΑΧΗΣ (Άθήνα 1978) καί τόν ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙΟΥ (Κεφαλοχώρι 1983), τό Πληκάτι μέ τόν σύλλογο ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΠΛΗΚΑΔΙΤΙΣΣΑ (Πληκάτι 1998).

Παράλληλα ιδρύονται οἱ Σύλλογοι τῆς διασποράς, οἱ ὅποιοι θά ἐπιδείξουν σπουδαῖες ἐπιδόσεις. "Εἶχον γινῶσιν ὅτι ἐν τῇ ΕΝΩΣΕΙ εὐρί-

σκεται ἡ ΔΥΝΑΜΙΣ, ἤξευρον ὅτι ὅσον στενότερον εἶναι συνδεδεμένοι τόσον καλύτερα ἀποτελέσματα θά προσήνεγκον. Τούτου ἔνεκεν συναθροισθέντες ἐσχημάτισαν ΣΥΛΛΟΓΟΥΣ.

Πότε; Τότε ὅτε, τά τοπικά ΣΩΜΑΤΕΙΑ τῶν ἐλλήνων εἰς αὐτήν ἐδῶ τήν χώραν (Ἀμερική) ἦσαν μετρημένα. Τότε πού οἱ πρόσοδοι τοῦ μετανάστου ἦσαν τόσο γλοῖσχροι.

Μιά χούφτα ξενητεμένων ἠγωνίσθη διά τόν στολισμόν τοῦ χωριοῦ των, διά τήν ὑποβοήθησιν τῶν ἐχόντων ἀνάγκην δικῶν των...".

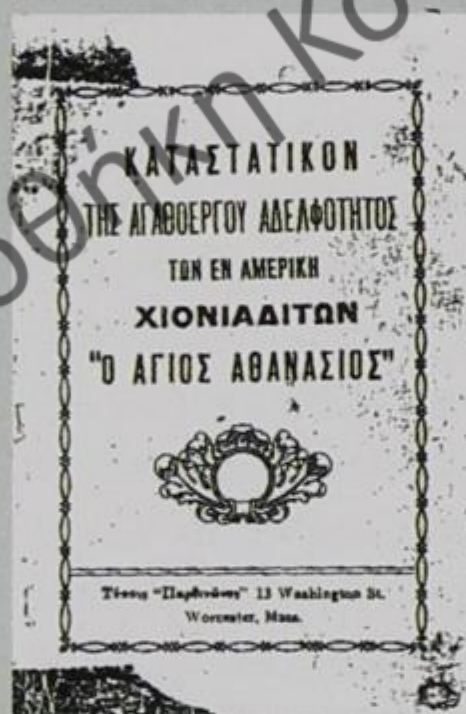
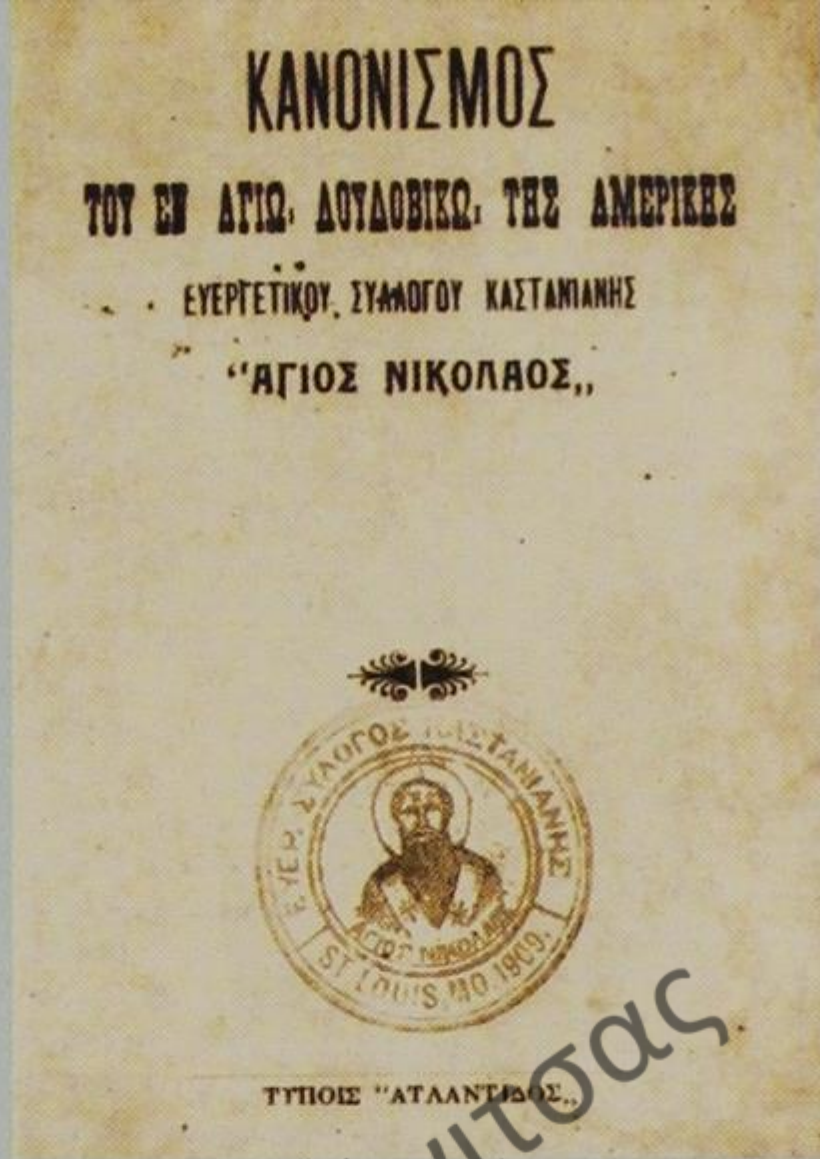
Τό 1906 μαστόροι ἀπό τή Σέλτση (Όξυά) ιδρύουν στό Χαρτούμ τοῦ Σουδάν τό "ΣΥΛΛΟΓΟ Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ", τό 1907 οἱ Καντσιῶτες τῆς Ἀμερικῆς τήν "ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΚΑΝΤΣΙΚΟΥ", τό 1908 οἱ Πυρσογιαννῖτες τῆς Ἀμε-

ρικῆς (Νέα Ὑόρκη) τὸ Σύλλογο “Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς”, τὸ 1909 οἱ Καστανιανῖτες τὸν “Ἐυεργετικὸν Σύλλογον Ὁ Ἅγιος Νικόλαος” στὸν “Ἅγιον Λουδοβίκο Ἀμερικῆς, τὸ 1910 οἱ Βουρμπιανῖτες σχηματίζουν τμήματα τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος εἰς Ἀντίς Ἀμπέμπα τῆς Ἀβησσυνίας (Αἰθιοπία) καὶ εἰς Χαρτούμ τοῦ Σουδάν, τὸ 1915 οἱ Ἀσημοχωρῖτες τὸν “Προοδευτικὸν Σύλλογον Λισκατείου Ἡ Αγία Παρασκευὴ” στὴ Σαλαμάγκα Ἀμερικῆς καὶ οἱ Χιονιαδίτες τὴν Ἀγαθοεργὸν Ἀδελφότητα “Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος” στὸ Worcester τῆς Μασσαχουσέτης.

Οἱ φιλεκπαιδευτικὲς Ἀδελφότητες θὰ δώσουν σάρκα καὶ ὄστα στὸ ὄραμα γιὰ μόρφωση μὲ τὴν οἰκοδόμησιν ἐπιβλητικῶν σχολικῶν κτηρίων, τὴν ἀπογοήτῳ λειτουργία τους καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῶν διδασκάλων.

Ἡ δράσις τῶν Συλλόγων ἐπεκτείνεται σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἀποκτᾶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ 1913 νέον περιεχόμενον.

Κατασκευάζονται ἢ συντηροῦνται ἐκκλησίαι, γέφυραι, ξενῶνες-καταλύματα, ἰατρεῖα, βρύσαι, δρόμοι, καλντερίμια καὶ πλατεῖαι, δεξαμενές, ὑδραγωγεῖα, δίκτυα ὑδρεύσεως καὶ ἀποχέτευσιν. Προικοδοτοῦνται ἄπορα κορίτσια, χορηγοῦνται ὑποτροφίαι σὲ φερέλπιδες σπουδαστές, προκειμένου νὰ φοιτήσουν σὲ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα, μεριμνοῦν γιὰ τὴν νοσηλείαν ἀπόρων καὶ ἐγκαταλελειμμένων ἀσθενῶν. Ἀναδασώνονται περιοχάς, φυτεύονται καὶ ἐμβολιάζονται ὅπω-

ροφόρα δένδρα γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δενδροκομίας. Ἰδρύονται ἐρασιτεχνικοὶ θίασοι καὶ ἀνεβάζουν πληθῶρα θεατρικῶν παραστάσεων. Ὁργανώνονται βιβλιοθηκῆς καὶ στρέφονται σὲ τομεῖς, ὅπως ἡ ἔκδοσις μονογραφῶν, εἰδικῶν μελετῶν καὶ περιοδικῶν.

Μία διαρκὴς ἀσίγαστη δράσις καὶ ἔργα ὑποδομῆς πού μόνον θαυμασμό προκαλοῦν. Καὶ εἶναι ὁ θαυμασμός πολλαπλάσιος, ἂν σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι αὐτὰ τὰ ἔργα ἐγίναν χωρὶς κρατικὴ χορηγία, παρά μόνον μὲ τὴν ἐθελοντικὴν ἐργασίαν καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἐνισχύσειν τῶν μελῶν καὶ φίλων τῶν Συλλόγων-Ἀδελφοτήτων.

“

Λογοδοσία τοῦ Συλλόγου
“Ἡ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ἘΝΩΣΙΣ
ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗΣ”, 1927.

Σκοπός διὰ τόν ὁποῖον ἀπεφασίσθη
νά δοθῶσιν αἱ θεατρικαί παραστάσεις ἦτο
ὄχι τόσον ἡ ὑλική ἐνίσχυσις τοῦ Ταμείου
τῆς Ἐνώσεως, ὅσον ἡ ἠθική ἐξύψωσις τῶν
κατοίκων τῆς Κοινότητός μας διὰ πολ-
λούς τῶν ὁποίων τό θέατρον ἦτο ἐντελῶς
ἄγνωστον. Τά σχόντα τήν πρωτοβουλίαν
τῆς συγκροτήσεως τοῦ θιάσου φιλότιμα
μέλη τῆς Ἐνώσεως ἀπέβλεψαν κυρίως εἰς
τήν ἐκπολιτιστικήν ἐπίδρασιν τήν ὁποί-
αν ἀσκεῖ τοῦτο. Τό θέατρον ὄχι μόνον σή-
μερον ὁπότε ἡ ἀνθρωπότης εὐφρασε τό
ἄκρον ἄωτον τῆς προσόδου καί τοῦ πολι-
τισμοῦ, ἀλλά ἀπό τῶν παλαιστάτων χρό-
νων ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ.

Ἡ συγκρότησις θιάσου εἰς μίαν κοι-
νότητα ἀπό τήν ὁποίαν λείπουν ὅλα τά
μέσα συναντᾷ πολλάς δυσχερείας. Χάρις
ὅμως εἰς τάς εὐγενεῖς προσπάθειάς τῶν
φιλοτίμων νέων οἵτινες μετέσχον εἰς αὐτόν
ὑπερνικήθησαν ὅλα τά ἐμπόδια καί ἐπέ-
τυχεν ἀπολύτως τοῦ σκοποῦ δι' ὃν συνε-
κροτήθη. Πρός τά μέλη τοῦ θιάσου ἐξε-
φράσθη ἡ εὐαρέσκεια ἡμῶν.

”

20.08.1933

Θεατρική παράσταση

“Στέλλα Βιολάντη”, Πυρσόγιαννη.

1931
Βουρμπιανίτες
στην Αντίς Αρπέμπα
Αιθιοπίας.

“

Λογοδοσία τῶν πεπραγμένων
τοῦ ἔτους 1909.
Φιλεκπαιδευτικῆ Ἀδελφότητος
Βούρμπιανῆς τῆς Ἡπείρου

... Ἡ ἐνθουσιωδῶς ἐκδηλωθεῖσα προθυμία πρὸς ἐγγραφὴν συνδρομητῶν τῆς Ἀδελφότητος ὑπὸ τῶν εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου διεσπαρμένων Βουρμπιανιτῶν καὶ περιχωρητῶν, οἵτινες οὐ παύονται συναγωνιζόμενοι τίς νά εἰσπράξῃ περισσοτέρας ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ μας συνδρομάς, μὴ φειδόμενοι οὔτε κόπων, οὔτε φροντίδων, οὔτε ὑποχρεώσεων πρὸς τοῦτο, μεθ' ὅλον τόν ὑπ' αὐτῶν ἐξασκούμενον δεινόν βιοπαλαιστικόν ἀγῶνα, (καὶ παρά τὴν παγκόσμιον οἰκονομικὴν κρίσιν), ἐν ταῖς ἀπωτάταις χώραις τῆς γῆς, ἔνθα, παρεπιδημοῦντες, φέρουσι καὶ τὴν ἱεράν παρακαταθήκην, τὴν πρόδοον τῆς Ἀδελφότητός των. Αὐτὰ καὶ μόνα τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων καὶ χωρῶν ἐν αἷς βιοῦσιν, ἀποδεικνύουσι τόν ὑψιστον φανατισμόν

ὑφ' οὗ κατέχονται, ὅπως προσπορίσωσι μέσα ὑλικά καὶ ἠθικά τῇ Ἀδελφότητι. Εἰς Atbara, Chartoum, Port-Soudan, Cassala, εἰς τὰς πόλεις τοῦ Soudan, εἰς Addis-Ababa τῆς Ἀβησσυνίας, Uau (Οὐάου), Signa, Bachre-el-Gagal τῆς Κεντρῶας Ἀφρικῆς, Boston, San Francisco, Nashua καὶ Baltimore τῆς Ἀμερικῆς, Ἀλεξάνδρειαν καὶ Σμύρνην, Κωνσταντινούπολιν καὶ Θεσσαλονίκην καὶ Ζουγκουλδάκ (τῆς Μαύρης Θαλάσσης) καὶ πάσας σχεδόν τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐγένοντο πρακτορεῖα εἰσπράξεων συνδρομῶν ὑπὲρ τῆς Ἀδελφότητός μας παρά τῶν φιλοτίμων Βουρμπιανιτῶν καὶ τῶν περιχωριτῶν των, τῶν πλείστων βιοπαλαιστῶν, ἤτοι ξυλουργῶν, κτιστῶν καὶ ἐργοληπτῶν.

”

05.5

Η πολιτισμική έκφραση σήμερα

Νίκος Β. Φασούλης

Ο Δήμος Μαστοροχωρίων, οι Αδελφότητες-Σύλλογοι, τα Κληροδοτήματα και οι δημότες νεότερων κυρίως ηλικιών αναλαμβάνουν τα τελευταία χρόνια δημιουργικές πρωτοβουλίες που αποσκοπούν στη διαφύλαξη και την ορθολογική διαχείριση της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Δείγματα είναι η δημιουργία του ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΩΝ και της ΣΧΟΛΗΣ ΜΑΣΤΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ στην Πυρσόγιαννη, του ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΧΙΟΝΙΑΔΙΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ στους Χιονιάδες, του ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ στη Δροσοπηγή, του ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ στο Κεφαλοχώρι, η συντήρηση και η αποκατάσταση μνημείων (γεφύρια, εκκλησίες, βρύσες, μύλοι, σχολεία), ο καθαρισμός εικόνων και τοιχογραφιών με τη βοήθεια της 9ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, η πρωτοβουλία για τον χαρακτηρισμό της Καστοριανής ως παραδοσιακού οικισμού, οι δωρεές βιβλίων και οι χρηματικές ενισχύσεις για τη συγκρότηση βιβλιοθηκών, η διάσωση αρχαιακών συλλογών (φωτογραφίες, ιδιωτικά και δημόσια έγγραφα) από τους Συλλόγους Δροσοπηγής, Χιονιάδων και Πυρσόγιαννης, η έκδοση περιοδικών με πανελλήνια αναγνώριση, όπως το "εκ Χιονιάδων", "τά Ασημοχωρίτικα" και παλιότερα το "Αρμολοί".

Η έκθεση φωτογραφίας (Τόπος και Μνημεία) του μεγάλου ηπειρώτη φωτογράφου Κώστα Μπαλάφα, οι ομιλίες-προβολές για τους Χιονιαδίτες ζωγράφους και την λαϊκή

αρχιτεκτονική αποτελούν μία σημαντική στιγμή στη δραστηριότητα των διοργανωτών.

Ο Δήμος Μαστοροχωρίων έχοντας ξεκάθαρη φυσιογνωμία και

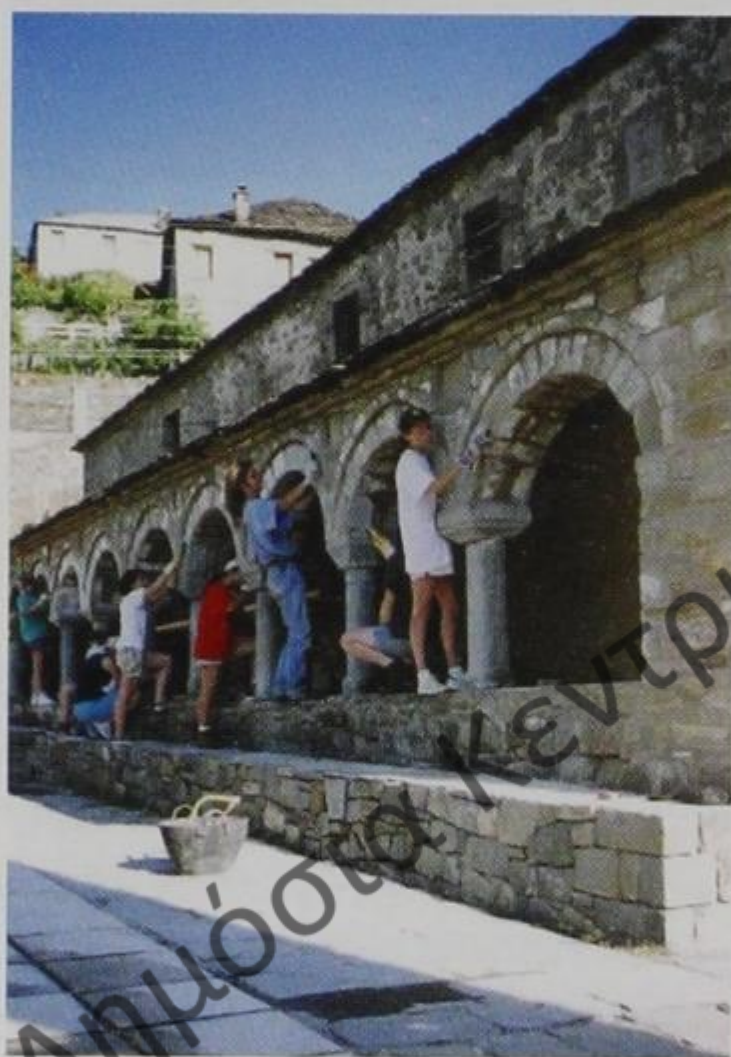

στόχους προσανατόλισε, επιχορηγώντας οικονομικά, εκδοτικές δραστηριότητες στην ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του. Ξεχωρίζουν οι εργασίες ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ του Αργύρη Πετρονώτη, καθηγητή της ιστορίας αρχιτεκτονικής στο Πολυτεχνείο Θεσσαλονίκης, ΤΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ της Κωνσταντίνας Φασούλη, οι “ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΕΣ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΣΤΕΣ ΚΑΣΕΛΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΧΙΟΝΙΑΔΕΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ” του Κώστα Σκούρτη, το τρίπτυχο αφιέρωμα στην Ιερά Μονή

Κοιμήσεως Θεοτόκου Ζέρμας, οι εορταστικές κάρτες και τελευταία ο οδηγός γνωριμίας με το Δήμο Μαστοροχωρίων (Μαστοροχώρια – Ιστορία και Πολιτισμός).

Πληθαίνουν τελευταία οι σκέψεις και οι προτάσεις στο Δήμο Μαστοροχωρίων να πρωτοστατήσει στην ίδρυση Κέντρου Ιστορικής Έρευνας του εμφυλίου πολέμου. “Πενήντα χρόνια μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου, ίσως ήρθε ο καιρός, για πιο ψύχραιμες προσεγγίσεις, απαλλαγμένες από εμπάθειες και προκαταλήψεις, και στηριγμένες στη γνώση των πηγών”.

Η πολυετής συνεργασία με ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ που προωθεί την ανιδιοτελή προσφορά νέων εθελοντών από όλο τον κόσμο, μέσα από δραστηριότητες που συμβάλουν στην τοπική ανάπτυξη, τη διαφύλαξη της αρχιτεκτονικής παράδοσης και την προστασία του περιβάλλοντος.

Η ανάπτυξη σύγχρονων πολιτιστικών θεσμών και δράσεων (θεατρικές παραστάσεις κατά τους θερινούς μήνες, εικαστικές εκθέσεις, ποιητικές και μουσικές βραδιές, προβολές και διαλέξεις στην Καστάνιανη, Βούρμπιανη, Λαγκάδα, Πληκάτι, Δροσοπηγή, Πλαγιά, Κεφαλοχώρι, Οξυά, Χιονιάδες, Πυρσόγιαννη), οι συναντήσεις νέων, ντόπιων και παροικούντων, στο Ασημοχώρι (εισηγήσεις και συμπεράσματα του νεανικού συνεδρίου -

Τα Μαστοροχώρια στο χώρο και στο χρόνο), η σύσταση Συλλόγου νέων Μαστοροχωριτών στην Αθήνα, τα πανηγύρια και οι γιορτές αποτελούν μερικά στοιχεία της σύγχρονης πολιτισμικής έκφρασης και δυναμικής των Μαστοροχωρίων.

Το σημαντικό είναι ότι οι νεότερες γενιές είχαν την ωφέλιμη έμπνευση να κάνουν τον τόπο μας εστία δραστήριου πολιτισμού. Το κέρδος θα είναι εξαιρετικά μεγάλο.

Τα Μαστοροχώρια σήμερα

Γιώργος Κοτολούλης

Τά Μαστοροχώρια από την απελευθέρωση (1913) έως σήμερα

Τά Μαστοροχώρια δέν χάρηκαν γιά πολύ τά αγαθά τῆς ἐλευθερίας, πού τούς προσκόμισε τό 1913, τό τέλος τῶν Βαλκανικῶν πολέμων. Ἡ ἐλπίδα ὅτι ἡ κατάσταση θά ἄλλαζε, δέν ἐπαληθεύτηκε. Ἀκολούθησαν χρόνια μαρασμοῦ, μιά παρατεταμένη κρίση πού μέ τόν Α΄ παγκόσμιο πόλεμο καί τόν μικρασιατικό κατακλυσμό τοῦ 1922, ὁ μισός πληθυσμός πῆρε τό δρόμο τῆς μετανάστευσης. Εἶχαν ἀρχίσει τά ταξίδια γιά τήν Ἀμερική, Περσία, Αἴγυπτο, Ἀβησσυνία, Σουδάν, Ταγκανίκα, Ρουμανία καί παραλιακή Τουρκία καθώς καί γιά τά παλιοελλαδίτικα κέντρα (Ἀθήνα, Σπάρτη, Πάτρα, Μεσολόγγι, Βόλο). Γιά πρώτη φορά οἱ μαστόροι, παίρνοντας μαζί καί τίς οικογενειές τους, ἐγκαθίστανται μόνιμα στίς πολιτεῖες πού ἐργάζονται.

Τό κέντρο βάρους τῆς οικονομικῆς ζωῆς μέχρι καί τόν ἐμφύλιο ἐξακολουθεῖ νά εἶναι κατά τρόπο μονόπλευρο τά ἐμβάσματα τῶν ξενητεμένων.

Ἡ δεύτερη παγκόσμια σύρραξη μετέτρεψε τήν Ἠπειρο σέ πεδίο ἥρωικῶν μαχῶν καί ἀντιστάσεων. Στά δύσκολα κατοχικά

χρόνια, μέ ἀστείρευτη ἐπινοητικότητα δόθηκε ὁ ἀγώνας γιά τήν ἐπιβίωση.

“Ἡ περίοδος τοῦ ἐμφυλίου στήν Ελλάδα ὑπῆρξε ἡ πιό σκληρή, ἡ πιό τραγική, ἡ πιό ἄγρια”. Τά Μαστοροχώρια ἐρήμωσαν γιατί βρέθηκαν πάνω στή φωτιά, στή ζώνη τῶν ἐπιχειρήσεων καί μέτρησαν νεκρούς, βίαιες μετακινήσεις πληθυσμῶν καί χιλιάδες πολιτικούς πρόσφυγες στήν Ἀνατολική Εὐρώπη. Τό τελευταῖο μεταναστευτικό κύμα κατά τίς δεκαετίες τοῦ ’60 καί τοῦ ’70 ἀποψίλωσε πληθυσμιακά τήν περιοχή.

Ὁ ἐμφύλιος αὖξησε τήν κρίση καί ἐπιτάχυνε τήν παρακμή, ἀλλά δέν τήν προκάλεσε. Ἡ κρίση, δημογραφική καί κοινωνικοοικονομική μαζί, δέν εἶναι σύγχρονο φαινόμενο οὔτε μεταπολεμικό. Οἱ ρίζες τῆς φτάνουν στό μακρινό παρελθόν.

Τά εὐρήματα ἔρευνας πού πραγματοποιήσαν τό 1986-89 ὁ Σ. Δαμιανάκος, καθηγητής στό πανεπιστήμιο PARIS-X, NANTERRE καί οἱ συνεργάτες του σε τρία χωριά τῆς Ἠπείρου, (Γρεβενίτι, Ἀετόπετρα, Πυρσόγιαννη) ἀποκαλύπτουν “την ἀπίστευτη ικανότητα ἀντίστασης των ορεινῶν χωριῶν τῆς Ἠπείρου, τήν επιτηδειότητά τους να ἐπινοοῦν διεξόδους στήν κρίση, οἱ οποίες φαίνονται να προκαλοῦν κάθε ορθολογισμό”.

05.2

Νέες Προοπτικές

Κοσμάς Σδούκος

Σήμερα τα Μαστοροχώρια, όπως και οι άλλοι ορεινοί οικισμοί, άρχισαν να ανιχνεύουν πιο συστηματικά νέους οικονομικούς ορίζοντες διεκδικώντας σημεία ανάκαμψης. Το παράδειγμα των γειτόνων μας είναι επόμενο να υποδεικνύει τον τουρισμό ως τη μόνη εφικτή διέξοδο. Για την Ήπειρο, η άναρχη, όπως παντού στην Ελλάδα, τουριστική ανάπτυξη και η κακή νοοτροπία της εισπράξεως του σήμερα, έχουν δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα.

Όπως επισημαίνει η Χριστίνα Πιτούλη-Κίτσου (2003), "παρά την εικόνα αυτή και τη μέχρι σήμερα έλλει-

ψη μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής παρέμβασης, το Ζαγόρι τα τελευταία χρόνια αναζητεί την καινούρια ταυτότητά του που θα το βοηθήσει όχι μόνο να επιβιώσει και να προοδεύσει στις συνθήκες των νέων καιρών, αλλά και θα του ανοίξει οριστικά το δρόμο μιας αυτόνομης πλεύσης και ανάπτυξης. Επιπλέον, τονίζει ότι τα μυστικά της νέας συνταγής φαίνεται να βρίσκονται στους κλάδους του αγροτικού τουρισμού, του πολιτιστικού τουρισμού, της κτηνοτροφίας και της δασοπονίας, οι οποίοι ευνοούνται ιδιαίτερα και από την οικολογική καθαρότητα της περιοχής".

Όσο πιο ποιοτικές και ποικίλες είναι οι τουριστικές δραστηριότητες τόσο περισσότερο είναι εφικτή η δημιουργία μιας υγιούς οικονομίας. Αν και τα παραδείγματα αγροτουρισμού ορεινών οικισμών

είναι πολλά, αξίζει να αναφερθούμε στα πλέον πετυχημένα μοντέλα ανάπτυξης, όπως της Αστούριδας στην Ισπανία, της Αυστρίας, της Ελβετίας και της Τοσκάνης στην Ιταλία.

Κάθε περιοχή διαμόρφωσε το δικό της χαρακτήρα, αναλόγως με το φυσικό της περιβάλλον. Αυτό που σήμερα ονομάζουμε παράδοση ενός τόπου, είναι η ιστορική διαδρομή του και ο ρόλος που έπαιξε το περιβάλλον σε αυτό. Ο άνθρωπος δεν είναι κάτι έξω και πάνω από το περιβάλλον του.

Όλη αυτή η περιπέτεια στο χρόνο της πάλης των κατοίκων με το έδαφος, με το νερό, με τον άνεμο, με την πέτρα, αποτυπώθηκε με ανεξίτηλο τρόπο στο σημερινό τοπίο, με τις πεζούλες, τους μύλους, τα γεφύρια, τις βρύσες, τα

εξωκκλήσια, τα ίδια τα χωριά και τα έργα της λαϊκής δημιουργίας.

Τα Μαστοροχώρια εκπέμπουν συνεχώς το μήνυμα της αρμονίας, της ομορφιάς από το μοναδικό τοπίο του Σαραντάπορου που ανηφορίζει στο Γράμμο, στις Αρένες, στο Κάμενικ και στη Γύφτισσα και από την τέχνη και τις σκιές του ανώνυμου μάστορα, λιθοξόου, διακοσμητή, ζωγράφου και ξυλογλύπτη.

Τώρα είναι καθήκον δικό μας να αξιολογήσουμε την ιστορία με τρόπο δημιουργικό και να την συνδέσουμε με την επιβίωση και την ανάπτυξη. Οδηγός μας πρέπει να είναι η σύγκλιση με το μέτρο και την αισθητική που ανέδειξε παλιότερα ο τόπος, ο σεβασμός των αξιών που υπαγορεύει η φύση και το παρελθόν του.

Δημοτικό Σχολείο Κεφαλοχωρίου

Αστυνομικό Τμήμα Δήμου Μαστοροχωρίων

Δήμος
Μαστοροχωρίων
Municipality
of Mastorochores

05.3

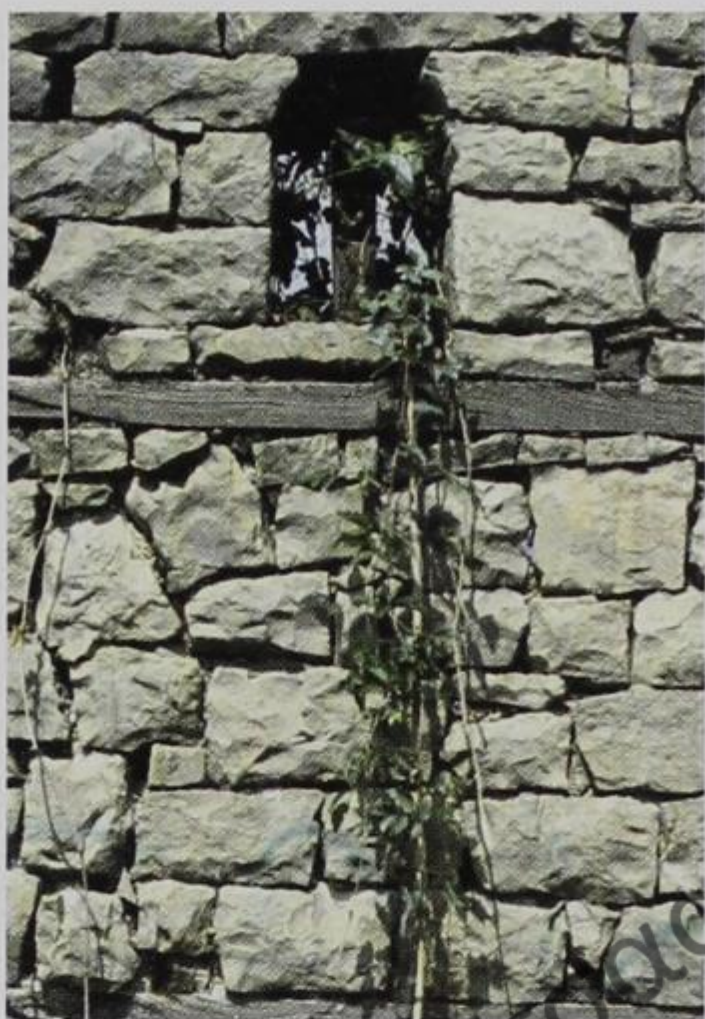
Ό Δήμος Μαστοροχωρίων

Τά Μαστοροχώρια έκτείνονται στό βόρειο τμήμα του Νομού Ίωαννίνων καί καταλαμβάνουν έκταση 271.160 στρεμμάτων πού αντιπροσωπεύει ποσοστό 5% περίπου τών συνολικῶν έκτάσεων του νομού καί τό 35% τῆς εὐρύτερης περιφέρειας Κόνιτσας. Χτισμένα δεξιά καί ἀριστερά του Σαραντάπορου ποταμοῦ φτάνουν μέχρι τίς παρυφές του Γράμμου, στά Ἑλληνο-Ἀλβανικά σύνορα.

Ἡ περιοχή ὀρίζεται ἀπό τούς συμπαγεῖς ὄγκους του Γράμμου (2.520μ.) καί τῶν Ἀρένων (2.192 μ.) στά βόρεια, του Σμόλιγκα (2.630 μ.) καί τῆς Γύφτισσας (1.752 μ.) στά ἀνατολικά, του Κάμενικ (2.041 μ.) καί του Γκόλιου (1.934 μ.) στά δυτικά.

Ἐμεινε ὡς τή δεκαετία του 1970 μία ἀπομονωμένη καί οἰκονομικά χαμηλότονη περιοχή.

Τό 1993 συστάθηκε ὁ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ 1ης ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ μέ ἔδρα τήν Πυρσόγιαννη. Δύο χρόνια ἀργότερα μετονομάστηκε σέ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ 1ης ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ. Αὐτός ὁ “προκαποδιστριακός Δήμος” σωστά περιελάμβανε, ἐκτός ἀπό τίς 12 κοινότητες πού σήμερα ἀπαρτίζουν τό Δήμο Μαστοροχωρίων καί τήν Ἀετομηλίτσα (Ντέντσικο), Ἀγία Παρασκευή (Κεράσοβο), Μόλιστα (Μεσαριά), Γαναδιό, Μοναστήρι (Μποτσιφάρι), Πουρνιά (Σταρίτσιανη) καί τή Φούρκα. Ἀπουσία συναντίληψης, ἔμμονές πρωτοκαθεδρίας καί μικροτοπικές σκοπιμότητες ἀπέκλεισαν τά παραπάνω

Μαστοροχώρια ἀπό τό γεωγραφικό καί πολιτισμικό τους χῶρο. Ἡ ἀντιμετώπιση τῆς περιοχῆς (Μαστοροχώρια) ὡς μιᾶς ἐνότητας εἶναι ἀναγκαῖα συνθήκη, κι αὐτό προϋποθέτει τή στενή συνεργασία τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης, τῶν πολιτιστικῶν σωματείων, τῶν συνεταιρισμῶν καί τῶν ἰδιωτῶν ἐπιχειρηματιῶν.

Μέ τήν ἐφαρμογή του νόμου 2539 -Συγκρότηση τῆς Πρωτοβάθμιας Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης (ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ)- συστάθηκαν οἱ Δήμοι Μαστοροχωρίων καί Κόνιτσας. Τά βλαχοχώρια Φούρκα, Ἀετομηλίτσα καί Δίστρατο (Μπριάζα) παρέμειναν ἀνεξάρτητες κοινότητες.

Ό Δήμος Μαστοροχωρίων συνορεύει μέ τό Δήμο Κόνιτσας, τίς κοινότητες Ἀετομηλίτσας, Φούρκας (Νομός Ίωαννίνων), τίς κοινότητες Ἀρένων (ἔδρα Ἐπαχώρι), Γράμμου (Νομός Καστοριᾶς) καί τήν Ἀλβανία (ἐπαρχία Κολώνιας μέ πρωτεύουσα τήν Ἐρσέκα). Ἀποτελεῖται ἀπό δώδεκα (12) διαμερίσματα μέ ἔδρα τήν Πυρσόγιαννη καί ἔχει 2072 κατοίκους (ἀπογραφή 2001).

Απογραφή πληθυσμού

Κατάλογος νέων και παλαιών ονομάτων καθώς και πληθυσμών χωριών του Δήμου Μαστοροχωριών

Νέα Ονόματα χωριών	Παλαιά Ονόματα	1854(α) — ΣΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ —	1873(β)	1913(γ)	1920(δ)	1928	1940	1951	1961(ε)	1971	1981	1991(στ)	2001(ζ)
Ασημοχώριο	Λι(ε)σκάτσι	-	63	490	271	269	241	37	160	83	90	78	83
Βούρμπιανη	Βέρμπανη	384	362	2101	890	667	514	640	216	194	232	148	141
Γοργοπόταμος	Τούρνοβον	96	91	455	285	280	304	142	179	96	90	73	69
Δροσοπηγή	Κάντσικον	97	125	634	459	548	812	398	554	399	336	264	226
Καστανέα	Καστάνιανη	108	212	773	583	603	662	394	380	176	244	205	213
Λαγκάδα	Μηλιζ(δ)γιανη	32	43	170	-	199	334	189	318	281	181	201	217
Κεφαλοχώρι / Λυκόρραχη	Λούψικον	16	24	249	240	299	454	81	256	188	235	195(1)	312
Οξυιά	Σέλτσι	41	50	378	256	271	372	38	142	61	136	65(2)	94
Πληκάτι	Πι(ε)λκάδες	94	70	350	268	297	384	46	243	188	151	133	150
Πλαγιά	Ζέρμα	27	45	420	344	403	648	62	208	187	218	178	112
Πυρσάγιανη	Προ(η)σάγιαν	288	360	1838	958	910	843	394	513	290	381	293	377
Χιονιάδες	Σιονιάδες	-	58	560	288	280	239	65	105	14	72	52	78
Θεοτόκος	Φε(υ)τόκο	19										33	
				8418	4842	5026	3807	2486	3274	2189	2366	1913	2072

α) Η απογραφή σε οικογένειες (σεφάνια) του 1854 αναφέρεται στο βιβλίο του Π. Αραβαντινού "ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ" (Αθήνα, επανέκδοση 1970).

β) Έκδοση του ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΦΙΛΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ 1873-1874 (Κωνσταντινούπολις 1875).

γ) Τα αποτελέσματα της απογραφής του 1913 είναι από το βιβλίο του Μ. Χουλιάρη "Γεωγραφική διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξις της Ελλάδος".

δ) Συμπεριλαμβάνεται και η Λαγκάδα ως συνοικισμός. Αναγνωρίστηκε ως κοινότητα την 10-07-1953 ΦΕΚ Α 188/1953, προήλθε εκ της κοινότητας Καντσίκου (νύν Δροσοπηγή).

ε) Η απογραφή των ετών 1961 και 1971 είναι από την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, τεύχος 2ον, πίνακες πραγματικού πληθυσμού 1971.

στ) Απογραφή ΕΣΥΕ 17 Μαρτίου 1991 (Αθήνα 1994). 1) Στην απογραφή 1991 ως Κεφαλοχώριον. 2) Στην κοινότητα Οξυιάς υπάγεται και η Θεοτόκος (παλιό Μαστοροχώρι Φυτόκο) με 610 πληθυσμό 33. Σύνολο πληθυσμού κοινότητας 98. Στην απογραφή του 1854 (ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ- Π. Αραβαντινού απογράφονται 19 οικογένειες στη Θεοτόκο (Φυτόκο) και 15 οικογένειες στην Πεστίλισση (χωριό που γειτόνευε με το Λούψικο- Λυκόρραχη) οι κάτοικοι μετώκησαν στα δίπλανά χωριά, Σέλτσι και Λούψικο. Στα τέλη του 19ου αιώνα είχε ερημώσει.

ζ) Η απογραφή του έτους 2001 είναι από τη ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ- ΥΠ. ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ-ΑΘΗΝΑ 2002.

Χρήσιμα τηλέφωνα / Επικοινωνία

www.mastorohoria.gr / mastorohor@panafonet.gr

ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ (έδρα Πυρσόγιαννη)	26550 31269, 31111 (Fax) 26550 31112
Κ.Ε.Π Δήμου Μαστοροχωρίων	Τηλ/Fax 26550 31208
Αστυνομικό Τμήμα Πυρσόγιαννης	26550 31216 (Fax) 26550 31222
Τμήμα Συνοριακής Φύλαξης Μαστοροχωρίων	26550 31100 (Fax) 26550 31200
ΟΤΕ (Πυρσόγιαννη)	26550 31600
ΟΤΕ (Βλάβες)	26550 22121
ΔΕΗ (Βλάβες)	125-22209
Δημοτικό Σχολείο Κεφαλοχωρίου	26550 81219
Κέντρο Φροντίδας Οικογένειας, Κεφαλοχώρι	26550 81275
ΚΟΝΙΤΣΑ ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ ΚΟΝΙΤΣΑΣ www.konitsa.gr	26550 22191 / 26550 22233
ΚΕΠ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	26550 29344
Πυροσβεστική	26550 22199 / 26550 24001
Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης	26550 23903
Αστυνομία	26550 22202
Δασορχείο	26550 22498
ΙΩΑΝΝΙΝΑ Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Ηπείρου	26510 72164
Νομαρχία Ιωαννίνων	26510 87000
Δήμος Ιωαννιτών	26510 79921 – 5
Τουριστική Αστυνομία-Ιωάννινα	26510 25673
ΕΟΤ	26510 25086
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ Αγροτικό Ιατρείο Πυρσόγιαννης	26550 31201
Αγροτικό Ιατρείο Βούρμπιανης	26550 31330
Αγροτικό Ιατρείο Δροσοπηγής	26550 81250
Κέντρο Υγείας Κόνιτσας	26550 23111, 22206
Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Δουρούτη (Ιωάννινα)	26510 99111
Νοσοκομείο Γ. Χατζηκώστα (Ιωάννινα)	26510 80111, 33461

Δρομολόγια / Γενικές Πληροφορίες

Χρήσιμα τηλέφωνα για τη μετακίνησή και διαμονή σας
στο Δήμο Μαστοροχωρίων

ΚΤΕΛ Ιωαννίνων

Πρακτορείο Αθηνών	210 5129363
Πρακτορείο Θεσσαλονίκης	2310 595442
Πρακτορείο Ιωαννίνων	26510 27442 - 26404
Πρακτορείο Κόνιτσας	26550 22214

ΚΤΕΛ Κοζάνης

Πρακτορείο Κοζάνης	24610 34454
Πρακτορείο Θεσσαλονίκης	2310 595484

ΚΤΕΛ Καστοριάς

26470 83455

Αεροπορική Σύνδεση - ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ

Γραφείο Ιωαννίνων	26510 23120
Αεροδρόμιο Ιωαννίνων	26510 83600, 83602
Γραφείο Αθηνών	210 9666666
Γραφείο Θεσσαλονίκης	2310 230240

ΤΑΞΙ

Κεφαλοχώρι (Δήμος Μαστοροχωρίων)	26550 81214
Κόνιτσα	26550 22500, 22471
Ιωάννινα	26510 46777 - 9

ΞΕΝΩΝΕΣ

Πυρσόγιαννη - Β' κατηγορίας	26550 31297
Κεφαλοχώρι - Γ' κατηγορίας	26550 81481
Βούρμπιανη	26550 31340
Λαγκάδα	26550 31354
Μόλιστα	26550 24090, 23706
Αετομηλίτσα - Καταφύγιο	26550 31345, 6974 389 788

ΤΕΛΩΝΕΙΑ

Κακαβιά	26570 51102
Μέρτζιανη	26550 61155 - 8
Κρυσταλοπηγή	23850 46418

ΤΡΑΠΕΖΕΣ - Κόνιτσα

Αγροτική	26550 22207
Εθνική	26550 22272
Εμπορική	26550 22761
Ταχ. Ταμειυτήριο	26550 22216

Πως θα έρθετε:

Με το ΚΤΕΛ από τα Ιωάννινα μέχρι την Κόνιτσα (66 χλμ) που καθημερινά έχει πολλά δρομολόγια. Από εκεί με το λεωφορείο που εκτελεί τη διαδρομή Κόνιτσα - Πυρσόγιαννη - Πληκάτι (45 χλμ) κάθε Δευτέρα και Παρασκευή και τη διαδρομή Κόνιτσα - Πυρσόγιαννη - Οξυά - Χιονιάδες (40 χλμ) κάθε Τετάρτη. Παράλληλα άλλο λεωφορείο εκτελεί κάθε Δευτέρα και Παρασκευή τη διαδρομή Κόνιτσα - Κεφαλοχώρι - Πλαγιά - Δροσοπηγή (45 χλμ) και κάθε Δευτέρα, Παρασκευή τη διαδρομή Κόνιτσα - Καστανέα (25 χλμ) - Λαγκάδα (20 χλμ). Καθημερινά εκτελούνται επίσης δύο δρομολόγια των ΚΤΕΛ Ιωαννίνων και Καστοριάς, Ιωαννίνων και Κοζάνης (220 χλμ) με ενδιάμεσες στάσεις στην Κόνιτσα, Πυρσόγιαννη (130 χλμ από Κοζάνη), Θεοτόκο, Κεφαλοχώρι και Επταχώρι.

Με δικό σας αυτοκίνητο ακολουθώντας την Εθνική οδό Ιωαννίνων - Κοζάνης (27 χλμ από την Κόνιτσα βρίσκεται η διασταύρωση για Πυρσόγιαννη). Η Εθνική οδός Ιωαννίνων - Κοζάνης και Καστοριάς καθώς και το επαρχιακό δίκτυο του Δήμου Μαστοροχωρίων είναι σε καλή κατάσταση. Το χειμώνα να έχετε μαζί σας αλυσίδες για κάθε ενδεχόμενο.

ΠΡΑΤΗΡΙΑ ΚΑΥΣΙΜΩΝ

Κόνιτσα	
Άφοι Βαγενά	26550 22818
Λώλου Φρειδερίκη	26550 22670

Επταχώρι

Ιωάννης Σινάνης	24680 84064

Πεντάλοφος

Αντώνιος Στάμος	24680 41520

ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ - ΒΟΥΛΚΑΝΙΖΑΤΕΡ

Κόνιτσα	
Τούσιας Θωμάς	26550 22904
Ευάγγελος Αντωνίου	26550 23081
Σωτήριος Βαγενάς	26550 22818
Νίκος Μωυσιάδης	26550 22753

Τα χωριά του Δήμου Μαστοροχωρίων

Δροσοπηγή (Κάντσικον)

Χαμηλά στο στένωμα του Σαραντάπορου, στο σύνορο της Δροσοπηγής με την Πλαγιά, ξεπροβάλλει επιβλητικά τό δίτοξο πέτρινο γεφύρι με τό όξυκόρυφο τόξο του. Ό νεοσύστατος Δήμος Μαστοροχωρίων μέ μεγάλη χαρά χρησιμοποίησε ως σήμα του Δήμου σχέδιο του γεφυριού.

Σήμερα βλέπουμε ένα σύμπλεγμα από τρία γεφύρια τό ένα δίπλα στό άλλο, μέ τρία διαφορετικά υλικά κατασκευής καί χτισμένα στους τρεις τελευταίους αιώνες. Τό παλιό πέτρινο απέχει μιά ανάσα από τό σιδερένιο καί λίγο παραπέρα τό τσιμεντένιο πάνω στόν έθνικό δρόμο Ίωαννίνων-Κοζάνης.

Άνηφορίζοντας από τό γεφύρι γιά τή Δροσοπηγή (παλιό Κάντσικο), χαιρόμαστε ένα από τά καλύτερα διατηρημένα χωριά του Δήμου μας.

Στό μεσοχώρι, υπάρχει διαμορφωμένη πλακόστρωτη πλατεία, μέ τεράστιο πλατάνι στό κέντρο της, καθώς καί ή κεντρι-

κή βρύση μέ καμαρωτή πρόσοψη καί τίς δύο πέτρινες “γοῦρνες”.

Στό δεύτερο επίπεδο της πλατείας βρίσκεται ή κεντρική έκκλησία της πολιούχου Άγίας Παρασκευής καί παραδίπλα τό δημοτικό σχολείο. Χτίστηκαν τό 1930 καί 1934 αντίστοιχα, μέ έθελοντική εργασία καί προσφορές των άπανταχού Καντσιωτών. Έπιβλητικές πέτρινες κατασκευές πού αναδεικνύουν τήν τεχνική καί τό μεράκι των ντόπιων μαστόρων.

Τό Κάντσικο ήταν από παλιά μαστοροχώρι, όπως καί άλλα χωριά της έπαρχίας Κονίτσης, αλλά οί κάτοικοί του παράλληλα ασχολούνταν μέ τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία καί τήν άμπελοκαλλιέργεια.

Τά επαγγέλματα του βαρελά καί του κτίστη είναι ή κύρια αίτια μετανάστευσης των Καντσιωτών σέ ξένους τόπους (νησιά Ίονίου, Θεσσαλία, Μακεδονία, Άλβανία, Θεσπρωτία) πρós αναζήτηση εργασίας.

Σέ ένα ταξίδι πρós τά Έπτάνησα (πρίν τά μέσα του 19ου αιώνα, όπως λένε οί γέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ρουτες), σέ κάποιο ναυάγιο πνίγηκαν πολλοί Καντσιῶτες κλαδευτάδες κι ὀρφάνεψαν πολλές οἰκογένειες. Τότε ἤρθαν στό χωριό διάφοροι νέοι ἀπό ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας μπαίνοντας σὺν σάμαμπροι· παντρεύτηκαν τίς χῆρες τῶν ὀρφανεμένων σπιτιῶν, προστατεύοντας μ' αὐτό τόν τρόπο τίς πολυπληθεῖς οἰκογένειες.

Μετά τό ἱστορικό ναυάγιο στό Ἰόνιο Πέλαγος, στό ὁποῖο χάθηκαν, ὅπως λένε, 40-50 Καντσιῶτες βαρελάδες, ἡ ἀγορά ἐργασίας τῶν

ἀμπελουργῶν ἄλλαξε καί κύριος χῶρος ἐργασίας ἔγινε ὁ Τύρναβος Θεσσαλίας καί τά χωριά Πουρνάρι καί Σικούρι. Τό 1875 ἀναχωροῦν γιά τόν Τύρναβο τῆς Θεσσαλίας οἱ πρῶτες οἰκογένειες τῶν ἀμπελουργῶν γιά μόνιμη ἐγκατάσταση καί ἀποτελοῦν τόν προπομπό τῆς μετέπειτα ἰσχυρῆς Καντσιώτικης παροικίας στόν Τύρναβο καί στά ἄλλα χωριά τοῦ νομοῦ Λαρίσης.

Οἱ μαστόροι κτιστάδες τοῦ χωριοῦ σημειώνουν ραγδαία ἀριθμητική καί τεχνική πρόοδο. Ταξι-

δεύουν σέ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας καί τό εισόδημά τους εἶναι αὐξημένο.

Τό 1898 οἱ Καντσιῶτες μαστόροι πού ἐργάζονται στήν Ἀθήνα, ἰδρύουν τήν Ἀδελφότητα Καντοίκου. Πρίν τήν ἴδρυση τῆς Ἀδελφότητας, οἱ Καντσιῶτες τῆς Ἀθήνας συνέστησαν σύλλογο γιά θέματα παιδείας στό χωριό.

“Οἱ ἐν Ἀθήναις παρεπιδημοῦντες ἐκ τοῦ χωρίου Κάντσικου τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης συνέστησαν κατά τόν Μάιο τοῦ 1892 Σύλλογον Φι-

λεκπαιδευτικόν, οὗτινος σκοπός εἶναι νά κτίση σχολεῖον εἰς Κάντσιον νά διατηρῆ αὐτό καί μισθοδοτῆ διδάσκαλον καί διδασκάλισσαν.”

[Ἐφημερίδα “Ἡπειρωτικός Ἀγών” Ἰωαννίνων τοῦ ἔτους 1957]

Τό 1903 ἀρχίζει ἡ μετανάστευση τῶν Καντσιωτῶν πρός τίς ΗΠΑ, ὅπου τό 1907 ἰδρύουν ἐκεῖ τήν Ἐκκλησιαστική Ἀδελφότητα Καντοίκου, μέσω τῆς ὁποίας βοηθοῦν τήν ἀνάπτυξη τοῦ χωριοῦ.

Τό 1911 συμβαίνει καί ἕνα ἄλλο με-

ταναστευτικό ρεῦμα. Αὐτή τή φορά πρὸς τὴν Ἀφρική καὶ συγκεκριμένα στό Χαρτούμ τοῦ Σουδάν, ὅπου οἱ Καντσιῶτες μαστόροι ἐργάζονται στὰ ἔργα τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν πού κατασκευάζουν οἱ Ἕλληνοὶ ἀποικοί.

Τό 1902 ξαναχτίζεται ὁ ναός τῆς Παναγίας στή θέση παλαιότερου. Πρόκειται γιά ἕνα μικρό, ιδιαίτερα καλαίσθητο μνημεῖο, μονόχωρο καί σταυρεπίστεγο, κατασκευασμένο μέ πελεκητή πέτρα ἀπὸ τοὺς Καντσιῶτες μαστόρους. Στό ναό ὑπάρχουν τοιχογραφίες τοῦ 1903, ἔργα τοῦ Κιονιαδίτη Ἀναστασίου Μιχ. Ζωγράφου.

Τό ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, εἶναι νεώτερο κτίσμα τοῦ 1906, κατὰ τή γραφή στό ὑπέρθυρο, τό ὁποῖο ἀντικατέστησε τόν παλιό ναό. Ὑπάρχουν παλιές εἰκόνες καί ἕνα ἔργο τοῦ σημαντικοῦ ἑπτανήσιου ζωγράφου Πελεκάση.

Τό 1908 χτίζεται ὁ Ἅγιος Νικόλαος, τό 1916 ὁ Ἅγιος Παντελεήμονας καί τό 1927 ἡ ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου, ἡ Παναγιωτοπούλα, μέ τή μοναδικῆς ὀμορφιάς ἐξώπορτα.

Οἱ Καντσιῶτες εἶναι ταξιδεμένοι σέ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Πολυάριθμες παροικίες τους θά συναντήσουμε στήν Ἀθήνα, Θεσσαλονίκη, Τύρναβο, Καστοριά καί τὰ Γιάννινα.

“

“Στ’ κήπ’ς” (στούς κήπους)

Ἡ περιοχή ἐδῶ μπροστά στὸν Πατισιωτό, λέγεται ἀνέκαθεν “στ’ κήπ’ς”. Παλιά μέχρι τὸν πόλεμο, ἔβαζαν μόνο πράσα καὶ λάχανα γι’ αὐτό οἱ Κερασοβίτες μᾶς ἔλεγαν καρπολάχανα. Ἔρχονταν ἀπὸ τὸ Κεράσοβο κι ἀγόραζαν λάχανα. Ἐμεῖς τοὺς λέγαμαν ρογκάλια. Τοὺς Πυρσογιαννῖτες τοὺς ἔλεγαν κανταράδες, ἐπειδὴ ἐπὶ Τουρκίας μάζευαν τοὺς φόρους. Μέχρι τὸ 1940 ἦταν ὡραία εἰκόνα, ὅλο λάχανα καὶ πράσα, χωρὶς φράχτες καὶ δρόμους. Τώρα βάζουν ἀπ’ ὅλα. Θέλεις φασόλια, καλαμπόκια, κρομύδια, πατάτες.

Εἶχαμαν καὶ αὐλακάδες· τελευταῖος ἦταν ὁ Μαρανῆς πού τὸν πλήρωνε ὅλο τὸ χωριό καὶ κανόνιζε τὸ πότισμα μέ τή σειρά.

Μαζεύαμαν τὰ λάχανα ὅλοι μαζί σέ μιά μέρα, στίς 25 Νοεμβρίου τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης. Ἦταν σάν τὸν τρύγο, παλιό ἔθιμο. Ἔτσι τὸ βρήκαμε ἀπὸ τοὺς γεροντότερους. Σέ μιά μέρα τὸ μάζεμα γιὰ νά μὴ τὰ κλέβουν. Γι’ αὐτό δέν εἶχαν δρόμους, γιατί οἱ κληροὶ ἦταν περιορισμένοι καὶ γιὰ νά μὴ πατοῦν τὰ χωράφια.

”

Διήγηση τοῦ Κώστα Κουτσόνα**Δροσοπηγή, 1999**

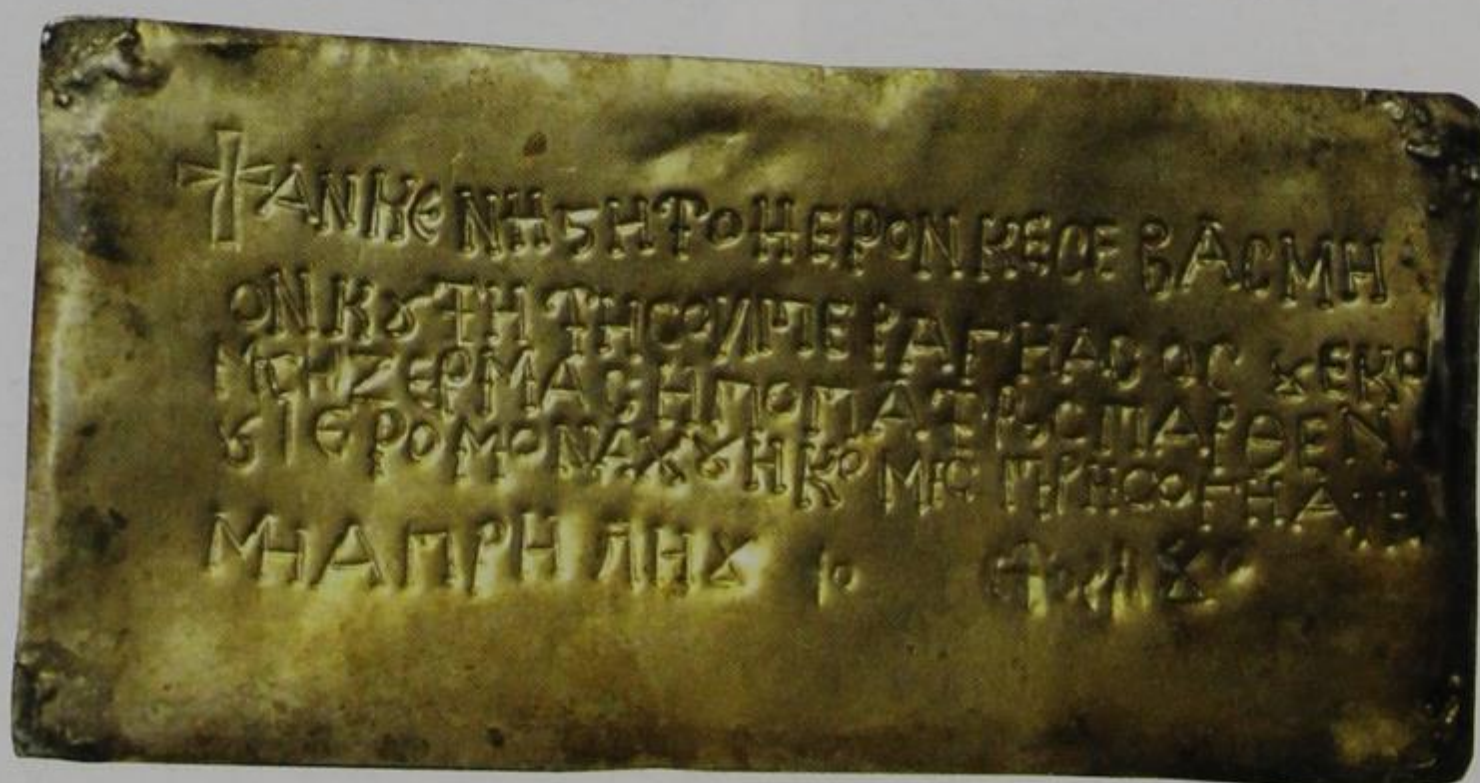
08.2

Πλαγιά (Ζέρμα)

Πολύ κοντά στο Κεφαλοχώρι βρίσκεται η Ζέρμα (τώρα Πλαγιά). Είναι ελάχιστα γνωστό ότι η Ζέρμα υπήρξε ένα, έστω, μικρότερο κέντρο αγιογραφίας. Η υπογραφή “Διά χηρός καμουῦ του ἀμαρτολού Μιχάλης ζογράφος ἐκ κόμης Ζέρμας” ἐμφανίζεται τρεις φορές στο τρίτο τέταρτο του 17ου αιώνα. Στά 1662 τοιχογράφησε τόν ναό τῆς Κοιμήσε-

ως τῆς Μονῆς Κάμενας στόν καζά Δελβίνου Βορείου Ἡπείρου. Στό ἴδιο μοναστήρι αγιογράφησε τόν νάρθηκα στά 1664 (ἢ 1674). Κατά δέ τό ἔτος 1672 πραγματοποίησε τήν αγιογράφηση τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῆς Μονῆς Κοκαμιᾶς νοτιοδυτικά τῆς Νιβίτσας σέ βραχῶδη παραθαλάσσια ἀκτὴ τῆς περιοχῆς τῶν Ἁγίων Σαράντα.

Σέ ἐκείνους τούς αἰῶνες ἡ Ζέρμα ἐπίσης προυσίασε οἰκοδομική

δραστηριότητα. Οί μαστόροι της πρέπει νά φημίζονταν. Γιατί στά 1750 κλήθηκαν Ζερμοτινοί μαστόροι καί ἔκτισαν τήν τρουλλωτή ἐκκλησία μέ τοξωτή μεσημβρινή στρού τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου στό χωριό Μ(π)ουκοβίνα, στήν ὄχι καί τόσο κοντινή Λάκκα Σούλι. Ἡ χρονολόγηση καί ἡ καταγωγή τῶν οἰκοδόμων ἀναφερόταν στήν ἐπιγραφή: “1750 Μαρτίου 2 κτίτορες γραμματικός ἡ μαστόρη ζερρημότες”.

Τεκμηριώνεται ἡ δραστηριότητα οἰκοδομικῶν συνεργειῶν της στό Ἅγιον Ὄρος, Ἀγρίνιο, Ἀμφιλοχία (Καρβασαράς), Θεσπρωτία, Θεσσαλία καί Ἀλβανία (Ἀργυρόκαστρο, Ἅγιοι Σαράντα, Αὐλώνα, Δέλβινο).

Ἀπό τόν κώδικα τῆς Μονῆς Ζάβορδας (Νομός Γρεβενῶν) συνάγεται ὅτι ὑπάρχουν σέ κάποια ἀπό τά ἔτη 1534-1692 ἡ Κορτίνιστα (σήμερα Νικάνωρας), ἡ Μόλιστα, τό

Κεράσοβο, ἡ Φούρκα, τό Κλαδόρμι (μᾶλλον ἡ Μονή Κλαδόρμη), ἡ Λιάσκα καί ἡ Ζέρμα.

Ἡ Ζέρμα μέχρι καί τόν ἐμφύλιο, συγκριτικά μέ τά γύρω χωριά, ὑπολογίζονταν ὡς ψωμοχώρι. Ἀπ’ ὄλο τό χωριό δέν ὑπῆρχε οἰκογένεια πού νά ἀσχολεῖται μόνο μέ τή γεωργία. Ἀπό τά μέλη τῆς κάθε οἰκογένειας, ἕνα ἢ δύο ἀσχολοῦνταν μέ τήν κτηνοτροφία ἢ τή μαστορική.

Στά χρόνια 1956-1958 ἡ τοποθεσία τοῦ χωριοῦ παρουσίαζε νέες καθιζήσεις. Οἱ συζητήσεις γύρω ἀπό τή μετακίνηση τοῦ χωριοῦ, κράτησαν εἴκοσι περίπου χρόνια. Ὑστερα ἀπό πρόσφατη μελέτη εἰδικοῦ γεωλόγου, πού ἐπισκέφτηκε τό χωριό, τό κράτος ἀποφάσισε ἡ νέα Πλαγιά (Ζέρμα) νά χτιστεῖ στήν τοποθεσία Κρούσιανα. Αὐτή ἦταν καί ἡ γνώμη τῆς πλειοψηφίας τῶν κατοίκων. Στίς ἀρχές τοῦ 1979 τό κράτος ἄρχισε νά χορηγεῖ μακροπρόθεσμα δάνεια.

Τό καινούριο χωριό χτίστηκε
ἀπέναντι ἀπό τήν παλιά Ζέρμα στό
ἴδιο ὑψόμετρο καί πιό κοντά στό
Μοναστήρι τῆς Παναγίας. Ἡ νέα
Πλαγιά ἔχει ρυμοτομικό σχέδιο,
φαρδεῖς δρόμους καί αὐλές γεμά-
τες λουλούδια, κληματαριές καί
ὄπωροφόρα. Ἡ μεγάλη τῆς πλα-
τεῖα μέ τό μικρό θεατράκι φιλο-
ξενεῖ κάθε καλοκαίρι θεατρικές
καί μουσικές ἐκδηλώσεις τοῦ Δή-
μου Μαστοροχωρίων.

Σήμερα οἱ περισσότεροι μόνι-
μοι κάτοικοι ἀσχολοῦνται μέ τήν
κτηνοτροφία. Ἄρκετοί μετακι-
νοῦνται τό χειμώνα στή Θεσπρω-
τία. Τό 2003 ἀπογράφηκαν 17 κτη-
νοτρόφοι μέ 21 ἵπποειδῆ, 1256 πρό-
βατα καί 1802 γίδια.

Ἡ διασπορά τῆς Ζέρμας βρί-
σκεται στήν Ἀθήνα, Θεσσαλονί-
κη, Ἰωάννινα, Καστοριά, Λειβα-
διά, Καβάλα, Πολωνία, Οὐγγαρία
καί Αὐστραλία.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

08.4

Θεοτόκος (Φε(υ)τόκο)

«Μιά ελάχιστη σήμερα οικιστική εγκατάσταση στην έπαρχία Κονίτισης, σίγουρα είχε μεγάλο παρελθόν. Τό κατά παράδοση όνομα του χωριού ακούγεται μέ διπλό γένος τετραπλά, ήτοι τό Φυτόκο ή ή Φυτόκο, είτε τό Φετόκο ή ή Φετόκο καί τώρα, όπως βέβαια καί αρχικά, ή Θεοτόκος. Σέ άπροσδιόριστους χρόνους ήταν τό δεύτερο έμπορικό κέντρο (τό Παζαρόπουλο) τής περιοχής Κόνιτσας. Παράλληλα είχε καί οικοδομική παράδοση. Κατά τό 16ο αιώνα ή καί προγενέστερα πρέπει νά βρισκόταν σέ άκμή ή Θεοτόκος, έφόσον αύτής τής έποχής ήταν τό αξιόλογο τέμπλο τής μεγαλόπρεπης κύριας έκκλησίας της, τό όποιο μεταφέρθηκε τό 1780 στή νεόδμητη πρώτη έκκλησία τής ανασυγκροτούμενης καί προφανώς αναδυόμενης Βούρμπιανης.

Στό τέλος τής περιόδου τής μεγάλης αλλαξοπιστίας του χριστια-

νικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀλβανίας, 1620-1650, ἤτοι στά μισά του 17ου αἰώνα, ἡ Θεοτόκος ἔπαθε ὄλοσχερῆ καταστροφή λόγω ἡρωϊκῆς ἐμμονῆς στά πάτρια. Οἱ Φετοκίτες διασκορπίστηκαν στή Βαλκανική καί ἕως τή Νότια Ρωσία ἐξασκώντας τό ἐπάγγελμα του οἰκοδόμου.

Ἀπόμειναν 6-7 οἰκογένειες. Ὡστόσο, ἡ φλόγα δέν ἔσβησε ἐντελῶς. Στά 1754 μετακαλεῖται καί ἀγιογραφεῖ τό καθολικόν τῆς Μονῆς Ἀγίας Τριάδας στό χωριό Πέπελη Δρόπολης ὁ Ἀδάμης «ἀπό χορίον Θεωτώκη».

Εἴκοσι ἕνα χρόνια ἀργότερα ἐμπιστεύονται τήν οἰκοδόμηση μονῆς σέ Φετοκίτη πρωτομάστορα, τῆς Μονῆς τῆς Παναγίας στό Γαρδίκι Τρικάλων Θεσσαλίας. Στό ἐπάνω μέρος τῆς κεντρικῆς πτυχῆς του τριπτύχου τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

«μαστορογηόργης ὅπου ἔφκιασε τό μαναστήρι ἀπό χορηό Θεοτόκο 1775».

Ἀπό τήν παλιά Φετόκο (σήμερα Θεοτόκο) ἀπόμειναν ελάχιστα χαλάσματα. Στά ἐρείπια πού ἄφησε ἡ εγκατάλειψη ἀπό τήν μετεγκατάσταση στό νέο οἰκισμό τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ κατά τή δεκαετία του 1970, προστέθηκε καί ἡ μεγάλη φωτιά του 1984. Διακρίνεται καί σήμερα μισογκρεμισμένη ἡ ἐκκλησία του Ἁγίου Δημητρίου, μερικά ἀλώνια καί τό μεγάλο πηγάδι στήν κορυφή του χωριού.

Ὁ νέος οἰκισμός τῆς Θεοτόκου δίπλα στό Σαραντάπορο καί στόν ἐθνικό δρόμο Ἰωαννίνων - Κοζάνης, εἶναι μόνιμο στέκι τῶν ταξιδιωτῶν γιά φαγητό καί ξεκούραση.

08.5

Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος Θεοτόκου, 1624

Μισή ὥρα δρόμο ἀπό τό παλιό χωριό σώζεται μισοκατεστραμμένο ἓνα ἀπό τά ἀρχαιότερα μεταβυζαντινά μνημεῖα τοῦ Δήμου Μαστοροχωρίων. Τό μικρό μονόχωρο ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου μήκους 4,96μ. καί πλάτους 4,40μ., στέκει στήν κορυφή τοῦ λόφου πάνω ἀπό τόν ἐθνικό δρόμο, στή θέση Παζαρόπουλο, μέσα σ' ἓνα πυκνό δάσος ἀπό βελανιδιές.

«Το ναῦδριο δεν διατηρεῖται σε καλή κατάσταση, ιδιαίτερα στο εσωτερικό του ὅπου ἔχει καταστραφεί το δάπεδο και δεν υπάρχει τέμπλο. Ἀπό την εικονογράφηση που κάλυπτε ὅλους τους χώρους του, λίγα

τμήματα διατηροῦνται ως σήμερα, και αυτά ὄχι σε καλή κατάσταση.

Οἱ τοιχογραφίες πού διασώθηκαν ἀποκαλύπτουν τό χρόνο κατασκευῆς καί μιά ἀφιέρωση «(ΔΕ)ΗΣΙΣ ΤΟΥ (ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ) ΘΕΟΥ ΠΑΠΑ...ΓΙΓΙΕΡΕΩΣ ΤΕΝΚΟΝ ΔΗΜΟΙΤΡΙΟΥ ΕΤΗ ΑΧΔΚ (1624)».

Χτισμένο τήν ἴδια περίοδο μέ τό μοναστήρι τῆς Ζέρμας, κοντά στό μεγάλο χαλασμό τῆς Θεοτόκου (Φυτόκο), στέκει σήμερα ἀνήμπορο καί τραυματισμένο ἀπό τή φθορά τοῦ χρόνου καί τήν ἐγκατάλειψη.

Ὁ Δῆμος Μαστοροχωρίων ἀνέλαβε καί πραγματοποίησε μιά σειρά ἀπό στερεωτικές ἐργασίες, ἀνακατασκευή τῆς στέγης καί πλακόστρωση τοῦ δαπέδου.

08.6

**Κεφαλοχώρι
(Λυκόρραχη, Λούψικον)**

«Η Λυκόρραχη (Λούψικο) βρίσκεται στους πρόποδες της Άνω και Κάτω Αρένας, στις νότιες πλαγιές του Γράμμου και σε υψόμετρο 1000μ.

Αναφέρεται ότι γύρω στο 1800 υπήρχαν στην περιοχή τρεις συνοικισμοί, με τα ονόματα Ράμστα, Μεσοχώρι και Λούψικο. Εξ αυτών

διατηρήθηκε μόνο το Λούψ'κο. Οι άλλοι δύο οικισμοί εγκαταλείφθηκαν από τους κατοίκους τους μετά το 1870 εξ αιτίας ληστρικών επιδρομών. Έτσι η Ράμστα και το Μεσοχώρι έγιναν κτήματα των Λουσιωτών. Την εποχή της Τουρκοκρατίας το Λούψικο αντιστάθηκε –άλλοτε με επιτυχία και άλλοτε ατυχώς– στην προσπάθεια των μπέηδων της Κολώνιας να το κάνουν τσιφλίκι τους».

«Το χωριό απελευθερώθηκε,

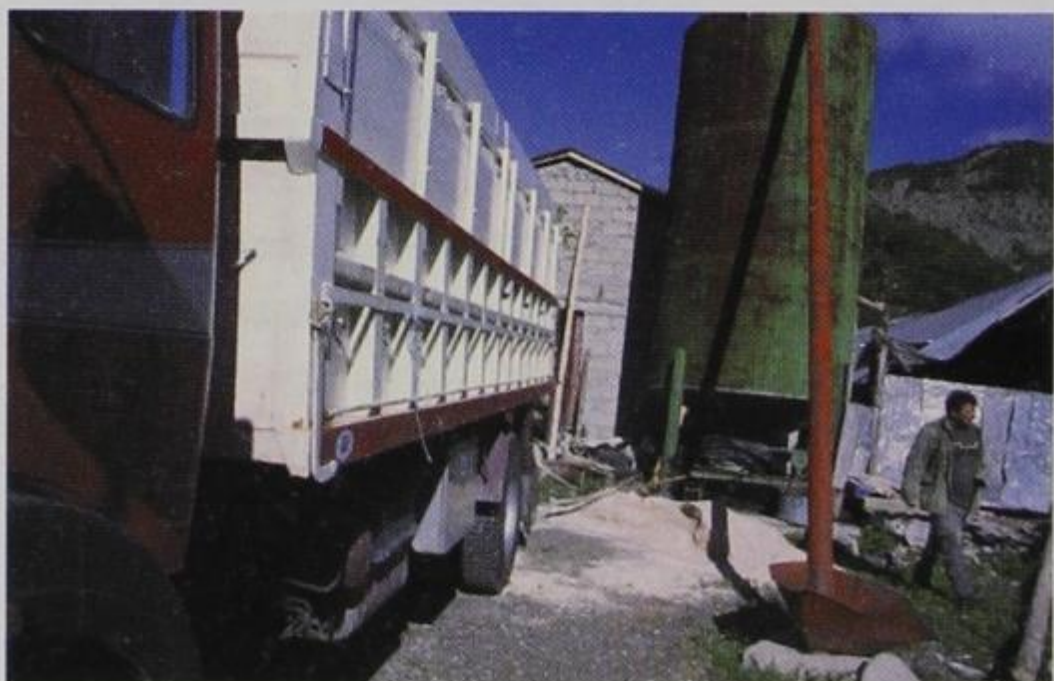
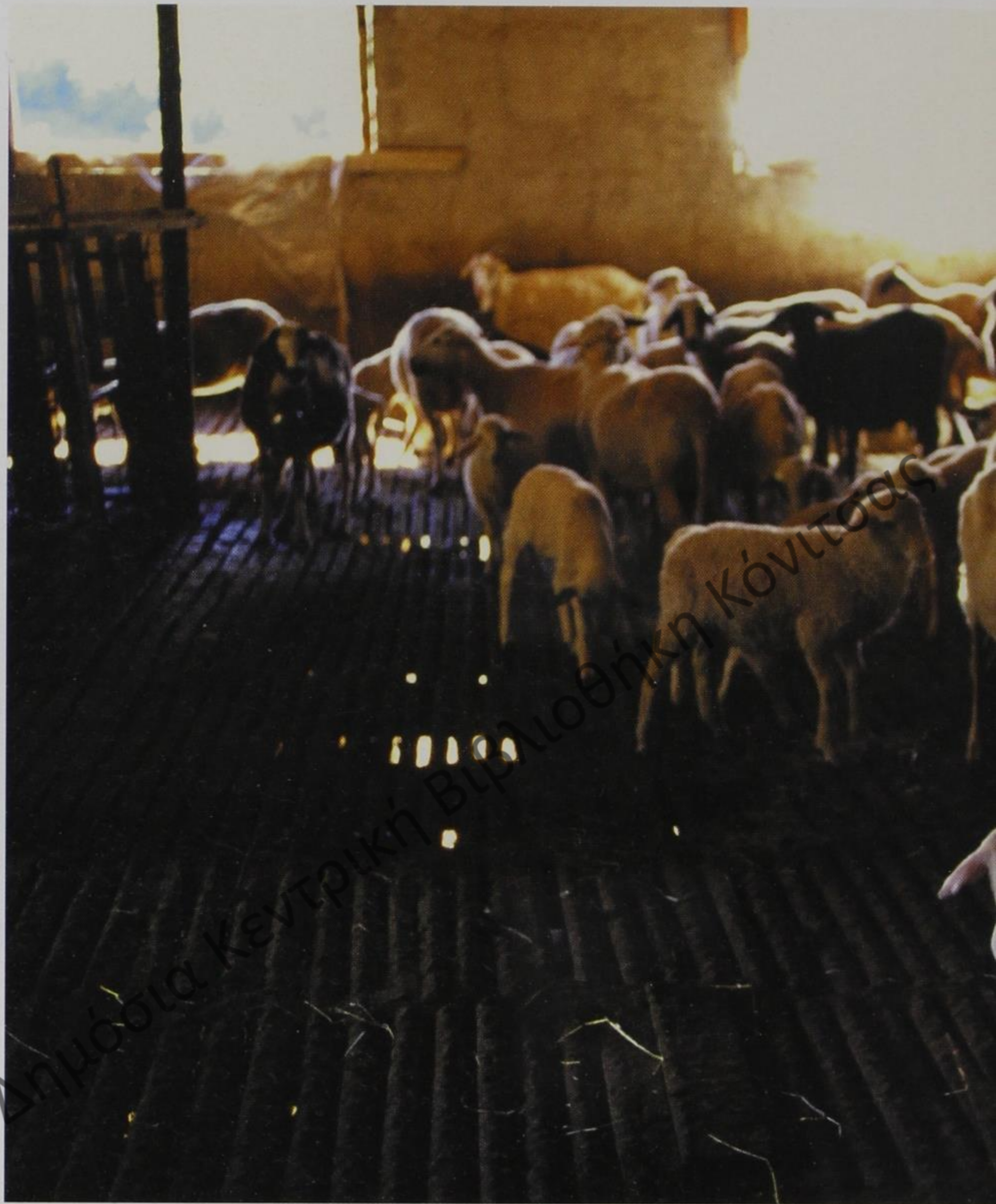
όπως όλη η Ήπειρος το 1912 και αναγνωρίστηκε σαν κοινότητα το 1919 με το όνομα Λούψικο. Το 1928 μετονομάστηκε σε Λυκόρραχη, κατά μετάφραση του Λούψικο. Λόγω κατολισθήσεων του εδάφους, το 1967 μεταφέρθηκε νοτιότερα στη θέση της κοινότητας Αμπέλια, σε υψόμετρο 750μ. Το 1978 μετονομάστηκε σε Κεφαλοχώρι».

«Κατά την θεμελίωση της κεντρικής εκκλησίας του Αγίου Κωνσταντίνου έντοπίστηκε και ανασκάφτηκε τό 1974 ρωμαϊκός κεραμοσκεπής τάφος μέ πήλινα, γυάλινα και μετάλλινα κτερίσματα, πού φυλάσσονται στό Άρχαιολογικό Μουσείο Ίωαννίνων. Έπίσης στό διαμέρισμα Κεφαλοχωρίου βρέθηκαν αρχαία κεραμίδια και ίχνη πυρᾶς στην περιοχή πίσω από την εκκλησία, στό δημοτικό σχολείο, πού μαρτυροῦν αρχαιότερη μορφή κατοίκησης».

Ή Λυκόρραχη (Λούψικο) μέχρι και τή δεκαετία 1950-60, ήταν τό

μοναδικό χωριό από τά Μαστοροχώρια του Γράμμου, πού ή γεωργία και ή κτηνοτροφία αποτελοῦσαν τήν κύρια απασχόληση τῶν κατοίκων. Διαμόρφωσε τό δικό της χαρακτήρα, ανάλογα μέ τό φυσικό της περιβάλλον, τίς δυνατές χρήσεις γῆς και τούς διατιθέμενους φυσικούς πόρους. Κτηνοτρόφοι και μικροκαλλιεργητές μέ περιορισμένη παραγωγική δράση ἐργάστηκαν σκληρά και ἔζησαν όριακά, ὅπως και τά γειτονικά Μαστοροχώρια.

Ή συμβίωση μέ τίς δυσκολίες, τίς σκληρές καιρικές συνθήκες, τίς αντιξοότητες, ἔκανε τούς ανθρώπους ἔτοιμους νά αξιοποιήσουν τό παραμικρό πού θά μπορούσε νά βελτιώσει τίς συνθήκες ζωῆς τους. «Επειδή η γη ήταν ορεινή και άγονη ἔσπερναν στα βουνά. Φεύγαμε το πρωί απ' το σπίτι με το ζευγάρ', ζευγάρ' λέγαμαν τα βόδια, πηγαίναμε στα χωράφια και δουλεύαμαν μέχρι το βράδ', ακόμα και τ' νύχτα. Με το δαδί ερχόμασταν, λέει

ο Μιλτιάδης Κολωνιάρης για τον καθημερινό τους αγώνα».

Περιορισμένος ο αριθμός μαστόρων που έβγαλε ή Λυκόρραχη. Δούλευαν είτε μόνοι τους είτε με Πυρσογιαννίτικα μπουλούκια μαστόρων. Άνιχνεύονται ονόματα μικρών παιδιών (βοηθοί μαστόρων) από τό Λούψικο σέ απογραφικό κατάλογο κοσμικών του Άγίου Όρους (1885). Δούλευαν μέ μαστόρους από τό Μπουρμπουτσκό (Έπταχώρι) καί Σλάτινα (Χρυσή).

Άπό τό 1960 πολλοί νέοι Λυκορραχίτες ξενιτεύτηκαν στή Γερμανία, Σουηδία καί Αυστραλία. Παροικίες δημιουργήθηκαν στή Θεσσαλονίκη, Άθήνα, Βόλο, Λάρισα καί Γιάννινα.

Τό Κεφαλοχώρι σήμερα είναι τό πιο παραγωγικό χωριό του Δήμου Μαστοροχωρίων. Δίπλα στήν έθνική οδό, μέ φαρδείς δρόμους καί πεζοδρόμια, ευρύχωρες πλατείες, καινούριες κατασκευές μέ αυλές καί μπαξέδες δίνει καθαρή καί νοικοκυρεμένη εικόνα.

Στό Κεφαλοχώρι λειτουργούν νηπιαγωγείο καί δημοτικό Σχολείο πού καλύπτουν τίς ανάγκες όλόκληρου του Δήμου. Επίσης λειτουργεί καί Κέντρο Φροντίδας Οικογένειας ως ύπηρεσία του Δήμου Μαστοροχωρίων.

Έη κύρια άπασχόληση τών κατοίκων είναι ή κτηνοτροφία. Δραστηριοποιούνται 24 κτηνονοτροφικά νοικοκυριά (17 ίπποειδή, 408 βοοειδή, 1165 πρόβατα, 974 γίδια) - άπογραφή 2003. Τό κέντρο περισυλλογής γάλακτος τής βιομηχανίας Δωδώνης, από τό Κεφαλοχώρι έξυπηρετεί όλόκληρη τήν περιοχή.

Κτηνοτρόφοι νεότερων ηλικιών από τό Κεφαλοχώρι πιστεύουν καί διατείνονται ότι μπορεί νά αρχίσει

Ξενώνας Κεφαλοχωρίου, 2004.

ή παραγωγική δραστηριότητα της περιοχής μέσω της βιολογικής κτηνοτροφίας, εξασφαλίζοντας για τό κρέας μιά «όνομασία προέλευσης». Πρόκειται για μήνυμα αισιοδοξίας καί δυναμισμού.

Τό κτηνοτροφικό εισόδημα σήμερα συμπληρώνεται καί μέ τήν άπασχόληση σέ ύλοτομικές έργασίες. Υπάρχουν δύο συνεταιρισμοί, ένας δασικός καί ένας γεωργοκτηνοτροφικός.

Στό Κεφαλοχώρι θά χαροῦμε τό

έπιζωγραφισμένο ξυλόγλυπτο τέμπλο τής έκκλησίας τών Άγίων Κωνσταντίνου καί Έλένης, έργο του Χαράλαμπου Σκαλιστή, πού μεταφέρθηκε από τήν έκκλησία τών Ταξιάρχων του παλιού χωριού.

Διαθέτει ταβέρνες καί ξενώνα μέ έπτά δωμάτια, Γ' κατηγορίας, τηλ. 26550.81481. Θά βρεΐτε έξαιρετικής ποιότητας ντόπια κρέατα, άγρια μανιτάρια καί νένες (άγριο σπανάκι) από τό Γράμμο καί τίς Άρένες.

“

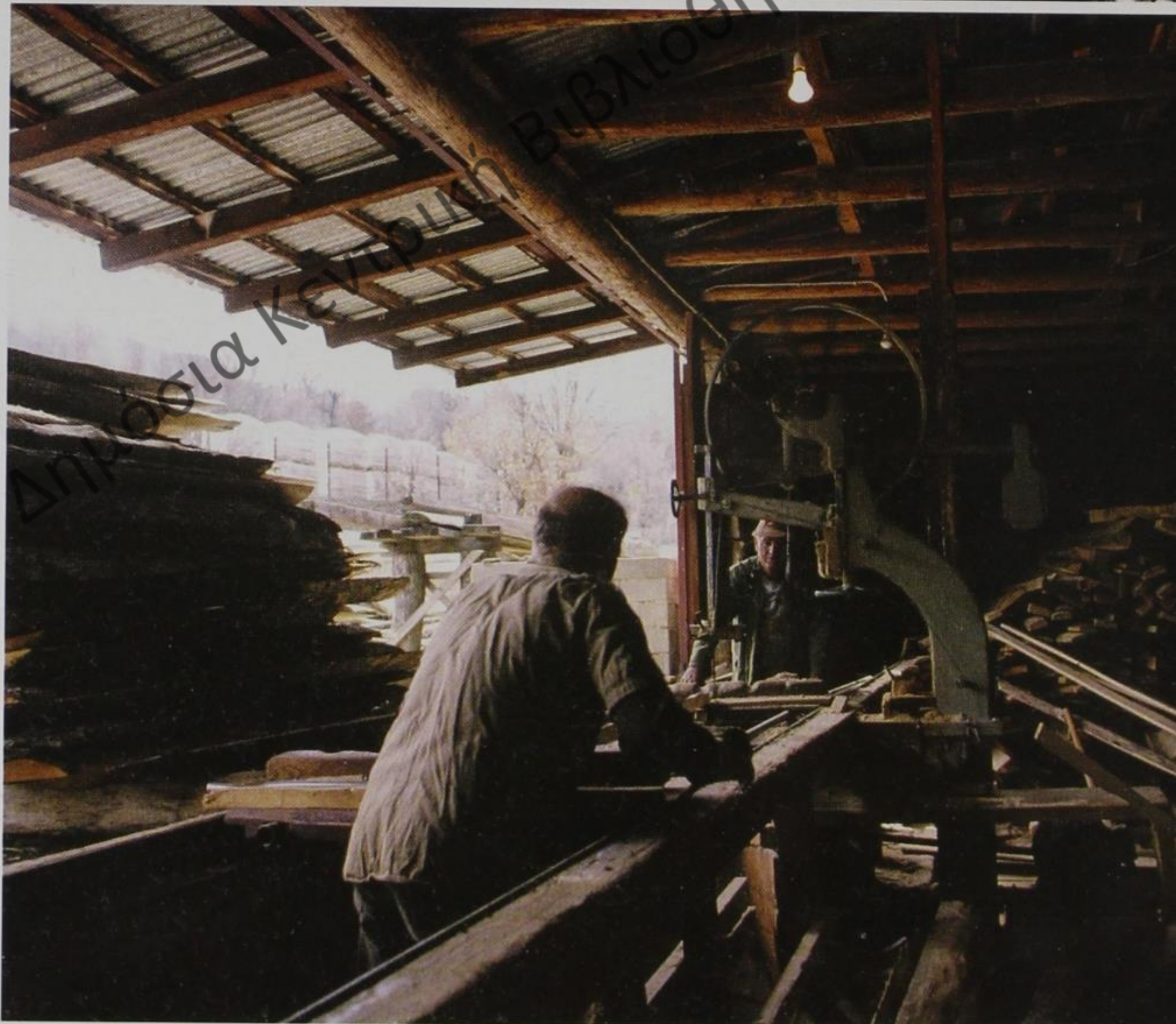
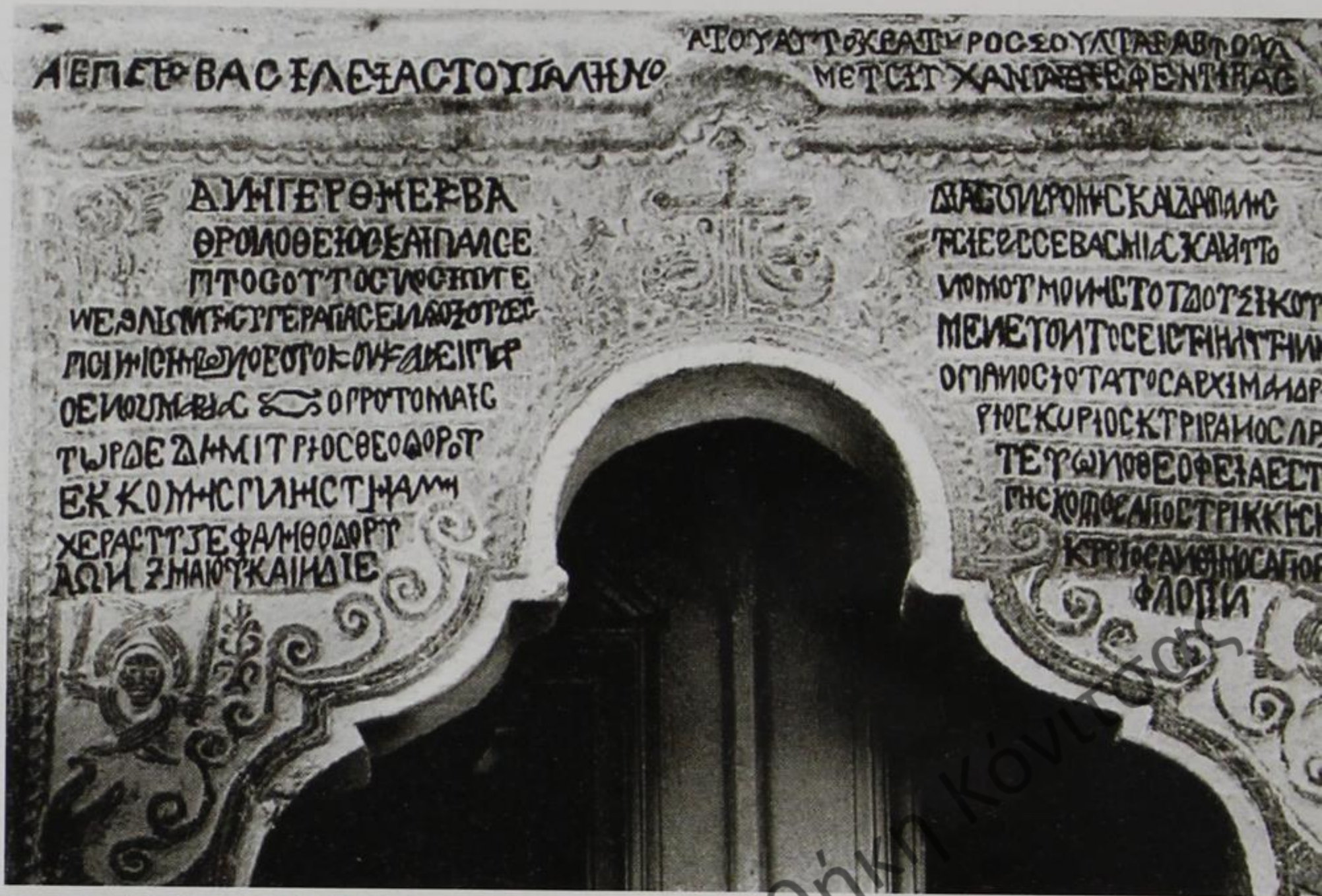
Τό κυνήγι του κουναβιού

«Ἡ τέχνη ἦταν νά μή πληγώσεις τό τομάρι μέ τά σκάγια. Δέν τό ντουφεκούσαν, τ'όθελαν ζωντανό. Προπολεμικά εἶχε ἓνα χιλιάτικο τό τομάρι. Μέ τρία τομάρια ἀπό κουνάβι ξεχειμώνιαζε ὀλόκληρη οἰκογένεια. Κι ἅμα ἔπιαναν καί κανένα ζαρζαβά, πού εἶναι μεγαλόσωμο κουνάβι, εἶχαν καί καλύτερη τιμή. Ἐνῶ οἱ μαστόροι παιδεύονταν στά ταξίδια καί στή δουλειά γιά νά ἀμπαριάσουν τό στιάρι ὅλης τῆς χρονιάς.

Θυμιέμαι ἐκεῖνον τόν Τσιόλα τό Νοῦτσο ἀκόμα καί σέ παγωμένο χιόνι ἔβλεπε πατήματα ἀπό κουνάβι. Ἦταν τρομερός στόν τορό. Ὁ Βασίλης ὁ Φασούλης ἔφευγε ἀπ' τό παλιό μας τό χωριό τό Λοῦψκο καί χάνονταν μέ τίς μέρες στό βουνό. Ἐπαιρνε κλάπες γιά νά περπατάει στό χιόνι, παγίδες, δόκανα καί ψωμί γιά δέκα μέρες. Ἐκεῖ κυνηγοῦσε, ἐκεῖ ἀλαφροκοιμιοῦνταν ἔξω στό χιόνι, μέ τήν κάπα σκεπασμένος κάτω ἀπό τά δέντρα».

”

Διήγηση τοῦ Δημήτρη Μ. Φασούλη,
Κεφαλοχώρι, 2004.

08.7

Λαγκάδα (Μπλήσγ(δ)ιανη)

Ὁ δρόμος ἀπό τή μεγάλη ἀνοιχτοσιά τῆς ποταμιᾶς ἀφήνει τήν τσιμεντένια γέφυρα καί ἀνηφορίζει γιά τή Λαγκάδα (παλιά Μπλήσγ(δ)ιανη), πού εἶναι χτισμένη στήν ἀνατολική πλευρά τοῦ λόφου τοῦ Ἁηλιά στά κράσπεδα τοῦ Κλέφτη.

Ἦχε μεγάλο μέρος τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ της, ὅταν στά 1863 ὀλόκληρες οἰκογένειες μαστόρων ἐγκαταστάθηκαν μόνιμα στή Δρακότρυπα (Σκλάταινα) τῆς Θεσσαλίας, συνεχίζοντας τήν οἰκοδομική παράδοση.

Ἡ σημερινή Λαγκάδα ἄλλαξε ὄψη ἀπό τίς καινούριες κατασκευές. Ἐλάχιστα πέτρινα κτίσματα ἔμειναν ἄθικτα. Ξεχωρίζουν τό σχολεῖο καί ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας. Τό παρεκκλήσι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἓνα μικρό μονόχωρο κτίσμα πλάτους 3,63 μ. καί μήκους 5,33 μ., διασώζει ἀπαράγματα τοιχογραφιῶν. Ἡ κατάστασή τους εἶναι σχετικά καλή, μεγαλύτερες φθορές ἔχει ἡ παράσταση τῆς Πλατυτέρας στά πρόσωπα. Ἡ τεχνοτροπία τους δείχνει ὅτι εἶναι ἔργα τοῦ 17ου αἰώνα.

Στά χαμηλά τῆς Γύφτισσας τό Γλυκονέρι κρατάει ἀκόμα ζωντανό σέ ὅλα τά χωριά τό μῦθο μέ τίς θεραπευτικές του ιδιότητες.

«Τό Γλυκονέρ', μικρά πηγὴ πίπτουσα κατά σταγόνας ἔκ τινος παρά τήν Μπλίζγιαννην (Λαγκάδαν) βράχου. Προστρέχουσιν εἰς αὐτήν ἀσθενεῖς ζητοῦντες ἴασιν σώματος καί ψυχῆς».

Ἡ Λαγκάδα εἶναι ἓνα ἀπό τά πιό παραγωγικά χωριά τοῦ Δήμου Μαστοροχωρίων. Δραστηριοποιοῦνται δύο μονάδες ὑλοτομίας καί ἐπεξεργασίας ξύλου, δύο ἀγρο-

τικοί δασικοί συνεταιρισμοί καί ἀρκετές κτηνοτροφικές μονάδες. Συγκεκριμένα 19 κτηνοτρόφοι διαθέτουν 9 ἵπποειδῆ, 97 βοοειδῆ, 1224 πρόβατα καί 1249 γίδια (ἀπογραφή 2003).

«Ἡ Λαγκάδα εἶναι ἓνα ἄλλο μέ ξεχασμένο σημαντικό παρελθόν μαστοροχώρι. Καί ὅμως ἐδῶ καί ἀπό τρεῖς σχεδόν αἰῶνες, ἀπ' ὅτι ἔως τώρα γνωρίζουμε, δεξιτέχνες Μπληζγιανῖτες μαστόροι καί πελεκάνοι ἔγραφαν ἢ σκάλιζαν στά ἔργα τους τό ὄνομα τό δικό τους καί τῆς πατρίδας τους.

Ξέρουμε γιά τήν παρουσία οἰκοδομικοῦ συνεργεῖου ἀπό τήν Μπλίσδιανη λίγο μετά τά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα στή Δυτική Θεσσαλία. Στό χωριό Γοργογύρι Τρικάλων οἰκοδόμησαν τή μεγάλη τρουλλωτή ἐκκλησία ἀθωνικοῦ τύπου, ἥτοι μέ πλάγιες κόγχες. Ἐκεῖ στό ὑπέρθυρο στή μέση καί ὄχι στό τέλος τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς διαβάζουμε: Ο ΠΡΟΤΟΜΑΪΣ//ΤΩΡ ΔΕ ΔΗΜΙΤΡΙΟΣ ΘΕΟΔΟΡΟΥ//ΕΚ ΚΟΜΗΣ ΠΛΗΣΤΗ-ΑΝΗ//[ΔΙΑ]ΧΕΡΑΣ Τ[Ο]Υ ΣΤΕΦΑΝΗ ΘΟΔΟΡ[Ο]Υ//ΑΩΝΖ ΜΑΪΟΥ ΚΑ' ΙΝΔ [ΙΚΤΙΩΝΟΣ] ΙΕ

Ἡ χρονολογία / ἡμερομηνία λοιπόν τοῦ ἔργου εἶναι «1857 Μαΐου 21».

Αὐτόν τόν τρόπο αὐτοπροσδιορισμοῦ τῶν μαστόρων τῆς Μπλήσ(δ)γιανης συναντᾶμε καί σέ μιά σειρά πολύ παλαιότερων ἐπιγραφῶν τοῦ 18ου αἰῶνα σέ κτίσματα τῆς Σιάτιστας. Πρόκειται γιά πλούσια καί σημαντικά ἀρχοντόσπιτα, ὑποδείγματα ἰδιόμορφα παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς σέ ἀστικά κέντρα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἡ συγκεκριμένη σειρά πέντε ἐπιγραφῶν συνοδεύει ἀλλεπάλληλα δημιουργήματα μέσα σέ διάστημα μεγαλύτερο τοῦ μισοῦ αἰῶνα μιᾶς καί τῆς ἴδιας -ὅπως νομίζω- οἰκογένειας μαστόρων.

Ἐντύπωση ἐπίσης προκαλεῖ τό ὅτι γιά νά χτιστοῦν τ' ἀρχοντικά, ἐνῶ δίπλα τους ἐργάζονται οἱ σπουδαῖοι Ἀνασελιτσιῶτες μαστόροι, τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Βοΐου, μάλιστα οἱ σημαντικοί Ζουπανιῶτες

πρωτομάστοροι, ὡστόσο κατά πλειοψηφία κάλεσαν τεχνίτες κάποιας ἀκουστῆς οἰκογένειας ἀπό τήν περιοχή Κόνιτσας.

Ἄραγε ἀπό ποιό παρεγνωρισμένο Κονιτσοχώρι νά ἦταν; Εἶχα τήν ὑπόψια ἀπό τήν Μπλήσγιανη. Καί πραγματικά ἤμουν τυχερός, γράφει ὁ Ἀργύρης Πετρονώτης, καθηγητής τῆς Ἱστορίας Ἀρχιτεκτονικῆς στό Πολυτεχνεῖο Θεσσαλονίκης, γιατί ἐντέλει κατέγραψα τήν ἀποκαλυπτική πληροφορία τοῦ πρωτοπόρου μελετητή τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἀρχιτέκτονα Ἀριστοτέλη Ζάχου (1872 - 1939): Αὐτή ἀναφέρεται σέ μιά πιό παλιά ἐπιγραφή δηλ. τοῦ ἔτους 1740, ἀπό τό ἀρχοντικό τῆς Σιάτιστας ἀπό τό χέρι πρωτομάστορα τῆς ἴδιας οἰκογένειας: «Ἄν ρωτᾶτε, Ἄρχοντες, ποιός μάστορας τό ἔχτισε, Νάκος τό ὄνομα ἀπό χώρα Μπλίσδιανη Βιλαέτι Κόνιτσα, 1740».

Κόνιτσας

Τό κουφοβότανο

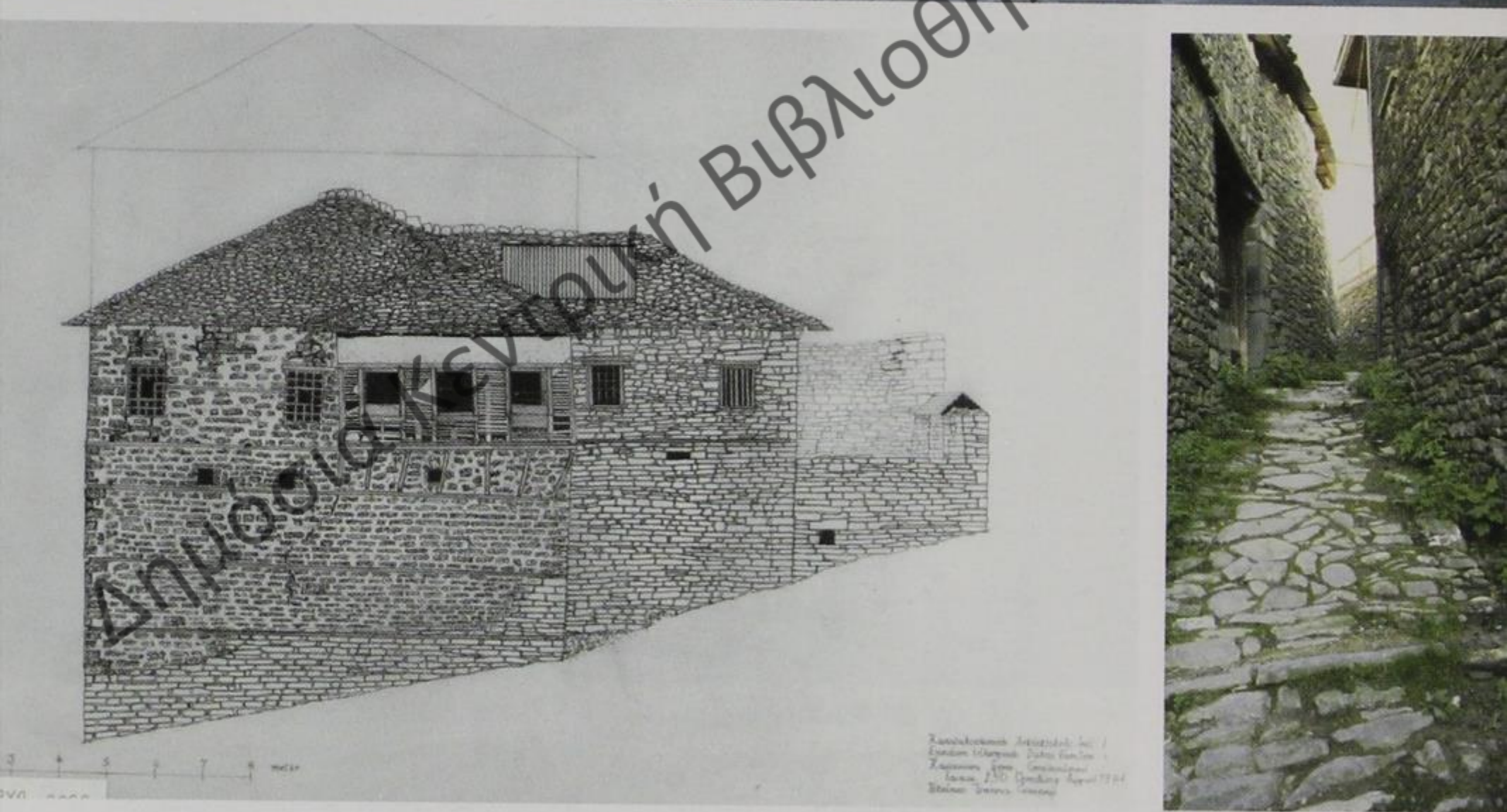
«Βλέπεις αυτή τήν πρασινάδα ἐκεῖ στόν καβαλάρη, στήν κορφή ἀπ' τό σπίτι; Αὐτό εἶναι τό κουφοβότανο.

Γιά νά πιάσει ρίζες, θέλει νά τό φυτέψεις πάνω σέ βουῶλο, τήν κοπριά ἀπ' τή γελάδα. Χειμώνα-καλοκαίρι δέν παθαίνει τίποτα. Ζωογονεῖται ἐκεῖ ἀπάνω μόνο του.

“Ὅταν μᾶς πονοῦσε τό αὐτί, παίρναμαν ἕνα κλωνάρι ἀπ' τό κουφοβότανο καί τό στίβαμαν σταλαγματιά, σταλαγματιά μέσα στ' αὐτί. Μέ τό φάρμακο αὐτό μᾶς περνοῦσε ὁ πόνος».

Διήγηση τῆς Μαρίας Μπλιθικιώτη, Λαγκάδα, 2003.

08.8

Καστανέα (Καστάνιανη)

Αφήνουμε τή διασταύρωση τῆς ἔθνικῆς ὁδοῦ μέ τή μεγάλη γέφυρα τοῦ Σαραντάπορου κι ἀνηφορίζουμε ἕξι χιλιόμετρα γιά τήν Καστάνιανη (σήμερα Καστανέα), τό ὄνομαστό μαστοροχώρι καί ἓνα ἀπό τά ὀμορφότερα χωριά

τῆς Ἠπείρου. Τόπος θεοφίλητος πού μαγεύει κάθε ἐπισκέπτη μέ τό φυσικό πλοῦτο του καί τίς σπάνιες ἀρχιτεκτονικές ἀρετές του.

«Εἰς Καστάνιανην πρωῒμως ἀνεπτύχθησαν αἱ τέχναι καί ἰδία ἢ οἰκοδομική τέχνη, τῶν τεκτόνων (καλλιτέχνας μπορεῖ κανεῖς νά τοῦς ὀνομάσῃ)».

«Στά 1880 μαστόροι Καστανιανῖτες ἔκτισαν καί καλόκτισαν τό γεφύρι τῆς Ζούζουλης στή θέση «Καζάνια» σέ παλαιά διαδρομή βασικῆς σημασίας γιά τήν ἐπικοινωνία Ἡπείρου - Μακεδονίας. Οἱ μαστόροι ἀπό τήν Καστάνιανη ἀκούγονται νωρίς, ἄν ὀρθά ἐρμηνεύεται ἡ προβληματική ἐπιγραφή πάνω ἀπό τήν αὐλόπορτα τῆς Μονῆς Στομίου ὑπέρ τοῦ Ἄωου: «ὅταν ἰκοδομιθι ἰπεραγία Θεοτόκο Μαρ[ία]... χωριό Καστά(ν)νιανη 1774 Ἰουλιου 18». Ἀκούγονται δηλαδή ὡς οἰκοδόμοι τῆς Μονῆς, καθώς ἰδιαίτερα οἱ ἐπίτροποί τῆς ἦταν χωριανοί τους. Οἱ Καστανιανῖτες πάντως ἔχτιζαν συχνά γεφύρια. Δικά τους θεωροῦνται τῆς Ἀρίνιστας Κακαβιάς, στό Μπουραζάνι, ἡ Μεσογέφυρα, ἡ Βούλιστα Παναγιά «Ζῆτα».

Τό συνεργεῖο τοῦ πρωτομάστορα Γιώργη Κολοκύθα καί τῶν γιῶν του ἀπό τήν Καστάνιανη φκιάξανε τό 1892 γεφύρι στό δρόμο Καρπενήσι - Προυσό, Κάνι Μπαλτά· τό γεφύρι πῆρε τό ὄνομα «Γεφύρι Κολοκύθα» ἀπό τόν πρωτομάστορα, πού λίγο πρίν βάλει τό τελευταῖο «κλειδί» τῆς καμάρας γκρεμίστηκε ἐκεῖ, σκοτώθηκε καί τάφηκε».

Καστανιανῖτες μαστόροι ἔκαναν τά πελεκητά στήν πρόσοψη τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς στά Γιάννινα. Ἔργο τους εἶναι καί τό κτίσμα τοῦ Ὁρολογίου στήν κεντρική πλατεῖα Ἰωαννίνων, σέ σχέδιο τοῦ Γιαννιώτη ἀρχιτέκτονα Περικλή Μελίρρυτου, 1905.

Ταξίδεψαν καί ἐργάστηκαν στή Θεσσαλονίκη, Μαρμαρά, Δράμα, Φλώρινα, Βόλο, Γιάννενα, Κόνιτσα, Πρέβεζα, Μεσολόγγι, Ἄστακό, Λαμία, Ἀθήνα, Ἀλβανία (Δέλβινο, Κορυτσά, Ἅγιοι Σαράντα) καί ἀπό τό 1900 στήν Ἀμερική (Ντιτρόιτ, Κάνσας, Ἅγιος Λουδοβίκος).

Ὁ Εὐεργετικός Σύλλογος Ἁγίου Νικολάου ἰδρύθηκε ἀπό Καστανιανῖτες μαστόρους «ἐν Ἁγίῳ Λουδοβίκῳ Ἀμερικῆς τήν 30 Ἰουνίου 1909 καί ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον δράσιν καί ἐνίσχυεν κατ' ἔτος τήν ἐφοροεπιτροπήν διά χρημάτων διά τήν τακτικήν μισθοδοσίαν τῶν διδασκάλων».

Τέσσερα πέτρινα μονότοξα γεφύρια, τρίπατα πετρόχτιστα σπίτια μέ ξύλινα μπαλκόνια καί σαχνισιά, ἐξώπορτες καί παράθυρα μέ μονοκόμματα πρέκια καί καλοπελεκημένα ἀγκωνάρια, τοιχοποιῖες ἀνώμαλες καί ἰσόδομες, τζάκια μέ θαυμαστά λιθανάγλυφα, καλντερίμια καί ξερολιθιές, ἀναδεικνύουν τήν τεχνική ἰδιοφυῖα τῶν ντόπιων μαστόρων.

Ἡ ἐπιβλητική κεντρική ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου κτίστηκε τό 1928 στή θέση παλαιότερης τοῦ 1802. Ξεχωρίζει ἡ τοξωτή κυρία εἴσοδος μέ τόν πλούσιο γλυπτό διάκοσμο καί τό ξυλόγλυπτο τέμπλο τοῦ Χαράλαμπου Σκαλιστή ἀπό τό Τούρνοβο.

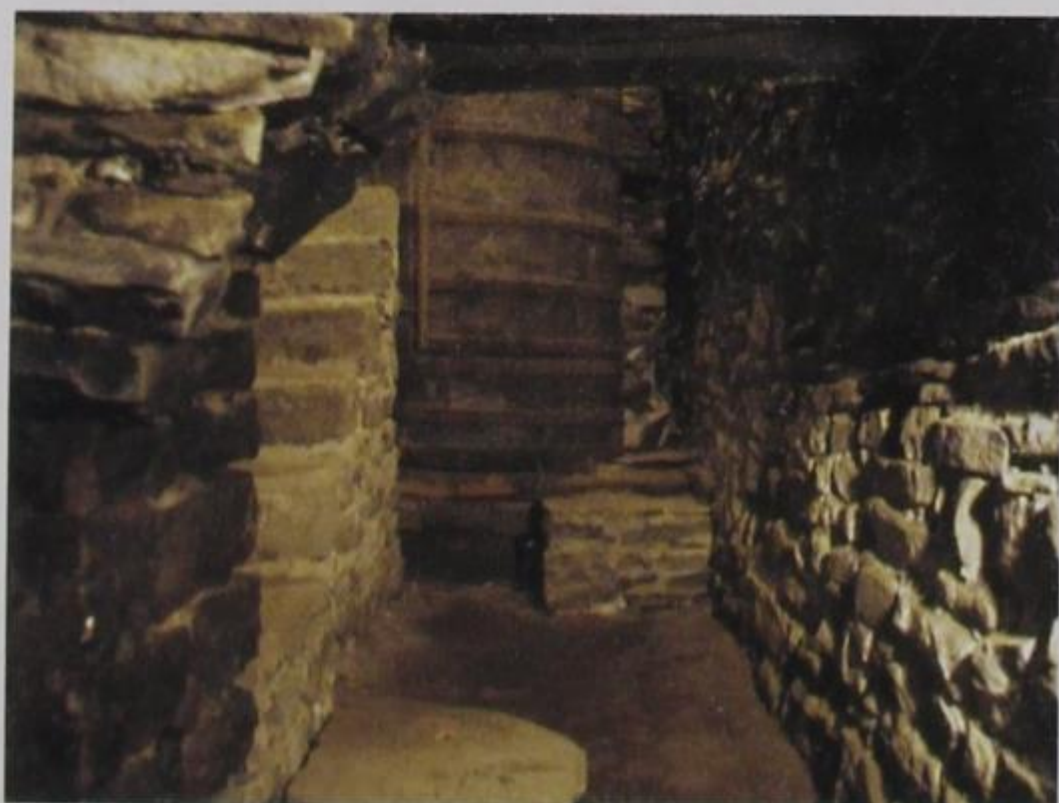

Ἡ Ζωοδόχος Πηγή-Παναγιά, «τό πρῶτον εἶχεν κτισθῆ τό 1018» καί ξανακτίστηκε καινούρια τό 1928, ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ἡ ἀρχαιοτέρα ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ (ἐκ παραδόσεως ἐκτίσθη κατά τό ἔτος 1670), ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ριγανάς στόν τόπο τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν μαστόρων (ξεπροβόδημα) καί ἡ Ἁγία Παρασκευή χαμηλά στά χωράφια γιά τήν ποταμιά, πού ἐορτάζεται κάθε 26 Ἰουνίου τό πανηγύρι τοῦ χωριοῦ. Ψηλά στήν κορυφή τοῦ

οἰκισμοῦ συναντᾶμε τήν Ἁγία Κυριακή, στό βορρᾶ τοῦ μαχαλᾶ τῆς Γκάλινας τόν Ἅγιο Χαράλαμπο «ὁ ὁποῖος ἐξεδίωξεν τή πανώλην» καί τόν Ἅγιο Χριστόφορο πού μέ ἀγίασμα του ράντιζαν στά παλιά χρόνια οἱ Καστανιανῖτες τά δέντρα, τά κλήματα καί τούς καρπούς γιά νά προφυλαχτοῦν ἀπό τήν ἀκρίδα καί τό χαλάζι. Τό ἐξωκκλήσι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων «εἰς τό ἄκρον τοῦ χωριοῦ τῆς συνοικίας Μεσαργιᾶς σέ ἕνα τοπίο ἐκπληκτικῆς ὠραιότη-

Ξενώνας Καστάνιανης, 2004.

τας. Κάτωθεν τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει πηγή, πού ἀναβλύζει ἐκ τῶν θεμελίων ἄφθονον ὕδωρ. Ὑπάρχουν ἐπίσης τρεῖς βρύσες, συμβολίζουσαι τὰς τρεῖς συνοικίας τοῦ χωριοῦ».

Τό σύγχρονο κτίσμα τῆς βιβλιοθήκης, τό διώροφο πέτρινο δημοτικό σχολεῖο (1894) καί ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου περικλείουν καί ἀποκαλύπτουν τήν κεντρική πλατεῖα τῆς Καστάνιανης. Ἐδῶ γίνονται οἱ γιορτές, τά πανηγύρια, οἱ γάμοι καί οἱ πολιτιστικές ἐκδηλώσεις.

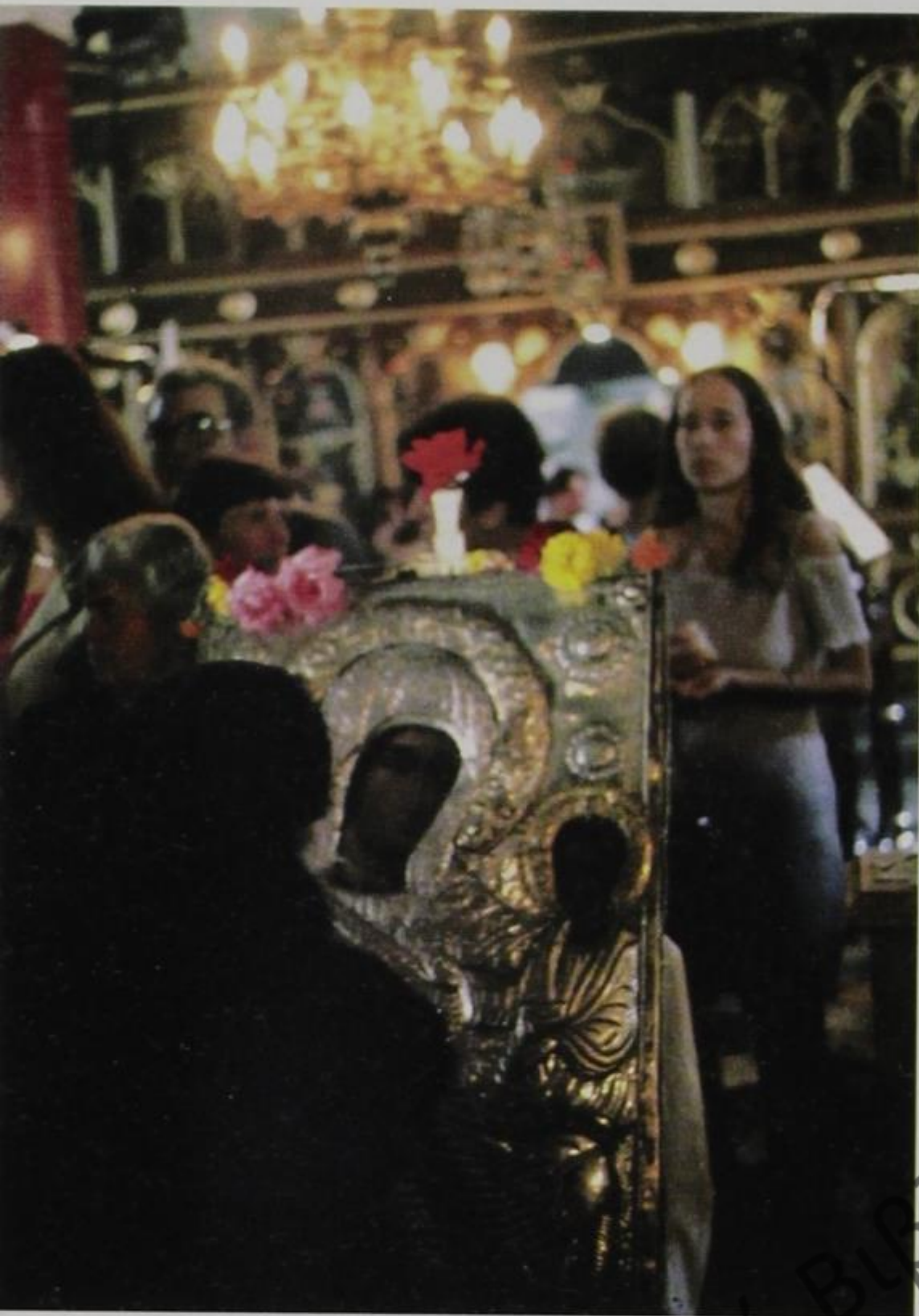
Σύντομα περατώνεται ὁ λιθόκτιστος ξενώνας (τέσσερα τρίκλινα δωμάτια καί ἐστιατόριο), στό ἀγνάντι τοῦ πλάτανου στό μαχαλᾶ τῆς Ράχης.

Ἡ Καστάνιανη εἶναι ἓνα δια-
μάντι, μιά ξεχωριστή ὀμορφιά καί
ἀξίζει τή φροντίδα μας. Γι' αὐτό
εἶναι ἀξιέπαινη ἡ πρωτοβουλία τοῦ
Δήμου Μαστοροχωρίων νά χαρα-
κτηριστεῖ ἡ Καστάνιανη διατηρη-
τέος οἰκισμός.

08.9

Πληκάτι (Πι(ε)λκάδες)

«Τό Πληκάτι ἦταν καί εἶναι χτισμένο στίς ὑπώρειες τοῦ Γράμμου, σέ ὑψόμετρο 1200 μέτρα. Σέ ὅλη τήν ἔκταση τοῦ χωριοῦ ὀργιάζει τό πράσινο ἀπό ἄγρια πλατάνια, ὄξυές, πανύψηλα καί μυρωμένα ἔλατα καί πεῦκα, σφενδάμια, γράβους, κέδρα, κρانيές, ἀγριοκερασιές, ἀγριογκορτσιές, ἀγριομηλιές καί ὅλα τά εἶδη τῶν ἀγκαθιῶν ἀπό τό μικρότερο ὡς τό μεγαλύτερο, ἀπό ἀγριολούλουδα ὡς ἀγράμπελη.

Ἐπίσης ὑπάρχει τόση ἀφθονία ἀνοιξη, καλοκαίρι, ὥστε ἡ φύση νά μοιάζει καί νά εἶναι ἕνας ἀπέραντος ἀνθόκηπος». Ὁ Πληκαδίτης δάσκαλος Παῦλος Τάττης συνεχίζει τήν περιγραφή «... μέ τή μεγάλη γόνιμη κοιλάδα, τήν ὁποία διαρ-

ρέουν τρία ποτάμια (τό μικρό, τό μεσαῖο, τό πέρα) πού πηγάζουν ἀπό τίς πολυάριθμες πηγές τῶν γύρω βουνῶν. Τά δροσερά νερά ποτίζουν τήν περισσότερη ἔκταση τῆς κοιλάδας καί παλιότερα τροφοδοτοῦσαν τούς τρεῖς ὑδρόμυλους, τά πέντε μπατάνια καί τίς τρεῖς νεροτριβές».

Τό Πληκάτι ὑπῆρξε κοιτίδα μαστόρων καί μητρόπολη μαστοροχωριῶν. Ἀπό τό 1840 μέχρι τό 1923 παρατηρήθηκαν πληθυσμιακές μετακινήσεις στή Δυτική Μακεδονία καί Θεσσαλία. Τό 1841 μέγανος ἀριθμός οἰκογενειῶν ἀπό τό Πληκάτι ἐγκαθίσταται στό νέο χωριό Μπελκαμένη (σημερινή Δροσοπηγή) στό νομό Φλώρινας. Σύντομα πάλι τό 1861 μεταναστεύουν ξανά καί φτιάχνουν ἐκεῖ κοντά νέο χωριό τή Νε-

γοβάνη (σημερινό Φλάμπουρο) και στο Κατακλάρ της Θεσσαλίας (σημερινός Άμπελώνας).

Γέροντες Πληκαδίτες διηγούνται ότι γύρω στα 1500 υπήρχε μοναστήρι του Άγιου Εύθυμιου στη θέση «Άμπέλια». Έγκαταλείφθηκε λόγω κατολισθήσεων και ξαναχτίστηκε καινούργιο, με τον ίδιο άγιο, στην περιοχή της Λαμίας.

«Η ιστορική αυτή διαδρομή είναι συνδυασμένη και παράλληλη με την παράδοση της εύρέσεως της θαυματουργού εικόνας της Παναγίας Πληκατιώτισσας, της οποίας ή ετήσια έορτή έορτάζεται πανηγυρικά και με κάθε λαμπρότητα στις 16 Φεβρουαρίου με προσέλευση και συμμετοχή όλων των γύρω χωριών και τώρα τα τελευταία χρόνια του ευρύτερου ορίζοντος της Έπαρχίας μας».

Οί Πληκαδίτες μαστόροι διακρίθηκαν για την τεχνική τους και άφησαν καλό όνομα στις δουλειές. Ταξίδεψαν στη Θεσπρωτία (Τσιάμικο), Μεσολόγγι, Άγρίνιο, Άγιον Όρος, Θεσσαλία, Καβάλα και ιδιαίτερα στην Άθήνα και τα γύρω άρβανιτοχώρια. Είχαν εξασφαλισμένη τη γλωσσική επικοινωνία, γιατί «ή λαλούμενη γλώσσα του χωριού ήταν ή άλβανική». Διηγούνται ότι έχτισαν τό σπίτι του Μακρυγιάννη και πολλά άρχοντικά της νέας πρωτεύουσας.

«Στό έξωτερικό εργάστηκαν στην παραλιακή Τουρκία (Προύσα, Σμύρνη), Ρουμανία, Άμερική, Γαλλία, Αίθιοπία και Άλβανία (Κορυτσά, Δέλβινο). Έφτασαν μέχρι τό Ίρκουτσκ και τό Βλαδιβοστόκ της Ρωσίας, παρέα με μαστόρους από τη γειτονική Ράχοβα (Κολώνια) της Άλβανίας και δούλεψαν στά τεχνικά έργα του Ύπερσιβηρικού σιδηρόδρομου (1891-1915). Διηγούνται ότι σκοτώθηκαν 7-8 Πληκαδίτες μαστόροι από ναρκοθέτηση σιδηροδρομικής γραμμής κοντά στην Όδησσό».

Τό Πληκάτι είναι ένα ζωντανό χωριό με γεωργικές, κτηνοτροφικές, οικοδομικές δραστηριότητες και με προοπτική τουριστικής ανάπτυξης.

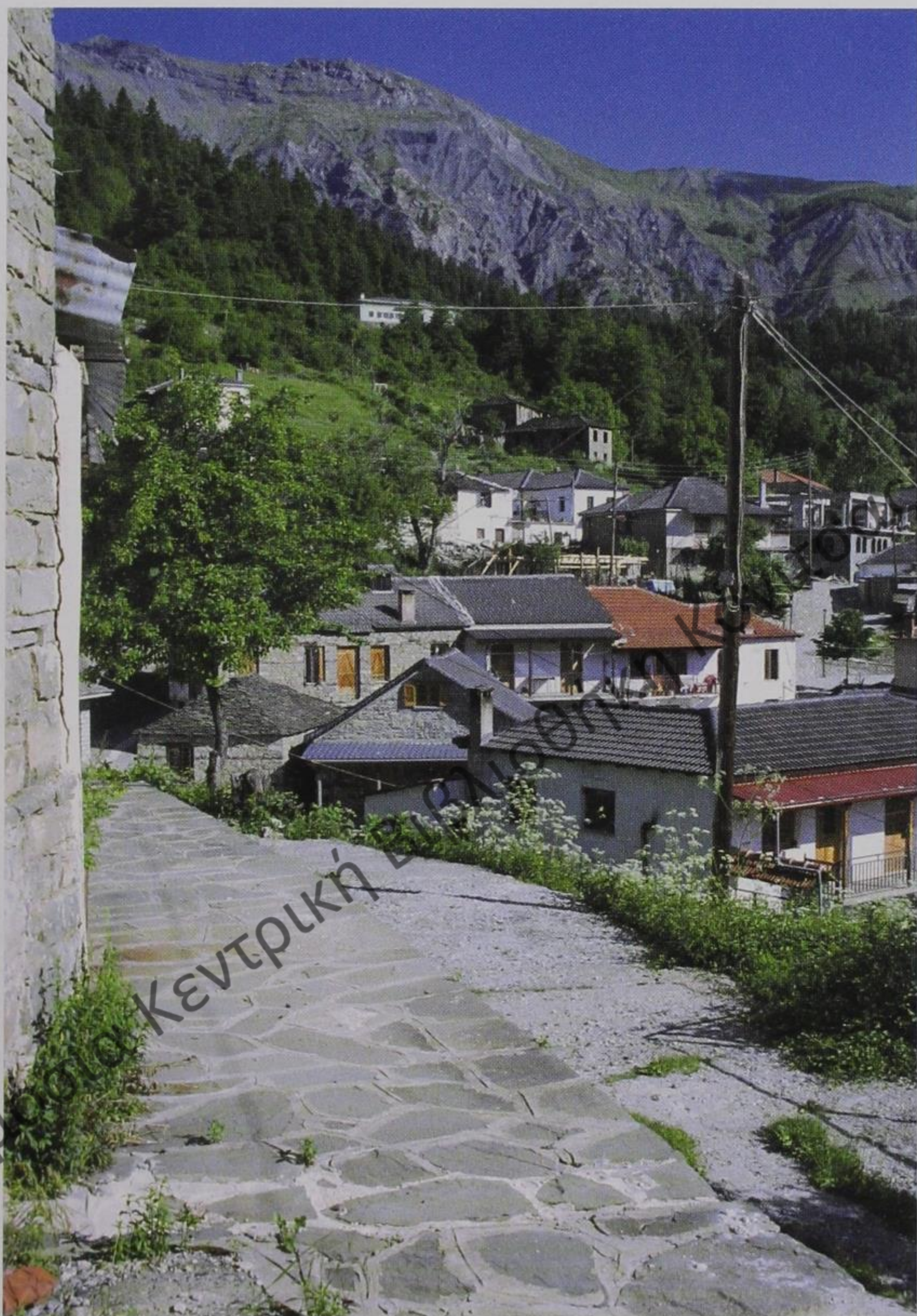
Μετακινούμενοι κτηνοτρόφοι νοικιάζουν τά καλοκαίρια τά πλούσια βοσκοτόπια του Γράμμου. «Τό άδενδρον μέν αλλά λίαν χορτοφόρο όροπέδιον του Γράμμου».

Η περιοχή είναι ένταγμένη στό πρόγραμμα NATURA 2000 και προβλέπεται έμπλουτισμός και προστασία της χλωρίδας και πανίδας. Στό Πληκάτι οί κτηριακές μνημες δέν άφανίστηκαν. Άξιόλογα μνημεία είναι τό παρεκκλήσιο της Παναγιοπούλας στά χαμηλώματα του

χωριού. Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στήν εἴσοδο τοῦ Πληκάτι εἶναι κτίσμα τοῦ 18ου αἰώνα. Ὁ βασιλικός ρυθμός τοῦ ναοῦ, τά ξύλινα σκαλιστά μανουάλια, τό ζωγραφισμένο ταβάνι καί τό τέμπλο μέ τίς παλιές εἰκόνες ἀναδεικνύουν ἕνα μνημεῖο μεγάλης καλλιτε-

χνικῆς ἀξίας. Ἐδῶ φιλοξενοῦνται τά ἐναπομείναντα τμήματα ἀπό τό τέμπλο τοῦ παλιοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Πληκαδίτισσας πού χτίστηκε τό 1775. Τήν ἐπαύριο τοῦ ἐμφυλίου ἀνιστόρητοι διοικοῦντες, ἰσχυριζόμενοι ρωγμές καί βλάβες κατεδάφισαν ἕνα μοναδικό μνη-

μεϊο τῆς λαϊκῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς καί κατέστρεψαν ὅλες τίς τοιχογραφίες. Ὁ δάσκαλος Παῦλος Τάττης σημειώνει: «Ἐδῶ πρέπει νά τονισθῆ ὅτι ὁ Ναός αὐτός ρυθμοῦ βασιλικῆς, κανονικῶν διαστάσεων, ὡσάν κατακόμβη, ἐνέπνεε δέος, τήν ἔκστασι καί τήν τάσι γιά λα-

τρευτική διάθεση. Παντοῦ καί στόν γυναικωνίτη ἐκοσμεῖτο μέ τοιχογραφίες ἀφθάστου ἀξίας. Εἰκόνες φερμένες ἀπό τήν Μοσχόπολι...» καί τελειώνει συνοψίζοντας «κατεδαφίστηκε ὁ παλιός Ναός καί ἀνηγέρθη κατά τά ἔτη 1951-1953 περικαλλῆς σύγχρονος Ναός».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

1932
Πληκαδίτες μαστόροι,
Αστακός Αιτωλοακαρνανίας.

“

Ἡ κατάρα τοῦ καλόερου

Κατά Παπαθεμιστοκλήν ἀπό
Τούρνοβο (σημερὰ Γοργοπόταμος)

«Γιὰ τό Τούρνοβο μοῦ ἔλεγε τ'ς προ-
ἄλλες ὁ Παπαμουστακλῆς, πῶς ἐδῶ κι
ἑξακόσια-ἑφτακόσια χρόνια ἦταν μεγά-
λο χωριό κι ἔφτανε ὡς τό Τουρψί, ὄχπέρ'
ἀπό τό ποτάμ', ποῦηταν ἐτότεσ ἕνα μι-
κρό λακκούδ' μέ λιγοστό νερό κι εἶχε μο-
ναστήρ' ἐκεῖ πού εἶναι σήμερις ἡ Πανα-
γιοπούλα, μ' ἕνα μεγάλο μετόχ' στ'ς Πλη-
κάδες (Πληκάτι).

Σ' αὐτό τό μοναστήρ' ἕνας καλόερος
εἶχε κἀν' καί σχολειό καί πήγαιναν τά τσι-
ουπιά (κορίτσια) καί τά παιδιὰ καί μά-
θαιναν γράμματα. Δέν ξέρω πῶς ἐν' ἀπό
τά μεγάλα τσουπιά βρέθηκε γιομᾶτο
(ἔγκυος) κι ἔρριξαν τό βάρος γι' αὐτό στόν
καλόερο κι ἄδ'κα τόν κατηγορ'σαν ὅλ' οἱ
χωριανοί καί δίχως νά καλοξετάσ'ν τόμ'
πήραν καί τόν κρέμασαν πέρ' ἀπ' τό πο-

τάμ' στό λόγγο καί ἀπό τότεσ αὐτόν τόν
τόπο τόν λέν' στοῦ Καλόερου.

Καλά... μον' ὁ καλόερος ἦταν λαγαρός
(καθαρός) κ' ἐκεῖ πού τόν πήγαιναν νά τόν
κρεμάσ'ν τούς εἶπε, ὅτι ἄδικα θά τόν σκο-
τώσ'ν, μόν' οἱ χωριανοί τίποτεσ...

Τότεσ κι' αὐτός τούς καταράστ'κε νά μή
μαλλιάσ' τό χωριό καί ποτές νά μή φτάν'
τά πενήντα σπίτια ὡς τά σαρανταεννιά
μοναχά. Λίγον καιρό ὕστερ' ἀπό τό σκο-
τωμό τοῦ καλόερου κατάκατο' ὁ τόπος
ἐκεῖ ποῦηταν τό χωριό ξεκόπ'κε τό βουνό
ὄχπἀν' ἀπό τό Τουρψί καί πετρώθ'κε ὄλο
τό χωριό καί μοναχά ἕνα σπít' γλύτωσε,
αὐτό πού ἱπιστήριζε τόν καλόερο κ' ἤλεγε,
ὅτ' εἶναι λαγαρός. Τ'ἄλλα τά σπίτια, πα-
ραχώθ'καν κι ὡς τά σήμερα αὐτόν τόν τόπο
τόν λέν' στά Μνήματα».

Χαράλαμπος Ρεμπέλης
Κονιτσιώτικα (1953) .

”

08.10

Γοργοπόταμος (Τούρνοβον)

Ὁ Γοργοπόταμος παλιὰ λεγότανε Τούρνοβο, «πού σημαίνει ἀγκαθότοπος ἢ καὶ ἄλλους μέρος κλειστό, παραχωμένο, γούπατο, χωρὶς ἀγρόντι».

«Τὸ χωριό εἶναι κτισμένο στὰ ριζὰ τῆς Ὀρλας πρὸς τὰ ἀνατολικά καὶ ἀπλώνεται ὡς κάτω, στὸν Γοργοπόταμο πού χύνεται στὸν Σαραντάπορο, μέσα σέ ἓνα ἀπαράμιλλης φυσικῆς ὀμορφιάς τοπίο. Παλιὰ μέ τὴ δύναμη τοῦ νεροῦ, δούλευαν δύο νερόμυλοι καὶ ταυτόχρονα ποτίζονταν ὁ «κάμπος» μέ τούς μικροὺς κλήρους, μπροστά ἀπὸ τὸ χωριό, δίνοντας ζωὴ καὶ σῶνοντας κόσμον ἀπὸ τὴν πείνα στὰ δύσκολα χρόνια τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς, μέ τὸ καλαμπόκι καὶ

τούς ξακουστοὺς γίγαντες».

Κύρια ἐπαγγέλματα τῶν κατοίκων ἦταν τοῦ ξυλουργοῦ-μαραγκοῦ καὶ τοῦ ξυλογλύπτη-ταγιάδου. Μετρημένοι στὰ δάκτυλα τοῦ ἐνός χεριοῦ οἱ κτίστες. Ὅμως ὁ «ἀρχικτίστης ἐκ τοῦ Ὀθωμανικοῦ (Κράτους) ἐκ Κονίτζας χωρίου Τουρνάβ γκ. Κόστας...» ὑπογράφει τὸ 1841 τὸ συμφωνητικὸ κατασκευῆς τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Τατάρνας στὴν Εὐρυτανία.

«Ὅλοι οἱ ἀσκοῦντες τὴν ξυλογλυπτικὴν τέχνην κατήγοντο ἀπὸ τὰ χωριά τῆς Κονίτσης. Οἱ διασημότεροι ὅμως ἦταν οἱ ἐκ τοῦ χωρίου Τουρνόβου».

Ἦταν περήφανοι γιὰ τὴν τέχνη τους καὶ θεωροῦσαν τὸν ἑαυτό τους ἀνώτερο ἀπὸ τούς μαραγκοὺς καὶ τούς χρυσοχόους.

«Κατὰ τούς τελευταίους αἰῶνες

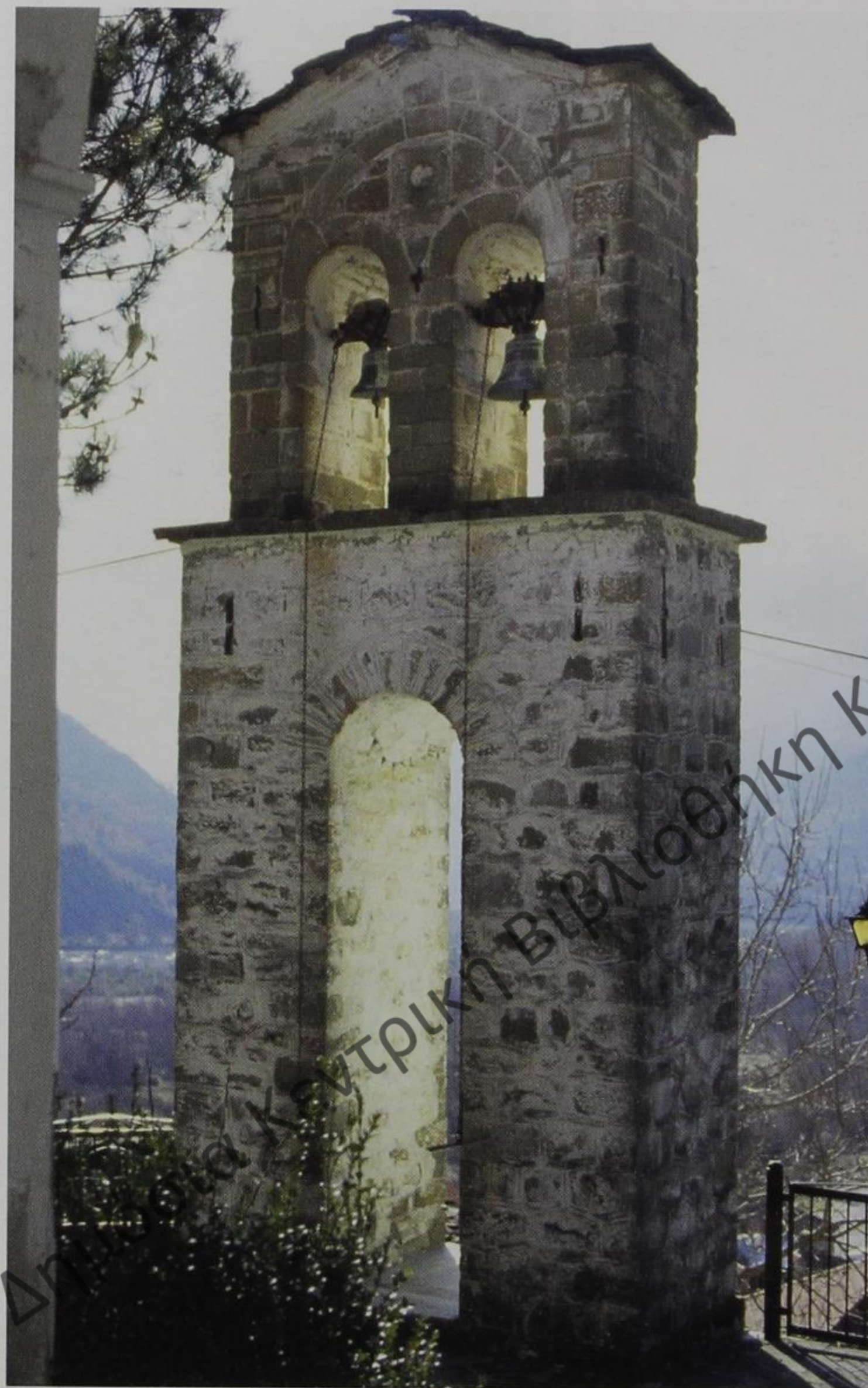

τῆς Τουρκοκρατίας καί κατ' ἔξοχήν κατά τόν 19ον αἰώνα ἐπέτυχαν οἱ λαϊκοί αὐτοὶ τεχνῖτες σκυμμένοι μέ ἀφοσίωση ἐπάνω στό ξύλο, νά φέρουν εἰς τό φῶς καί νά πραγματοποιήσουν διά τῆς ξυλογλυπτικῆς ἕναν ἀπό τούς ἀνθηρούς κλάδους καί τούς πιό καλλιτεχνικούς τῆς χειρωνακτικῆς ἐπαγγελματικότητος, μιά μορφή τέχνης λαϊκῆς μέ ἀναγωγικό χαρακτήρα καί μέ προσωπική καλλιτεχνική δημιουργία". Οἱ Τουρνοβῖτες ξυλογλύπτες-ταγιαδόροι ἀναλάμβαναν κάθε εἶδους ξυλογλυπτική ἐργασία: διακόσμηση ἐκκλησιῶν (τέμπλα, προσκυνητάρια, εἰκονοστάσια, παγκάρια, πλαίσια εἰκόνων, σκαλιστές εἰκόνες κ.ἄ.), δημοσίων κτηρίων (ἀρχονταρίκια-ξενῶνες) καί ἀρχοντικῶν (ταβάνια, μεσάντρες, κασέλες, στεφανοθηκες, εἰκονοστάσια, κορνί-

ζες κ.λπ.). Ἐκεῖ ὅμως πού διέπρεψαν εἶναι ἡ φιλοτέχνηση τέμπλων.

Οἱ παλιότεροι ξυλογλύπτες σχεδίαζαν μόνοι τους τά γλυπτά τους, πού ἐμπνέονταν ἀπό τό φυσικό περιβάλλον (παραστάσεις ἀνθρώπων, ζώων, πουλιῶν, δέντρων, λουλουδιῶν κ.ἄ.) ἢ ἀπό παλιότερα ξυλόγλυπτα ἔργα.

Δύο δεκαετίες γρηγορότερα, ἕνα περπάτημα στούς δρόμους τοῦ Γοργοπόταμου, ἀποκάλυπτε ἕνα μοναδικό θησαυρό ἀπό ξυλόγλυπτα παράθυρα, καλοδουλεμένες ξύλινες πόρτες καί μπαλκόνια. "Ενας προσεχτικός ἐπισκέπτης καί σήμερα ἀκόμα μπορεῖ νά διακρίνει σπίτια πετρόχτιστα μέ δυνατές ξυλοδεσιές καί παλιά παράθυρα. Πουθενά ἄλλοῦ δέν θά χαρεῖς τέτοια ποικιλία ἀπό πέτρινες χορτοκαλύβες.

Στήν είσοδο του χωριού υπάρχει τό συγκρότημα του ναού του Ἁγίου Νικολάου (19ος αἰώνας) καί του κοινοτικού καταστήματος-ξενώνα πού ἀποτελεῖ σύνθεση παραδοσιακῆς καί νεοκλασικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἄξιζει νά ἐπισκεφτοῦμε τόν κεντρικό ναό τῆς Παναγίας (1914) καί νά θαυμάσουμε τό ἐξαιρετικῆς τέ-

χνης τέμπλο. Εἶναι ἔργο καί δῶρο του Βασίλη Σκαλιστή πού τόν ἔλεξαν καί “αὐτοκράτορα τῆς τέχνης”. Ὅμως στό Βασίλη Σκαλιστή καί στά παιδιά του τελείωσε ἡ μεγάλη ξυλογλυπτική παράδοση του Τούρνοβου.

08.11

Χιονιάδες (Σιονιάδες)

«Έπαναλαμβάνομεν καί πάλιν ὅτι τό χωρίον Χιονιάδες εἶναι ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἐγαλούχησε καί ἀνέθρεψεν εἰς τούς κόλπους του ἀναριθμήτους τεχνίτας ἀγιογράφους (ζωγράφους καλουμένους), τούς ὁποίους καί ἐξαπέλυε ἀνά πᾶσαν τήν Ἑπειρον, Στερεάν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Ἀλβανίαν καί ἀλλαχοῦ, ἀπό

παλαιστάτων χρόνων, ὅπου ἐζωγράφιζαν εἰκόνας Τέμπλων καί ἰδιωτικάς». “Ἐνα μικρό ἀπόσπασμα ἀπό τό πολύτιμο ἔργο τοῦ μακαριστοῦ πλέον πατρός Γεωργίου Παΐσιου, πού εἶχε συγγράψει (ἀδημοσίευτη ἀκόμα στό σύνολό της) σύνθεση γιά τούς Χιονιάδες. Αὐτός ὁ ἀκούραστος καί σεμνός μελετητής σέ ἀνύποπτα χρόνια συγκέντρωσε καί ἀνέδειξε

ένα σπάνιο αρχαιακό υλικό για τους Χιονιαδίτες ζωγράφους, ξυλουργούς και διακοσμητές.

«Η έρευνα θα συνεχιστεί και ελπίζουμε κάποτε το έργο τους να γίνει γνωστό στο σύνολό του» τονίζουν ο Κώστας και ο Βασίλης Σκούρτης, από τους πρωτεργάτες του λαμπρού περιοδικού «έκ Χιονιάδων» και του Συλλόγου Χιονιαδιτών που δραματίζονται και δημιουργούν σε συνεργασία με το Δήμο Μαστοροχωρίων τό ΜΟΥΣΕΙΟ ΧΙΟΝΙΑΔΙΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ.

Ο Μ. Γ. Μερακλής, καθηγητής λαογραφίας, σημειώνει στον πρόλογο της έκδοσης «Ξυλογλυπτες και ζωγραφιστές κασέλες από τους Χιονιάδες της Ηπείρου»: «Ευλογημένοι να είναι τέτοιοι άνθρωποι (μόλιστα νέοι, αυτό είναι έξοχο!), που σε τέτοιους καιρούς, ιδιότυπων, ύπουλων χαλασμών, έχουν αποφασίσει να περισώσουν ό,τι μπορούν από τα ιερά και τα όσια του λαού, τα οποία βρίσκονται εδώ και καιρό στη ζώνη, όπως λέμε, υψηλού κινδύνου».

«Ευτυχώς, μακριά από την έκπτωση των αξιών, στά δύσκολα και στά ούσιώδη ανιχνεύεται μία άλλη Ελλάδα, ή παράλληλη Ελλάδα. Είναι αυτή που ανθίσταται, που ανοίγει δρόμους και δημιουργεί, που αναγνωρίζεται σε πρόσωπα και διαδρομές».

Πρίν ανηφορίσουμε για τους Χιονιάδες, συναντάμε στή θέση «Παρασπόρι» τό μικρό πέτρινο μονότοξο γεφύρι που χτίστηκε κοντά στά 1800. Σύντομα αρχίζουν οί έργασίες συντήρησης και αποκατάστασης, ή προσθήκη του ξυλογέφυρου, ό έξωραϊσμός και ή αξιοποίηση του χώρου που περιβάλλει τό γεφύρι.

Στό ξέφωτο της πλατείας «αυτόχρημα θέαμα έκστατικών... Έν τῷ

μέσω τῶν δύο συνοικιῶν, ἐκτισμένη ἐπὶ δεσπόζοντος βράχου ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (1866)...» πού σώζει τοιχογραφίες καί εἰκόνες φιλοτεχνημένες ἀπό τούς σημαντικότερους Χιονιαδίτες ζωγράφους. Τό καφενεῖο καί τό κοινοτικό κατάστημα στεγάζονται στό παλιό σχολεῖο πού χτίστηκε στά 1905

στή θέση παλιότερου. «Τό Σχολεῖον Χιονιάδων κατέστη περιώνυμον εἰς ὅλην σχεδόν τήν Ἐπαρχίαν.... κατά τά ἔτη 1826, 1831, 1856 καί 1862 προσήρχοντο καί πολλοί μαθηταί ἐκ τῶν πέριξ χωρίων...».

Στήν κορυφή τῆς πλατείας στό μεγάλο ἀγνάντι, δίπλα στή βρύση, μᾶς ὑποδέχεται τό ἐπιβλητικό πε-

τρόχιστο κτήριο (1911) πού θά στεγάσει τό ΜΟΥΣΕΙΟ ΧΙΟΝΙΑΔΙΤΩΝ ΖΟΓΡΑΦΩΝ. Ἡ ἔδρα Μουσειολογίας τοῦ Ἀριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης ἀνέλαβε τήν ἐκπόνηση τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καί μουσειολογικῆς μελέτης τοῦ Μουσείου.

Ταξιδεύοντας στούς Χιονιάδες

καί περπατώντας τά στενά σοκάκια, σοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία -θεῖο δῶρο- νά βρεθεῖς σέ ἓνα τόπο ἐξαιρετικῆς ὁμορφιάς. Ἐδῶ μπορεῖ κανεῖς νά ἀγγίξει μέ ὅλες του τίς αἰσθήσεις αὐτό πού οἱ ἀστόχαστοι καιροί μας δέν ξέρουν νά φτιάχνουν, οὔτε κάν νά σώζουν.

08.12

Άσημοχώρι (Λε(ι)σκάτσι)

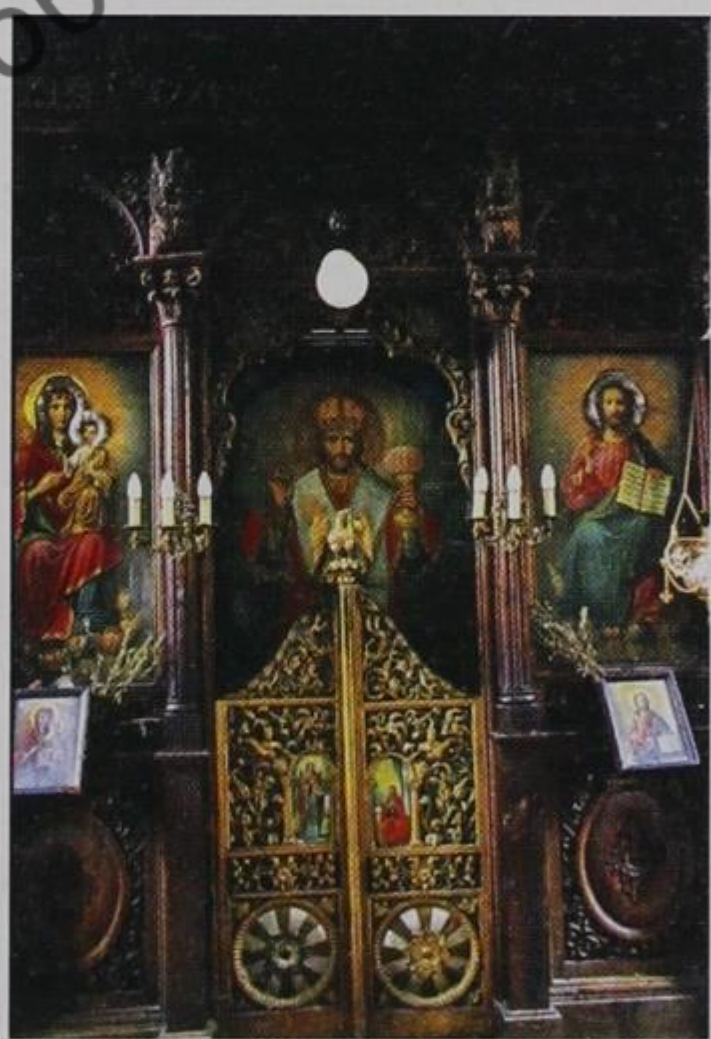
Τό Άσημοχώρι «ἀποτελεῖται ἀπό δύο μαχαλάδες μέ καλοχτισμένα καί καλοπεριποιημένα σπίτια, μέ διορθωμένους πλατεῖς δρόμους καί καλντερίμια καί μ' ἓνα ὠραῖο καί ὑγιεινό σχολεῖο στό μεσοχώρι, μπροστά στίς αὐλές τοῦ ὁποῖου τρέχει νερό, ἀπό βρύση, πού τό φέρανε

ἀπ' τό βουνό μέ χρήματα τοῦ Συλλόγου τῶν Ἐν Ἀμερικῇ φιλοτίμων καί εὐγενῶν Λεσκατσιτῶν, πρό 15ετίας. Ὀλόκληρο τό χωριό πλαισιώνεται ἀπό δύο παραποτάμους τοῦ Σαρανταπόρου (τόν μέγαν καί τόν μικρόν λάκκον, ὡς τοὺς ἀποκαλοῦν) -σάν σέ κορνίζα μέσα αὐλακωτή- καί στεφανοῦται ἀπό ἓνα ἀπέραντο, πυκνοφυτεμένο δά-

σος από πανύψηλα, ήμερα έλατα, πεύκα, όξυές, δρυς μέ άγρια ζώα καί πουλιά ζωτικά, μέ κρυστάλλινα νερά μέσα καί τοπειά ασυλλήπτου ώραιότητας. (ώς τό Κρυσπήγαδο, Νυζερός, Αη-Δηάς, Στενό, Λειβάδι... στο Βαρτζουμπάνι καί Γκόλιου). Έτσι περιγράφει τό Άσημοχώρι τό 1939, ό γιατρός καί μέγáλος ευεργέτης του χωριού Βασίλειος Χρήστου.

Τό Λισκάτσι έβγαλε έκλεκτούς μαραγκούς, τών όποιών ή τέχνη ξέφυγε από τήν χειροτεχνία καί ανέβηκε στό χώρο τής τέχνης τών σκαλιστάδων. Άνεδείχθησαν λαμπροί τεχνίτες, λεπτολόγοι καί έπίμονοι στήν τέχνη του ξύλου. Διεκρίνοντο ως άριστοτέχνες ειδικοί εις τίς σκάλες καί μάλιστα τίς κυκλικές. Έργάστηκαν στά Γιάννενα, Πωγώνι, Ζαγοροχώρια, Δομοκό, Λάρισα, Βόλο, Κόρινθο, Λουτράκι, Πύργο, Καλαμάτα, Καβάλα, Θεσσαλονίκη, Άθήνα. Στό έξωτερικό ταξίδεψαν στήν Άλβανία

(Αυλώνα, Άργυρόκαστρο), Φιλιπούπολη, Κωνσταντινούπολη, Χαρτούμ καί Άμερική. «Ευδοκιμήσαντες δέ πολλοί από αυτούς στά ξένα, ουδέποτε ξέχασαν τό χωριό τους, εις τήν ιδέαν του όποιου όλα τά θυσιάζουν, μέχρις πάθους πολλάκις».

Τό 1915 οί έν Σαλαμάγκα Β. Άμερικής Λισκατσιτες ιδρύουν τόν Προ-

2004

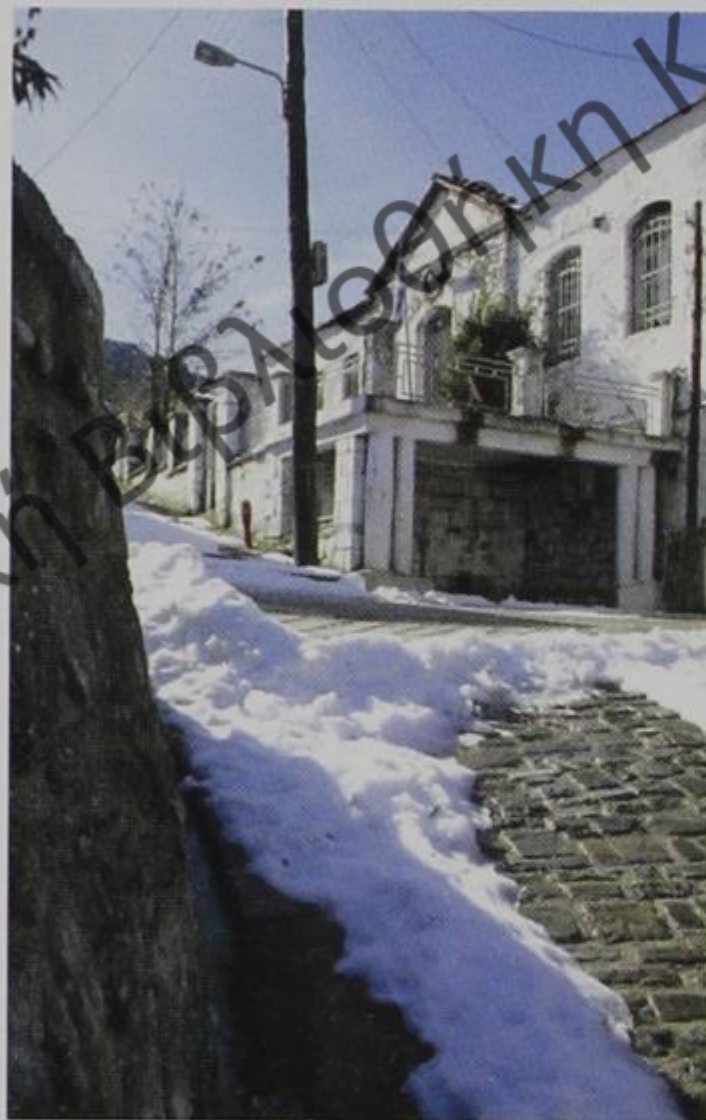
Ξενώνας Ασημοχωρίου.

οδευτικό Σύλλογο Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ. Δέκα χρόνια ύστερα εϋεργετοῦν τό χωριό τους μέ τήν κατασκευή δικτύου ὑδρευσης μέ σιδερένιους σωλῆνες.

Ἄκολουθοῦν τό 1926 οἱ Λισκατσῖτες τῆς Ἀθήνας μέ τήν ἰδρυση τοῦ συλλόγου Η ΠΡΟΣΦΟΣ. Ἔργο τους εἶναι ἡ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Τά Ἀσημοχωρίτικα», πού κυκλοφορεῖ ἀπό τό 1998.

Τό 1949 στή διάρκεια τῶν ἐμφυλιακῶν ἐπιχειρήσεων κἀηκε τό μισό χωριό. Τό 1954-5 χτίστηκαν τά καμένα σπίτια. Στή δεκαετία τοῦ 1950 ἄνοιξαν πέντε ξυλουργικά ἐργαστήρια καί ἔγινε ἠλεκτροφωτισμός τῶν κοινοτικῶν δρόμων μέ γεννήτρια τοῦ δασικοῦ συνεταιρισμοῦ. Στό Ἀσημοχώρι ὑπῆρχε ρεῦμα προτοῦ φτάσει ἡ ΔΕΗ.

Ξεχωριστή θέση κατέχει ἡ κεντρική ἐκκλησία τῆς Παναγίας. Χτίστηκε τό 1877 στή θέση παλιότερου ναοῦ (1823). Τουρνοβῖτες ξυλογλύπτες, πρόγονοι τοῦ Βασίλη

Σκαλιστή, στόλισαν τήν ἐκκλησία τό 1885 μέ ἕνα τέμπλο ἀπό τά ἀξιολογότερα ἔργα τῆς τέχνης τους. Τό πετρόχτιστο σχολεῖο θεμελιώθηκε τό 1907. Ἡ ἀνέγερσή του ἔγινε μέ τή συνδρομή ὅλων τῶν χωριανῶν.

Ὁ καινούριος ξενώνας πού σύντομα περατώνεται εἶναι χτισμένος στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, πάνω ἀπό τό σχολεῖο. Διαθέτει 7 δωμάτια, ἐστιατόριο καί εὐρύχωρη αὐλή.

1935
Λισκασιίτες
μαραγκοί
στο Λουτράκι
Κορινθίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κορινθίας

08.13

Όξυά (Σέλτση)

Ἡ Όξυά εἶναι παλιό μαστοροχώρι. Σημαντικό ρόλο στήν ἀνάπτυξή της ἔπαιξαν οἱ δημογραφικές ἀνακατατάξεις στήν περιοχή τοῦ Γράμμου καί ἰδιαίτερα ἡ καταστροφή τῆς Θεοτόκου (Φετόκο) τόν 17ο αἰώνα καί ἡ παρακμή τῆς Πιστίλιαπης στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῆς Πιστίλιαπης μετακινήθηκαν στή Σέλτση καί στή Λυκόρραχη.

Στήν Όξυά βρέθηκαν ἀρχαῖα ἀντικείμενα. «Κατόπιν τῆς προσφάτως γενομένης αὐτοψίας εἰς τήν θέσιν «Κύρ' τά Σιάδια» περιοχῆς Όξυᾶς διαπιστώσαμεν ὅτι εἰς τήν θέσιν ταύτην ὑπῆρχεν κατά τόν 9ον

αἰώνα π.Χ. ἐγκατάστασις Δωρικῶν φύλων, τοῦτο μαρτυρεῖται ἀπό τά περισυλλεγένητα ὄστρακα χειροποίητων γεωμετρικῶν ἀγγείων. IB' ΕΠΚΑ».

Οἱ Σελτσιῶτες μαστόροι καί μαραγκοί ταξίδεψαν στή Θεσπρωτία (Τσιάμικο), Μακεδονία, Θεσσαλία, Πάτρα, Ἀθήνα, Ἀλβανία, Περσία, Γαλλία, Ἀμερική, Ἀβησσυνία καί Σουδάν. «Στό Χαρτούμ δούλεψαν σέ τεχνικά, γέφυρες καί στά ὀχυρωματικά ἔργα τῶν Ἄγγλων. Ἄρκετοί πέθαναν ἀπό τροπικές ἀρρώστιες, ἄλλοι ξέμειναν ἐκεῖ, παντρεύτηκαν ἀφρικάνες καί πέθαναν στά ξένα. Πολλοί γύρισαν ἀπό τό Χαρτούμ τό 1913 καί πολέμησαν ἐθελοντικά στό Μπιζάνι γιά

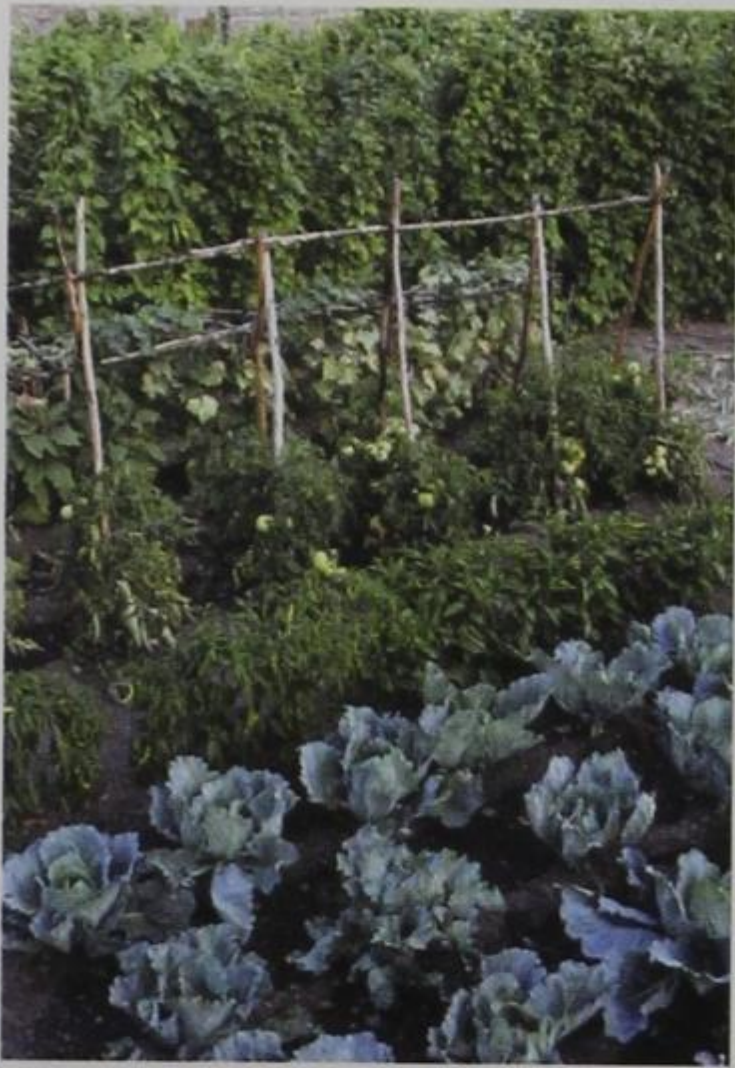

τήν απελευθέρωση τῆς Ἠπείρου».

Ἡ πολυάριθμη Σελτσιώτικη παροικία τοῦ Σουδάν πρωτοστάτησε τό 1906 στήν ἴδρυση τοῦ συλλόγου μέ τήν ἐπωνυμία «Φιλεκπαιδευτική Ἀδελφότης Σέλτσης τῆς Ἠπείρου, ὁ Ἅγιος Νικόλαος». Κύριος σκοπός τῆς Ἀδελφότητος ἦταν πρῶτα ἡ συσπείρωση τῶν ξενητεμένων χωριανῶν καί ὁ δεύτερος σκοπός ἡ ἐνίσχυση τοῦ

χωριοῦ σέ ὅ,τι εἶχε ἀνάγκη.

«Ἡ Ἀδελφότητα ἰδρύθηκε στήν ψυχή τῶν Σελτσιωτῶν στό Χαρτούμ. Ἐκεῖ οἱ πατεράδες μας μετανάστευσαν καί ἐργάστηκαν ἀρκετά χρόνια. Ὅλοι τους μέ τό ψυχικό συναίσθημα πού εἶχαν, μέ τό ἐνδιαφέρον τους πρὸς τό χωριό, σκεφτήκανε τίς ἀνάγκες τῆς Σέλτσης. Καί μέ τό στέρημά τους ἔφτιαξαν τά παράτω ἔργα στό χωριό. Ξενώ-

να, τό Ἀμελικό πού βρισκότανε στή σημερινή θέση τοῦ ἡρώου. Ἐφεραν νερό μέ σιδεροσωλῆνες στό χωριό καί τό σπουδαιότερο καί ὠφελιμότερο ἔργο ἦταν τό χτίσιμο τοῦ σχολείου τῆς Ὁξυᾶς».

Ἡ ἐκκλησία, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, εἶναι τό ἀρχαιότερο ἀπό τά χρονολογημένα μνημεῖα τοῦ χωριοῦ. Χτίστηκε τό 1857 ἀπό ντόπιους μαστόρους πού σκάλισαν καί τά λιθανάγλυφα τῆς εἰσόδου. Μερικά χρόνια ἀργότερα ἔγινε τό καμπαναριό.

Τό ἀγνάντι τῆς ποταμιᾶς ἀπό

τήν Ἁγία Τριάδα εἶναι εἰκόνα σπάνιας ὀμορφιάς καί ὠραιότητας. Ἐχεις μπροστά σου τή συνάντηση δύο ποταμῶν, τοῦ Σαραντάπορου καί τοῦ Βουρμπιανίτικου καί στό βάθος τοῦ ὀρίζοντα τίς γυμνές κορυφογραμμές τῆς Γκαμήλας.

Τό κοινοτικό κατάστημα-καφενεῖο (1871), ἡ πλακοστρωμένη πλατεία μέ τήν πετρόχτιστη βρύση, οἱ λουλουδιασμένες αὐλές καί οἱ καλοκαιρινοί μπαξέδες ξεχωρίζουν τήν Ὁξυᾶ γιά τήν νοικοκυρεμένη της εἰκόνα καί ἀρχοντιά.

“

Ἡ κοτούλα

«Όταν ήταν μικρός ὁ Παπαδημήτρης ὁ ἄντρας μου, πῆρε ἡ μάνα του νά τοῦ δώκουν τό αὐγό του, ἀλλά πού αὐτός, δέν τό ἔρωγε.

Ἔλα καλέ μου, ἔλα χρυσέ μου. Τίποτα αὐτός. Τό γινάτι, γινάτι.

Ἔλα δῶ ψυχὴ μου, θά σοῦ κάνω

μιά κοτούλα νά σοῦ γεννάει κάθε μέρα καί νά τρῶς τ' αὐγό σου.

Κι ἔκατσε πού λές ὁ πατέρας του, πῆρε τά καλέμια καί τό μάτρακα καί σκάλισε στό πρέκι ἀπ' τό τζάκι αὐτὴ ἐδῶ τὴν κοτούλα τὴν καμαρωτὴ, γιὰ νά τὴ βλέπει ὁ κανακάρης τους καί νά τρώει τ' αὐγό του».

”

*Διήγηση τῆς Θεοδώρας Μαργαρίτη,
Ὁξυά, 2003.*

**Βούρμπιανη
(Βέρμπανη)**

**Πυρσόγιαννη
(Προ(η)σόγιαν)**

Ισχυρίστηκαν μέ έπαρση ότι «έχτισαν τόν κόσμο»,
άλλά δέν έλειψαν καί οί ύπαινιγμοί
«ότι κουβαλοῦσε λάσπη ό ένας γιά τόν άλλον».

Ἡ Βούρμπιανη καί ἡ Πυρσόγιαννη ἄκμασαν στήν ὄψιμη περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Ἡ ἀνθήση αὐτή μεταξύ ἄλλων τεκμηριώνεται ἀπό τήν ἀνέγερση καί ἀνακαίνιση ναῶν, γεφυριῶν, κοινοτικῶν καταστημάτων καί ιδιωτικῶν κτηρίων. Ἀπό τά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα ἄρχισαν βαθμιαῖα νά φθίνουν, καθώς οἱ τεχνῖτες-μαστόροι ἐγκαθίστανται στίς μεγάλες

πόλεις, ἐνῶ συγχρόνως ἄρχισε καί ἡ ὑπερατλαντική μετανάστευση.

Κατά τή νεοελληνική περίοδο τά Μαστοροχώρια ἀποτελοῦν τή σημαντικότερη ἐστία παραδοσιακῶν ἐπαγγελμάτων. Δύο ἀπό τά μεγαλύτερα σέ σπουδαιότητα κέντρα τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητας, ἀπό δημογραφική καί οἰκονομική ἄποψη, ὑπῆρξαν ἡ Βούρμπιανη καί ἡ Πυρσόγιαννη. Αὐτά τά δύο πο-

«Κύρ Γιώργη

Αυτοῦ στέλνω τά παλληκάρια μου καί
ἄμα πάρης τό γράμμα μου νά πηγαίνετε στήν
Πρυσόγιαννην νά βρῆτε μαστόρους, θά
κάμω τά σεράγια μου καινούργια καί θέλω
60 μαστόρους, 60 παιδιά καί 60 μουλάρια.

Νά βρῆτε καί νά τούς πάρετε, νά τούς
φέρης νά συμφωνήσουμε τό μεροκάματο.
Ἔργασία εἶναι γιά τρία χρόνια.

Υγιαίνει.

Ἄσμαν Μπέης»

λυάνθρωπα μαστοροχώρια διέθε-
ταν μεγάλη ἐργατική προσφορά-
δύναμη ἀλλά ἀντίστοιχα μεγάλες
ἦταν καί οἱ παραγγελίες σέ ἀρχι-
τεκτονικά ἔργα. Τό μαρτυράει ὄχι
μόνο ἡ παράδοση ἀλλά τό ἐπιβε-
βαιώνει καί ἡ ἔρευνα.

Βουρμπιανῖτες καί Πυρσογιαννῖτες
τεχνῖτες ὀργανώνουν στά 1871 μπου-
λούκι 80 μαστόρων καί κτίζουν τό
μονότοξο γεφύρι τῆς Κόνιτσας μέ
ἀρχιμάστορα τό Ζιώγα Φρόντζο.

Ἕνα ἀκόμα δεῖγμα τῶν μεγά-
λων παραγγελιῶν ἐκείνων τῶν χρό-
νων παρέχει ἡ παρακάτω ἐπιστο-
λή πού πρέπει νά χρονολογήσου-
με στή δεκαετία 1840-50.

Δύο γειτονικές κοινότητες πού
«τίς κατοίκησαν –ὅπως καί τά ἄλλα
Μαστοροχώρια– τεχνῖτες δημιουρ-
γικοί, ἄνθρωποι τῆς ὑπομονῆς καί
τοῦ μέτρου, ἄνθρωποι πού ἔχτισαν
τίς ἐστίες τους, τούς οἴκους λα-
τρείας τους, τή ζωή τους σέ ἄρμο-
νία μέ τό χῶρο καί τό χρόνο».

Ἔγιναν ὀνομαστοί γιά τήν «τέ-
χνη» τους, ὅπως ἀποκαλοῦσαν μέ
σεβασμό καί ἐκτίμηση τή δουλειά
τους. «Νά μάθεις τέχνη» ἦταν ἡ
εὐχή καί ἡ ἐπιθυμία φίλων καί συγ-
γενῶν πού συνόδευε τά μαστορό-
πουλα στό πρῶτο τους ταξίδι.

1939 Χορός Αποκριάς, Βούρμπιανη.

08.14

**Βούρμπιανη
(Βέρμπανη)**

Ἡ Βούρμπιανη ἀρχίζει νά γίνε-
ται οἰκισμός κατά τήν Τουρκοκρα-
τία καί συγκεκριμένα ἀπό τόν 16ο
αἰώνα. Τό 1854 καταγράφηκε μέ 384
οἰκογένειες (στεφάνια) ἀποτελώ-
ντας τόν πολυπληθέστερο οἰκισμό
τῆς ἐπαρχίας μετά τήν Κόνιτσα.

Ἡ Βούρμπιανη «ἀντλώντας ἀπό

τίς παραδόσεις, τά ἥθη καί τά ἔθιμα
τοῦ παρελθόντος της ὡς κεφαλο-
χώρι, διατηρεῖ ζωντανά τό μερίδιό
της στήν ἰδεολογία τοῦ τοπικοῦ πα-
τριωτισμοῦ καί ἴσως τῆς ἡγεμονι-
στικῆς περηφάνιας ὡς πρὸς τά ἄλλα
γεῖτονα χωριά». Ἡ οἰκονομική
ἀνθηση καί προκοπή της συνεχί-
ζεται κατά τόν 18ο καί 19ο αἰώνα.
Εἶχε ἰδιαίτερη συμμετοχή στά κοι-
νά τοῦ Καζά (ἐπαρχία) τῆς Κόνι-

τσας καί διεκδίκησε μέ έπιτυχία πρωταγωνιστικό ρόλο στίς έπιχειρήσεις, τό έμπόριο αλλά καί τίς έπιστῆμες καί τά γράμματα.

Οί Βουρμπιανίτες σημείωσαν μιά σημαντική διασπορά μέ έπαγγελματική κινητικότητα ώς τεχνίτες (μαστόροι, ξυλουργοί, διακοσμητές, σοφατζῆδες, έλαιοχρωματιστές) περιφερόμενοι ἢ έγκατεστημένοι σέ διάφορες πόλεις έντός καί έκτός τῆς έλληνικῆς επικράτειας. Ξεχώρισαν γιά τό επαγγελματικούς δαιμόνιο όπου πῆγαν καί όπου έγκαταστάθηκαν. Δημιούργησαν παροικίες μέ πλούσια καί δυναμική δράση στήν Άθήνα, Λαύριο, Λίμνη Εύβοίας, Γιάννινα, Πάτρα, Θεσσαλονίκη, Λάρισα, Άμπελώνα (Καζακλάρ), Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Ζουγκουλδάκ τῆς παραλιακῆς Τουρκίας, Ρουμανία, Αἴθιοπία, Σουδάν καί Άμερική.

Οί Βουρμπιανίτες δραστηριοποιήθηκαν κοινωνικά μέσα από αδελφότητες, συλλόγους καί ιδρύματα. «Άγαπούσαν από άνέκαθεν τά γράμματα καί προσπαθοῦσαν πάντοτε νά τά προάγουν. Φιλοδοξώντας λοιπόν νά αποχτήσῃ τό χωριό ένα καλύτερο Έλληνικό Σχολεῖο, ίδρυσαν από τά 1875, τόν πρῶτο πυρήνα τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Άδελφότητος μέσα στή Βούρ-

μπιανη. Ἡ ἔδρα τῆς μεταφέρθηκε από τή Βούρμπιανη στήν Άθήνα. Ἐκεῖ ἔγινε ἡ έπανασύστασή τῆς τό 1883 καί αργότερα αναγνωρίστηκε έπίσημα από τό Έλληνικό κράτος. Ἦταν τό πρῶτο Ἡπειρωτικό Σωματεῖο τῆς Άθήνας».

Ἡ Άδελφότητα θά έπιδείξει σπουδαῖες έπιδόσεις στόν κοινωνικό, πολιτιστικό καί εκπαιδευτικό τομέα. «Άπό τοῦ 1870 καί έντεῦθεν, πρώτη ἡ κωμόπολις Βουρμπιάνης διήνοιξε τήν πρὸς τάς Μούσας ὁδόν καί παρουσιάσθη ώς πρόδρομος τῆς διαδόσεως τῆς Παιδείας έν τῇ έπαρχία Κονίτση κατορθώσασα έντός έλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος νά αποτελέσῃ τό πρότυπον Σχολαρχεῖον ὀλοκλήρου τῆς έπαρχίας Κονίτσης καί τοῦ Ζαγορίου».

Σήμερα ὁ έπισκεπτης αξίζει νά δεῖ τό λιθοκτιστο διώροφο ιστορικό γυμνασιό. Τό ναό τῆς Παναγίας πού ἀνακαίνιστηκε έκ βάθρων μεγαλοπρεπέστατος καί έπιβλητικός στά 1903 στή θέση παλαιότερου τοῦ 1780. Τό ξυλόγλυπτο τέμπλο του εἶναι βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἔργο τοῦ 16ου αἰῶνος -ἴσως καί παλαιότερο- καί μεταφέρθηκε ἐδῶ από τό μοναστήρι τῆς Φετόκος».

Ξεχωρίζουν ακόμα οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι (1824), ὁ Ἅγιος Δημήτριος (1859) μέ τό διπλό γυναικωνίτη καί νάρθηκα, ὁ Ἁγιάννης (1808) πού στήν έποχή του ἦταν ἡ ωραιότερη ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καί ἡ Ἁγία Παρασκευή δίπλα στήν Κρυόβρυση, σ' ένα τοπίο πού σέ μαγεύει μέ τήν ὀμορφιά του.

Στήν κεντρική πλατεῖα τῆς Βούρμπιανης, κάτω χαμηλά στόν πλατάνο, κατασκευάζεται ξενώνας έπτά δωματίων μέ έστιατόριο.

“

Τό κουτσογόμαρο

Στόν παλιό ἐκεῖνο καιρό τῶν πατεράδων μας καί τῶν παπούδων μας, στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, καθῶς καί στή δική μας ἐποχή σχεδόν ἀκόμα, ὁ Ἅγιος Βασίλης πού φέρνει δῶρα στά σημερινά παιδιά ἦταν ἄγνωστος. Ἐμεῖς τή νύχτα τῶν Χριστουγέννων, βαθειά χαράη πού σκολνοῦσε ἡ ἐκκλησία, καίτερούσαμε νά γκαρίξει τό κουτσογόμαρο (αὐτός ἦταν ὁ Ἅγιος Βασίλης μας) γιά νά σηκωθοῦμε νά φάμε καλά φαγιά –γιατί ἀκόμα καί μετὰ μικρά κρατούσαμε γηστεία – λουκούμια, σταφίδες, ζαχαρκά καί ἄλλα γλυκούδια πού ἐκαμνάμαν μαῦρα μάτια ὅσο νά ὀρθοῖ ὁ πατέρας ἀπό τήν ξενητεία γιά νά τά εἰδοῦμε. Ἄν τό κουτσογόμαρο μᾶς ἔφερνε καί καμιά ζαμπούτα ἢ σφυρίχτρα, ἢ κανένα κουμπουρούλι μέ κίκια πού πορτσοῦσαν, τότε ἤμασταν μέ τόν Κατή γενιά (παροιμία). Τά δέ καψοκόριτσα ζουρλαίνονταν ἀπό τή χαρά τους ἄν τό κουτσογόμαρο τοὺς ἔφερνε καμιά φτηνή κούκλα ἀγοραστή γιά νά παίξουν, γιατί τά περισσότερα ἔφκιαναν μοναχά τους κοῦκλες πάνινες ἀπό λαντζιάδια, (χρωματιστά κουρελάκια) ἄν βρισκόταν κι ἀπ' αὐτά.

Ὁ Ἅγιο-Βασίλης ἦταν ὅπως εἶπαμε ἄγνωστος σέ μᾶς καί γιά πρώτη φορά μάθαμε τήν ὑπαρξή του καί τό τραγούδι του ἀπό τά σχολικά μας βιβλία, καί ὁ δάσκαλος μας ὁ μακαρίτης ὁ Ρεμπέλης μᾶς πρωτόβαλε νά περπατήσουμε στά σπίτια νά τό τραγουδήσωμε. Ἀκριβῶς στή δική μας γενιά χάθηκε τό κουτσογόμαρο καί στή θέση του μπῆκε ὁ Ἅγιος Βασίλης.

”

Ἀναστάσιος Εὐθυμίου

(1920-1999), Βούρμπιανη

08.15

**Πυρσόγιαννη
(Προ(η)σόγιαν)**

Ἡ Πυρσόγιαννη εἶναι ἡ ἔδρα τοῦ νεοσύστατου Δήμου Μαστοροχωρίων.

Χωριό προσήλιο, κατάφυτο ἀπὸ ἀμπέλια πού τὰ στέγνωσε ὅλα ἡ φυλλοξήρα στή δεκαετία 1960-70. Ἡ Πυρσόγιαννη -ἔλεγαν οἱ παλιό-

τεροι- ἔβγαζε γλυκόπιστο κρασί καί καλούς μαστόρους. Ταξίδεψαν σέ ὅλη τήν ἑλληνική ἐπικράτεια καί τή Βαλκανική. Ἔφτασαν μέχρι τά σύνορα τοῦ Ἀφγανιστάν, Περσία, Ἰράκ, παραλιακή Τουρκία, Αἴγυπτο, Αἰθιοπία, Σουδάν, Ταγκανίκα, Κογκό καί Ἀμερική.

Ὁ ἐπισκέπτης θά σταματήσει γιά λίγο στήν πλατεῖα τῆς Κόκα-Καρυᾶς.

Ξενώνας Πυροόγιαννης.

Τά κτήρια πού ἔδωσαν σιγά-σιγά τό σχῆμα της ἄρχισαν νά κτίζονται ἀπό τόν 17ο αἰώνα καί εἶναι πλούσια σέ κτητορικές ἐπιγραφές καί λιθανάγλυφες παραστάσεις.

Ἀφήνουμε τήν πλατεῖα ἀνηφορίζοντας τό καλντερίμι γιά τόν ὑπεραιωνόβιο πλάτανο πού στή σκιά του φιλοξενεῖ τόν ἀνακαινισμένο πρόσφατα ξενώνα, Β' κατηγορίας, τηλ. 26550 31297. Προ-

τιμείστε ἓνα ἐξαιρετικῆς γεύσης ντόπιο φαγητό, ὅπως τό τσιριβίρι (κόκορας, κεφτέδες, λαγός, κουνέλι μέ χυλό ἀπό ἀλεύρι καί σκορδόξυδο), πίτες ὄλων τῶν ειδῶν, χόρτα καί ἄλλες νοστιμιές.

Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τρίκλιτη ξυλόστεγη Βασιλική μέ πυργοειδές καμπαναριό, ἀνεγείρεται τό 1772 καί «μέ τό ὑπέροχον περιστύλιον τοῦ χαγιατιοῦ του ἀποτελεῖ ὡς ὄλον μοναδικόν λείψανον παλιᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς...». Ὁ Ἅγιος Γεώργιος (1904) στή θέση παλιότερου ναοῦ (1712) ἐντυπωσιάζει μέ τήν τεχνική καί τόν ὄγκο του, τό ξυλόγλυπτο τέμπλο τοῦ Τουρνοβίτη ταλιαδόρου Βασίλη Σκαλιστή (1926) καί τό ζωγραφικό διάκοσμο τοῦ Μιλτιάδη Νίκολιτς ἀπό τή Σερβία (1938).

Ξεχωρίζουν ἀκόμα ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος (1864) στόν Πέρα-Μαχαλά καί ἡ Ἀνάληψη σ' ἓνα μοναδικό ἀγνάντι πάνω ἀπό τό λάκκο τῆς Σιάνιστας. Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς (1853)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

1772 Άγιος Νικόλαος.

στην είσοδο του χωριού «στόν τόπο των δακρύων», είναι δεμένος σάν ὀρόσημο γύρω ἀπό τό ξεπροβόδημα τῶν μαστόρων.

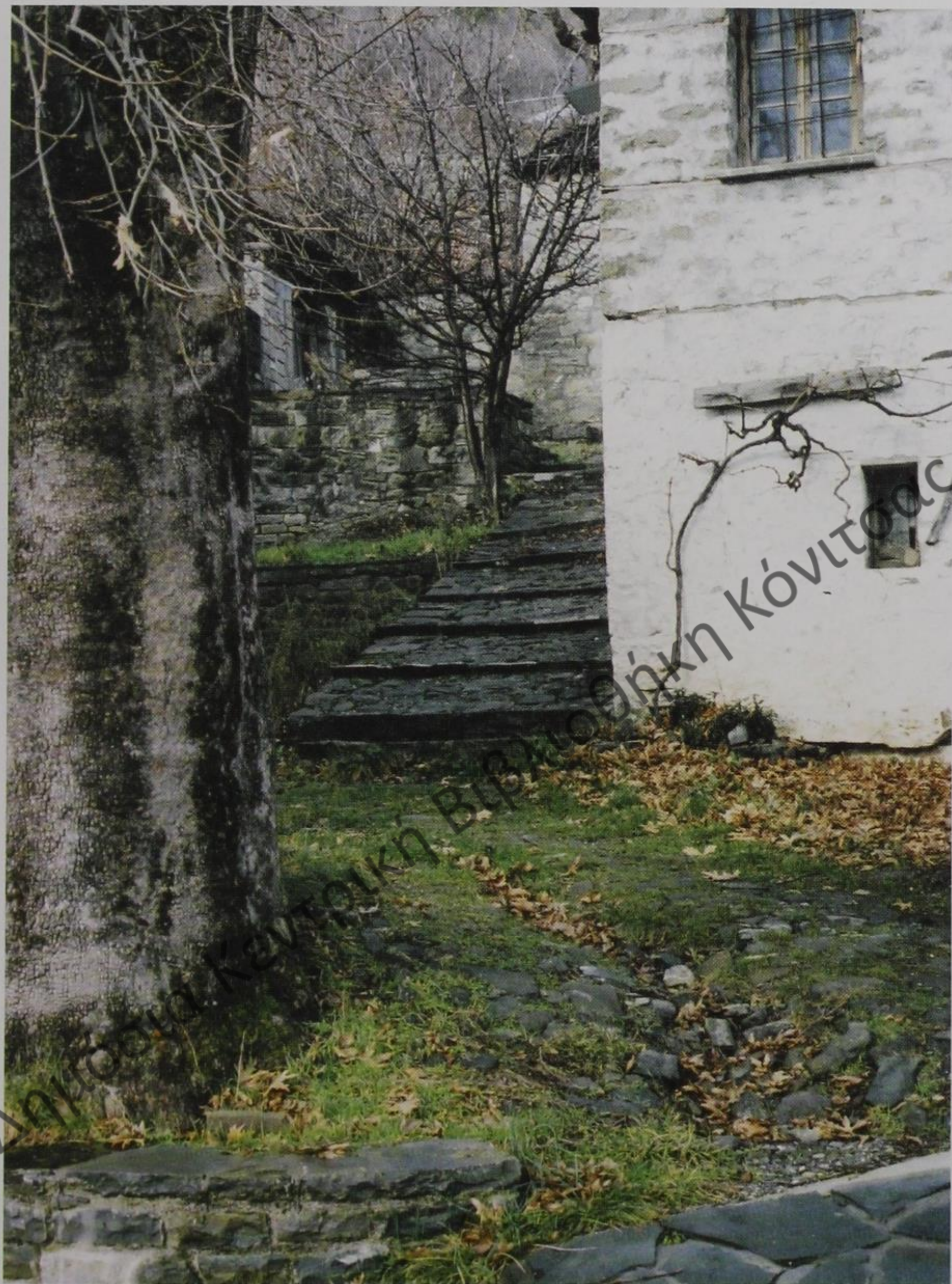
Ἡ Παναγία κήκε καί ξανακτίστηκε τό 1867. Ταφικά εὐρήματα καί ἐρείπια βεβαιώνουν τήν ὑπαρξη παλιότερων οἰκισμῶν. Κάθε 15αὺγουστο στά σιάδια-άλωνια τῆς Παναγίας ἐορτάζεται τό πανηγύρι τοῦ χωριού.

Εἶναι σημαντική πρωτοβουλία ἡ ἀπόφαση τῆς Περιφέρειας Ἡπείρου νά ἰδρύσει στήν Πυρσόγιαννη τή «ΣΧΟΛΗ ΜΑΣΤΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ», ἡ ὁποία ἀποσκοπεῖ στήν

ἀναβίωση τοῦ παραδοσιακοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος πού εἶχε σχεδόν χαθεῖ κατά τίς δεκαετίες 1960-70, τίς δεκαετίες τοῦ τσιμέντου καί τῆς ἀντιπαροχῆς.

Ἡ δημιουργία τοῦ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΩΝ πού σύντομα περατώνεται, ἀναδεικνύει τά Μαστοροχώρια ὡς ἕνα μοναδικό κέντρο μελέτης τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς παράδοσης.

Ἡ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗΣ ἰδρύεται τό 1926 καί συνεχίζει ὡς τά σήμερα μιά παράδοση εὐποιίας καί εὐεργεσίας.

Ἡ βράβευση τῆς πολύχρονης πολιτιστικῆς τῆς δράσης ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τὸ 1997, ἐπιβεβαιώνει τὸ δημιουργικὸ τῆς ἔργου.

Περπατώντας στὴν Πυρσόγιαννη βλέπεις ἓνα ἄρμονικὸ σύνολο ἀπὸ λιθόστρωτα, πέτρινες βρύσες, ἐξώπορτες μὲ σχιστόπλακα, ξυλοδε-

σιές, καμαρολίθια καὶ ὑπέρθυρα, σπίτια παλιά «πού ἀπηχοῦν τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὴν ἀπαστράπτουσαν αἶγλην καὶ φέρουν τὴν σφραγίδα τῶν ἰδιοφυῶν αὐτῶν πρωτομαστόρων».

“

Ἡ τσιάτσκα

Ἦε τί ὁμορφη πού εἶναι, νύφη καμαρωμένη· ἔχει ἐξωτερική ἐμφάνιση. Δέν βλέπεις πώς εἶναι φινόρο.

Κεῖνα τά χρόνια, ὅταν εἴμασταν μικρά παιδιά τίς τρώγαμαν. Σ' ἄμα εἶχαμαν καί τίποτα ἄλλα φρούτα: Ἀγριόκουμπλα, τσιάτσκες, κουσαφκιά δαμάσκηνα, γκόρτσα, βατσουνόμουρβες, μπλανουσκες, κράνια, αὐτά τρώγαμαν.

Οἱ τσιάτσκες ἦταν λίγο στυφές, ὅπως σουφρώνεις τό στόμα μέ τά σοῦρβα. Τίς βγάζαμαν μέ τίς πέτρες, σκάβαμαν γύρα-γύρα τό χῶμα καί τίς καθαρνούσαμεν ἀπ' τά ἀγκάθια. Τόν Ἰούνιο καί τόν Ἰούλιο τρώγονται, εἶναι τρυφερές. Ἀπό τόν Αὐγουστο καί ὕστερα γουμαριάζουν, σκληραίνουν.

Μικρά παιδιά μαζεύαμαν τσιάτσκες, ὅταν πάηναμαν μέ τά κασιόκια αὐτοῦ στά Καροπούλια. Περνούσαμεν τήν πέτρα τήν τσουρτσουλωτή, ἐδῶ στό κάτ'σμο πρίν τό Χριστοφόρο.

Τότε θυμιέμαι, ἦταν τό 1925, πέθανε ὁ μικρός ἀδερφός μου, ξημερώνοντας τ' Ἀηλιά. Μάζενα τσιάτσκες στά Καροπούλια, ὅταν εἶδα ἓνα φίδι στήν ἀνηφόρα πού πάηνε βασίλεμα ἡλιοῦ. Ἄμα δεῖς φίδι βασίλεμα ἡλιοῦ, εἶναι θάνατος.

”

Διήγηση τῆς Λευκοθέας Παπανικολάου,
Πυρσόγιαννη, 2004.

Διαδρομές στις Αρένες και στο Γράμμο

Δημήτριος Β. Ζδούκος

**Η διαδρομή Κεφαλοχώρι -
Λυκόρραχη - Ζέρμα -
Καμπίτσιος - Μουτσάλια -
Λινοτόπι - Γράμμουστα**

Πάντοτε πίστευα πώς, για να αγαπήσει κανείς ένα μέρος, πρέπει να εντοπίσει σ' αυτό μια ξεχωριστή μεριά, ένα σημείο που να του είναι οικείο. Στις Αρένες και στο Γράμμο βρήκα παραπάνω από ένα τέτοια σημάδια.

Όμως εκεί πάνω στην παλιά Λυκόρραχη και παραπάνω στον αυχένα που χωρίζει την κορυφογραμμή στα δύο, την Πάνω και Κάτω Αρένα, εκεί νιώθεις τα στολίδια μιας ξεχωριστής ομορφιάς που σε καλούν να αμφισβητήσεις τον τρόπο που βλέπουμε τον κόσμο. Δεν πρόκειται λοιπόν για βουνά με χρώμα αλλά για τα ίδια τα χρώματα στη λαμπρότερη ώρα τους.

Για να φτάσεις στον αυχένα, στο ξάγναντο του Καμπίτσιου που είναι το υποχρεωτικό πέρασμα από τον ανατολικό στο δυτικό Γράμμο, πρέπει να διανύσεις 18χλμ.

με το αυτοκίνητο. Πρόκειται για ένα ομαλό χωματόδρομο που ξεκινάει από το Κεφαλοχώρι που βρίσκεται στον εθνικό δρόμο Ιωαννίνων - Κοζάνης. Είναι η καλύτερη επιλογή απ' τους άλλους δρόμους γιατί το ταξίδι γίνεται μέσα από παλιούς οικισμούς με σημαντικά μνημεία και μακράιωνες δραστηριότητες των ανθρώπων, συναντάς κτηνοτρόφους και κοπάδια από γιδοπρόβατα και μέχρι να φτάσεις στη λίμνη Μουτσάλια (1700μ. υψόμετρο) βλέπεις και χαίρεσαι μια ονειρεμένη φύση. Απομένουν άλλα 25χλμ. για να περάσεις από τα ρημαγμένα παλιά βλαχοχώρια (Λινοτόπι, Φούσια, Βετέρνικο, Άγιο Ζαχαρία) και να φτάσεις στην «καρδιά τους», την ξακουστή Γράμμουστα.

Από το Κεφαλοχώρι με τις ανέσεις του ύπνου και του καλού φαγητού, ανηφορίζεις 6χλμ. για την παλιά Λυκόρραχη. Δεξιά και αριστερά διασώζονται μονοπάτια, παλιοί δρόμοι επικοινωνίας με τη Λυκόρραχη, Φετόκο, Ζέρμα και Πιστίλιαπη. Αυτά τα χωριά εγκαταλείφθηκαν γιατί μετακινήθηκαν στην εθνική οδό.

1

2

Οι δρόμοι χάθηκαν ή χάνονται επειδή έπαψαν να περπατιούνται και να συντηρούνται.

Λίγο έξω από τη Λυκόρραχη συναντάς τη Βλαχόστρατα που την περνούσαν μέχρι το 1950-60 χιλιάδες γιδοπρόβατα. Έρχονταν από τη Ζούζουλη-Επταχώρι-Ζέρμα με προορισμό την Αετομηλίτσα και τα ορεινά βοσκοτόπια της περιοχής.

Σε όλη τη διαδρομή από την παλιά Λυκόρραχη και τη Ζέρμα μέχρι το Λινοτόπι και τη Φούσια -ερειπωμένα χωριά- συναντάς άγρια

οπωροφόρα δέντρα. Παντού κλωνάρια σπασμένα και κοπριές από αρκούδες που απολαμβάνουν λαίμαργα τους καρπούς.

Βύσσινα, κεράσια, αγριόγκορτσα, δαμάσκηνα, σούρβα, κυδώνια, κορόμηλα, σταφύλια, κοκκινόμυρβες, κράνια και ξυνόμηλα. Καρποί που παλιότερα τους κρεμούσαμε στα δωμάτια και μοσχοβολούσε ο τόπος. «Ακούω τις μυρωδιές των ξηραμένων καρπών... τις κρύες χειμωνιάτικες νύχτες, τότε που οι ιστορίες μα-

κραίνουν και με μια παράξενη γοητεία μένουν μισοτελειωμένες».

Πυκνά δάση με βελανιδιές και όσο ανεβαίνουμε προς τον Καμπίτσιο μαύρα πεύκα και έλατα. «Διασχίζουμε ώριμα δάση οξυάς και φτάνουμε στο μεγάλο λιβάδι της Τρακοσάρας. Η ομώνυμη πηγή παρέχει ένα από τα καλύτερα και πιο χωνευτικά νερά της Πίνδου».

Γέροντες Λυκορραχίτες διηγούνται πως «τα παλιά χρόνια το νερό της Τρακοσάρας έτρεχε από τη Λυκορραχίτικη μεριά· οι βλάχοι όμως έβαλαν τα πουκάρια (πρόβιο μαλλί), βούλωσαν την πηγή και γύρισαν το νερό πίσω».

Ο Καμπίτσιος, «όπως όλα τα ξάγναντα, είναι κι αυτό εδώ γυμνό από βλάστηση. Το χειμώνα κάτω

1

2

από τα χιόνια, δίνει την εντύπωση μιας φαρδειάς δημοσιάς που κουβαλάει τη μια πλαγιά για να πέσει με ακόμα μεγαλύτερη κλίση στην άλλη». Η θέση του εξασφαλίζει ένα περιμετρικό πανόραμα, μια ανεμπόδιστη θέα προς κάθε σημείο του ορίζοντα.

Ο δρόμος στον Καμπίτσιο διασταυρώνεται στην πηγή με την ξύλινη ποτίστρα πού είναι και τα όρια με το νομό Καστοριάς. Συνεχίζει την πορεία του 2χλμ. για

τη λίμνη Μουτσάλια και 23χλμ. για τη Γράμμουστα. Ο άλλος δρόμος κατηφορίζει αριστερά 4χλμ. για τη Μούκα Πέτρα και άλλα τόσα για την Αετομηλίτσα.

Η Μούκα Πέτρα, ένας κοφτός, κατακόρυφος βράχος και η γειτονική τοποθεσία Πάτωμα είναι γνωστά θέατρα ηρωικών και αιματηρών επιχειρήσεων του Εμφυλίου (1947-49).

Διακρίνεις ξέφωτα με στάνες και διάσπαρτα ξύλινες ποτίστρες (κο-

ρίτες) για το πότισμα των κοπαδιών. Η κάθοδος προς το ρέμα της Πιστίλιαπης γίνεται μέσα σε ένα απειλητικό σκηνικό. Όταν έχει νεροποντές κατεβάζει γαλάζια, σκούρα λάσπη και βουίζει άγριο, σχεδόν εχθρικό.

«... όλο το τοπίο παίρνει μια εκπληκτική ημεράδα, όταν κοιτάζεις από ψηλά. Οι μεγάλοι όγκοι, που η βαθιά ρεματιά υπογραμμίζει από κάτω συναρπαστικά τις ανορθωμένες τους μάζες με τα χωριά σκόρπια εδώ κι εκεί στις πλαγιές κι άλλα σαν αϊτοφωλιές ψηλά στους όχθους του ποταμιού, παίρνουν, όταν εσύ είσαι ακόμα πιο ψηλά, έναν χαρακτηριστή παραίσηση, σαν, όλα που βλέπεις, να είναι και κάπως ονει-

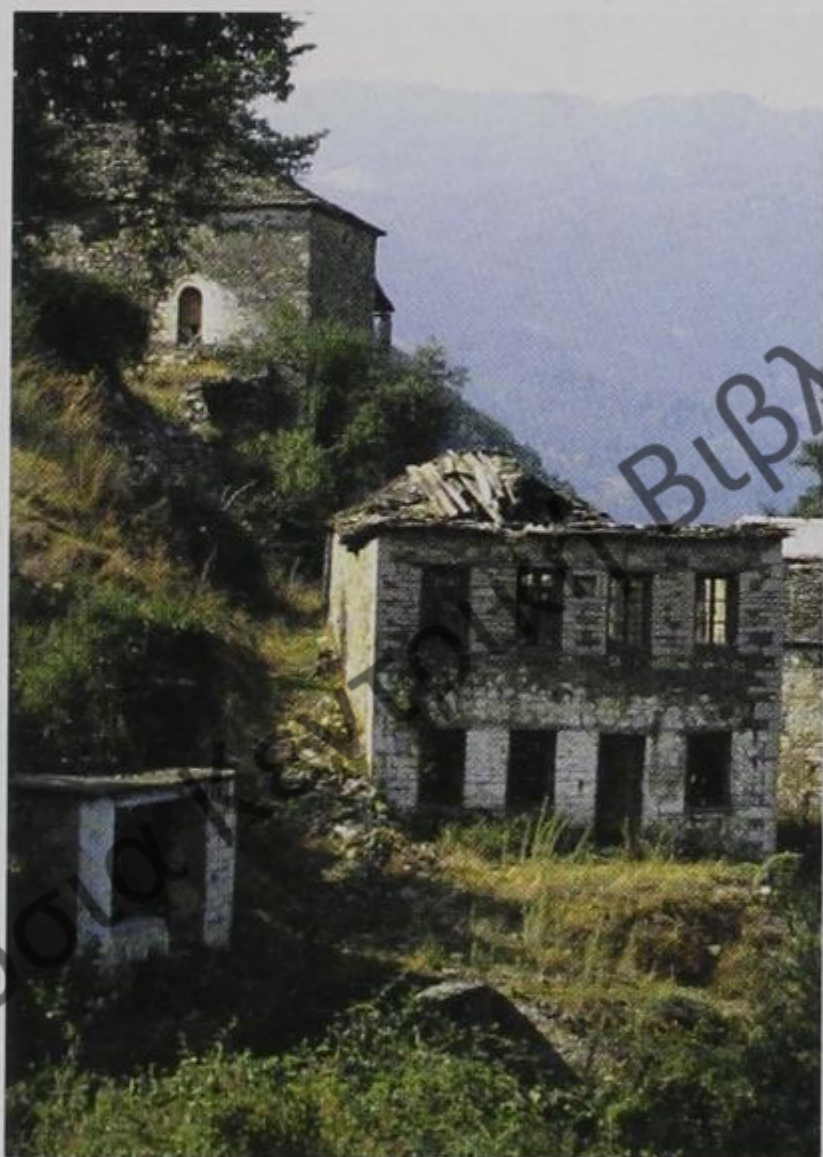
ρεμένα, φανταστικά, γραμμένα με το νου. Σου δημιουργείται εκείνο το αίσθημα, εκείνη η ηδονική φρεναπάτη, που σε κάνει καμιά φορά από κει ψηλά που είσαι, από ένα ύψος θεόρατο, να δώσεις μια και με όλη σου την ύπαρξη να βουτήξεις κάτω, να την χαρείς και μ' αυτό τον τρόπο, μ' όλο σου το κορμί και την ψυχή, αυτή την ονειροφαντασία...».

Ζέρμα, Πιστίλιαπη, Φυτόκο, Λυκόρραχη, πετρόκτιστα χωριά που εγκαταλείφθηκαν και προσφέρονται ανυπεράσπιστα στη φθορά του χρόνου.

Σπίτια παλιά ψυχωμένα, λιθόστρωτα χλιοπερπατημένα, αλώνια και πεζούλια που τά 'πνιξε η βλα-

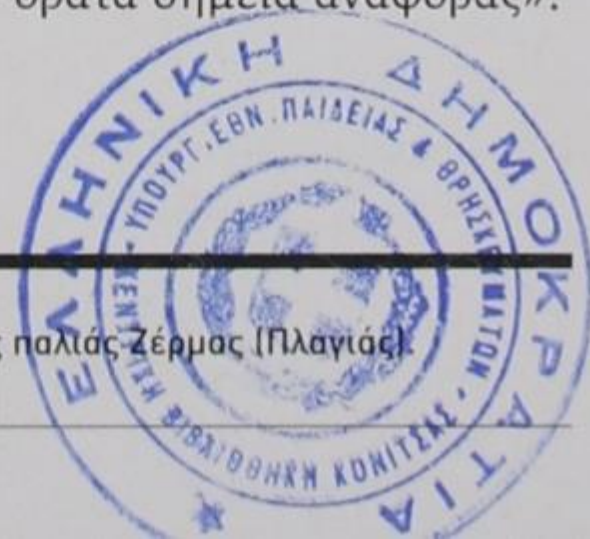
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

στηση, περίτεχνα θυρώματα και καμαρολίθια, ερημοκκλήσια και πέτρινα εικονίσματα, βρύσες πού δεν έπαψαν να τρέχουν και να δροσίζουν κτηνοτρόφους, περαστικούς οικονομικούς μετανάστες, ορειβάτες, κυνηγούς και πεζοπόρους.

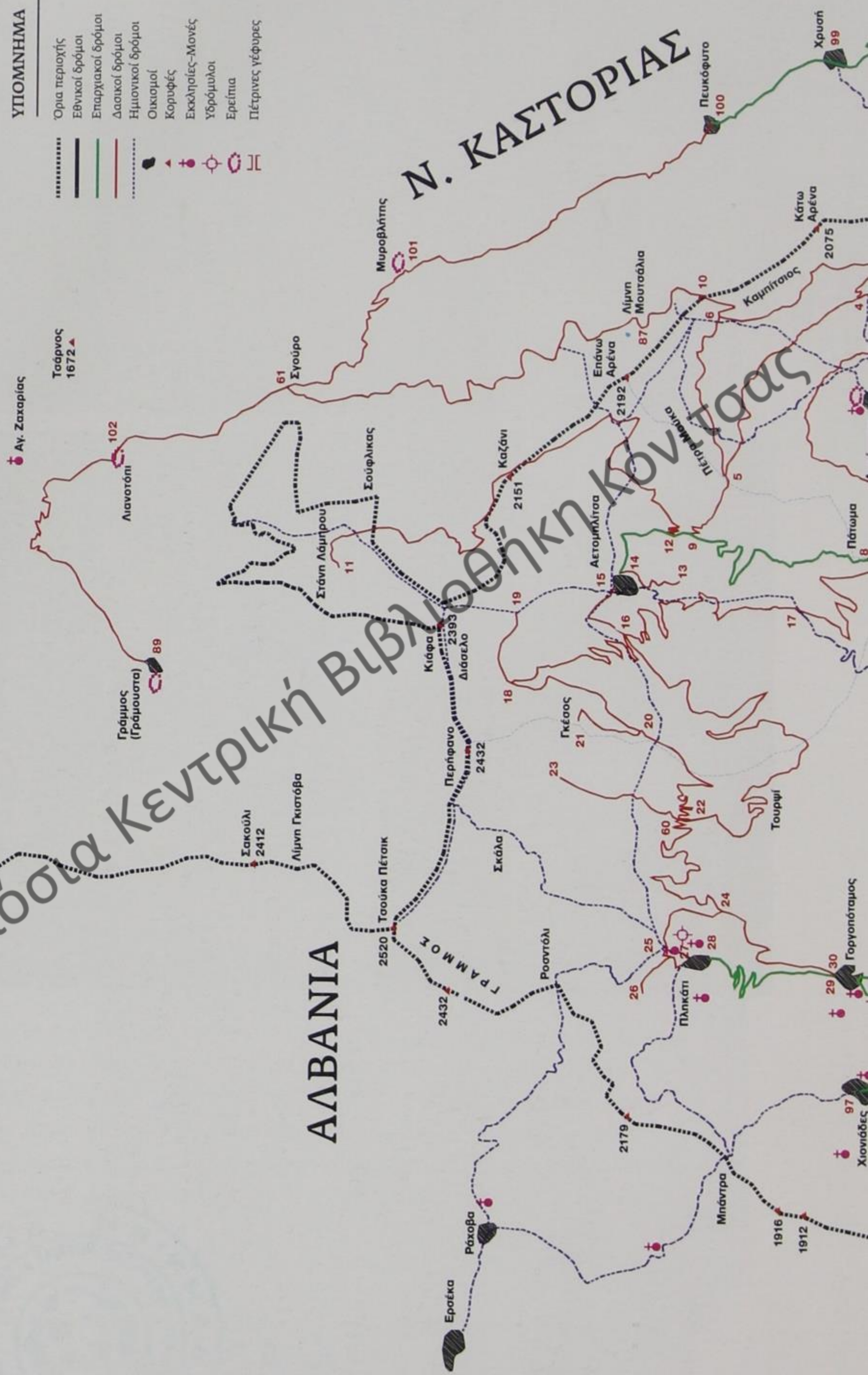
«Όλα τούτα δεν είναι κάπου πα-

λιά, κάπου πριν. Είναι και σήμερα, διατηρούν αυτό που χάθηκε για τους πολλούς: φύση που δεν βεβηλώθηκε, αρχιτεκτονική εναρμονισμένη μαζί της, ιστορική μνήμη με ορατά σημεία αναφοράς».

ΔΗΜΟΣ ΜΑΣΤΟΡΩΡΙΩΝ-ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΑΣ

- ΥΠΟΜΝΗΜΑ**
- Όρια περιοχής
 - Εθνικοί δρόμοι
 - Επαρχιακοί δρόμοι
 - Δασικοί δρόμοι
 - Ημιοντικοί δρόμοι
 - Οικισμοί
 - ▲ Κορυφές
 - ⊕ Εκκλησίες-Μονές
 - ⊖ Υδρόμυλοι
 - ⊖ Ερείπια
 - ⊖ Πέτρινες γέφυρες

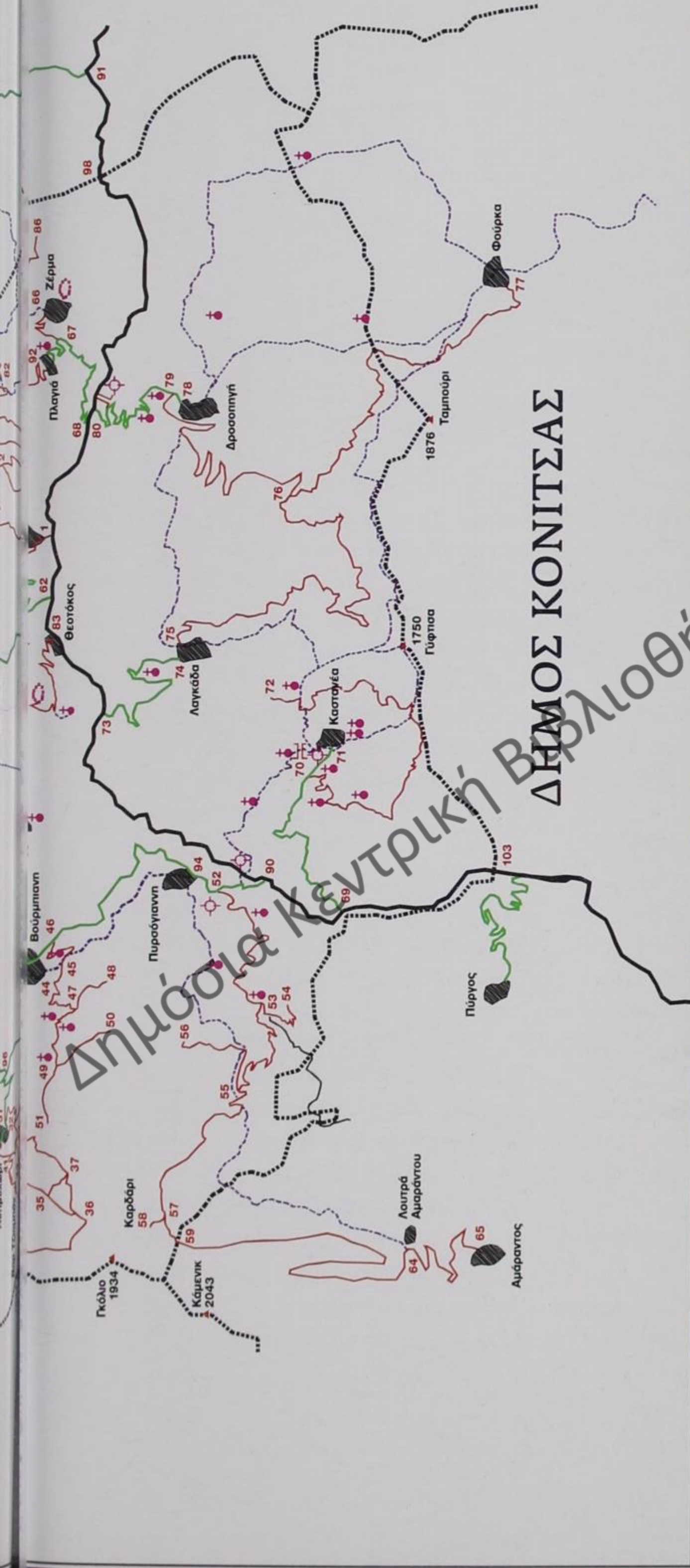

Ν. ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΛΒΑΝΙΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ

ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

1-2	7.0	41-63	0.6
2-7	2.5	41-42	1.0
2-3	1.4	39-41	3.3
3-8	8.4	44-45	0.5
3-4	2.9	45-46	1.4
4-6	5.0	45-47	1.7
6-10	1.3	47-48	1.0
5-6	3.7	47-49	1.5
4-5	5.0	49-50	1.3
5-9	1.9	49-51	1.3
11-12	12.8	52-53	4.1
13-14	1.6	53-54	1.5
15-16	1.6	53-55	3.4
16-17	6.9	55-56	2.3
16-18	5.3	55-57	4.0
18-19	1.6	57-58	0.4
18-20	3.1	57-59	0.6
20-21	1.6	10-61	11.3
20-22	4.7	14-12	1.9
61-87	9.5	9-12	0.4
23-60	0.1	8-9	5.8
22-24	6.3	8-62	7.0
24-30	3.3	59-64	8.9
28-29	4.8	64-65	4.0
24-25	2.1	3-67	5.1
25-27	0.5	66-67	1.3
25-26	1.0	67-68	2.7
31-32	1.3	69-70	4.1
32-33	2.8	70-71	0.8
33-34	0.5	70-72	9.7
34-35	2.7	73-74	5.5
35-36	0.7	75-76	11.0
36-37	0.9	76-77	8.4
34-37	4.2	76-79	8.0
33-38	1.0	78-80	5.0
32-63	0.4	81-82	2.0
43-63	0.8	10-87	1.8
36-40	2.8	85-86	4.9
22-16	13.5	83-84	3.2
1-68	3.0	17-88	4.7
68-98	6.0	69-71	6.0
91-98	2.5	90-94	2.0
91-99	3.7	94-95	5.5
99-100	3.2	93-95	6.5
100-101	6.8	95-96	3.5
61-101	4.6	30-96	1.5
61-102	3.9	31-96	2.5
89-102	6.9	42-97	1.7
69-90	1.9	42-29	2.8
69-103	3.1	35-37	0.8
73-90	6.5	83-62	1.0
73-83	2.5	62-1	1.5

The masters and the Mastorohoria

All the villages of the Grammos' mountain chain were centers of popular stone and wood carving.

On its Epirus side, on both sides of Sarantaporos river, are the following communities: Vourbiani, Plekati, Hioniades, Asimohori (Liskatsi), Gorgopotamos (Tournovo), Oxia (Seltsi), Theotokos (Fytoko), Pysogianni, Kastaniani, Drosopigi (Kantsiko), Langada (Blisgianni), Plagia (Zerma), Pyrgos (Stratsiani), Agia Paraskevi (Kerasovo), Amarantos (Isvaros), Molista (Mesaria), Ganadio, Monastiri (Botsifari), Pigi (Peklari), Pournia (Staritsiani), Agia Varvara (Plavali), Nikanoras (Kortinitsa), Elefthero (Grisbani), Exochi (Zelista), Trapeza (Vranista) and Pyxaria (Blithouki). A limited number of masters came from Fourka, one of our neighbouring villages (Vlahohoria).

Their historical background goes back to the 16th and 17th century, an age of continuous population movement.

Famous masters of stone, unique in wood carving and hagiography, contributed greatly to the development of a special local culture.

For more than three centuries these masters travelled through the Greek country and the Balkans. Since the end of the 19th century they also dared overseas travels:

Egypt, Sudan, Ethiopia, Kongo, Tanganyika, Persia, the Turkish coasts (Smyrna, Proussa, Zougouldak), Russia (Irkoutsk, Vladivostok), France and the USA.

Their routes have a special significance because they track back the impact of local technique as well as the foreign influences they brought back home. Those masters were organised in groups (called *bouloukia*), under unwritten, strict rules and hierarchy, and to move in many areas, constructing all kinds of buildings: bridges, schools, churches, caravanserais, mosques, Turkish hamams, mansions, lighthouses, wind-mills, presses.

They built with consistency, pride and knowledge. So they established a local architecture. They were so skilful, that their name became a legend and heroes of folk songs.

Their technique is based on a profound knowledge of the material's durability and beauty, and on an inner faith for the ritual and strictly given steps of the construction. Their works, scattered for centuries in faraway countries and nearby places, reveal their own architectural virtues and artistic value, thus becoming an equipment for an aesthetic culture.

The municipality of Mastorohoria

Mastorohoria lie on the northern part of the prefecture of Ioannina, occupying an area of 67,790 acres, which represents the 5% of the total area of the prefecture and the 35% of the precinct of Konitsa. They are villages on both sides of Sarantaporos river, reaching as far as the foot of the Grammos mountain, to the Greek-Albanian borders.

The land area is enclosed by the solid massives of Grammos (2.520 m.) and Arenes (2.192m.) on the north, of Smoligas (2.630m.) and Gyftissa (1.752m.) on the east, of Kamenik (2.040m.) and Golios (1934m.) on the west.

According to the law article No 2539- Constitution of the Primary Level Local Government (Kapodistrias) – were constituted

the municipalities of Mastorohoria and Konitsa. The Vlahohoria Fourka, Aetomilitsa and Distrato (Briaza) remained independent communities.

The municipality of Mastorohoria borders on the municipality of Konitsa, on the communities of Fourka, Aetomilitsa (prefecture of Ioannina), Arenes (seat Eptahori), Grammos (prefecture of Kastoria) and on Albania (province of Kolonia, seat Erseka).The municipality is made up by 12 districts (2.027 inhabitants, census 2001), having Pysogianni as a seat.

The villages of the municipality are: Plekati, Gorgopotamo, Asemohori, Hioniades, Oxia, Vourbiani, Pysogianni, Kastaniani, Langada, Kefalohori, Plagia, Drosopigi and the community of Theotokos.

Βιβλιογραφία

Α

ΑΗ ΣΤΡΑΤΗΣ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΙΧΝΗ (1940-1970) Αρχείο Βασίλη Μανικάκη (κείμενα Γ. Νικολακάκης), 1999.

Αλεξάκης, Ε.Π., «ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ (ΕΠΑΡΧΙΕΣ ΦΙΛΙΑΤΩΝ, ΠΩΓΩΝΙΟΥ, ΚΟΝΙΤΣΑΣ», σε Η επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και στο χρόνο. Εισηγήσεις στο Α Έπιστημονικό Συμπόσιο, Κόνιτσα 12, 13, 14 Μαΐου 1995 (Κόνιτσα 1996), σσ. 159-205.

Αλεξανδρόπουλος, Μ., ΑΥΤΑ ΠΟΥ ΜΕΝΟΥΝ (Αθήνα 1994).

ΑΡΜΟΛΟΪ ΤΡΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΕΣΟΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΡΩ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ 1-10 (1976-1980).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ 29 (1973-1974) Β' 2 (Χρονικά).

ΤΑ ΑΣΗΜΟΧΩΡΙΤΙΚΑ. Περιοδική έκδοση του Συλλόγου Ασημοχωριτών Αθηνών «Η ΠΡΟΟΔΟΣ», 9 (2003).

ΑΠΟΣ - ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ ΕΝ ΚΟΝΙΤΣΗ (1913-1960, κατά διαστήματα).

Γ

Γκάσιος, Χρ. Ν., ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΣΤΑΝΙΑΝΗΣ Κονίτσης (Ιωάννινα 1971).

Γκατζουγιάννης, Γ. Δ., ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΖΕΡΜΑ (ΠΛΑΓΙΑ) ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ (Αθήνα 1982).

Γκιώνη-Σταυρόπουλου, Γ., «HYDRAGEOLOGICAL INVESTIGATION OF THERMAL MINERAL WATER OF KONITSA AREA» Έκθεση ΙΓΜΕ, 1988.

Γκούτος, Χ., Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΚΑΙ Η ΜΟΛΙΣΤΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (Αθήνα 2003).

Γραμματικάκης, Γ., «ΜΙΑ ΣΥΓΚΛΙΣΗ ΑΛΛΙΩΤΙΚΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ», ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 9.11.2003.

Γρηγόρης Π., ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΤΑΣΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΩΝ ΟΦΕΙΟΛΙΘΩΝ ΣΜΟΛΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ, Έκθεση ΙΓΜΕ 1986 Έκθεση ΙΓΜΕ 1988.

Γουργιώτη Λένα, ΛΙΘΑΝΑΓΛΥΦΑ ΚΑΙ ΜΑΣΤΟΡΟΙ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ, 19ος αρχες 20ου αιώνα, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας, 2001.

Δ

Δημόπουλος Γ., Ζούρας Ν., Δάφνης Στ.: «ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΓΕΩΘΕΡΜΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ (ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΘΕΡΜΩΝ ΑΤΜΩΝ ΑΜΑΡΑΝΤΟΥ)», Δελτίο Ελληνικής Γεωλογικής Εταιρείας 26, 1989.

Ε

ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ-ΣΥΡΟΣ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ (κείμενα: Αγριαντώνη, Χρ., Φενερλή, Α.) (Αθήνα 1999).

Ευθυμίου, Α., Η ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ. Η Ιστορία και Λαογραφία της Α-Δ (Ιωάννινα 1987-1990).

Ευθυμίου, Α., ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ. (Ιωάννινα 1993).

ΗΠΕΙΡΟΣ. 4.000 ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (επ. Μ. Β. Σακελλαρίου), (Αθήνα 1997).

Η

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ,
22.08.1970 (Ε. Σούρλας).

Θ

Θανασούλας, Κ., «ΓΕΩΦΥΣΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΝΕΡΩΝ ΚΟΝΙΤΣΑΣ», Έκθεση ΙΓΜΕ 1988.

Κ

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ΕΠΤΑ ΜΕΡΕΣ Κυριακή
7.11.2003 (Δημητσάνα-Στεμνίτσα).

ΚΑΝΤΣΙΚΟ-ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ (Συγγραφή για ένα μαστοροχώρι της Ηπείρου), Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών Κόνιτσας. Ο Άγιος Αθανάσιος (Αθήνα 1993).

ΚΟΝΙΤΣΑ, περίοδος α' (1962-1973), περίοδος β' (1980-1984), περίοδος γ' (1985 καί έντευθεν).

Κοντοσόπουλος, Ν., «Οι νεοελληνικές διάλεκτοι», σε ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (Αθήνα 1999).

Κορομηλά, Μ., ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΜΑΥΡΗ ΘΑΛΑΣΣΑ (Αθήνα 1991).

Κουκούδης Α., ΟΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ (Θεσσαλονίκη 2000).

Κωνσταντινόπουλος, Χ. Γ., Η ΜΑΘΗΤΕΙΑ ΣΤΙΣ ΚΟΜΠΑΝΙΕΣ ΤΩΝ ΧΤΙΣΤΩΝ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ (Αθήνα 1987).

Λ

Λαμπρίδης, Ι., ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΑΓΑΘΟΕΡΓΗΜΑΤΩΝ Β (Αθήνα 1880).

Λογοδοσία των πεπραγμένων του έτους 1909. Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Βούρμπιανης της Ηπείρου.

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΙΤΩΝ ΑΜΕΡΙΚΗΣ «Ο ΑΓΙΟΣ ΜΗΝΑΣ» (Νέα Υόρκη 1941).

Λυμπερόπουλου, Γ., ΠΑΖΑΡΙΟΥ ΑΝΑΤΟΜΗ (Αθήνα 1971).

Λυμπερόπουλου, Γ., ΟΡΕΙΝΟΙ ΚΑΙ ΜΕΘΟΡΙΟΙ (Αθήνα 1974).

Μ

Μαμμόπουλος, Αλ., ΛΑΪΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΜΑΣΤΟΡΟΙ ΚΑΙ ΓΕΦΥΡΙΑ (Αθήνα 1973).

Μαρίνου, Γ., Ανδρονόπουλου, Β., Μελιδώνη, Ν., «ΤΟ ΥΠΕΔΑΦΟΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», Γεωλογικές αναγνώσεις αρ. 26ΙΓΕΥ, 1957.

Μιχαήλ Μητσάκης, «ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΔΟΥΛΟΙΣ, ΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ», (1887), Εκδόσεις Πατάκη 2004.

ΜΙΚΡΗ ΑΡΚΤΟΣ 24 (2000) και 30 (2001).

Μπέλλας, Ν., «ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΚΟΛΛΗΜΕΝΩΝ ΟΓΚΟΛΙΘΩΝ ΣΤΑ ΠΡΑΝΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», Έκθεση ΙΓΜΕ 1998.

Ν

Παπά Χρήστος Νεγκοβάνης, «ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΠΛΙΚΑΤΙΟΥ ΓΡΑΜΜΕΝΗ ΣΕ ΣΤΙΧΟΥΣ (1903)», Μετάφραση Κίτσου Γαγγιώργου, Αθήνα 2001.

Νιτσιάκος, Β., Μάντζος, Κ., «ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΡΑ. Η ΗΠΕΙΡΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟ 1990. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ», Γεωγραφίες 5, καλοκ. 2003.

Ντούζουγλη, Α., «Η ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΟΥ ΑΛΟΥ: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΩΣ ΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ», σε Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΟΝΟ. Εισηγήσεις στο Α' Επιστημονικό Συμπόσιο, Κόνιτσα 12, 13, 14 Μαΐου 1995 (Κόνιτσα 1996), σσ. 11-61.

Π

ιερ. Παΐσιου, Γ. Δ., «**ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΙ ΧΙΟΝΙΑΔΩΝ**», Ηπειρωτική Εστία 1960, σσ. 773-779.

Παπαστεργίου - Κουκουμπάνη, Ν. Π., **ΟΞΥΑ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΟΥ** (Αθήνα 1987).

Πάνου Γ., «**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ**», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998

Παπαγεωργίου, Β., Πετρονώτης, Α., «**Ο ΠΥΡΕΟΓΙΑΝΝΙΤΗΣ ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ ΖΙΩΓΑΣ ΦΡΟΝΤΖΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ**», (Μαστόροι και γεφύρια), σε Η Επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο. Εισηγήσεις στο Α΄ Επιστημονικό Συμπόσιο, Κόνιτσα 12, 13, 14 Μαΐου 1995 (Κόνιτσα 1996), σσ. 219-327.

Πάσχος, Π., Αγγελίδης, Χ., Ροντογιόννη, Θ., «**ΣΕΙΣΜΟΙ ΙΟΥΛΙΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1996 ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΜΙΚΡΟΣΕΙΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ**», Έκθεση ΙΓΜΕ 1988.

Πετρονώτης, Α.Π.Π., «**ΕΝΑΣ ΛΙΓΟ ΓΝΩΣΤΟΣ ΣΤΑΡΙΤΕΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ ΣΤΗ ΝΑΥΠΑΚΤΙΑ: ΑΦΟΡΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΕ ΠΑΡΑΓΝΩΡΙΣΜΕΝΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ**», σε Β΄ Διεθνές Ιστορικό και Αρχαιολογικό Συνέδριο Αιτωλοακαρνανίας, Αγρίνιο 29-31 Μαρτίου 2003 (Αγρίνιο 2004), σσ. 901-935.

Πολυμέρου - Καμηλάκη, Αικ. **ΟΙ ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΕΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΝΟΒΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ**, σε Δ΄ Συμπόσιο Λαογραφίας (Ιωάννινα 1979).

Ρ

Ρεμπέλης, Χ., «**Ιερά Μονή Ζέρμας**», **ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ**, Α-Β (1930), σσ. 19-29.

Ρεμπέλης, Χ., **ΚΟΝΙΤΣΕΙΩΤΙΚΑ** (Αθήνα 1953).

Σ

Σδούκος, Γ., **ΛΥΚΟΡΡΑΧΗ - ΜΠΕΝΔΕΣ ΚΑΙ ΡΑΓΙΑΔΕΣ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ** (Θεσσαλονίκη 1988).

Σκούρτης, Κ., **ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΕΣ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΣΤΕΣ ΚΑΣΕΛΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΧΙΟΝΙΑΔΕΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ** (Αθήνα 2004).

Σούρλας, Ε., «**Η ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΗΣ**», Ηπειρωτική Εστία 1957, σσ. 39-43.

Σούρλας, Ε., **ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΖΓΚΟΛΟΜΠΗΣ** (Αθήνα 1958).

Στουρνάρας, Γ.Κ., **ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΗΝΟΥ** (Αθήνα 2001).

πρεσβ. Τάτση, Δ.Δ., **Το ΛΙΣΚΑΤΕΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ** (Ασημοχώρι), (Θεσσαλονίκη 1985).

Τ

Τσάγκας, Ι.Β., «**Η ΜΟΝΗ ΖΕΡΜΑΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ-ΧΡΟΝΟ**», σε Η επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο. Εισηγήσεις στο Α΄ Επιστημονικό Συμπόσιο, Κόνιτσα 12, 13, 14 Μαΐου 1995 (Κόνιτσα 1996), σσ. 101-135.

Τσίου, Α., Ράφτης, Αλ., **ΔΟΥΨΙΚΟ ΚΟΝΙΤΣΑΣ. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΧΟΡΟΙ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ**. Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης Ελληνικό Τμήμα και Θέατρο Ελληνικών χορών «Δώρα Στράτου», (βιβλίο με δίσκο), Αθήνα 1997.

Τσίου, Α., «**Ο χορός στα Μαστοροχώρια**», Ταξιδεύοντας... Κέντρο Μελέτης Ηπειρωτικής και Βαλκανικής Μουσικής Παράδοσης, (Ιωάννινα 2004).

Τσότσου, Γ.Π., «**ΟΙ ΜΕΤΟΙΚΕΣΙΕΣ ΒΛΑΧΟΦΩΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ**», Δυτικομακεδονικά γράμματα 7 (1996), σσ. 326-338.

Τάτση, Π., **Η ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΗ ΕΙΚΟΝΑ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΠΛΗΚΑΤΙΩΤΙΣΣΑΣ** (Ιωάννινα 1981).

Χ

Χρήστου, Β.Κ., **Το ΛΕΣΚΑΤΕΙ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ - ΑΣΗΜΟΧΩΡΙΟΝ ΚΑΙ Ο ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ ΧΡΗΤΟΥ** (Αθήνα 1939).

πρωτ. Χρήστου, Τ.Α., **ΑΣΗΜΟΧΩΡΙ ΚΟΝΙΤΣΑΣ** (Αθήνα 2001).

Εκ ΧΙΟΝΙΑΔΩΝ, Περιοδική Πολιτιστική Έκδοση, 1-8 (1998-2005).

Μαστοροχώρια

Οδηγός γνωριμίας με το Δήμο Μαστοροχωρίων

ΔΗΜΟΣ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ «ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ» ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2005 ΣΕ 3000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ.

Η ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ Η ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

ΈΓΙΝΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ DESIGNERS UNITED (ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΛΙΑΔΗΜΑΣ-
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ) ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΕΛΛΑ»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Το βιβλίο «Μαστοροχώρια», υπώθηκε τον Δεκέμβριο του 2005 σε 3.000 αντίτυπα.

Στοιχειοθετήθηκε και σχεδιάστηκε με καλλιτεχνική επιμέλεια των Δημήτρη Κολιαδήμα και Δημήτρη Παπάζογλου (designers united).

Για την στοιχειοθεσία των κειμένων χρησιμοποιήθηκαν οι γραμματοσειρές FedraSerifPTA-Book και FedraSerifPTA-BookItalic (8.2/11) σε σχεδιασμό Peter Bilak (2001-2003) και εξελληνισμό του Παναγιώτη Χαρατζόπουλου (2003).

Τα σχόλια και οι λεζάντες των εικόνων στοιχειοθετήθηκαν με τις γραμματοσειρές DinGreek-Medium και DinGreek-Black (7.5/12) σε σχεδιασμό του Albert Jan Pool (1995) και εξελληνισμό Γιάννη Καρλόπουλου (2002).

Τυπώθηκε σε χαρτί Zanders Mega Mat 135 g/m² στο λιθογραφείο Μ. Διαμαντίδη Α.Ε.. Την επιμέλεια παραγωγής έκαναν οι designers united.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

“Ολη τους ή τέχνη ήταν
μιά λέξη: άργά. “Όσο πίο
άργά δούλευαν, τόσο πίο
καλοί μαστόροι ήταν.
Τραγουδοῦσαν καί σφύριζαν
στό πελέκημα γιά νά
ξεχνιοῦνται καί νά μή
βιάζονται. Γλεντοῦσαν τήν
άργάδα τους. Θυμᾶμαι
τόν πατέρα μ’ ποῦλεγε:
“μιά ζουρλοτσουκανιά, μιά
μέρα δουλειά”, μιά ἄσχημη
καλεμιά ἤθελε παραπάνω
ῶρες δουλειά.

Διήγηση τοῦ μάστορα
Δήμου Φλίνδρη
περιοδικό “ΑΡΜΟΛΟΪ”,
τεῦχος 6 / 1978

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

51765

KON